

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır.

YIL: 18

OCAK — ŞUBAT 1947

SAYI: 184

İÇİNDEKİLER

NUTUKLAR:

Sahife

Sayın Başbakan ve İçişleri Bakanımızın Açış Söylevleri 3

TETKİK VE TERCÜMELER:

Cemiyetler Kanunumuz	Kemal ARAL	31
Almanya'da Mahalli İdare Sistemleri	H. BERKSUN	45
İngiltere'de Şahıs Hürriyeti	İ.ERAYDIN	78
Bizde Esasiye Hukuku Hareketleri	S. KARANAKÇI	91
Belçika'da Devlet Memurları	Dr. Hayri ORHUN	107
Sayıştay İlâmlarına karşı İtiraz	Ragıp ÖGEL	147
Amerika'da Kabine ve Bakanlıklar	Vecihi TÖNÜK	176

FİKİR HAREKETLERİ :

İngiltere'de Mahalli İdareler	Ralph COOKE	212
İmar Plânı Olmıyan Beldeler	İbrahim ER	217
İdare Teşkilâtımız	Necmettin ERGİN	221
Kolluğun Birleştirilmesi	Kemal KAYALI	229
Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce	Abidin ÖZMEN	237

YABANCI MEVZUAT:

Romanya Polis Teşkilâtı	250
-------------------------------	-----

İDARİ COĞRAFYA:

Akşehir İlçesi	İhsan ÜNAL.....	292
----------------------	-----------------	-----

İÇTİHA TLAR :

Danıştay Kararları.....	313
-------------------------	-----

BİBLİYOGRAFYA. : x

Bibliyografya	316
---------------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de :

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla :

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

Birinci İdareciler Kongresi

(İstiklâl Marşı ayakta dinlendikten sonra Başkanlık yerine içişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer geçti).

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer - Söz Sayın Başbakanındır.

Başbakan Recep Peker - Değerli vazife arkadaşlarım; Yeni hükümet vazife başına geldiği zaman yöneldiği çalışma istikametlerini, Büyük Meclise sunduğu programında, ana çizgileriyle belirtmiştir. Bu programda, diğer çalışma konularına ait olan kısımlar ayırt edildikten sonra, hükümetin gireceği başlıca yollar; İç idarenin kuvvetlendirilip nizamlanması ve ekonomi hayatımızın günün ihtiyaçlarına uygun bir istikamette nizamlanıp geliştirilmesi esaslarını ihtiva ediyordu, ilk beş buçuk aylık çalışmalarımız, bir taraftan günün ihtiyaçlarını karşılama tedbirleri üstünde toplanırken öte yandan da bakanlıklar ileriki zamanlara ait düzeltici esasları hazırlamağa gayret ediyorlardı.

Hükümetin şimdiye kadar prensip olarak ve iş olarak tatbik sahasına koyduğu şeyler her kesin gözleri önündedir. Hiç şüphe etmiyorum ki bunları görüp ölçmekte ve tedbirlerimizin verimini takdir etmekte kadir bilir halkımızla beraber bugün burada hazır bulunan arkadaşlar iyi bir anlayış göstermektedirler, ilerisi için yapmakta olduğumuz hazırlıklar arasında içişlerine taalluk eden işlerin hususî bir önemi vardır, içişleri Bakanlığı büroları, esaslı kanunları devletin bundan sonra açılıp genişleyecek ihtiyaçlara vefa edecek bir hale getirmek için emekle çalıştılar ve yeni tekliflerini hazırlamış bulunuyorlar. Şimdi bu tasarılar bir danışma mahiyetinde olarak sizlerin tecrübe ve yetki ifade eden kıymet ve kabiliyetlerinize tevdi edilmiştir. Sunulan yeni işlerin mühim bir parçasını devletin illerdeki genel idaresini nizamlayacak olan tasarı teşkil etmektedir.

Arkadaşlarım, bilirsiniz, ötedenberi, tanıdığımız ismi ile idarei umumiye vilâyet kanunu dediğimiz kanunun bünyesi devletin umumî hayatını idare edecek esasları içine alır.

Bu kanun hükümleri itibariyle eskidir. Zamanın tesiri altında bu eski kanunun bünyesinde valilerin yetkisi çeşitli idare görüşlerinin tutumu altında zayıflamıştır. İllerin başında çalışan mesul vazife sahiplerinin sade iç idare ve güvenlik bakımından bir baş olması gibi mahdud bir zihniyet yerine devletin diğer çalışma kolları arasında ahenkli bir iş birliği sağlayacak bir anlayışla çalışmaları ve bu yolda başarı için de lüzumu kadar yetkili olmaları lâzımdır.

Bilhassa ekonomi, bayındırlık, sağlık ve millî eğitim alanlarında ve zamanın gittikçe ehemmiyetle önümüze getirdiği çalışma bakanlığına ait vazifelerde idare âmiri başarıcı bir unsur olmalıdır. Vali, sade tutucu değil, yapıcı, onarıcı ve hayata genişlik verici bir ruhun hakimiyeti altında çalışan ve devleti bu sıfatları ve iktidariyle temsil eden bir unsur olmalıdır.

Yeni hükümetin sizlere sunduğu tasanlar arasında en önemli bir iş olarak illerin genel idaresi işini nizamlaırken bu fikirler esaslı bir şey olarak tesbit edilmelidir.

Valilerin yetkileri meselesi hususî bir dikkatle İncelenmeğe değer.

Benim hususî görüşüme göre, şimdi valilerin haiz oldukları otorite iki mühim esasa dayanır. Bunlardan biri, epeyi eski zamanlardan beri Türk milletinin vali diye anılan zatı ve vilâyet makamını hürmete lâıyk sayması itiyadı ve geleneğidir. Yoksa halkça, milletçe tevarüs ettiğimiz bu mana ve itiyat olmasaydı yalnız şimdi mevcut kanunun kırpılıp yıpranmış salahiyyetsizleri içinde devlet idaresinde valilerin muvaffak olması çok güç olurdu. (Bravo sesleri, alkışlar) bugünün ihtiyacına vefa etmiyen bu eski iller genel idaresi kanununa rağmen işlerin az çok başarılmada en kıymetli ikinci unsur da birçok değerli valilerimizin kendilerini devleti temsil eden ve halka hizmet borcunu anlayan insanlar olarak tanımaları ve içlerinde yaşayan hizmet ve vazife duygusudur.

Arkadaşlarımızın derhal takdir edeceklerine şüphe etmediğim başka bir mühim noktayı bu sözlere eklemeliyim. Evet, yetki, başarı için büyük bir şarttır. Bir vali için lüzumu kadar yetkiye sahip olmak, kendine güvenmek ve üst makamın güvenine sahip olmak, başarıya varmak için elzemdir. Fakat yetki anlayışının yanında ehliyet anlayışı birlikte yürümmezse, yetki kullanacak insanlar ehil olmazlarsa bundan doğacak fenalıklara son yoktur. Ehliyyetsiz insa-

nın büyük yetki kullanmasından mutlaka büyük zararlar doğar. Ekseriya nazari bir sorumluluk ta bu zararı telâfi edemez. Demek ki, elimizdeki meselelerin başında bir iş olan iller genel idaresi işlerini inceleyecek arkadaşlar, valinin bugünkü yetkilerini artırmak ve onları devleti temsil ederken başarılı bir faaliyete sevk etmek esasını düşünürken bunun yanında sorumluluğu ve idare âmirlerinin ehliyetini de sağlayacak esasları beraber tesbit etmek vazifesi altındadırlar.

Valinin mutlaka vazifeye ehil olarak yetiştirilmesini, onun ehil bir insan olarak vazife başında bulundurulmasını temin edecek zihniyet illerin genel idaresi tasarısında yer bulmakla beraber yine sizin tetkikinize sunulmuş olan yeni Memurlar Kanunu tasarısı maddelerine de bu zihniyetten akisler yaptırılarak yetki ve ehliyet fikirlerini birbirine bağlayan muvazeneli bir idare ruhu temin edilmelidir.

İller Genel idareleri işi arasında kaymakamların ve bucak müdürlerinin yeni yetkilerle vazifelendirilecek olan valilerin tebliğ vasıtası olmaktan çıkarılarak onların sorumlu ve başarılı yardımcıları halinde çalıştırılmaları başlıca mühim iş olarak göz önünde tutulmalıdır.

Genel idare içindeki mahallî idare guruplarının kanunî durumları da, yeni ihtiyaçları karşılayacak bir hale getirilmek üzere yeni tasarılar hazırlanmıştır. Mahalli idare anlayışlarımızın başında, bilirsiniz ki İl Özel idareleri, Belediyeleri ve daha aşağıya doğru inerek köy idarelerine kadar devletin iç idaresinin hücreleri icabı halde tanzim edilmelidir. Devlet bünyesinin hayatî uzviyelerini teşkil eden büyük küçük mahallî idarelerin genel idare işlerimiz gibi aynı önemde ele alınması, nizamlanması ve devletin bundan sonraki ileri yaşayışının verimli bir hale getirilmesi tasarılar üstünde çalışacak sizlere başlıca vazife olacaktır. Özel idareler olsun, belediyeler olsun, köyler olsun, bütün bu mahallî idare guruplarını iyi işler bir hale getirmek için mevcut kanun ve nizam, tüzük hükümlerini hep birden gözden geçirirken en başta bu idarelerin başarı takatlerini temin edecek vasıtaları araştırmak bugünün imkân çizgileri içinde bu takati artıracak pratik tavsiyelerde bulunmak, kongrenin hükümete yapacağı başlıca hizmet sayılacaktır.

Biz bu mahallî idareler çevresi içinde, özel idare tahsil işlerinin mâliyyeye devredilmesi ve özel idare muhasebelerinin mahdud olan çalışma kabiliyetlerinin korunmasını aynı zamanda hususî muhasebelerin kadro zararlarını telâfi edecek bir çare olarak sayıyoruz.

Mahkeme ve çarşı bekçilerine varıncaya kadar emniyet unsurlarının başlıca parçalarını teşkil eden kısımlar üzerinde de kendimizi tavsiyelerinize muhtaç telâkki ediyoruz.

Memleketin bilhassa devleti ve mahallî idareler gayrimenkullerinin yangından korunması, içinde bulunduğumuz günün hemen biri ötekini kovalayan hadiseleri arasında mühim sayıyoruz. Diğer taraftan halkımızın gayri menkullerini sigorta ettirmek itiyadına girmiş olmaları itfaiye işlerinin iyice tanzimini mahalli idareler vazifeleri arasında önemli bir iş sayıyoruz.

Hatıraları kıymetle anılmaya değerli olan yakın geçmişteki bazı idare amirlerimizin itfaiye teşkilâtına önem vermiş olmaları kendilerini takdirle anmaya vesile vermektedir. Bu teşkilâta nizam veren kanun tasarısını da mühim sosyal işlerimizden sayıyoruz.

Emniyet işinde, incelemelerinize sunulmuş olan tertip ve tedbirler, Türkiyede zabıta teşkilâtının birleştirilmesini doğru yeni, geniş bir istikamete yönelmektedir. Bu, oldukça mühim ve nazik bir iştir. Zabıtayı şimdiki parçalı anlayışla yani şehir zabıtası ile kır zabıtası telâkkisi arasındaki tefavütlü anlayıştan çıkararak bunu yurdun müşterek emniyeti manasında birleşip kökleşecek bir zihniyetle yeniden tertip ve teşkil etmeyi lüzumlu bir olarak mütalâa etmekteyiz.

Şimdi ayrı, ayrı polis ve jandarma teşkilâtını ve ayrı bürolar halinde yeni şekle sokmak için geçecek intikal devrinin nazik bir safha teşkil ettiğini takdir buyurursunuz. Bu intikali mümkün olduğu kadar kısa fasıllarla ve fakat maksada yetecek derecede bir zaman tertibi içine sığdırıp tedrici bir surette tatbik sahasına koymanın amelî yollarını tesbit buyuracaksınız. Şimdiki teşkilâtımızda mevcut olan Jandarmanın acemi er olarak kendi bünyesi içerisinde uzun yetiştirme devri yüzünden hem zaman kaybetmeğe, hem de zabıta kadrolarını uzun müddet zaif tutmağa mecbur oluyoruz. Bu şekli büsbütün ortadan kaldırıp, jandarmanın hem yeni zamanın mefkûrevî anlayışına cevap vermek ve hem de diğer a-

melî bakımlardan daha verimli olmasını temin için askerliklerini bitirmiş genç yurttaşlar arasından alınacak gönüllülerle ihtiyacı temin etmeği isabetli görüyoruz. Tabii bu kadro mevcut gedikliler iskeleti üstüne kurulacaktır. Bu fikir üzerinde sizlerin tecrübeye dayanan kıymetli tavsiyeleriniz, Hükümetin Büyük Millet Meclisine sunacağı tasarı için kıymetli olacaktır. Zabıta bahsederken onun sade maddî teşkilâtlandırma ve kadro olarak mütalâası kâfi değildir. Cümhuriyet idaresinin emniyet organları ruh bakımından ileri anlayışa intibak eden bir zihniyetle vazifesini yapmalıdır.

Bu anlayış sade bizim zabıta ve emniyet kadromuzdaki insanlar için değil sınır aşırı ve deniz aşırı uzaklıklarda da gelişmekte, devletin halka hizmetkâr olması zihniyetinin yanında bir mana almaktadır. Bizim hükümet programımızda belirtilmiş olan bu anlayışın yeni tasarılar aksettirilmesi lüzumlu bir şeydir. Hükümet adına halkla temasını fiilen yapmakta olan zabıta organlarının, yalnız emir nehi yasaklama gibi sıkı usullerin tatbikine memur olmadıklarını ve belki zabıta teşkilâtını halkın ihtiyaçlarının teminini kolaylaştırıcı, onlara yardım edici, onların anlamadığı şeyleri lüzumunda anlatıcı, yol gösterici, ruhî ve maddî güçlüklerde kaldıkları zaman halkın bu güçlük ve zorluklarını gidermeği kolaylaştırıcı bir hüviyetle çalışmaları sağlanmalıdır. Bu ruhu yeni tasarıların bünyesine aksettirmek devletin ve milletin bir vücut halinde birleşmesine çok yardım edecektir. Benim sezışıme göre bu teazzi millî muhitte bir ihtiyaç olarak ve hatta iştiyakla beklenen bir şeydir. Hiç şüphe etmiyorum ki bu ruhu yeni kanunlarımızın ruhuna aksettirmek ve tatbik sahasına geçmek bu yeni anlayışla Devlet ve Milleti beraber yaşar, beraber çalışır bir kitle haline sokacaktır. Bu fikirlerimi değerli arkadaşların komisyon çalışmaları sırasında göz önünde tutmalarını hususî bir nokta olarak rica ve kaydediyorum.

Arkadaşlar, Memurlar Kanunu projesi üzerinde emekli çalışmalarınıza da ihtiyacımız vardır. Burada yine bizzat arkadaşlarıma hatırlatmağı değerli bulduğum başlıca nokta şudur: Memur; hayatını, şerefini çoluk, çocuğunun istikbalini, herşeyini Devlet hizmetine vakfetmiş siperde bir asker gibi çalışan muhterem bir vatandaşdır. (Alkışlar) Bu anlayışın icabı olarak memurun çalışma halindeki istikbal teminatı pürüzsüz bir surette, elbette kanun

larda mahkûk olmalıdır. Bizim bugün yürürlükte bulunan kanunumuzda bu mânâyı ifade eden esasın mevcut olduğunu da hatırlarsınız. Fakat arkadaşlar, herhangi bir insana, ne olursa olsun (senin istikbalin müemmendir) demenin yanında elbette memuru bu şartsız teminat yüzünden onu dondurup kalıplaştıracak yanlış anlayıştan sakınmak da lâzımdır. İstikbâlinin teminatını kanunda gören memur aynı zamanda kanunda görmelidir ki kendisi için mevcut olan bütün bu teminat büyük bir millete kendi milletine bürosunda ve herhangi vazifesi başında çalışan bir unsur olarak hizmet etmesine bağlıdır.

Kanun, memura, aynı zamanda derin bir özverilikle kendisini vazifeye vakfedip çalışmak mecburiyetini de hatırlatmalıdır. Memur, vazife diye kendisine gösterilen işi vaktinde ve eksiksiz başarmak için kendisini zorlayacak hükümlerin Memurin Kanununda yer almış olduğunu bilmelidir. Bu noktaya gelmişken sicil meselesine de temas edeceğim. Demin iller genel idaresi bahsinde valilerin yetkilerinden söz açarken, onun yanında bu yetki ile beraber ehliyetin de esas olduğunu söylemiştim. İşte Memurlar Kanununa bu noktadan aksettirilecek zihniyetin en mühim noktası memurun sadece şu kadar zaman bir kademedede çalışmış olmasının üst kademeye geçmesi için kâfi olmadığıdır. Sicil usullerimiz hakikî ehliyeti devam ettirir bir surette tesbite imkân vermelidir. Buna göre memurun hakkını yemeden fakat devletin hakkını da kaybetmeden ha kiki değer ve ehliyeti tesbit edecek bir sicil usulünü etraflı bir surette kanunlaştırmak için yapacağınız teklifler bizim için bu toplantıda yapacağınız işlerin diyebilirim ki en mühimlerinden biri olacaktır.

Arkadaşlarım, sizin devlete kuvvet verecek olan bu çalışmalarınız esnasında bütün görüşlerinizi ve tecrübelerinizi samimî ve serbest fikirlerle ortaya koyacağınıza eminim.

Uzun hizmet devirlerde sağlamlaşmış ve kuvvetlenmiş karakterleriniz ve temiz itiyatlarınız bu mühim işleri böylece göreceğinizin teminatıdır. Siz burada sembolik bir heyet değilsiniz yahut temsili bir kanaatle faal heyetler tarafından seçilmiş, muayyen fikirleri temsil eden insanlar vaziyetinde de değilsiniz.

Nihayet, Hükümet yurt için hayırlı bir takım işleri çıkarmak istiyor, (haydi bunları bir kere de danışmış görünelim) diye zevahiri

koruyucu bir zihniyet altında da buraya çağırılmış arkadaşlar değilsiniz. Sizleri ciddî bir işin hazırlığını başaracak değerde arkadaşlar olarak çağırdık. Serbest münakaşa ile varacağınız neticelerden faydalanacağız. Değerli arkadaşlardan mürekkep olan Danıştayımızın da gayet hayatî olan bu meseleler üzerinde mütalâasını almak istiyoruz. Yalnız, Danıştayın bu danışma için bize zaman kaybettirmeyeceğini ümit ederiz. Bunlar Bakanlar Kurulundan da geçtikten sonra Büyük Meclise sunmağa değer bir kıymet alacaktır. Bu yollardan vücuda getirilecek olan eser, ancak bu sayede yurdun ihtiyaçlarına cevap verecek halde tamamlanmış olacaktır.

Emekleriniz yurt için hayırlı olsun. Hepinize başarılar dilerim. Arkadaşlar. (Sürekli alkışlar)

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer
Sayın Büyük Millet Meclisi Başkanımız, Sayın Başbakanım.
Cumhuriyetin değerli idarecileri Sayın Arkadaşlar:

Memleketimizin idare hayatında çok verimli eserlerde tanıdığımız ve andığımız Başbakanımız Sayın Recep Peker'e tamamen İlmî mahiyette olan kongremizi açmak suretile şerefliendirdiklerinden dolayı bütün idarecilerin şükranlarını sunmağı bir borç bilirim.

Ötedenberi memleketin ileriye doğru yaptığı her inkılâp hamlelerinde ve bütün önemli olaylarda yüksek bir feragatle ve ön safta kıymetli hizmetler başaran genel idare ve mahallî idareler temsilcileri ile jandarma ve emniyet işleri mensubu arkadaşlarımızdan bir kısmını olsun bir arada selamlamanın verdiği zevk içinde burada huzurlarından bizzarure mahrum kaldığımız diğer bütün ve aynı değerde idare, mahallî idare ve zabıta işlerinde vazifeli arkadaşlarımızı da saygı ve sevgi ile selamlar ve sizlere de «hoş geldiniz» derim.

Arkadaşlar;

Bu toplanmayı hazırlamak ve sizleri davet suretile bir zahmet ihtiyarına sevk etmekten maksat, içişlerimize ait olmak üzere hükümet programı ile tesbit edilen esas ve maksatlar dahilinde hazırlanan kanun tasarıları üzerindeki isabetli düşüncelerinizden ilham almak ve ayrıca köylerimizi, belediyelerimizi, hususî idarelerimizi ve umumi olarak içişlerimizi vazife olarak yakından ve uzaktan ilgilendiren konular için de tecrübelerinizden istifade etmektir. Hedefimiz kısmen Cumhuriyet ile yaşıt olan ve kısmen 15 seneden beri uygulama alanında olan ve içişlerimizi köyden umumi idareye kadar ilgilendiren kanunları bir defa gözden geçirerek aziz vatanımızın köyden şehre kadar istihsal ve imar alanında kalkınmasını süratle sağlayacak ve kendi bünyemize uygun esasları bulup bu kanunlara yerleştirmek ve tatbikatta faydaları görülmeyen ve işlemeyen hükümleri de bu bünyeden çıkarmaktır.

Sayın Arkadaşlar;

Bilirsiniz ki il idareimiz muhtelif merhalelerden geçmiş bulunmaktadır.

İllerimizin idaresini birbirinden esaslı surette ayrı üç merhalede mütalâa etmek mümkündür.

1 —Osmanlı Devletinin teşekkülünden Tanzimatın ilânına kadar olan devre,

2—Tanzimattan 1926 sayılı Vilâyet idaresi Kanununun neşrine kadar olan devre,

3 — 1926 sayılı kanunun neşrinden sonraki devre,

BİRİNCİ DEVRE : Bu devre aynı zamanda mektup olmayan hukuk devri de olduğundan bu zamana ait malûmat tarih ve tarihin istinat ettiği vesikalardan ibarettir. Bu malûmata göre memleket «Sancak» adı ile bir takım alanlara ayrılarak bunların başına «Sancak Beyleri» konmuş ve Anadolu'daki sancakların hey'eti mecmuası «Anadolu Beylerbeyi» ve Rumelideki sancakların hey' eti mecmuası da «Rumeli Beylerbeyi» adını taşıyan iki âmirin idaresi altına verilmiştir. Bu her iki Beylerbeyi üç tuğlu vezirlerden olup birer umumî Vali demekti. Bunlar sancakların bütün askerî kuvvetlerine de kumanda ederlerdi. 16 ncı asır sonlarında sancaklar «Eyalet» haline konularak bir takım sancaklara ayrılmış ve başlarındaki sancak beyleri Beylerbeylik payesine çıkarılmakla beraber Anadolu ve Rumeli Beylerbeylerinin mevkii ve salahiyetleri de değişmemiştir. Sancak idaresinin başındaki memurların ahali arasından seçilmiş ayan veya iş erleri namı ile müşavirler de verilmiş bulunuyordu. Adliye ve Şer'îye işleriyle bazı beledî vazifeler Kadılarda, Sipahi kuvvetlerinin kumandası ile gayri müslim cemaatlere ait nezaret vazifesi de Subaşı'larda idi. Bu devrenin büyük hususiyetinin geniş bir tevsi'i mezuniyet olduğuna hükmetmek yanlış olmaz sanırız.

İKİNCİ DEVRE: Bu devrenin, hukuk bakımından, en büyük hususiyeti tedvin - Codification devrinin başlangıcı olmasıdır denilebilir.

Osmanlı imparatorluğunun zaaf sebeplerinden birini teşkil ettiğine şüphe olmayan bu geniş tevsi'i mezuniyet esasından ayrılmak, dahili idaredeki düzensizliği, zaafı bertaraf etmek, dahil-

de cemiyetin her sahasında Islahat yapmak ve değişen Avrupaya uymak zaruretleri ile sıkı bir mezuniyete doğru yol alınmaya başlanmış bulunuyor. Merkez teşkilâtı gibi taşralarda da idari teşkilât yapılmaya başlandı. Eyaletlere gönderilen valiler, defterdarlar, komutanlar bağlı bulundukları nezaretler ile muhabere etmekle beraber idare işlerinden dolayı Babı Aliye hesap verirlerdi. Tanzimattan sonra kurulan bu sıkı merkezîyetin de mahzurları görülerek tevsi i mezuniyete doğru bir temayül belirdi. 28/Teşrinisani/ 1852 Fermanı ile valilerin salahiyetleri arttırıldı ve vilâyetlerin umumî idaresinden valiler mesul tutuldu. 1864 de vilâyet nizamnamesi her eyalette tatbik olunmağa başlandı.

Bu nizamname vilâyetleri sancaklara, sancakları kazalara ve kazaları nahiyelere ve nahiyeleri de köylere ayırmıştır. Bu nizamname «vilâyetin umuru mülkiye ve maliye ve zaptiye ve politikyesinin nezareti ve ahkâmı hukukiyenin icraatının» valiye muhavvel ve valii vilâyetin, kâffei evamiri devletin tenfizine memur olduğunu «tasrih ettiği gibi valinin» tayin olunan mezuniyet hududu dahilinde ahkâmı dahiliyei vilâyeti icraya mezundur.» tarzındaki hüküm ile de tevsi mezuniyete işaret olunmuş gibidir. Livada mutasarrıfın ve kazada kaymakamın vazife ve salahiyetleri de bununla mütenazır olarak açıkça tayin edilmiş bulunmaktadır. Nizamnamenin «Umuru hukukiye» ye müteallik faslı, vilâyet, sancak ve kazalarda hukuk, cinayet ve ticaret mahkemeleri teşkilâtını da vücade getirmek suretiyle adli teşkilâtı da mülkî teşkilâta tenazur ettirmiş bulunuyordu. Daha sonra bu nizamnamenin yerine de 1870 tarihli nizamnamenin kaim olduğu görölmektedir. Bu nizamnameye göre de valiler vilâyetlerin umumî işlerini görmekle mükellef olup vilâyet işlerinin mes'ul reis ve merciidirler. Valiler, kanun ve nizamnamelerin icraatına nezaret ederler. Bütün memurlar, şube âmirlerine karşı mes'ul olup bu mes'uliyet valiye kadar müntehi olur. Vilâyetin maliye, maarif, nafia, ziraat ve sıhhat işleri birinci derecede valilere verilmiştir. Vilâyet dahilinde emniyet ve asayişin muhafazasından valiler mes'uldür. Zabıta kuvvetleri kâfi gelmediği takdirde valinin asker istihdamına da salahiyeti vardır.

Vilâyetlerin idaresi Meşrutîyetin ilânına kadar bu nizamname hükümlerine tâbi kalmıştır. Meşrutîyetin ilânından sonra vi

lâyetler idaresinin yeni esaslara göre tanzimi maksadı ile Şurayı Devlete hususi bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon bir kanun projesi hazırlamıştır. Bu projeye Şurayı Devlet Umumî Hey'etince yazılan mucip sebepler de «vilâyetin usulü idaresinin tevsii mezuniyet ve tefriki vazaif kaidesi üzerine müesses olduğu tasrih ve lâyiha'nın bu esaslar dairesinde hazırlandığı beyan olunmaktadır. Hükümetçe mebuslar meclisine tevdi edilmiş bulunan kanun lâyihasını meclisi meb'usanın hususî encümeni tetkik ederek tevsî'i mezuniyet ve tefriki vazaif esaslarına göre» İdarei Umumiyyeyi Vilâyat ve «İdarei hususiyeyi Vilâyat» diye iki büyük kısma ayırmıştır. Fakat Balkan Harbinin çıkması üzerine lâyiha kanuniyet kesbedememiş ve harpten sonra hükümet bazı tadilât icrası ile kanunu muvakkat halinde neşretmiş ve 1929 tarihli kanunun mer'iyeti tarihine kadar tatbik olunmuştur. Bu kanuna göre, vilâyetler Livalara, Livalar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler kariyelere ayrılmıştır. Kanunda vilâyet memurlarının intihap ve tâyin usulüne ve vazifelerine ait hükümler yer almıştır. Valinin vilâyette kuvvei icraiye'nin en büyük memuru ve her nezaretin vekili ve mümessili olduğu ve vilâyetin bilcümle devair ve şua'batı idaresinin valinin tahtı teftiş ve nezaretinde bulunduğu tasrih edilmiştir. Liva, kaza ve nahiyeye idaresinde vilâyetle mütenazır bir şekilde tanzim edilmiş bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ DEVRE: Büyük Türk inkilâbından sonra devlet şeklinin halkçı bir Cumhuriyete çevrilmesi umumi hizmetlerin mazi ile kıyaslanmayacak derecede artması bu hizmetlerin vilâyetlere taallûk eden kısımlarının tam olarak ve vaktinde yapılabilmesi için idare mekanizmasındaki genişleme meşruti bir rejim altında ve bir kanunu muvakkat halinde neşir ve ilân edilmiş bulunan bu kanunla vilâyetler umurunun hakkı ile ifa ve idaresine imkân olmadığı hakikatini ortaya koymuş ve işte 1929 tarihli kanun bunun için Cumhuriyet Hükümetince hazırlanarak Büyük Millet Meclisine sunulmuş ve muhtelit bir encümende tetkikinden sonra Umumî Hey'ete sevk ve Umumî Hey'ette müzakere ve kabulünden sonra da kanuniyet iktisab etmiş ve 5/Mayıs/1929 tarihinde mer'iyet mevkiine girmiştir. 15 seneyi aşan bir zamandan beri mer'iyet mevkiinde bulunan bu kanunun da bu günün ihtiyaçlarına cevap vermediği ve bu zaman zarfında edinilen tecrübelerden de isti-

fade olunarak yeni bir Vilâyetler İdaresi Kanunu hazırlamak ihtiyacı derinden duyulmaktadır filhakika Türkiye Devletinin cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâıyk ve inkılâpçı olduğunu açıklayan esas teşkilât umdelerinin Teşkilâtı Esasiye Kanununa girmesi neticesi olarak bilhassa bu umdelerin direktif ve ışığı altında umumi hizmetler pek çok artmakla beraber idare teşkilâtının da teknik ve İlmî esaslara göre kurulması zarureti ortaya koymuş ve Büyük Millet Meclisince kabul olunan kanunlarla bu amaçlara erişmek için idare makinesi esasından değişmiş ve mürekkep bir hâl almış bulunmaktadır. Bu arada bazı hizmetlerin, tahsisen ikmalî için, hükmî şahsiyete ve İdarî muhtariyete mâlik müesseseler ve bunların faaliyet sahaları yurdun en ücra köşelerine kadar kök salmıştır. Devletin faaliyet sahalarının böyle muhtelif istikametlerde artmış olması ve bu faaliyetleri gösterecek uzuvların ilim ve tekniğe istinad ederek kurulmuş bulunması ve her birinin ifasıyla müekkel olduğu iş ve hizmeti hakkı ile başarabilmesi için ayrı ayrı hukukî vaziyet ve mevcudiyet verilmiş olması, diğer bir ifade ile hizmet ademi merkezîyeti prensibinin uygulanması neticesi olarak bütün bunların bir gayeye, devletin istihdaf ettiği istikamete doğru ve tam bir nizam ve ahenk içinde yürüyebilmeleri için aralarındaki münasebet ve karşılıklı bağılılığı tesis ve temin etmek lüzumu da o derece derin duyulmayı başlanmıştır. Bu vazifenin vilâyetler teşkilâtında kanunen devlet mümessili mevkiinde bulunan makamlara teveccüh ettiği ise şüpheden varestedir. Hukukî mevzuat ve bu mevzuatın dayandığı ve inandığı umdelere ve an'anelere göre de devlet faaliyetlerini izhar ve icra eden kâffe teşkilâtın vilâyetlerdeki icra sureti ve devlet mümessili ile karşılıklı münasebetlerini ve sorumlulukları vilâyetlerin umumi idaresi hakkındaki kanun, tanzim ve idare eder, işte âmmе hukukumuzda Vilâyetler idaresi Kanununun yeri ve işi budur. Bu itibarla vilâyetler idaresi kanunu bir vazife ve salâhiyetler kanunudur.

Devlet faaliyet ve gayelerinin istikmâl ve istihsali için işleyen uzuvları birleştirici, düzenleyici kaideleri vaz ve mercileri gösteren bir kanundur. Bu itibarladır ki, vilâyetler idaresi kanunu devlet faaliyetlerinin emvânı ve bunların icra uzuvlarının teşkilâtını değil, hususî ve umumî kanunlarla tesis edilmiş bulunan hizmetler mecmuasını ifa ve istihsal için vücut bulmuş teşkilât ve uzuvla-

rın yekdiğeriyle ve devletle münasebetlerini düzenleyecek mercilerin teşkilât ve vazifeleri hakkındaki hükümleri ihtiva eder. Vilâyetler idaresi kanununun, daha çok, devleti mahallen temsil etmek mevki ve vaziyetinde bulunan vali, kaymakam ve bucak müdürü gibi mülkî âmirlerin vazife ve salahiyetleri hakkındaki hükümleri taşıması sebebi de budur. Bu suretle ehemmiyet ve mevkii taayyün etmiş bulunan böyle bir kanunun, zamanın icap ve ihtiyaçlarına uyması zarureti de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İşte bu sebeple vilâyet genel ve özel idareleri hakkındaki yeni bir kanun tasarısı hazırlanmasını icap ettirmektedir.

Arkadaşlar,

Bakanlığımızın en önemli bir iştigal mevzuu olan zabıta teşkilâtımızın bugünkü durumu, yarın için yapılması gereken Islahatı bahsine girişmeden evvel bu teşkilâtın mâzisine bir nazar atfetmek yerinde olacaktır.

Türk zabıta teşkilâtı büyük bir tarihi geleneği olan bir müessesedir. Türkün en büyük hasletini teşkil eden devlet kuruculuğu vasfının yanında devlet koruyuculuğu vasfı da büyük bir rol oynamaktadır. Burada kurumları muhafaza edebilmek iktidarı, büyük Türk Milletinin öteden beri herkesin hayret ve gıptasını celbeden yaşama enerjisinin en ulvî bir tezahürünü teşkil eder.

Osmanlı imparatorluğu memleketin dahili ve harici müdafaasını bir tek kuvvetin, yani askerî teşkilâtın bünyesinde tevhit etmeği en uygun bir yol olarak bulmuştur. Fakat hepimizin bildiği dahilî ve haricî âmillerin tazyiki altında Türk Milleti yeni bir hayat sahasına intikal zaruretini hissettiği andan itibaren birçok müesseseleri gibi zabıta müessesesini de değiştirmek lüzumunu duymuş ve böyle asırlarca devam eden bir teşkilâttan ayrılarak, baka azminin yeni bir tezahürü sayılabilecek bir enerji ile yeni yollar arama devresi olarak vasıflandırabileceğimiz bir zaman süresine intikal etmişti.

Bu zaman, Yeniçeri Ocağının lâğvedildiği 1826 tarihinden zaptiye müşürriyetinin kurulduğu 1846 tarihine kadar devam eder. Bu yeni devrede de devlet, esas itibarıyla eski prensibinden vaz geçmemiş ve zabıta görevlerini, yeni kurduğu askerî teşkilât olan (Asakiri Mansurei Muhammediyenin) uhdesine vermiştir. Mamafih bu devrede asakiri zabtiye namı altında, Ser Askerliğe tâbi olmak

la beraber ordu kuvvetlerinde müstakil bir zabıta kuvvetinin kurulduğunu görmekteyiz. Bu tecrübe devresinden sonra 18/Sefer/ 1262 (1846) tarihinde zabıta işlerimizin, askerlikten ayrı ve dahildeki hizmetini daha mütebariz bir şekilde ifade etmesi bakımından dikkate değer olan asıl devri gelmekte ve zabıtamız bir zaptiye müşürriyeti teşkilâtı içerisinde mülkiye makamlarına bağlı bir kuvvet halini almaktadır.

Zabtiye müşürriyeti devri, lağvı tarihi olan 1 8/Zilhicce,/1296 (1879) tarihine kadar devam eder. 34 sene süren bu devre içerisinde bir taraftan şimdiki jandarmamızın esasını teşkil eden zaptiye teşkilâtı kurulmuş ve bunun statüsü 1286 ve 1287 (1869 ve 1870) tarihli nizamname ve talimatnamelerle tedvin edilmiş iken diğer taraftan şimdiki polis teşkilâtımızın ilk kuruluş tecrübelerine de girilmiş bulunuyordu. Filvaki polis müessesesini kurma teşebbüsleri, zaptiye müşürriyetinin kuruluşundan bir sene evvel 21 /Rebiülevvel/ 1261 (1845) tarihli nizamname ile başlamış olmakla beraber gelişmemiş bir tecrübe mahiyetinde telakki edilmesi lâzım gelen bu teşebbüs sonradan biraz daha geniş bir çerçeve içerisinde 1284 (1867) tarihli teftiş memurları hakkındaki nizamname ile tekrar yenilendi. Fakat bu sefer de bütün iyi niyete rağmen memlekete fay dalı bir polis müessesesinin kurulması mümkün olamadı. Bu bakımdan bu devre, yani 1262 (1846) senesinden 1296 (1879) senesine kadar geçmiş olan zamanın güvenlik işlerinin bütün mesuliyetini asakiri zabtiye teşkilâtı üzerine almış bulunuyordu. Tevhidi zabıta devri diyebileceğimiz bu devirden sonra 4/Zilhicce/1296 (1879) tarihinde zabıta müessesesinin iki kola ayrılması esası kabul edilerek zaptiye müşürriyeti lâğvolundu. Bir taraftan asakiri zaptiye yeniden seraskerliğe bağlanırken, diğer taraftan zaptiye nezareti namı ile bir teşkilât kurularak bu günkü polisimizin ilk esası vazedilmiş oldu. Burada şunu da tebarüz ettirmek isterim ki; zaptiye nezareti birçoklarınca zannedildiği gibi, jandarmanın bağlı olduğu bir merci değil, polis işlerini tedvir eden, yani bugünkü Emniyet Genel Müdürlüğünün vazife ve salahiyetlerini üzerine almış olan bir makam durumunda idi. Bu müessese 1298 (1881) senesinde İstanbul’da ilk defa polis teşkilâtını vücuda getirdikten sonra 1311 (1895) de bu teşkilâtı vilâyetlere de teşmil etmeğe başladı. Fiilen kurulmuş olan bu müessesenin teşkilât, vazife ve yetkilerini

tâyin eden nizamname metni ancak 8/Recep/1325 (1907) tarihinde tedvin edildi..

Dikkate şayandır ki 1298 (1882) senesinden evvel iki kere 1261 ve 1284 (1845 ve 1868) senelerinde kurulması istenilen polis müessesesinin istinad edeceği hükümleri ihtiva eden polis nizamnamelerinin peşinen yayınlanmasına rağmen bu teşkilât vücuda getirilememiş veyahut inkişaf edemiyerek sönüp gitmişti. Halbuki buna karşılık kanuni bir metne dayanmayan 1298 (1882) teşkilâtı büyük bir başarı ile gelişmiş ve memleketimizin bu günkü kuvvetli polis müessesesinin temellerini atmıştır. Jandarma müessesesinin kurulması ve gelişmesi de aynı şekilde olmuştur. 1262 (1846) senesinde ve hatta daha evvel fiilen kurulan zabtiye teşkilâtının vazife ve yetki nizamnamesi ancak 1286 (1870) senesinde yayınlanmıştı. Bütün bu gayretler bir taraftan harici tazyikler, diğer taraftan memleket içinde hâkim olan idarei maslahatçı zihniyetin tesiriyle lâıykı ile muvaffak olamadı.

Yine aynı sebeple Rumelideki tensikat teşebbüslerinin faildeli neticeleri de bu bölgeye münhasır kaldı. Ve burada edinilen tecrübelerden memleketin diğer kısımlarının istifade etmesi senelerce gecikti.

Rumeli tensikâtı sırasında yayınlanan ve Fransız nizamnamesinden aynen tercüme edilen 1319 tarihli jandarma nizamnamesi millî ihtiyaçları ve devletin bünyesini göz önünde bulundurmaktan uzaktır. Ancak İkinci Meşrutiyetin ilânından sonradır ki Rumelide ki jandarma teşkilâtının bütün memlekete teşmili mümkün olabildi.

Harbiye Nezaretine bağlı kalmağa devam eden jandarmanın merkez idaresi, Umum Jandarma Kumandanlığı ismini aldı. Zabtiye nezareti ise lâğvolunarak yerini Emniyeti Umumiye Müdüriyetine bıraktı.

Ancak, yeniden tensik ve teşkil edilen jandarma kuvvetinin tâbi olduğu hükümler muayyen olmaktan çok uzaktı. Filvaki 1286 (1870) tarihli asakiri zaptiye nizamnamesinden sonra 1319 (1903) tarihli jandarma nizamnamesi, Umumî Meclisin tasdikine iktiran etmediğinden mülki memurlarla jandarma makamlarının devamlı bir şekilde ihtilâfta bulunmalarını intaç etmekte idi. Adliye ve mülkiye memurları kendilerini, 1319 (1903) tarihli nizamnameye riayet etmek mecburiyetinde görmüyorlardı.

İhtilâfların önünü almak isteyen hükümet, bilhassa jandarmanın bağıllık durumunu tâyin ve tahdit etmek maksadıyla 28/Ocak/1327 (1911) tarihli jandarma muvakkat kanununu yayınladı. 8 maddeden ibaret olan bu kanun, jandarmanın gerek merkezde, gerek vilâyetlerde bağılı olduğu mercileri belirtmekle iktifa eylemekte, diğer hususlar hakkında ise eski nizamname hükümlerini yürürlükte bırakmakta idi.

Bu kanunda, jandarma zabıta kuvveti 1286 (1870) asakiri zabtiye nizamnamesine göre yalnız mülkî makamların veyahut 1319 (1903) jandarma nizamnamesine göre yalnız askeri makamların emrine verilmekte bir kısım hususlardan dolayı Harbiye Nezaretine ve diğer bir kısım hususlar için ise Dâhiliye Nezaretine bağlanmak suretiyle kendisine iki merci tanıtmaktadır.

Bu kanunun, jandarma kuvvetinin, bir taraftan askerî ve diğer taraftan mülkî mahiyetini göz önünde bulundurarak bu kuvveti ilk defa olarak hem mülkî ve hem askerî makamların emrine vermek suretiyle koyduğu prensip, bugün de yürürlükte bulunan jandarma mevzuatımızın ruhunu teşkil etmektedir.

Bu bakımdan 1327 (1911) tarihli Jandarma Kanununun tarihi önemi büyüktür.

Bundan sonra yayınlanan 26/Ekim/1917 (1333) tarihli kararname, bir taraftan yukarda adı geçen kanunun vazettiği prensipleri tekit etmiş, diğer taraftan jandarmanın mülkî makamlara daha ziyade bağlanmasını sağlamıştır.

16/Mart/ 1919 (1335) tarihinde yayınlanan bir kararname ile Umum Jandarma Kumandanlığı her bakımdan Dahiliye Nezaretine bağlanmış ve 1917 tarihli kararnamenin buna aykırı olmayan hükümleri ile birlikte 1706 sayılı Jandarma Kanununun yürürlüğe girmesine kadar jandarmanın yegâne kanunî mesnedi olmuştur.

Burada kısaca jandarma erlerinin alınması şekli ile subayların durumu hakkında bir iki söz söylemek yersiz olmaz kanaatindeyim.

1286 ve 1319 (1870 ve 1903) tarihli asakiri zabtiye ve jandarma nizamnameleri hükümlerine göre, jandarma erlerinin, **ancak jandarma mesleğine girmeye istekli bulunan kimseler arasından tedarik edilmesi gerekiyordu.**

Jandarma müstakil bir meslek halinde olup, jandarma erlerinin gördükleri işin askerlik mükellefiyeti ile hiç bir ilgisi yoktur.

Maamafih, bu kanuni hükümlere rağmen, gönüllü olarak jandarmaya kaydedilen erlerin azlığı karşısında, hükümet her zaman jandarmanın ihtiyacını nizamiye ve redif sınıflarında askerî vazifelerini ifa edenler veya acemi erlerle karşılamak mecburiyetinde bulunuyordu.

Hükümet, her sene idareten, acemi erlerden muayyen bit miktarı jandarmaya ayırıyordu.

Jandarma er mekteplerin tâlim ve terbiye edilen bu erlerden, hususile Rumeli tensikatı zamanında, mükemmel bir şekilde de istifade edilebildi. Yalnız hemen şunu belirteyim ki; o zamanlarda jandarma hizmeti beş sene idi ve erler maaşça tatmin edilir ve kendilerine subay olmak imkânları da verilirdi.

Bu usul fiilen senelerce uygulandıktan sonra 1329 (1913) senesinde yayınlanan bir nizamname ile mevzuat hükümlerimiz arasına girmiş ve o zamandanberi acemi erler yolu ile temin edilenler, jandarmamızın en mühim er kaynağını teşkil etmiştir.

Subaylara gelince: Bunlar eskiden ekseriyetle erbaşlardan yetişirdi. Ancak sonradan Rumeli tensikatı sırasında, ordu subaylarından da istifadeye başlandı, ikinci Meşrutiyet devrinde ise 1328 ile 1332 (1912 ile 1916) seneleri arasında idadi ve yüksek mektep mezunlarının ve yedeksubayların jandarma subay mekteplerinde meslekî tahsilleri ikmal ettirildikten sonra jandarmanın subay olmaları temin edildi.

Abdülhamit idaresinin remzi mahiyetinde olan zabtiye nezareti lâğvolunduktan sonra yerine kaim olan Emniyeti Umumiye Müdüriyeti, yüksek maaşlar vermek suretiyle, mülkiye ve hukuk mektepleri mezunlarından birçok gençlerle polis kadrosunu zenginleştirdi.

Emniyeti Umumiye Müdürlüğünün idaresi altında yeniden tensik edilen polis kuvvetinin vazife ve teşkilât durumunu gösterecek bir nizamnameye ihtiyaç vardır.

Filvaki, 1323 (1907) tarihli polis nizamnamesi tarihe karışmış bir rejimin prensiplerinden mülhem olarak vücade getirilmiştir. Bu itibarla yeni rejimin esaslarına daha uygun olan ve zamanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayan yeni bir nizamnamenin hazırlanması zarureti idrâk edilmiş, polis alanında yapılan tecrübeler

de göz önünde bulundurularak bir polis teşkilât ve vazife nizamnamesi vücade getirilmek istenmişti.

Fakat Birinci Cihan Harbinin zuhuru bu iyi teşebbüsün tam olarak başarılmasına fırsat vermedi. Bu nizamnamenin, meslekin teşkilâtı hakkındaki yayınlanmış olan kısmı 1323 (1907) tarihli polis nizamnamesi ile beraber Cumhuriyet Devrinde emniyet teşkilâtı kanunları ile Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun neşri tarihine kadar yürürlükte kaldı. İkinci Meşrutiyet devri hükümetlerinin, memleketin âsaiyîş işlerini intizama sokmak ve gerek jandarmayı, gerek polisi mükemmel kanunlarla teçhiz etmek gayesiyle sarfettikleri gayretleri burada şükranla yadetteği borç bilirim.

Ne yazık ki birinci dünya harbinin bizim için felâketle neticelenmesi her hususta olduğu gibi emniyet işleri sahasında da başlamış olan tensikat hamlelerini durdurmuş, memleketin jandarma ve polis teşkilâtını alt üst etmiş, kadrolarını bomboş bırakmıştır.

İstiklâl savaşları ile yeniden bir ölüm kalım mücadelesine girmiş olan Türk Milleti en çetin, fakat aynı zamanda o nisbette de ulvî bir yaşama hamlesiyle tarihe tekrar altın sahifeler ilâve ettikten sonra yeni bir devrin kapılarından içeriye girdi. Bu devir, arkadaşlar, Türk milletinin bütün İnsanî hasletlerini en verimli bir şekilde inkişaf ettiren Cumhuriyet rejimi idi. Bu rejim içerisinde eskinin yıkık ve perişan müesseselerinin tasviyesi başlamış, yeni bir ruh ve yüksek bir hayat ideali ile kurulan canlı müesseseler meyânında zabıta müessesesi de lâayık olduğu mevki ve önemi bulmuştur.

Millî ihtiyaçlardan doğan ve bünyeye uygunlukları ile cidden öğülmeğe değer olan jandarma kanun ve nizamnamesi, emniyet teşkilât, polis vazife ve salahiyet kanunları ve aynı zamanda meslekî eğitim müesseseleri ile teçhiz edilen zabıtamız bugün vazifesini en mükemmel bir şekilde yapmakta, yurdun dahilî emniyetini milletin güvenine lâayık bir dürüstlük ve ciddiyetle temin ederek dünyanın en iyi zabıta teşekkülleriyle boy ölçüşecek bir mükemmellikte bulunmaktadır.

Fakat arkadaşlar, övünç duyulacak kadar iyi olan bu duruma rağmen, Cumhuriyet nesilleri, yapılmış olanla değil, daima daha iyiye ve mükemmele götüreceği yolu aramakla da mükellef olduklarını hiç bir zaman unutamazlar. Bu, bizim rejimimizin esaslı prensiplerinden biridir. Binaenaleyh her memleket işinde olduğu

gibi, zabıta müessesesinde de halledilmesi lâzım gelen bir takım meseleler karşısında bulunduğumuz kanaatindeyim.

Ben bu meselelerden bazılarını, burada yalnız anmakla ve ötesini de sayın heyetinizin yüksek tecrübelere dayanan dikkatli alâkasına terketmekle yetineceğim. Bu meseleler, aynı mevzu üzerinde ayrı ayrı çalışan polis ve jandarma müesseselerinin işbirliği, daha verimli çalışmalarının temini ki bu maksatla bu iki emniyet kolunun merkez ve taşradaki şubelerinin birleştirilmesi ve diğer taraftan mülkiye âmirleriyle zabıta mensupları arasındaki münasebetlerin daha esaslı bir şekilde tanzimi, zabıtanın adli ve İdarî vazifeleri hududunun tâyini, adalet polisinin artık başlı başına bir kuruluş olarak tanzimi, umumî zabıta ile hususi zabıta münasebetlerinin düzenlenmesi ve bunlardan bilhassa önemle üzerinde durmak istediğimiz bir konu olan jandarma erlerinin zabıta görevleri noktasından yetiştirilmesi meselesidir.

Biliyorsunuz ki, bugün jandarma erlerimizin aşağı yukarı hepsini, askerlik mükellefiyetlerini ifa etmek üzere askere alınmış gençler teşkil etmektedir. Pek az bir kısmı ise askerlik hizmetini jandarmada yaptıktan sonra gönüllü olarak hizmette kalmayı isteyen ve kendilerine temditli adı verilen bir dereceye kadar yetişmiş kimselerdir. Acemi erler ilk önce er okullarına gönderilmekte ve buralarda en çok beş buçuk aylık bir kurs görmektedirler.

Bu beş buçuk aylık öğrenme ve yetişme zamanı içinde bunlara jandarma hizmetini yapabilmek için gerekli olan bilgileri vermek müşküldür. Çünkü, acemi eri, evvelâ askerlik bilgileri ile teçhiz etmek kesin bir zarurettir. Her ne kadar noksanları sonradan verildikleri birliklerin merkezlerindeki talim birliklerinde ve takviye talimleri adı altında tamamlattırılmağa çalışılmakta ise de yine istenildiği şekilde yetişmeleri mümkün olamamaktadır.

Binaenaleyh çeşitli kanun ve nizamlarla kendilerine verilen görevleri başarabilmeleri için jandarma mensuplarının daha esaslı bir şekilde meslekî bilgilerle teçhiz olunmalarını temin etmek lâzımdır. Bu mevzu ile ilgili, tetkik heyeti ve jandarma genel komutanlığı tarafından olan eütler heyetinize sunulmuştur.

Diğer taraftan, çarşı ve şehirlerde zabıtamızın yardımcısı durumunda bulunan çarşı ve mahalle bekçilerinin vazife ve yetkileri, mercileri, ücretlerinin tevzii, tahsil ve tediye şeklini tayin ve tesbit eden bir kanun tasarısı da tetkikinize arz olunmuştur.

Pek kıymetli tecrübe ve bilgilerinizi de bunlara eklemek suretiyle müsbet ve faydalı neticelere varmanızı temenni ederim.

Mahallî idarelerimize gelince:

Bir memlekette demokrasi ruh ve terbiyesinin gelişmesinde büyük ve önemli rol oynayan bu müesseselerin bizdeki gelişimi Cumhuriyet Devri ile başlar. Gelişmedeki bu gecikmeyi kısmen mazur gösterecek bazı tarihî sebepler mevcuttur. Ezcümle 19. cu asrın ikinci yarısında Osmanlı imparatorluğuna hariçten yapılan tazyikler sonunda memleketin bazı parçalarında geniş bir ademi merkeziyet prensibinin uygulanmasına başlanmış ve fakat bu prensibin tatbikatı yine harici tazyikler neticesinde kötü bir istikamet almıştır. 1284 tarihli Girit Vilâyeti nizamnamesiyle 1296 tarihli Rumeli şarki nizamnamesi dolayısıyla bu yerlerde uygulanan geniş ademi merkeziyetin ne yolda bir iftirak sonucunu doğurduğu hepimizce bilinen bir keyfiyettir.

Bilindiği gibi bizdeki mahallî idare teşekkülleri özel idare, belediye ve köylerden ibarettir.

Özel idarelerimizin idare teşkilâtımız arasında birer tüzelkişi olarak belirmesinin 33 senelik bir mâzisi vardır. Her ne kadar 1864 tarihli vilâyet ve 1870 tarihli idarei umumiyei vilâyat nizamnamelerinde illerde seçimle iş başına getirilecek birer meclisi umumî kurulacağından ve bunlara ne gibi görevler verileceğinden bahsedilmişse de bu meclisler kararlarının istişari olmaktan ileriye geçememiş bulunması sebebiyle bu safhayı 1329 da tüzelkişiliği haiz olarak kurulan il özel idarelerimizi hazırlayıcı bir safha olarak telâkki eylemek yerinde olur.

Anayasamızın görev ayrımı prensibinin bir ifadesi olan ve illere tüzelkişilik tanıyan 13/Şubat/1319 tarihli idarei Umumiyei Vilâyat Kanunu Meşrutiyet devrinde tedvin edilmiş bir kanundur. Bu kanunla yürütülmesi mahallerine terkedilen bir takım hizmetlerin; Cumhuriyet devrinde ekonomik ve teknik sebeplerle merkezce daha geniş bir bilgi ve yetki ile idareleri lüzumu hasıl olmuş ve muhtelif tarihlerde çıkarılan kanunlarla evvelce mahallerine bırakılmış olan hizmetler, yeni bir takım müesseselere veya Bakanlıklara bağlı idarelere tevdi edilmiş bulunmaktadır. Buna rağmen bugün yine diğer birçok önemli hizmetler özel idarelerce yürütülmekte ve fakat bu idarelerimiz, bu hizmetlere yetecek gelir kaynaklarına sahip bulunmaktadır.

Bununla beraber Anayasamızın vatandaşların kişi ve konuk dokunmazlıkları gibi kamu hakları arasında saydığı ilköğretim ödevini tahakkuk ettirmeği üzerine alan özel idarelerimizin bu ödevi kaynaklarının ve imkânlarının âzamisini kullanarak yerine getirmeğe çalışmaktan biran geri kalmadıklarını memnuniyetle ve iftiharla söyleyebiliriz. Özel idarelerimizin Cumhuriyetten bu yana bu iş için yarım milyardan fazla para harcadıklarına ve yıllık geliri erinin hemen hemen yarısını (her yıl 25 - 30 milyon lira) bu kutsal dâvanın başarılmasına tahsis ettiklerine burada işaret etmekle de bu memnuniyetimizin yersiz olmadığını belirtmek isterim.

İşte; gerek malî imkânsızlıklar ve gerekse bazı hizmetlerin icabettirdiği yüksek teknik mülâhazaları ile özel idarelerimizin başarmalarına imkân olmayan tesis ve müesseselerin devlete bırakılması suretiyle külfetin azaltılması yoluna gidilmek zarureti kendini göstermiş bulunmaktadır. Bu sebeplerle özel idare muhasebe teşkilâtının kaldırılarak bu teşkilâta ait vazifelerin mâliyece görülmesi, hastanelerin, büyük yolların, tarım müesseselerinin ve ilköğretim öğretmenleri aylıklarının devlete devri suretiyle hizmetlerin azaltılması ciheti düşüncelerimiz arasındadır. Bununla beraber mahallî hizmetlerin esaslı bir süzgeçten geçirilerek hangilerinin özel idarelere bırakılması ve ne gibilerinin devlete devri uygun olacağı hususlarının, tetkiklerinizin vereceği sonuca göre daha iyi tesbit edilebilmiş olacağını şüphesiz addeylerim. Bundan başka bu mahallî idare teşekküllerimizin kendilerine bırakılacak hizmetleri başarmalarını sağlayacak malî sistemin prensipleri üzerinde durulması ve bu cümleden olarak özel idare gelirlerinin munzam kesir veya hisse yolu ile mi sağlanmasının daha uygun olacağı konularının incelenmesi de faydalı olur kanaatindayım. Şu noktaya da işareti faydalı görürüm ki hususi idare muhasebe kısmının mâliyece devri bu müessesenin bir mahallî idare kuruluşu olarak işlenmesine hiç bir suretle mani olmayacaktır. - İl Genel Meclisi - İl komisyonu ve takati dahilindeki mahallî hizmetler tüzelkişilik çerçevesi içinde daha verimli bir surette işlemekte devam edecektir.

Belediyelerimize gelince:

Memleketimizde ilk defa 1271 de İstanbul'da ve daha sonra 1284 den itibaren diğer illerimizde kurulmasına başlanan belediyelerimizden birçoğunun bu gün dahi kuruluşları safhasına taallük eden ilk hizmet ve tesisleri başaramamış oldukları görülmektedir.

Bunun başlıca amili; belediye gelir sistemimizde su, aydınlatma, temizlik, harta ve imar plânı gibi ilk belediye hizmet ve tesislerinin kurulmasını karşılayacak kaynakların yer almamış olmasıdır. Bu itibarla, bu günkü belediye gelirlerinden bir kısmının bu gibi hizmet ve tesislerin kurulmasını sağlayıcı esaslar dahilinde düzenleyecek bir gelir sisteminin ihdası zarureti karşısında bulunuyoruz.

Bundan başka; yıllık gelirleri tutarı bize acı verecek kadar mütevazi olan küçük belediyelerimiz için ayrı bir gelir sisteminin düşünmesi de beliren bir zarurettir.

Bütün bu gelir sistemleri düzenlenirken, hemşehrilerin vergi yükümlülüğünü mümkün mertebe ağırlaştırmayacak tedbirleri almak, bünyesi itibariyle işletme yolu ile idaresi mümkün olan hizmetleri işletme teşekkül ve tesislerde yürütülmesi keyfiyetinin de ele alınması hatıra gelen bir tedbir olarak düşünülebilir.

Herhangi bir kamu teşekkülünün gelir kaynakları veriminin tesbitinde; bu verimin o teşekküle yükletilen hizmetlerin kurulmasına ve sürekli olarak yürütülmesine yetecek tutarda olması gerektiğine göre de; kanunlarla belediyelerimize verilmiş olan görevleri yeniden gözden geçirmenin; belediye görevlerini mecburi ve ihtiyari görevler tarzında bölümlendirmenin uygun olup olmayacağını bir tartışma konusu yapmanın; bu görevler cümlesinden olarak belediyelerimizin vatandaşları mesken sahibi yapabilmelerini sağlayıcı tedbir ve imkânları araştırmanın; kamulaştırma hükümlerini de bu amacın tahakkukuna yarayacak tarzda düzenlemenin faydalı olabileceği kanaati vardır.

Mahallî ve Müntehap organlar elde hem mahallî hem de umumî hizmetlerin yürütülmesinden ötürü tam manasiyle birer komün olan köylerimize gelince;

Memleketimiz bünyesi içinde yüz yıllardan beri tabii bir varlık olarak yaşamakta olan bu müesseselerimiz ötedenberi gelenekten doğma bir düzenle idare edilegelmiş ve bu düzen ilk defa ve fakat eksik bir şekilde 1281 tarihli teşkilâtı vilâyet nizamnamesiyle mevzuat alanına intikal etmiş ve 1287 tarihli İdarei Umumiyei Vilâyet nizamnamesi de aşağı yukarı aynı hükümleri ihtiva eylemiştir. Bu nizamnameyi ilga eden 1329 tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat kanununda ise köyler hakkında bir hükme rastlanamamaktadır. Köylerimizin, kanun alanından bu şekilde uzaklaşmış olmalarına rağmen eski ve ananevi düzenlerini muhafaza etmek suretiyle hayatîyetlerini devam ettirmeleri, üzerinde ehemmiyetle durulacak bir olaydır.

Yüzlerce yıllık bir ihmalden sonra köy konusunu ciddi bir konu olarak ilk defa ele almak şerefi ise köy kanununun tedvin edildiği Cumhuriyet devrine ait olmuştur. Filhakika köyün, âdet ve geleneklerini muhafaza ederek ve köyü bir aile olmak vasfı galip bir kamu teşekkülü olması cephesinden ele alan ve böylece köyün bütün realitelerini kavramış bulunan 442 sayılı köy kanunumuz Cumhuriyet devrimizin öğünülerek anılacak demokratik bir kanun abidesidir.

Tetkikinize sunulan tasarılar arasında bir de köy kanunu tasarısı bulacaksınız. Bu tasarı bu günkü köy kanunumuzun ruhunu aynen muhafaza etmekte ve onda yer alan prensip ve esasları bozmamakta, ancak teferruata ait bazı hükümleri ihtiva eylemektedir.

Arkadaşlar; burada köylerimizi yakından ilgilendiren diğer bir kanun tasarısından da bahsedeceğim. Bu tasarı, bucak kanunu tasarısıdır. Bugün batı memleketlerinde de vasıta ve kaynaklarıyla kendilerine mevdu görevleri başaramayan komünler arasında birlik teşkili yolunda bir ceryan mevcuttur. Fransa, bu zaruretlerle 10-15 komünü içine alan kantonlarına tüzel kişilik sağlayarak komünler üstü bir teşkilât vücuda getirebilmek için 1926 danberi etüt yapmakta, tasarılar hazırlamaktadır. Belçika ve İsviçre'de aynı yolu tutmuş bulunmaktadır. Biz de köylerimiz arasında işbirliğini ve yardımlaşmayı sağlamak üzere belediye kanunundaki birlik hükümlerini yeter görmeyip bucaklarımıza birer mahallî idare karakteri vermeği düşünerek bu tasarıyı hazırlamış bulunuyoruz.

Arkadaşlar:

Kongrenin inceleme konusunu teşkil eden meselelerden birisi de devlet memurları kanunu tasarısı olacağını arz etmiştim.

Tetkik nazarlarınıza sunulan bu tasarı günün en önemli ihtiyaçlarından birini karşılamak amacıyle düzenlenmiştir.

İdare reformunun sağlam bir temele dayanabilmesi için bilgili, yüksek seciyeli, seçkin bir memur kadrosuna sahip olmanın birinci şart olduğu hakikati anlaşılan yerlerde her idari İslahata teşebbüs edildikçe memur işi de ele alınmış ve zamanın icablarına cevab verebilecek bir memur statüsü tanzimine çalışılmıştır.

İdare tarihimizde de bu temayülün izlerini görmek ve bütün memurları değilse bile büyük bir memur zümresini kapsayan bazı esasların tesbit edilmesine başlandığını ve memur haklarına taallük eden hususların toplu bir şekilde ve bir arada tedvinine çalışıldığını müşahade etmek mümkündür.

Gerçekten, daha evveleri memur statüsüne ait hükümler muhtelif idarelerin teşkilât ve vazifelerine ait kanun, tüzük ve yönetmelik metinlerinde ve dağınık bir şekilde yer almakta ve kısmen de geleneklere uyulmakta iken 1271 ve 1275 tarihlerinde memurların riayete mecbur oldukları hususlarla taşra memurlarını murakabe salahiyetini haiz makamlar ve memurların muhakeme usulleri tanzim ve o zamanın ehliyetli bir memur sıfatını teşkil eden naiblerin tayin, terfi, tecziye şekilleri bir nizamname ile tesbit edilmiş, 1288 yılında ilk memurin muhakemat nizamnamesi neşredilmiştir.

Bundan sonra 1290 tarihinde askerlerle zabıta memurları dışında kalan bilumum merkez memurlarının maaş ve yolluklarına ait ilk hükümler bir talimatname ile tesbit olunmuş ve altı sene sonra da yine askerlerle hakimler ve ilmiye mensupları hariç olmak üzere bütün devlet memurlarının tayin, terfi, tecziye ve tekaütlükleri «memurini mülkiye kararnameleri» ile toplu bir halde tedvin olunmuştur.

Bilâhare kısa fasıllarla memurin mülkiye terfi ve tekaüt kararnamelerde tadilen tanzim edilen bu kararnamede boşlukların doldurulmasına çalışılmış ve 1297 tarihinde neşredilen «maaşat kararnamesi» ile bütün devlet memurlarının maaş miktarı sabit

bir hale getirilerek maaş tahsisi, tenkisi, bir memuriyete muhassas maaşın başka cihete tahsisi veya memuriyetin ilgasına taalluk eden muamelelerin kanun mevzuu olması prensibi kabul edilmiştir.

Bundan başka memur sicilleri için 1294 tarihli «sicil komisyonu talimatnamesi» ile 1296 tarihli eki ve 1303 tarihli tarifname ve bilâhare de 1330 tarihinde «sicilli ahvali memurun nizamnamesi» tedvin edilmek suretiyle memur sicillerinin tanzimindeki usul ve kaide bir nizam altına alınmak istenmiştir.

Her tip memuriyet müessesesinin İslahı maksadı ile muhtelif tarihlerde çeşitli hükümler tedvin olunmuş ve bu arada bir, iki defa tensik muamelesi yapılmıştır.

Cumhuriyet idaresinin ele aldığı önemli davalardan birisini de memur işi teşkil etmiş ve fakat nisbeten daha şamil ve yeni esasları ihtiva eden 788 sayılı memurun kanununun memurlar için koyduğu malî yardıma ait hükümler malî takat yönünden tatbik edilememiş ve bu kanun birçok tadillere uğradıktan sonra ana kanunda prensiplerin yer alması lâzım gelen maaş, terfi, tekaüt, yardım ve sicil işleri ayrı ayrı kanun ve tüzüklere konu teşkil etmiştir.

Görülüyor ki şimdiye kadar sarf edilen bütün emeklere rağmen devlet memurlarının hukukî rejimi toplu bir halde tanzim edilememiş ve bu alandaki mevzuatın dağınık bir halde bulunması birçok tedahüllere ve tatbikatta tereddütlere ve yorumlara sebebiyet vermiş ve bütün devlet memurlarına şamil toplu hükümleri ihtiva eden bir statünün tanzimi zarureti hissolunmuştur.

İşte bu zarureti hisseden hükümet, devlet memurları statüsü işlerinin yeni baştan ele alınmasını proğamına koymuş ve bu işi İçişleri Bakanlığına tevdi etmiş bulunmaktadır.

Bakanlıkça hazırlanan kanun tasarısının düzenlenmesinde üç mühim prensip amil olmuştur.

1 — Devlet memurluklarına adam seçmekte ve bunların terfilerinde yalnız ehliyet esasının amil olması.

2 —Memur haklarıyla devletin yüksek menfaatleri arasın da adil bir muvazene tesis etmek endişesi.

3 —Yeter ehliyetli kadro ve işe göre adam.

Kamu hizmeti mefhumunun şuurlarda tamamen yerleşmesi ve bu hizmetlerin muasır kamusal hukuk prensiplerime uygun bir

tatbik alanı bulabilmesi için yeni bir ruh ve yeni bir enerji ile iş görebilecek seçkin bir memur kadrosunun tam manasiyle organize edilmesini zaruri bulan bakanlık, memur seçimi işine lâıyk olduğu önemi vermiş ve devlet memuriyetine girmek için yalnız muayyen bir tahsil derecesinin kifayet etmeyeceğine kanaat getirerek adaylar arasında yüksek karakter ve üstün kabiliyetleri ayırt etmek için bir yarışma sınavına tabi tutulmasına tasarının âmir hükümleri arasında yer vermiştir.

Tasarıda ayrıca bir staj devresi derpiş edilmiş ve bu staj nihayetinde mesleki bir olgunluk sınavının organize edilmesi lüzumlu görülmüştür.

Terfi işlerinde memurlar arasında maneviyatı bozan, fütura sebebiyet veren his ve keyfi muameleleri önleyici ve terfiin tamamen şahsi değer ve mesleki vasıfları ve liyakata göre yapılmasını sağlayıcı hükümler konulmuştur.

Bu arada memurun meslekî değerini, kabiliyetini ve verimini gösteren ve onun istikbalı üzerinde müessir olan sicil işine hususî bir önem verilmiş ve gizli sicil notlarının memurun müşahedesı kabil ve tesbiti mümkün hususlara inhisar ettirilmesi esası kabul edilmiştir.

Diğer taraftan gizli sicil notlarının ilgili memurlara tebliğı ve memurun kanaat etmediğı notlar hakkında itiraz hakkı tanınmıştır.

Bundan başka, hayatını kamu hizmetlerine vakfetmiş olan memurların geçim durumları da mütalâa olunmuştur.

Tasarının önemli yeniliklerinden biri de, sakatlık, ihtiyarlık ve ölüm hallerinin İktisadî neticelerine karşı memurları korumak için bir biriktirme ve borç verme sandığı kurulmasının derpiş edilmiş olmasıdır.

Tasarının düzenlenmesinde amil olan ikinci esas prensip yani memurların haiz oldukları haklarla devletin yüksek menfaatleri arasında adil bir muvazene temin etmek endişesi, memurun vazife ve mükellefiyetlerine ve bunlara tatbik olunacak disiplin cezalarına müteallik kaideler konmasını zaruri kılmış ve buna mütenazır olarak da bir müracaat ve itiraz sistemi tesisi idarenin muhtemel keyfi hareketlerinin doğuracağı tehlikelere karşı memurlar için esaslı bir garanti teşkil edeceği düşüncesiyle esaslı hükümlere tasanda yer verilmiştir.

Böylece belirttiğim düşüncelere göre bakanlıkça bir tartışma konusu olarak hazırlanmış tasarılarla bu mevzulara ait etütler tetkik nazarlarınıza arz edilmiştir. Bunların herbiri üzerinde tam Bir fikir serbestisi ile enine boyuna yapılacak tartışmaların değerli tecrübelerinizin vereceği neticelerin, tebarüz ettireceği prensiplere ve memleketimizin malî takatı çerçevesi içindeki imkânlarla göre lüzumlu esasların ve tedvinlerin takarrür ettirilmesini bakanlığımız memnuniyetle karşılayacak ve bunları hükümetin tasvibine arz edecektir. Hükümetçe tasvib olunacak esaslar dahilinde de kesin şekillerini alacak kanun tasarılarını büyük meclisin tasvibine arz eyleyecektir.

Sayın arkadaşlarım:

Birinci idareciler kongre üyeleri, sizlerin omuzlarına aldığı yük çok ağır ve o kadar da şerefli. Yüce milletimizin karakterine ve aziz vatanın varlıklarına uygun ve bizi huzur ve sükûn içinde vatandaş haklarını korumakla istihsal ve bayındırlık ve sağlık alanında ileri hamlelere ve başarılarla götürecek tedbirleri ve yolları ve vasıtaları bulup bunlara kanun yollarıyla imkân hazırlamak başlıca görevimizdir. Sizin tecrübelere dayanan ve memleket kabiliyetlerini iyi ölçen bilgileriniz bu yolda aydınlatıcı ve kurucu tesirlerini yapmaktan uzak kalmayacaktır.

Sayın Başbakanımızın hükümet programının ruhunu aksettiren ve kongremizin çalışmalarına rehber olacak direktiflerini gözönünde tutmak bu alanda başarıya varmanın anahtarı olacaktır.

Sayın arkadaşlarım:

Başarılı çalışmalar dilerken kongre çalışmalarında hâkim olması gereken ruhun mana ve şümülünü Milli Şefimiz ve Cumhurbaşkanımız İnönü'nün Siyasal Bilgiler Okulunda bir yıl dönümünde verdikleri demecde idarecilerimize verdikleri şu direktifte toplamak ve sözlerime son vermek benim için sevinç kaynağı olacak tır: «Sizin esas rolünüz aldığımız vazifeyi, bulduğunuz çarkı en iyi işletmek değildir. Bunlardan daha fazla olarak yeni ihtiyaçları önleyecek ve memleketi ilerletecek tedbirleri bulup tatbik etmeniz asıl vazifeniz olacaktır. Bu memlekette teşkilatçı, kurucu ve bulucu bir mesleği seçtiğinizi ilk günden hatırlayınız».

TETKİK ve TERCÜMELER:

(CEMİYETLER KANUNU) NUN YENİ DEĞİŞİKLİKLER KARŞISINDA İZAH VE DİĞER KANUNLARLA MUKAYESESİ

Yazan: **Kemal ARAL**

Hukuk müşavir muavini

Cemiyetler Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve tatbik sahasının da genişlemesi sebebiyle aldığı önem karşısında üzerinde durmayı ve kanunun yeni ve eski metinlerini birbirleriyle karşılaştırmayı faydeli ve yerinde buldum.

Asıl kanun 28/6/938 tarihli dir. Bu sekiz senelik tatbik devresi gerek dernek kuranlar için ve gerekse bunu uygulayan ve denetleyen idare için kâfi bir tecrübe devresi sayılabileceği için kanunun tatbik şekillerinde ve murakabesinde mümkün olduğu kadar az hatâ yapılmakta ve kanun vazının maksadı tamamen yerini bulmakta idi. Ancak cemiyet hayatının genişlemesi ve memleket içinde türlü maksatlarla cemiyetler kurulması keyfiyeti kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesini intaç etmiş ve binnetice de idareye tanınan bir kısım hakların vatandaşlara ve mahkemelere intikaline sebebiyet vermiştir.

Bu itibarla hem bunu izah etmek ve hem de tatbikattaki yanlışlığı önlemek düşüncesiyle asıl Cemiyetler Kanuniyle bunu değiştiren 5/6/946 gün ve 4919 sayılı kanunu karşılaştırmak ve aradaki farkı tebarüz ettirmek muvafık olur.

4919 sayılı tâdilin birinci maddesinin ikinci fıkrasında (Dernekler, tüzüklerinde dernek olarak kurulmak istediğini açığa vurma kula tüz el kişilik sahibi olurlar.) denmekte ve 3 üncü fıkrasındaki (Amaçları kanuna, ahlâka ve genel âdaba aykırı dernekler kurulamaz) kaydiyle de kanuna.

ahlâk ve adaba uymayan derneklerin kurulamayacağını kabul etmektedir.

Binaenaleyh bu kayıtlar dışında kalan ve kurulan dernekler kuruldukları haklarındaki bildirimlerini iki tane tüzükleriyle birlikte kurulduğu yerin en büyük idare üstüne vermekle faaliyete geçmiş olurlar. Ayrıca kanunun değişen 4 üncü maddesinin son bendi gibi faaliyet için tescil olunmasına ve bunu gösterir vesika alınmasına lüzum ve mahal yoktur.

Halbuki tatbikatta ve yapılan işlemlerde dernekler, haklarında idarece yapılan muamele sonunu beklemekte ve faaliyete geçmeleri için de tescil vesikası ve izin aramaktadırlar. Yeni değişikliğin vatandaşlara tanıdığı bu hak ve kolaylıklardan hem idarenin, hem de kendilerinin istifade ötmeleri zarurî ve faidelidir.

Ancak idareye verilecek dernek ana tüzüğünün kanunun değişmiş olan ikinci maddesinin 12 kaydını ihtiva etmesi lâzımdır. Çünkü kanun, tüzüklerin bu 12 kaydı ihtiva etmesini şart kılmıştır. Yalnız bu tüzüklerin kanunun eski maddesinde idareye bildirim tarihinden itibaren bir ay zarfında ve yenisinde ise 15 gün içinde verilmesini âmirdir.

İdarece alınan ve incelenen tüzükler bu 12 şartı ihtiva etmediği veya noksan bulunduğu takdirde dernek faaliyetten menolunamaz. Çünkü yeni tâdil dernekleri faaliyetten men hakkını tanımadığı gibi tescil hakkını dahi vermemiştir. Ancak idare, tüzüğün ihtiva etmesi şart olan kayıtlardaki noksanların tamamlanmasını dernek kurucularından isteyebilir. Aksi takdirde ise Medenî Kanuna rücu ve keyfiyeti yetkili cumhuriyet savcılığına bildirir. Bu itibarla kurulan derneklerin tüzüklerinin kabulü sırasında bunun bir örneğini mahallî cumhuriyet savcılığına vermesi uygun ve yerinde, olur.

Kanunun değişen 9 uncu maddesine gelince: Eski kanunda memnu hükümler kısmında bu madde 9 fıkra halin de gösterilmişti. Tâdilde bu hükümler 5 fıkraya indirilmiştir. Bunlardan kanundaki B fıkrasını ihtiva eden (Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 2 nci maddesinde yazılı devlet rejimi-

ne aykırı maksat ve gaye güden) hükmü tâdilin A bendiyle (Devletin mülkî bütünlüğünü ve siyasî ve millî birliğini bozma amacı güden) hükmüne çevrildiği gibi (F) fıkrasındaki (Yerlilik ve yabancılık gibi yurddaşlar arasında ayrılık uyandıran) hükmü de tâdilin (E) fıkrasında (Bölgecilik amacı güden veya bölgeci bir ünvan taşıyan siyasî derneklere) maksur bırakılmıştır.

Keza maddenin (H) fıkrasındaki (Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan) hükmü de tâdilin (C) bendile yalnız (Aile, cemaat, ırk esasına veya adına dayanan) metnine hasredilmiş, cins ve sınıf kaydı memnu hükümler arasından çıkarılmıştır.

Değişen 27 nci madde de, Derneklerin feshini genel olarak Medenî Kanun hükümlerine bağlı kılmakla beraber kendi kendine fesih yetkisini de eski madde mucibince ipka etmiştir. Bir cemiyetin umumî heyeti kararla hukukî mevcudiyetini feshetmesi Cemiyetler Kanunu'nun 22 nci maddesi gereğince kabul edilmiş olmasına göre cemiyetler umumî heyeti usulü dairesinde içtima ve fesih kararı ittihaz etmiş bulunduğu takdirde bu kararın kanunen muteber olacağı ve mefsub bir cemiyet malının da Cemiyetler Kanunu ile cemiyet ana nizamnamesi hükümlerine tevfikân tasfiye olunacağı tabiidir. Ancak bu fesihte yeni hükümle fesih kararının alındığı sırada hükümet komiserinin huzurunu şart kılmadığı gibi dernek genel kurulunca alınacak fesih kararının idarece tasdikine de lüzum kalmamıştır.

Yine değişen maddeler arasında 33 üncü madde aslında (4 üncü ve 3 inci maddeler hükümlerini yerine getirmeyen cemiyetler, mahallin en büyük mülkiye âmirinin emriyle faaliyetten menolunur ve mevcut malları muhafaza altına alınır:) kaydını muhtevi iken yeni hüküm diğer değişikliklerle mütenazır olarak (Birinci maddenin son fıkrasında yazılan veya 9 uncu maddede yasak edilen dernekleri kuranlar ve idare edenler hakkında hareketleri daha ağır cezayı gerektiren bir suç olmadığı takdirde Türk Ceza Kanunu'nun 526 nci maddesinin I inci fıkrasında yazılı ceza hükmolunmakla beraber bu derneklerin çalışmaları menolunur. Mah-

keme hükümden önce dahi bu derneklerin faaliyetlerini menedebilir. 4 üncü ve 5 inci maddeler hükümlerini yerine getirmeyen dernekleri kuranlar hakkında 10 liraya kadar hafif para cezası hükmolunmakla beraber mahkemece eksiklerin tamamlanması için 15 günü geçmemek üzere verilecek süre içinde bu ödevi yerine getirmeyen derneklerin feshine karar verebilir:) şekline çevirmiş ve idareden, dernekleri faaliyetten men'i hakkını nezetmiştir. Bu itibarla yukarda da izah olunduğu üzere kanunun 4 üncü ve 5 inci maddelerine göre kanunî müddetler zarfında tüzüğünü mahallî idare âmirlerine ve siyâsî dernekler için de İçişleri Bakanlığına verilmek üzere yine bu makamlara vermeyenlerle, idare kurulunu ve ikametgâhını bildirmeyen, kuruluş ve tüzel kişiliğini herhangi bir gazete ile yayınlamayan dernekler hakkında idare keyfiyeti mahkemeye verilmek ve kovuşturmaya geçilmek üzere mahallî cumhuriyet savcılığına bildirmekle mükellef ve vazifelidir ve bu suretle de derneklerin eksikleri mahkemece ikmal ve aksi takdirde haklarında fesih kararı alınarak çalışmalarına son verilebilir.

Yeni 34 üncü maddede ise, tüzüğünde yazılı amaç ve konular dışında faaliyette bulunan dernekleri idare edenler hakkında 10 liraya kadar hafif para cezası hükmolunduğu gibi birinci maddenin son fıkrasında yazılan (Amaçları, kanuna, ahlâka ve genel adâba aykırı dernekler kurulamaz) veya 9 uncu madde ile yasak edilen hususlara ait faaliyette bulunanlar hakkında 33 üncü maddenin birinci fıkrası hükümleri uygulanır, denmekte ve haklarında Türk Ceza Kanunu'nun 526 ncı maddesinin birinci fıkrasındaki ceza hükmolunmakla beraber bu derneklerin çalışmaları men' suretile cezaî müeyyideye de bağlanmaktadır. Halbuki eski maddede, ana nizamnamesindeki mevzu ve gayesi haricinde işlerle meşgul olan cemiyetlerin tescil vesikaları bu vesikaları veren makamlarca geri alınarak faaliyetten menolunur ve mevcut malları muhafaza altına alınır ve alâkahılar hakkında yukarıki madde hükümleri dairesinde kanunî takibat yapılır, denmek suretile idareye tescil vesikalarını geri almak ve faaliyetten menetmek hakkı tanınmıştı ve ancak bu idari

takipten sonra kanunî takip gelmekte idi ki hâlen bu yet kiler tamamen mahkemeye devrolunmuştur.

Yeni 35 inci maddedeki cezalar da Ceza Kanunu'nun 526 ncı maddesinde yazılı cezalara hasredilmiş ve eski maddedeki bir seneye kadar hapis veya 10 liradan 200 liraya kadar olan hafif para cezası büsbütün azaltılmıştır ve yine bu maddenin 2 nci fıkrasıyla 25 inci maddede yazılı (Umumi heyet içtimasında idare heyetine seçilecek azanın hüviyetlerde ana nizamnamesinde yapılacak değişikliklerin bir hafta içinde o yerin en büyük mülkiye âmirine bildirilmesi mecburidir) ödevini yerine getirmeyen dernekler hakkında bu kanunun 33 üncü maddesinin 2 nci fıkrası hükümleri uygulanır. Yani idare edenler haklarında mahkemece daha ağır cezayı gerektiren cezaî bir suç olmadığı takdirde 526 nci maddenin birinci fıkrasında yazılı ceza hükmolunmakla beraber derneklerin çalışmaları men ve malları muhafaza altına alınabilir.

Yine izah ve mukayesesini yaptığımız 4919 sayılı bu kanunun ikinci maddesi 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 7 inci maddesini tamamen kaldırmaktadır. Eski 7 nci mad de şöyle idi: (Cemiyetler Dâhiliye Vekâletinin müsaadesile birlikler meydana getirebilirler. Bu birlikler ayrı bir cemiyet mahiyetinde olup kuruluş şartları Dâhiliye Vekâletinin müsaade emirnamesinde tesbit ve ana nizamnamelerinde tasrih ve tafsil olunur.) diye yazılı olan bu hüküm tamamen kalkmış bulunduğu göre dernekler birleşmekte herhangi bir müsaade veya kayıt ve şart altına alamıyacakları ve ana tüzüklerindeki hükümlerle harekette muhtar bulunacakları anlaşılır.

Cemiyetler Kanunu ile tatbikatta iltibas ve karışıklığı mucip olan 3530 sayılı (Beden Terbiyesi Kanunu) mı da karşılaştıralım.

Bu iki kanun başka, başka maksatlarla vazedildiği hal de tatbikatta tedahüller olmakta ve aynı teşekküller için hem Cemiyetler Kanunu ve hem de Beden Terbiyesi Kanunu uygulanmak istenmektedir. Bunu tefrik etmek ve hangi noktalarda ayrılıp hangi noktalarda birleştiğini tebarüz et-

tirmek bilhassa kanunların uygulanması ve denetlenmesi bakımından zarurîdir.

Evvelâ kanunlar ayrı ayrı maksatlarla düzenlenmişlerdir, demiştik. Filhakika 3512 sayılı kanunun birinci maddesinin birinci fıkrası maksadını şu suretle (kazanç paylaşmak tan başka bir amaçla ikiden ziyade kişinin bilgilerini, faaliyetlerini sürekli bir şekilde birleştirmeleri suretile kurulan dernekler bu kanun hükümlerine bağlıdır) şeklinde ifade etmekte olup 3530 sayılı kanunun birinci maddesi ise maksadını (yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılâpçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, cimmastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Başvekâlete bağlı ve hükmi şahsiyeti haiz bir Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur) kaydile açıkladığına göre bu teşekküllerin hükmi bir şahsiyet olmakla beraber resmî bir teşekkül olduğunu da ifade eder. Nitekim ikinci maddenin ikinci fıkrası bu teşkilâtın yıllık hesaplarının Sayıştay murakabesine arzolanacağını âmir olmakla beraber müteakip maddeleri de bu teşkilâtın ne şekilde tesis ve idare olunacağını yetkin ve ödevlerini tamamen tâyin ve tahdit etmiş bulunmaktadır.

Keza 4047 sayılı ek kanunla da bu teşkilâtın bütçelerin gelir ve giderleri ve muhasebecilerinin Maliye Bakanlığınca tâyin olunacağını ve bu kanunun hükümlerinin Bakanlar Kurulunca yürütüleceğini göstermektedir.

Bu itibarla devlet teşkilâtı arasına alınmış bu teşekkülle Cemiyetler Kanunu hükümleri dairesinde kurulacak herhangi bir tesisin aynı kanun çerçevesi dairesinde gösterilmesi ve tatbıkatta birleştirilmesi mümkün görülemez. Çünkü Cemiyetler Kanunu bu kanuna göre teşekkül edecek tüzel kişiliklerin herhangi bir teşkilâta bağlanamayacağını sevk ve idaresinin bu kanun dairesinde düzenlenecek ana tüzüğü ile en büyük karar uzvu olan umumî heyetinin alacağı kararlara bağlı ve idare ve idamesinin de bu daire dahilinde olabileceğini göstermektedir.

Bu böyle olunca niçin Beden Terbiyesi Kanununa göre kurulan spor kulübü ve cemiyetlerinin de Cemiyetler Ka-

nununa uydurulması ve bu kuruluşlar hükmî şahıslarının evvelce olduğu gibi tescil ve tanınması istenmektedir.

Resmî bir teşekkülün ikinci bir defa hükümet mürakabe ve kontroluna bilhassa bu kurullar tarafından tabi tutulmak istenmesinde ne faide vardır. Filhakika umumî mahiyetli kulüpler birer hükmî teşekküllerdir ve diğer teşkilâtla irtibatsızdırlar ve bu bakımla da Cemiyetler Kanununa bağlıdırlar. Ancak bunların Beden Terbiyesi Kanunu'na bağlı olan spor kulüp ve cemiyetlerle ne ilgisi olabilir)

İşte şimdi bunu biraz izaha çalışalım.

3530 sayılı kanunun 18 ve 26 ncı maddelerine dayanılarak hazırlanmış Beden Terbiyesi Tüzüğü'nün 24 üncü maddesi, spor, kulüp ve gurupları Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünce kurulur. (Bu kulüp ve guruplar isteklilerin teşebbüsü üzerine de kurulabilir) demekte ve ancak bu sınıfa dahil kulüp ve gurupların Cemiyetler Kanunu'na göre kurulacağını ve bunlar hakkında Cemiyetler Kanunu'nun uygulanabileceğini göstermektedir. Yoksa Genel Müdürlükle idare olunan ve bu kurulun mürakabe ve nezareti altında mahsus kanun, tüzük ve talimatla sevk ve idare edilen bir kulüp ve cemiyeti ayrıca bir kanun hükmü altına almak onu içinden çıkılamaz ve hele tatbikatta teşevvüşü gerektiren bir karışıklık içine atmak demek olur.

Ancak bu ikinci sınıf teşekküllere Genel Müdürlük teşvik ve yardımda bulunmakla kendi maksadının husulünü bu gibi hususî teşekküllerle de temin ve teshil etmiş olur. Bu itibarla hususî kulüp ve spor cemiyetleri yalnız Cemiyetler Kanunu şümulü içinde kalır ve faaliyetlerini idame ederler. Maamafih bunlar istedikleri zamanda genel kurulları kararlarile ve bir bildirimle beden terbiyesi teşkilâtına da katılabilirler ve bu takdirde Genel Müdürlüğü merci tanırırlar. Beden terbiyesi tüzük ve yönetmeliklerini kabul ve bölge çalışma programının uygulanmasında kendilerine düşen görevleri yerine getirirler ve profesyonel iseler amatör olurlar ve bütçelerini de Bölgeye bildirirler ve Genel Müdürlüğün kabulü üzerine de Bölge ana kütüğüne yazılırlar.

Binaenaleyh Beden Terbiyesi Kanunu sporla işigal edecek toplulukların Cemiyetler Kanunu'na göre teşekkülünü menetmediğinden bunlar Cemiyetler Kanunu hükümleri çerçevesinde spor derneği kurarlar. Ancak bu gibi teşekküllerin teknik faaliyetleri Beden Terbiyesi teşkilâtının denetlemesine tabi olur. Çünkü Cemiyetler Kanunu'nun 30 uncu maddesi, mevzuları itibarile hususî murakabeye tâbi tutulmuş olan cemiyetler üzerinde ait olduğu makamların murakabesine müteallik hükümler bakidir, demektedir.

Bu itibarla Beden Terbiyesi Kanunu hükümlerine tabi olmaksızın kurulan spor kulüp ve cemiyetleri mevzuları itibarile hususî murakabeye tabi tutulmuş bulunduklarından Beden Terbiyesi teşkilâtı tarafından ayrıca teknik faaliyetleri murakabe olunur.

Beden Terbiyesi Kanunu'nun tanziminde ve mucip sebepler lâyihasında hükümet, spor sağık ve kültürünü bir devlet hizmeti olarak telâkki ettiğini kaydetmiş ve muvakkat encümen mazbatasında da, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünce yurdda yapılacak teşkilâtta başka hususî eşhas ve müesseselerin beden terbiyesini doğrudan doğruya veya endirek olarak ilgilendirecek teşebbüslerine açık kapı bırakmak suretile yurdda sporun yayılmasını istihdaf ettiğini göstermiştir.

Ancak kanunun 23 inci maddesi, hususî teşebbüslerle beden terbiyesi ve spor talimleri yapmak maksadile açılacak mektep, salon ve enstitüleri Genel Müdürlüğün müsaadesine ve devlet kontroluna bağlamıştır.

Ve yine Cemiyetler Kanunu'nun 11 inci maddesi (Cemiyetler askerliğe hazırlayıcı talim ve terbiye işlerle meşgul olamazlar, ancak icra Vekilleri Heyeti bu işlerden bir kısmı ile meşgul olabilmek salâhiyetini münasip gördüğü cemiyetlere verebilir) dediğine ve Beden Terbiyesi teşkillerine mensup kulüpler de gerek kanuna ve gerekse kendi ana statülerine dayanarak yukarıda kanunun doğrudan doğruya caiz görmediği hususları yapmağa yetkili bulunduklarına göre bu teşekkül dışında ve Cemiyetler Kanunu hükümleri içinde kalan diğer spor kulüp ve cemiyetlerinin askerliğe

hazırlayıcı işlerle işğal edemeyecekleri ve ancak bu husus için Bakanlar Kurulundan karar almak zaruretinde bulunacakları anlaşılır.

Cemiyetler Kanunu tatbikatında bir de menafii umumiyeeye yarar cemiyetler arasına katılmalarını isteyen birçok cemiyetler görülmektedir. Bu hususun takdir ve tâyinini kanun Danıştay mütalâasını da almak kaydile Bakanlar Kurulu kararına bağlamıştır. Ancak her cemiyetin kanunun kastedtiği mânâyı nazara almaksızın kuruluşlarının umumî menfaatlara yarar dernekler arasına alınmasını istemektedirler.

Menafii umumiyeeye yarar cemiyetler arasına alınabilecek bir cemiyet için Danıştay Umumî Heyetinin aldığı 6/ Nisan/930 tarihli bir kararına göre bu gibi cemiyetlerin dosyaları arasında:

A — Faaliyette bulunduğu vilâyetin ve indeliktiza cemiyetin gayesile alâkadar Bakanlığın mütalâası,

B — Cemiyet umumi heyetinin menafii umumiyeeye yarar dernekler arasına katılmasını isteyen kararı.

C — Cemiyet ana nizamnamesinden tasdikli beş nüsha,

D — Cemiyetin teşekkülünü müteakip yaptığı ilânı havi gazete nüshası,

E — Cemiyetin umumî menfaate yaramak noktasından gayesi ve mesaisinin inkişafını gösterir muhtırası,

F — Cemiyet merkezi ile şubeleri ve sair müessisleri hakkında bir liste,

V — Cemiyet âzasının adedi ve senelik gelirinin yekûnu,

N — Son senei maliye hesabâtı bilânçosu,

M — Menkul ve gayrimenkul eşyası ve matlubat listesi,

O — Menafii umumiyeeye hâdim olduğunun tasdiki talebine mezuniyet veren umumi içtima zabıtnamesi bulunması lâzımgelir.

Buna göre tekemmül edecek dosyaların Cemiyetler Kanunu'nun 37 nci maddesi gereğince muameleye tabi tu-

tulması ve aksi takdirde Şûraca bu taleplerin kabul edilmemesi icap eder.

Bu itibarla herhangi bir derneğin kendi durumunu kanunî vaziyete uydurmadıkça umumî menfaatlara yarar dernekler arasına katılmasını istemesi doğru görülemez. Bunun için Danıştay, alacağı karara esas olmak üzere bu gibi isteklerde bulunacak dernekler hakkında faaliyette bulunduğu il veya derneğin gayesile ilgili bakanlığın görüş ve düşüncesini aradığı gibi, derneğin en büyük karar uzvu olan umumî heyetinin de bu hususta bir karar almış olmasını istemektedir. Aksi takdirde derneğin idare heyeti veya mümessilinin böyle münferit bir talepte bulunması kâfi görülemez.

Keza Danıştayın aradığı kayıtlar arasında, dernek ana tüzüğünün bulunması ve bununla da umumî menfaatlara yaradığını gösterir hükümleri ihtiva etmesini lüzumlu görmesidir. Bir zümrenin veya bir hizbin menfaatine yarayan ve maksat ve gayeleri müntesiplerinin faidesine inhisar eden bir derneğin umumî menfaatlara yarayan dernekler arasında sayılması varit olamaz ve yine birçok cemiyetler vardır ki gaye ve maksadı âmme faidesi olduğu halde fiiliyat ve tatbikatta herhangi bir inkişaf gösterememiş ve kurulduğu gibi bırakılmıştır. Bu takdirde de bunun kamu faidesine yarar dernekler arasına alınmasında bir faide mülâhaza olunamaz. Bunun için mesai ve inkişafı ve yaptığı hizmeti gösterir bir muhtıranın istekli dernek dosyası arasında bulunması lâzımdır.

Ve yine Danıştay, cemiyet merkezile faaliyet yaptığı şubelerini ve cemiyet müntesiplerinin adedini ve nakdî hisseleri yekûnunu aramaktadır ve son malî hesap bilânçosunu da faaliyetinin malî ve maddî bir mâkesi olması bakımından bunu da istemekte ve faaliyet kıstasını buna göre hesaplamaktadır. Sonra derneğin menkul ve gayrimenkul malları da bu aradadır. Bu da faaliyet sahasının genişliği için bir miyardır. Filhakika kanunun 17 nci maddesi, cemiyetler ikametgâhlarla gayeleri için zarurî olanlardan başka gayrimenkullere tasarruf edemezler. Bağışlama ve vasiyet sure-

tile uhdelerine intikal eden gayrimenkulü hükümetin tâyin edeceği müddet içinde paraya çevirmeğe mecburdur, demekte ise de maddenin son fıkrası (İcra Vekilleri Heyeti kararla bazı cemiyetlere ihtiyaçlarından fazla gayrimenkullere tasarruf etmek salâhiyeti verilebilir) dediğine ve maksadın da âmme yararına ait bulunduğuna göre bu gibi derneklerin gayrimenkul tasarrufları için Bakanlar Kurulundan karar da alınabilir. Nitekim birçok böyle cemiyetler faaliyet halindedir.

Binaenaleyh dernek tesis ve teşekküllerinin çok arttığı bir zamanda bunlardan birçoklarının yerli yersiz talepte bulunmaları hem kendileri ve hem de idare için faydeli olamaz. Bilâkis tarafları lüzumsuz muameleye şevketmiş olur. Kaldı ki diğer cemiyetlerin de kuruluşlarına ne derece faydeli olabildikleri muhtacı tetkiktir. Bunlar ilk hevesle teşekkül etmekte ve fakat bir müddet sonra birçok sebeplerle âtıl ve mefsuh bir hale düşmektedirler.

Sonra kanunun 15 inci maddesi siyasî partilerden başka cemiyetler için birden fazla mevzu ile uğraşamazlar demesine rağmen kurulan cemiyetlerin birçok mevzularla bilfarz ayrı ayrı bir gaye sayılabilecek olan güzelleştirme, kültür, yardımlaşma ve imar ve turistik gibi işlerin hepsi ile birden uğraşmaları kanun vazınının kasdına uygun sayılamaz. Derneklerin gayelerindeki bu teaddüd ve tenevvü, muvakkat ve münferid tamir ve inşa gibi faaliyetleri kanunun aradığı devamlılığın bulunmasına mâni ve binnetice Cemiyetler Kanunu şümulü dışında kalmalarına da birer sebep teşkil eder.

Ve yine tatbıkatta görülen aksaklıklar arasında müteşebbisler, şehir ve kasabalarına cemiyet kurma şeklile değil de usulüne göre ve İade Cem'i Nizamnamesi hükümleri dairesinde yardımda, bulunsalar hem daha faydeli ve hem de usule daha uygun hareket etmiş olurlar.

Bir misâl olmak üzere:

Şehir ve kasabalarda belediye idareleri teşkil maksatlarından biri olarak, tanzim ve tasdik edilmiş şehir imar

plânlarına ve şehir mesai programlarına göre şehre sıhhi ve nâfi su isale etmektir. Bunun ve buna müteallik isale plân ve projelerinin Ba3rındirlik, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarından tasdik ve müsaadeye bağlanması gibi büyük ve mühim bir şehir işinin gayri mesul kimseler tarafından teşkil edilecek muvakkat mahiyetli cemiyetler tarafından ifasına belediye mevzuatı müsait olmadığı gibi 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu da devamlı olmıyan bu gibi muvakkat mahiyetli cemiyetler teşkiline mânidir. O halde bu gibi cemiyet müesseselerinin mevzu kaideler dairesinde alınacak müsaadeler üzerine ve Cem'i İanat tüzüğüne tevfikan bu işleri ifa etmeleri icap edeceği ve aksi halde de muhtelif muvazenelere ait bu işlerin bu gibi cemiyetlerle alâkalı idarelerin mesailerinde ihtilât ve binnetice ihtilâf tevhit edeceği âşikârdır.

Binaenaleyh şehir ve kasabaların imar ve bayındırlık işlerinde bu gibi müteşebbis ve hayırsever vatandaşların istedikleri hizmete ait yapacakları maddî ve mânevî yardımın esasen bu idarelerin bütçelerinde açık bulunan yardım ve muavenet fasıllarına nakden ve icabında aynen yapmak suretile hizmetin selâmetle ve tam olarak ifasına çalışmaları en doğru yol olur. Bir kasaba, şehir veya köyün mektep, su, yol ve ı5ık gibi medenî ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak doğrudan doğruya o şehir ve kasabanın belediye veya hususî muvazene ve idarelerine ait olup vatandaşlar bu hizmetlere esasen vergi ve resimlerle iştirak etmektedirler. Ayrıca yapacakları hizmet bu idarelerden başka ve ikinci bir İdare ve tüzel kişilik olan dernek kurma şeklile değil ya bu idarelere nakdî ve aynî yardımlarla veyahut da iane cem i hakkındaki mevzua uygun olarak hareketi suretile iştirak etmelidirler.

Kanaatimce, dernekler mevcut idarelere kanunlarla verilmiş görevlerin ifası için kurulmamalıdır. Bunlar ancak bu idarelerin hizmetleri dışında kalan avcılık, atıcılık, spor, cimmastik ve sosyal kulüp veya hayrî müesseseler gibi devamlı mahiyetli olanlar için kurulmalıdır. Zaten kanunun birinci maddesi de, ikiden ziyade kişinin bilgilerini sürekli şe-

kilde birleştirmeleri suretile kurulan dernekleri kendi hüküm ve statüsü içine almaktadır. Bunu tevsi etmekte ve şümullendirmekte hiç bir sebep ve mâna yoktur. Aksi takdirde kanuna yeniden hükümler ilâvesi icap eder. Yoksa dâvada rıza ve muvafakat vardır diye yardımı bir nevi resim alma mahiyetine kadar götürmek vaziyeti bu kanun dışında mütalâa etmek demek olur.

Keza 3512 sayılı kanunun hususiyetlerinden biri de 16 ncı maddesile (her cemiyet «Cümhuriyet» ve «Millî» havanlarını İcra Vekilleri Heyeti kararıle kullanabilir) hükmüdür. Buna göre her dernek isminin başına gelişi güzel bu tâbirleri takamaz. Bunlar bir cemiyete ancak Bakanlar Kurulu kararıle izafe olunabilir. Çünkü kanun vaznı bu tâbir ve unvanların suiistimal ve istismar edilebileceğini nazara alarak takdir ve izafe hakkını Bakanlar Kurulu kararına bırakmıştır.

Ve yine birçok talebe cemiyetleri, spor kulüpleri ve mümasili dernekler de, derneklerine mahsus alâmet ve işaret taşımaktadırlar. Filhakika bu teşekküllerin böyle farık bir alâmet taşımalarını kanun menetmiştir. Ancak 2596 sayılı (Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair olan) kanunun 2 ncı maddesi, (Türkiyede kanuna tevfiikan teşekkül etmiş ve edecek olan izcilik ve sporculuk gibi topluluklar ve cemiyet ve kulüp gibi heyetler ve mekteplere mahsus kıyafet, alâmet ve levazım taşımak istedikleri zaman yalnız nizamname ve talimatname ile muayyen tiplere uygun kıyafet, alâmet ve levazım taşıyabilirler) demekte ve taşınacak bu alâmet ve işaretler 3/Şubat/935 tarihli nizamnamenin 5 ve 6 ncı maddelerine göre de bunlar bir beyannameye bağlanarak dernek tüzüğü ile birlikte hükümete verilecektir. Yeter ki bu alâmet ve işaretler yabancı memleketlerin siyaset, askerlik ve milis teşekkülleriyle münasebetli kıyafet ve levazımına uygun olmasın. Çünkü yukarıda zikri geçen kanunun 3 üncü maddesi bunu açıkça menetmiş bulunmaktadır.

Ve yine birer alâmet ve işaretten başka bir şey olmıyan dernekler mühürlerinin de herhangi bir iltibas ve müşabeheti önlemek ve yanlışlık ve karışıklığa meydan vermemek için hükümetin kullanmakta olduğu yuvarlak şekle benzememesi ve hükümete mahsus bir işaret olan ay ve yıldız şeklini ve T. C. harflerini taşıması lâzımdır.

ALMANYA'DA MAHALLÎ İDARE SİSTEMLERİ

Çeviren:

H. Haydar BERKSUN

**Milletlerarası Şehirler Kongresi'ne Alman Şehirler Birliği
tarafından verilen rapor**

ÖNSÖZ

Almanya'da komüne ait altmıştan fazla kanun mevcut olup bunlar arasında 44 şehir ve koy talimatı da bulunmaktadır. Bu itibarla bu kanunlardan her biri hakkında teferruatlı malûmat verilmesi müşküldür. Umumî noktai nazardan hâdiseleri teksif suretiyle mütalâaya mecbur kaldık. Hususiyetleri de ihmal ettik; çünkü Almanya'da mahallî idarelerin tatbikatta gördüğü işleri; mahallî olay ve icaplarla, Alman halkının genel gelişme tarzı ile güç izah edilebilir.

I — Seçili Meclis:

Berlin ve yirmi kazası da dahil olduğu halde her tip mahallî idarenin bir seçili meclisi mevcuttur.

Bu meclis âzalarının büyük ekseriyeti her sınıf halk arasından seçilmektedir.

Anayasa; çevrelerin (Kreise), il ve ilçe mahallî idare meclislerinin behemehâl komünlerde olduğu gibi halk tarafından doğrudan doğruya gizli reyile seçilmelerinin mecburi olduğu hakkında bir hükmü ihtiva etmemektedir. Bununla beraber doğrudan doğruya seçim esastır. Fakat fiiliyatta siyasi partiler, mahallî idarelere, seçili meclisler için kendi üyelerinin adaylığını çoğunlukla teklif ederler.

Bir çevreye, bir il'e yahut bir ilçeye bağlı komünlerden gösterilecek bu adaylar, bir komün meclisinin veya bir icra organının azasıdır.

Bu meclis âzaları ücretli değildirler. Yer değiştirme ve gezi masrafları için tazminat verilmesine dair yeknesak bir kaide yoktur. Köy komünlerinde ve küçük şehirlerde, genel olarak tazminat verilmez. Toplanmalar, hemen daima, çalışma saatleri haricinde yapılır. Berlin’de seçilmiş meclis üyeleri huzur hakkı alırlar.

Meclis, lüzumuna göre toplanır. Komün meclisi azalan muntazam toplanma günleri tâyin edebilirler. Toplanma araları, komünün ehemmiyetine ve alınacak kararların zaruretine göre değişir, Bavyera’da büyük şehirlerin komün meclisleri haftada bir defa muntazaman toplanırlar. Hanovre’de, Rhenanie ve Brunswick’de meclisler; orta şehirlerde, genel kaide olarak senede 10-20 defa toplantı yaparlar, Çevre ve iller ilh.. gibi mahallî idarelerin seçili meclisleri nadir toplanırlar. Prusya’da senede vasatı üç toplantı yapılır. Berlin’de her 15 günde bir toplantı olur.

Toplantıların umuma açık olarak yapılması genel kaidedir. Seçili üyeler toplantının gizli yapılmasına karar verebilir.

Büyük komünlerde, halk, genel olarak kamuya açık toplantılarda fazlaca bulunur. Daha küçük komünlerde hal kın toplantılara iştirakleri pek azdır.

Mecliste bir mevki almak için şiddetli bir rekabet vardır. Her seçime başlanmasından itibaren bütün siyasî partiler ve ekonomik gruplar muntazaman aday gösterirler.

Halk seçimlere büyük bir alâka gösterir. Seçime iştirak nisbeti, siyasî vaziyete göre değişir. Bu nisbet seçmenlerin yüzde altmış ve seksenini bulur.

Seçimler; siyasî partilerin programlarında fiilî bir yer almıştır.

Komünlerde; kiracı, tasarrufçu ve iratçı gibi teşekküllerin de yer almaları, yalnız siyasî büyük partileri değil siyasî gaye güden küçük meslekî, ekonomik veya İctimaî teşekkülleri de meşgul etmektedir. Bu muhtelif teşekküller de adaylar göstermektedir. Üyelikler nisbî temsil usulüne, hisselerine isabet eden oy adedine göre muhtelif adaylar arasında taksim edilmektedir.

Genel olarak seçili meclisin veya komün meclisinin seçili olmayan şahısları, meclis üyeliğine seçmeğe hakları yoktur. Ancak Baviera kazası beş ve çevre meclisleri on kadar üye seçebilir. Bunda İngilizlerin Alderman müessesesi ve komisyonlardaki «ahalii kadîme murahhasları» arasında bazı müşâbehet görülmektedir. Basit teşekkül sistemine göre, Baviera’da nüfusu 3000 den az olan komünlerde; belediye reisi - Bourgmestre - komün meclisi tarafından seçilmektedir. Komün meclisleri geçici olarak diğer fahrî belediye başkanları da seçebilirler. 3000 den fazla nüfusu olan komünlerde, komün meclisleri, maaşlı «meslektan» komün müşavirleri seçmeğe yetkilidirler.

Gazeteler, meclis toplantılarına ait müzakere zabıtlarını genel olarak basarlar.

Bazı büyük şehirlerde, stenografi ile meclisin müzakere zabıtları tutulur, alâkalılar tarafından bir bedel mukabilinde satın alınabilir. Halkın meclis müzakerelerine göstereceği alâka ruznamenin ehemmiyetine göre değişir.

Komün kanunları, müzakere mevzuu bir üyenin veya karısının, akraba ve taallûkatının şahsî menfaatlerine temas ediyorsa, müzakereden ve oy vermekten hariç bırakılması prensibini derpiş etmiş bulunmaktadır. Menfaat ihtilâflarına müteallik kanunî hükümler değişiktir. Eğer bir üye, kanun hükümlerine muhalif olarak tartışmaya ve oy a iştirak eylerse, verilen karar muteber sayılmaz.

II — İcra Uzuu:

Bütün mahallî idarelerde, meclisin yanında bir icra uzvu bulunur. Bu uzuv, tam mânasiyle meclisten müstakil değildir; bunların şahıslarına taallûk eden haklara gelince: İdareciler, ekseri zaman memuriyetleri vaktinden evvel feshe tabî, müddetle muayyen bir vekâlet yaparlar. İcra uzvunun fiilî vazifeleri, seçili heyetin yalnız kararlarını infazdan ibaret değildir. Bir dereceye kadar seçili heyetin kararları icra uzvunun tasvibi olmadan tatbik mevkiine geçemez. Diğer taraftan icra uzvu da, seçili heyet kararlarının bir dereceye kadar mevkii tatbika konmasına muhalefette buluna-

bilir. Eğer bu kararlar komün menfaatlerine aykırı bulunmuşsa, bu noktai nazar ayrılıklarına bir nihayet vermek üze re bir karar alınması devletin bir idari makamına aittir. İcra uzvu her zaman, seçili heyetin kanunlara aykırı olarak ittihaz edeceği kararlara karşı muhalefette bulunmak ve bunların tatbik mevkiine konmasını meneylemek hakkını haizdir.

Esaslı sistemler, aşağıda yazılı olduğu üzere hülâsa olunabilir:

A) Prusya'da majistra esası: Majistra, seçili meclisin kararlarını tasvip eylemiş ise tatbik eder.

B) Rehmanie'de Bourgmestres esası: icra uzvu Bourgmestre olup emri altında kendisini de temsil eden seçili memurlar vardır (Muavinler). Bourgmestre seçili heyetin kararlarını 3'ukarıda A fıkrasında olduğu gibi tasvip hakkını kullanmaksızın icra eder.

C) Bavyera'da komün meclisleri rejimi: Komün meclisi yanında, komünün esaslı ikinci bir uzvu olarak birinci Bourgmestre görünür. Komün meclisinin ve karar vermeğe yetkili komisyonların kararlarının infazı vazifesi münhasıran ona düşer. Eğer bir komün meclisinin veya komisyonunun kararlarını kanunsuz bulursa bu kararı, bir devlet idare makamının ittihaz edeceği bir karara kadar karşı koymak ve infazını tehir etmek de ona aittir. Birinci Bourgmestre'ın mazereti halinde yerine ikinci veya üçüncü Bourgmestre geçer.

Çevreler - Cercles, iller ve kazalarda da seçili heyet yanında bir icra uzvu vardır, icra uzvu ekseriya, idare uzuvlarından her birine bağlı şahıslardır (Çevre dahilinde bulunan kanton - nahiye - komisyonu ve Prusya illerinde idare şefi). Bavyera'da kazalarda, Devletin kaza idaresi, Bezirkstag ve kaza komisyonları kararlarına tevfikân işler tedvir edilir. Bezirkstag ile kaza komisyonunun kararlarının infazda bu idareye düşer. Eğer kaza idaresi, Bezirkstag veya kaza komisyonunun bir kararım kanuna muhalif veya bir devlet makamının tasvibine iktiranı lâzım geliyorsa, kararı talik

veya hâdiseyi devletin yetkili makamlarına tevdi eylemekle mükelleftir. Bavyera «çevrelerinde» çevredeki hükümet icra organıdır. Vaziyet kazaya ait hususlarda da ayniledir.

Berlin'de icra uzvu A) Oberbourger meister, B) Magistrat'dır, bu sonuncu mahdud icrai vazifeler görür.

İcra uzuvlarının terkihi komün kanunlarının sistemlerine göre değişir:

a) Prusya'da majistra sistemi: Majistra bazı şehirlerde «Oberbourger meister» namını taşıyan belediye başkanlarıyla ikinci belediye başkanı ve bir veya müteaddit muavinlerden ve şehrin ehemmiyetine göre komünlerin müşavirlerinden, statülerden - (Schöffen, Ratsherren, Ratsveswandten, Stadsydikus, Standtbausat, Stadtschulrat, Stadtmedizinalrat ilâh..) - terekkül eder. Üye olmak için umumiyetle, seçilme kabiliyetini haiz olmak, medenî haklara sahip bulunmak ve resmî görevleri yapabilecek vasıflara mâlik olmaktan başka hususî şartlar konmuş değildir. Bazı şehir statüleri, en az icra organı bulunan bir azanın aynı zamanda hâkimlik görevlerini yapmasını veya bahse mevzu yerin idarecilik vazifesini deruhte eylesini derpiş eylemiş bulunmaktadır.

Berlin Majistrası, ücretli ve daimî on iki ve altı fahrî memurdan müteşekkildir;

b) Rhenanie'de Bourgmestre sistemi: Bourgmestre'nin icra uzvudur.

c) Bavyera'da komün meclisi sistemi: Yalnız birinci Bourgmestre icra uzvudur.

Daimî üyeler ücretlidir. Büyük şehirlerde daimî olmıyan üyeler umumiyetle, masraflarını ve vazife gördükleri müddete ait bir tazminat alırlar. Küçük şehir ve köylerde ekseriyetle hiç bir tazminat verilmez. Bu hususta yeknesak bir kaide mevcut değildir. Bavyera'da 3,000 nüfustan fazla komünde Bourgmestre fahrî bir memur olarak tâyin olunabileceği gibi ücretli memur olarak ta tâyin olunabilir. Nüfusu 3,000 den aşağı olan komünlerde Bourgmestre'ler ancak fahrî olarak tâyin olunurlar. Fahrî olarak tâyin edilen

Bourgmestre'ler temsil masrafı olarak münasip bir tazminat alırlar. Meslekten olan Bourgmestre'nin bir maaşı, tekaüt maaşına ve itamı eramil maaşına istihkakı vardır.

İcra organı âzalarına mevdu vazifelere ait mevzuat çok değişiktir.

(a) Prusya'daki Majistra teşkilâtına göre, idari işleri, Bourgmestre, birkaç üyeye tevzi eder.

(b) Rhenamie'deki Majistra teşkilâtına göre yalnız Bourgmestre icra organıdır. Muavinleri ancak namına göre hareket ederler.

(c) Bavyera'da komün meclisi sisteminde de yalnız Bourgmestre icra organıdır. Bundan başka aşağıdaki vazifeleri de görür:

aa) İşleri idare ve tevzi eder.

bb) Komün meclisine başkanlık eder ve meclisin ruznamesini hazırlar.

cc) Derhal icrası icap eden işler hakkında acele tedbirler almağa ve acele işleri halletmeğe yetkilidir.

dd) Mutad işlerle müzakereyi müstelzim mahiyette olmıyan işleri de meclise tevdi etmek hakkını haizdir.

ee) Komün meclisi tarafından usulen veya hususî bir kararla kendisine tevdi edilen işleri ifa ve tedvire yetkilidir.

İcra organı (Majistra meclisi ilâh..) Majistra mevzuatına tevfikân, ihtiyaca göre ve ekseriya haftada bir defa toplanırlar. Berlin'de de böyledir.

İcra organı toplantılarında, ekseriya seçili meclisin kararlarını hazırlarlar ve mutad idare işlerine müteallik mesaili tetkik ederler.

İcra organının heyet halindeki toplantıları ve müzakereleri umumiyetle alenî değildir, istisnâ olarak hususî bir noktanın müzakeresi kamuyu alâkalandırıyorsa matbuata malûmat verilir.

Makamların elde edilmesi hususunda büyük bir reka-

bet mevcut olup tâyinlere karşı halk fazla alâka göstermektedir.

Meclisin müzakere mevzuu ile icra organının bir üyesi şahsan alâkadar bulunduğu takdirde müzakereye ve reye iştirak edemez. İcra yetkisi yalnız bir memurun elinde bulunuyorsa, vekili tabiisi, namına hareket eder.

III — Meclis ile icra heyeti arasındaki münasebetler:

Komün teşekkülleri sisteminde mevcut değişiklikler; bu münasebetler hakkında burada kat'î bir müşahedede bulunmağa imkân vermemektedir. Esaslar, aşağıda olduğu üzere hülâsa olunabilir:

a) Seçili organlar tarafından ittihaz olunacak kararların ihzârı icra organına aittir.

b) İki organlı sistemde, icra organı âzaları seçili meclisin kararlarına iştirak etmezler. Misâl: Majistra teşekkülü. Bazı teşekküllerde seçili meclisin kararları, icra organının mutabakatı ile ittihaz edilmemiş olursa kabili infaz değildirler. Tek organlı sistemde - Rhenanie'deki - Bourgmestre, Bavyera'daki komün meclisi - seçili meclise - Bourgmestre başkanlık eder ve alınacak kararlarda oy a iştirak eyler; tesavii arada oyu tercih olunur.

c) icra organının; her türlü teşkilât sisteminde, seçili meclis tarafından verilen kararların kanuna ve devlet menfaatine mutabakatını tetkike yetkisi vardır. İcra organı böyle olmadığına kanaat getirirse kararın tatbik mevkiine konmasına muhalefette bulunabilir. Bazı hallerde icra organı, seçili organın kararını komünün menfaatlerine zarar verecek mahiyette görürse aynı yetkiyi kullanır.

d) Seçili meclisin, muteber kararlarının tatbik mevkiine konması icra organına aittir.

e) Bununla beraber, icra organı, komünlere mevdu devlet işlerini ve devlet tarafından hususî surette komünlerin tavgiz edildikleri bütün diğcr işleri yerine getirmekle mükelleftir. Seçili meclis bu işlere iştirak etmez. Komünlerin

esas kanunlarında icra organına ait yetkiler; ekseriyetle tatad edilmiştir. Esaslı guruplara düşen vazifeler aşağıda gösterilmiştir:

aa) Majistra sistemi: İcra organı olan majistra; mahallî idarenin ve komün idaresinin yüksek makamıdır. Kanunların, emirnamelerin ve yüksek makamların tebligatının icrası, komünlere ait müesseseleri idare etmek ve nezareti altında bulundurmak, şehir komününün bütçede yazılı gelirlerini idare etmek ve komün meclisi âzalarının hususî kararlarına müsteniden tatbikatını temin eylemek komün meclisi âzalarının mütalâasını alarak komün memurlarını hizmete almak, şehir komününün arşivini ve vesikalarını muhafaza etmek, harice karşı şehir komününi temsil etmek,

Seçili komün meclisi âzaları; komünün yetkili temsilcisi organı olup münhasıran majistranın (icra organı) yetkisine bırakılmayan komünün bütün işleri hakkında karar verirler. Bunlar mürakabe makamları tarafından tevdi edilen meseleler hakkında mütalâada bulunurlar. İcra organı âzalarını nasbederler, idareyi nezaretleri altında bulundururlar, satın almadan mütevellit ihtilaf ve hukuku zararlar... ilâh hakkında karar verirler.

bb) Rhenanie'deki Bourgmestre sistemi: Bourgmestre ile seçili meclis arasındaki görev taksimi, majistra sistemindekini aynidir.

cc) Bavyera'da komün meclisi sistemi: Birinci Bourgmestre komün meclisinin başkanıdır ve bu itibarla diğer âzaların haiz oldukları aynı hakları kullanır. 1927 tarihli Bavyera komününe ait emirname, tesavii ârâ halinde komün meclisi başkanı lehine oy rüşhanı derpiş etmemektedir.

Birinci Bourgmestre; Kendisine mevdu yetki hudutları dahilinde komün meclisinden müstakil olarak hareket eder. Bourgmestre, hiç bir suretle komün meclisinin emri altında değildir. Komün meclisi; Bourgmestre'e resen tedvir ve icra eylemek üzere görevlerinden bazılarını tevdi edebileceği gibi geri de alabilir. Bourgmestre, kanuna muhalif gör-

mediği komün meclisi kararlarını her zaman icra ile mükelleftir.

Çevrelerde, illerde, ilâh., aynı prensipler câridir. Organı kendisine tahmil edilen her işi, icrada mutlak bir istiklâle sahiptir.

Komünlere, çevrelere, illere... ilâh., ait işler seçili meclis tarafından her zaman münakaşa edilebilir. Bazan komünlerin faaliyet dairesini geçen meseleler de münakaşa olunabilir. Bu suretle kararlar verilmiş ise, icra organı muhalefette bulunur veya icra mevkiine koymaz.

Seçili meclis ile icra organı arasında fikir ihtilâfı çıkarsa (yani seçili meclis, icra organının yetkisini tecavüz eylediği kanaatinde bulunursa), ihtilâf muhtelif şekillerde hallolunur.

a) Majistrat sisteminde: Fikir ihtilâfı, seçili meclisin tasvibine iktiran eylemesi icap etmeyen bir meseleden çıkarsa, majistra resen tedbirler alabilir. Bilâkis meclisin tasvibi zarurî ve herhangi bir ehemmiyeti haiz meseleden mütevellit bir ihtilâf ise, hususî bir işleme göre bir karar ittihâzı kontrol makamlarına aittir.

Muhtelif şekillerde; karma uzlaştırma komisyonları da derpiş edilmiş bulunmaktadır.

b) Rhenanie'deki Bourgmestre sistemi: Bourgmestre seçili meclisten teklifleri üzerine karar verilmesini isteyebilir. Bourgmestre seçili meclisin kararları, yetkisini tecavüz eden ve kamu ve komün menfaatlerini izrar eyleyen kanunsuz veya hukuk esaslarına aykırı değil ise itirazda bulunmak hakkını haiz değildir.

c) Bavyera'da komün meclisi sistemi: İşlem, (b) fıkrasında kaydedildiğinin aynidir.

Mahallî idareler namına bir tedbir ittihâz olduğu zaman, karar icra mevkiine konmamış ise, mesuliyet mevcut değildir. Tatbikattan mesul olan icra organıdır.

Memurlar; kanunları ihlâlden dolayı suçlulandırılmadıkça gayri meşru hareketlere müteallik disiplin cezalarına

müracaat olunmaz. Anayasa ve Ceza Kanunu hükümleri haricinde hapis meselesi bahis mevzuu değildir. Memurların cezai mesuliyetleri yanında inzibatî ve hukukî mesuli yetleri de vardır. Memurlar; memuriyetleri esnasında, bulundukları derecede ehliyetsizlik gösterirlerse bir disiplin cezasına müstahak olurlar. Hukukî mesuliyet Alman Medenî Kanunu ve Anayasa Kanunu ile tâyin edilmiştir. Bu mevzuat hükümlerine göre, bir memurun, vazife ifası sırasında üçüncü bir şahsa karşı kast veya kayıtsızlık neticesi sebebiyet vereceği zararı, tazmine mecburdur. Mesuliyet (zarar ve ziyanın ödenmesi mecburiyeti) devlete veya memurun hizmet gördüğü daireye aittir.

Reich, devlet ve komünler, memura rücû hakkını haizdirler. Bazı hallerdeki vazife suiistimallerinden mütevellit mesuliyet, Medenî Kanun ile tâyin edilmiştir.

IV Komisyonlar:

a) Seçili meclis, tek organlar sisteminde komisyonlar teşkiline mecbur değildir.

b) İcra organı; bu sisteme göre, ancak kanun ile tasrih edilmiş bazı hallerde komisyonlar teşkili mecburiyetindedir. Genel olarak komisyonlar; münhasıran idari muhtariyet kadrosuna dahil olmayan meselelerin tekiki için teşkil olunur. Devlet, komisyonların çalışmalarına alâka gösterir.

Misâl: Mektep komisyonu, sıhhat komisyonu, tasarruf sandıkları idaresi, mesleki mektepler idaresi, gençliğe mahsus sinemalara nezaret komisyonu.

Bu komisyonların teşkili, daima kanunla tanzim edilmektedir. İcra organı ile seçili meclis, kanunla yetkili kılınmış âzayı memur eder.

Sade mahallî idareye ait işlerde komisyonlar ihdası mecburiyeti yoktur.

Birleşik-organ sisteminde de vaziyet böyledir.

Tek-organ sisteminde seçili meclis ve icra organı, yetkileri dahilinde diğer komisyonlar kurabilirler. Bir idareyi tedvir veya bazı hizmetlere nezaret etmek, geçici mahiyetteki bazı işleri tasfiye eylemek üzere icra organı ve seçili meclis

âzalarını ihtiva eden karma komisyonlar da teşkil olunabilir. Birleşik-organ sisteminde de aynı veçhile işlem yapılır.

Tatbikatta muhtelif nevi ve şekillerde komisyonlar görülmektedir. Tasfiye işleri için geçici veya daimî komisyonlar mevcuttur.

Tek-organlı sistemde, seçili meclis ve icra organından her biri ayrı ayrı komisyonlar teşkil edebilirler, bunlardan maada karma komisyon da bulunur. Bu komisyonlar, istişari veya idaridirler. Tek-organlı sistemde idari komisyonlar da dahil olduğu halde komisyonların karma olmaları esastır.

Genel olarak komisyonların teşekkülü; ancak idari vazifelerin ifası hususlarında kanunî hükümlerle tanzim edilmiştir. Komün esas kanunlarının taaddüdü sebebiyle, bu komisyonlar, memurları veya ne seçili meclisin ve ne de icra organı üyesi olmayan şahısları ihtiva edebilir. Diğer komün esas kanunları bu tarzda üyeleri derpiş etmemiştir. (Bavyera) Burada, yalnız komün meclisi üyeleri komisyonlara iştirak edebilirler; bununla beraber komisyonlar mütehasıs kimseleri davet etmeye yetkilidirler.

Tek-organlı sistemde; seçili meclis üyelerinden mürekkep olan komisyonlara başkanlık etmek keyfiyeti nizamnamelerle tanzim edilmiştir. Seçili meclisin üyesi bulunan başkan; komisyon tarafından tâyin olunur, icra organı bulunmak itibariyle (majistra) üyeleri vasıtasıyla teşkil edilecek komisyonlarda başkan Bourgmestre veya kendisi tarafından tâyin edilecek bir majistra üyesidir. Karma komisyonlarda, başkanlık, prensip itibariyle Bourgmestre'e aittir; bu vazifeyi, başka bir icra organı üyesine de tevdi edebilir. Birleşik organ sisteminde Rhenanie'de bütün komisyonlara başkanlık Bourgmestre'e veya tâyin edeceği muavinine, Bavyera'da da Bourgmestre veya komün meclisinden tâyin edeceği üye tarafından yapılır. Bu işlem; köy komünlerinde ve çevrelerde, illerde de aynı suretle cereyan eder.

Serbestçe teşekkül eden ihzari komisyonları — bunlar icra yetkisini haiz değildirler — ve komünleri veya çevre ve illeri ilâh., hariçte temsil eden idari yetkiyi kullanan ve ka-

nun hükümlerine tevfikân teşkil edilen idare komisyonlarından ayırmak icap eder.

Tek-organlı sistemde idare komisyonları, seçili meclisle temsilci organ tarafından müttetifikan verdikleri bir kararla teşkil edilmektedirler. Bu sistemde, komisyonlar icra organının emri altındadırlar.

İcra organı, her zaman bu komisyonların işlerine müdahaleye, kararlarını tâdile veya onların yerine işleri halletmek yetkisini haizdir. Mecburî olarak teşkil edilmesi lâzım gelen komisyonlar için, bazı istisnalar mevcuttur. Komisyonlar, komünleri ancak başkanları veya Bourgmestre vasıtasıyla temsil edebilirler.

Aynı sistem, birleşik-organ ve diğer sistemlerde de carîdir. Komisyonlar, lüzumuna göre toplanır. Tatbikat çok değişiktir.

Komisyonlarla kendilerini tâyin eden organ arasındaki münasebet umumiyetle başkan marifetiyle cereyan eder. Raporların tanzimi hususunda muayyen şekiller mevcut değildir. (Bir raportör tâyini ilâh., gibi) ihzarı komisyonlar, raporlarını işlerin hitamı esnasında tanzim ederler. Raporların şekli ihtiyaca göre değişir.

V — Mahallî İdarenin Şefi:

Şehirlerde, mahallî idare şefi; ekseri zamanlarda meslekten yetişme memur vasfını haiz olanlardan seçilir. Ekseriya seçici heyet, seçili meclistir. Nadiren de seçim hakkını haiz hemşehrileridir. Seçimlerin muteber olduğunun, hükümetçe tasdiki icabeder. Şef, tahsisat alır. Görev ve süresi altı-oniki senedir, Bavyera'da beş ilâ on senedir. Pek nadir olarak kaydi hayatladır. Bavyera'da Bourgmestre fahrî olarak da tâyin edilebilir. Memuriyet müddeti beş senedir. Meslekten olan Bourgmestre'ler on sene için seçilir.

Berlin Birinci Belediye Başkanı, komünler meclisi üyeleri tarafından 12 sene müddetle seçilir, tahsisat alır.

Köy komünlerinde komün şefi, ekseriya fahrî olarak tâyin olunur. Ekseriyetle maaşlı degillerdir, yalnız masraflarının mukabilini alırlar.

Prusya kır çevrelerinde, kanton kurulu, devlet nazırı tarafından tâyin olunur. Kreistag (seçili meclis) adayları teklif yetkisini haizdir. Prusya illerinde idare şefine Landeshauptman veya Landesdirektor denir. Asgarî 6 ve azamî 12 sene için tâyin olunur ve tâyin devlet bakanı tarafından tasdiki icabeder.

Bu mevkîe geçebilmek için 25 yaşını bitirmiş olmak ve seçilebilmek vasfını haiz bulunmak lâzımdır. Seçilebilmek için hususî şartlar, — menşe, bilgi ve ihtisas — seçili meclis tarafından tâyin edilir. Nadiren hâkimlik veya yüksek idare makamları için muvaffakiyetle imtihan vermiş olması aranır. Bazan, vazife yapacağı yerde imtihan vermesi istenir. Köy komünlerinde, mahallî idare şefi için nadir olarak meslekî bir menşe aranır. Çevrelerde, illerde ilâh., umumiyetle hususî şartlar yoktur.

Bir şehrin Bourgmestre'i, şehir idaresine ait işleri idare ve bunlara nezaret eder. İşleri tevzi ve tek başına icra organı olmasa da icra organına ve komisyonlara başkanlık eder. Şehrin (belediyenin) memurlarını idare eder. Mahallî idare işlerinden maada, bir takım muayyen idare meseleleri ile de iştigal eder. Bilhassa Prusya'da:

a) Mahallî polis, devlet kuvveti olmak itibariyle onunla hususî surette meşgul olmaz, bazı büyük şehirlerde hal böyledir.

b) Adlî memurlara tevdi edilmediği müddetçe, adlî işleri tedvir de yetkisi dahilindedir. (Prusya'da bir çevreye bağlı olmayan şehirler de böyledir.)

c) Savcılığa müteallik vazifeler;

d) Ahvali şahsiye işleri;

Prusya haricindeki diğer şehirler (belediyeler) de bu teşkilât bazı teferruat itibariyle değişiktir. Köy komünlerinde mahallî idareye taallûk eden işlerde, komün şefinin vaziyeti, şehir şeflerinin aynidir. Devlete ait işlerdeki vazifeleri de, yardımcı bir organınkinden ziyade esaslı bir organ derecesindedir. Mahallî işlerin esaslı kısmı il, çevre ilâh..

idarecilerinin ve bazı devlet memurlarının elindedir. Çevrelerde ve illerde ilâh... mahallî idare işlerinin tanzimi., nevine göre değişir.

Tek-organlı sistemde:

a) Bourgmestre, majistranın şefi olmak itibariyle, seçili meclisle daimî münasebetlerde bulunur. Fakat meclisin başkanı değildir. Başkanlık seçili meclis üyelerinden tâyin edilen zâta aittir. Bourgmestre komün meclislerinin toplantılarına iştirake hakkı vardır ve her zaman meclis tarafından dinlenmesi mecburîdir.

b) Bourgmestre, başkanı bulunmak ve işlerin idaresine iştirak eylemek itibariyle icra organıyla (majistra) sıkı münasebette bulunur.

Birleşik-organ sisteminde (Rhenanie, Bavyera Würtemberg) Bourgmestre:

a) Seçili meclisin başkanıdır.

b) Şahsen icra organıdır.

Köy komünlerinde ve çevrelerde, illerde ilâh... şeflerin vaziyeti aynıyledir.

Şehirlerde Bourgmestre:

a) Seçili meclisten şahsen müstakildir. Muayyen seneler için tâyin edilir ve itimatsızlık kararıyla görevinden çekilemez. Görevlerinin ifasında, kanunî hudutlar dahilinde seçili meclisin kararları ile bağlıdır;

b) icra organından şahsen müstakildir. Görevlerinin ifasında icra organının kararlarına bağlıdır.

Köy komünlerinde ve çevre, iller ilâh., vaziyet aynıdır.

VI — Memurlar:

Aşağıdaki kısa izahat, ancak tatbikattaki müşahedeleri ifade edebilir. Memurlar statüsündeki karmakarışık mevzuat teferruatıyla tâmik edilerek tetkik edilmemiştir. Al manyada memurların vaziyeti berveçhi âtidir:

a) Kamu memurlariyle (kamu hukukuna göre tâyin

edilenler) hususî memurları (müstahdemler, işçiler) birbirinden ayırmak icabeder. Komünlerin, çevrelerin, illerin ilâh... işleri, kısmen memurlar ve kısmen hususî müstahdemler ve işçilerin, memurlarla teşriki mesaide bulunmaları suretiyle temşiyet edilmektedir.

b) Memurlar arasında, meslekten yetişme memurlarla fahrî memurları birbirinden ayırt etmek icabeder. Prensip itibariyle fahrî memurlar tahsisatlı değildirler. Fakat, vazife ifası için hasrettikleri zamanlar ve diğer masrafları için tazminat verilir. Tekaütlük hakları yoktur. Meslekten olan memurlar, seçili meclis veya icra organı tarafından tâyin olunurlar. Hepsi de maaşıdır. Ve tekaütlük ve dul ve yetim maaşına istihkakları vardır. Seçili memurlar, muayyen bir zaman için veya hayat kaydıyla tâyin olunurlar. Diğer meslekten olan memurlar, namzet titre d'essar veya kabili azl olarak kaydi hayatla tâyin edilirler.

Şehirlerde, esaslı memurlar; (Oberbürgermeister, Bürgermeister, Stadträte, Senatoren, Ratsherren, Rhenanie'de Bürgermeister, Beigeosdnete majistranın en nüfuslu memurlarıdır.) Bunlar, idarenin muhtelif şubelerini idare ederler. (Meselâ: Maliye ve vergi, zatişleri, bayındırlık işleri, mektepler, komün teşebbüsleri ve şehirlerin mameleki, polis, hayır işleri.) Maliye şefine Kâmmen, kamu nizamına müteallik hukukî ve İdarî meseleler için de Stadsyndekus, teknik işler şefine Stabaurat, tedrisat işlerinden mesul memura Stadshulrat, sağlık işleri şefine Stadtmedizinalrat adları verilmektedir.

Şehirler dışında icra organı olmayan ve fakat şehre bağlı idare mevkiinde bulunan diğer memurlar da vardır. (Meselâ Magistratsbaurâ., Magistratschulrat, Magistratsträte) (hukukçu veya idare memurları) «majistranın bir üyesi olmamakla beraber şehir işletmelerinin müdürü) bu isimler vaziyetlere göre değişir. Köy komünlerinde esaslı memur Burgermeister denilen Gemeindevorsteher'dir. Küçük çevrelerde, illerde ilâh... («Aemtr») işleri sevk ve idare eden memura Burgmeister, Prusya köy çevresindekine Landrat,

Bavyera'da Bzirksamtmann, ilde Landehauptmann veya Landsdirektor denir.

Meslekten olan komün memurlarının kısmı âzami kaydi hayatladır. Bunlar, pratik ve nazarî bazı imtihanlardan geçirilirler ve derece alırlar.

Bu memurların tâyin ve azli şekillerine ait kaide değişiktir. Memurlar — seçili memurlar hariç — icra organı tarafından ve kısmen de Deliberante istişare komisyonlarınca tâyin olunurlar. Tek-organlar sisteminde; tâyinden evvel seçili meclisin mütalâası alınır. İcra organı üyeleri komün meclisi üyeleri tarafından tâyin olunur. Seçili memurların görevleri, vazife müddetlerinin hitamiyle nihayet bulur. Meslekten olan memurlar, rızaları hilâfına kanunda derpiş edilen bir disiplin cezası münasebetiyle olmadıkça vazifelerinden çıkarılamazlar. Azilleri hususî devlet ve disiplin makamlarınca yapılır. Müstahdem ve ameleler, medeni hukukun hizmete müteallik hususî hükümlerine ve sözleşmelerine göre işten çıkarılabilirler.

Bunlar icra organından talimat alırlar. Hususî talimatlar, ehliyetli memurlar tarafından verilir.

Memurların yetkileri, kanunla, komün organlarının kararları ve icra organı veya yüksek memurların talimatları ile tahdit edilmiştir. Bu tahditler içinde komünlerin memurlarından teşebbüs kabiliyeti göstermeleri beklenmektedir.

Memurların şefi, aynı zamanda icra organının da şefidir. İdare işlerinin yürüyüşüne nezaret etmek de vazifeleri cümlesindendir. Zat işlerine ait işlemler, genel olarak bir şubeden çıkar. Küçük idarelerde icra organı veya başkan bizzat bu işle iştigal ederlerse de büyük şehirlerde ve büyük çevre ve illerde ilâh... bu işleri gören hususî memur vardır. Bourgmestre veya vekiline mutad olarak bir büro müdürü yardım eder. Memurlardan her birinin faaliyetinin kontrolü, idareyi, umumî kontrolü altında bulunduran seçili organa ve teknik kontrolü hesapların tetkikiyle vazifeli şubeye aittir. Teşkilâtı geniş komünlerde hesapların tetkiki ekseriya hususî şubelere tevdi edilmiştir. (Hesapları tetkik büroları).

Ehliyetli memur bulmakta güçlük yoktur. Fazla hizmet arzı vardır.

Mahallî idareler memurlarına verilen maaşların, iyi adaylar celbi için cazip mahiyette olup olmadığı hakkında ne evet ve ne de hayır denilemez.

Komünler, yüksek memurlarından mahallî idare işlerine alâka ve teşebbüs eseri göstermelerini bekler. Komünler, münasip maaşlarla ehliyetli kimseleri kendilerine bağlamağa gayret etmektedirler. Reich ve devletler, komün memurlarından daha fazla maaş verilmesini meneden kanunî hükümler vazeylemişlerdir. Son zamanlarda, komün memurlarının maaşları muhtelif fasılalarla devletçe tenzilâta uğratılmıştır. Devlet tarafından alınan bu tedbirlerden sonra, komünler, memur adaylarının ehliyetlerinin daha az olmasına nazaretle mükellef tutulmuşlardır. Diğer taraftan İktisadî buhran zamanlarında sabit bir gelir ve tekaütlük maaşı almak keyfiyetine kârlı bir iş nazariyle bakılmak lâzım gelir. Nitekim İktisadî inkişaf zamanlarında serbest meslek, memurluğa tercih edilmektedir.

Âmir mevkiinde bulunan memurlar; (Wahlbeamten) mahallî idareyi, kendiliklerinden sevk ve idare ederler. Bazan komisyonlar da âza sıfatıyla bulunmağa ve karara iştirake dâvet olunurlar. Kendiliklerinden karar almağa yetkili olmadıkları hususlarda; kararların ihzarına ve tatbikatına iştirak eylerler.

Bir memur, seçili meclisin âzası olabilir.

Memurlar için umumiyetle 63, 65 veya 67 olmak üzere bir yaş tahdidi vardır.

Meslekten olan memurlar tekaütlük maaşı alırlar. Tekauütlüğü istihkak için muayyen seneler hizmet etmiş olmak icabeder. Tekauütlük maaşı miktarı hizmet senelerine göre artar. Meselâ; bir memura 10 sene hizmetten sonra maaşının % 35 i verilir ve 25 inci seneye kadar her sene için %2 ve bundan sonra maaşının %80 veya 70 ini tecavüz etmemek üzere her sene için maaşının % 1 i nisbetinde zammedilir.

Magistrat'nın seçili ve meslekten olan azalan meselâ;

iş göremeyecek bir Kale geldikleri ve 12 sene hizmetten sonra tekrar seçilmedikleri takdirde % 50 ve müteakip 25 inci seneye kadar olan hizmetlerinin her senesi için % 2 ve bundan sonra maaşının % 75 veya 80 ini tecavüz etmemek üzere her sene için % 1 zam verilir.

VIII — Referandum:

Referandum, komünlerin ana kanunlarında geçici olarak, mesela Bavyera, Thuring, Brunswick ve Mek-Lembaurg-Sehwerin'de konmuştur.

Tatbikatı muhtelif şekillerde tanzim edilmiştir. Bavyera komünlerinde seçmenler referandum sayesinde komün meclisinde bulunan fahrî âzalarının yeniden seçilmeleri lâzım gelip gelmediği meselesinin reye konmasını ileri sürebilirler. Nüfusu 2000 den aşağı komünlerde 1/35 ten ve nüfusu 2000 den yukarı komünlerde 1 /5 ten aşağı olmamak üzere komünün son seçim listesinde isimleri yazılı kimselerin isteği ile araya müracaat olunur.

Thuring'de komün işlerine müteallik şikâyetler ve kararlardan aşağıda yazılı olanlar hariç olmak üzere referandum yapılabilir: Komünün bütçeye, mâliyeye, masraflara ve tarifelere, komün teşebbüslerinin işletilmesine, tediyelerinin tanzimine, maaş ve ücretlere müteallik bir kararı için referandum kabul edilemez. Komünün bir kararından sonra seçim yapılması iddia olunamaz. Komün âmirlerinin elinde seçmenlerin 1 /3 nün yazılı olarak talepleri bulunmadıkça, arzuları yerine getirilemez. Müşterek arzuların yerine getirilmesine mahal olup olmadığına, komün temsilcileri karar verir. Temsilcilerin bu kararı, seçmenlerin çoğunluğu istişareye iştirak etmiş ise fiiliyata geçer.

Brunswick'de, Komün Kanununa göre:

A Komün meclisinin feshine,

B—Seçmenlerin 1/5 i mahallî bir kanunun tedvinini, tâdilini, kaldırılması isterse;

C Komün meclisi, yetkisi dahilinde bulunan bir meseleyi komünün reyine arz etmek isterse,

komün karar verir. Ancak komünün bütçeye ve mâliyeye, komün vergilerine ve maaşlara müteallik kararı bahse mevzu olamaz. Referendum hususunda yapılan tecrübeler, henüz kat'î bir netice vermemiştir.

Müfrit partiler referandum yapılması isteğini mütemadiyen izhar etmektedirler.

IX — Malî İşlerin İdaresi:

Alman Şehirlerinde ve tek-organlı sistemin câri olduğu yerlerde bütçenin tanzimi bir husuiyet arzeder; bütçe her sene için tanzim ve majistranın ve komün meclisinin mütefikane verecekleri kararla bir sene mer'î olmak üzere kabul olunur. Bütçe senesi 1 Nisanda başlar ve 31 Martta nihayet bulur.

Muhtelif komün emirnamelerine nazaran bütçe müddeti uzatılabilir. (Meselâ 3 sene devam edebilir.) Bütçenin hazırlanmasına, mutad olarak sonbaharda başlanır. Her İdarî departman, yeni hizmetler için derpiş edilen bütün gelir ve masrafları gösterir bir tasarı hazırlar. Bu tasarı, iptidaen yetkili bir komisyon tarafından tetkik edilir. Bundan sonra, bu kısmî bütçeler, umumî bütçeye tasarısını ihzar edecek olan maliye idaresine gönderilir. Bu münasebetle, maliye idaresiyle, maliye şubeleri arasında, bütçenin tanzimi hususunda noktai nazar teatisinde bulunulur ve bu suretle maliye idaresi ve teknik dairelerin yekdiğeri arasında mevcut olması muhtemel nazar ihtilâfı da daha evvelden tesviye edilir. Ekseriya tasarı bir müddet (bir hafta) bilgi edinilmek üzere şehir halkının ıtılâına arzedilir. Bundan sonra majistraca teklif edilen bütçe, komün meclisine verilir. Meclisçe cereyan edecek umumî bir müzakereden sonra meclis komisyonlarına veya iki komün organı tarafından teşkil edilecek hususî komisyonlara tevdi olunur. Komisyon müzakereleri esnasında bütçenin kat'î şeklinin tanzimine karar verilir. Komisyon çalışmaları bitince, tasarı komün meclisine takrir ettirilir. Komün meclisi kararının yeniden majistra tarafından tasvip edilmesi icabeder. Tatbik edilecek bütçenin bir sureti, kontrol ile vazifeli devlet makamlarına gönderilir.

Birleşik-organ sisteminde, muamele aynı şekilde cereyan eder ise de sadeleştirilmiştir. Ekser komün kanunları, devlet makamları lehine bir veto hakkı tanımıştır. Çevrelerde, illerde ilâh... mümasili şekilde muamele olunur.

Mahallî masrafların ve resimlerin tesbiti mahallî makamlara aittir. Masraflar, kısmen kanunla tasrih edilmiştir. (Meselâ, memur maaşları, bazı mektep masrafları). Diğer masraflar tasrih edilmemiş olup hâdiselere göre yapılmaktadır. (Hayır işlerine müteallik masraflar) ve başkaları da mahallî makamların kararına bırakılmıştır. Vergi koymak hakkı, en ufak teferruatına kadar imparatorluk ve devlet kanunları ile tanzim edilmiştir. Bazı resimlerin, bütün komünlerce alınmış olması icap eder. (Meselâ, eğlence resmi, vatandaş vergisi, bira vergisi). Hiç bir komün imparatorluk veya devlet kanununa, veya bunlara müstenit bir mahallî kanuna dayanmaksızın vergi alamaz. Bu kayıtlara göre;

- a) Masrafların tesbitine müteallik,
- b) Mahallî resimlerin tesbitine müteallik mesuliyet; masrafların yapılmasına ve vergilerin tatbikine kar ir verecek olan seçili meclise ve icra organına aittir. Vergilere müteallik hususlardaki kararları tasvip edecek olan kontrol makamları da, bu itibarla, bir kısım mesuliyeti deruhte ederler. Masrafların, gelirleri geçmemesine nezaret etmek mesuliyeti, karar veren komün organlarına teveccüh eder.

Kat'i olarak tesbit edilen bütçenin, tatbik mevkiine konması; idarenin bütçe kadrosu dahilinde yürütülmesine ve bilhassa masrafların verilen tahsisatı tecavüz etmemesine nezaret etmekle mükellef olan icra organına aittir.

Genel olarak devlet kontrol şubeleri vasıtası ile sadece komün idarelerinin, kanunları gözönünde tutup tutmadıklarına ve tanzim edilen bütçe dahilinde işleri yürütüp yürütmediklerine nezaret eder. Vergilere müteallik olarak mükellefler lehine tedvin edilen kanunlarla, her ferde isabet edecek azami vergi (hakikî vergi) usulü konmuştur.

Komün organları, ekonomik işleri tedvir etmek ve bil-

hassa geliri tecavüz eden masraflarda bulunmak suretleriyle kanun hükümlerini ihlâl eyledikleri takdirde; devlet kontrol şubesi, işin tanzim ve telâfisi için icap eden tedbirleri almağa ve bu gibi hallerde, mahallinde telkikatta bulunmak üzere devlet komiserleri göndermeğe yetkilidir. Ekseri hallerde, masrafların yapılmasında ve gelirlerin tahsilinde hususî hiç bir kontrol mevcut değildir. Mükellefler muhik olmayan vergilere karşı adli idarelerce himaye edilmektedirler.

Vergilere müteallik komün kararların tasdik edecek olan devlet kontrol şubesi de; devletin haiz olduğu murakabe hakkı sebebiyle kararlar vermek yetkisindedir. Bu müdahale yazılı raporlara ve bazı hallerde komün mümessilinin şifahi izahatına istinat eder.

Eğer devlet kontrol şubesi, komün veya il, çevre ilâh... karşı takibat icrasına lüzum görürse, işlerin ve hesapların tedvirini tetkike ve mahallî idareye ait müesseseleri ve tesisatı ziyarete ve rapor ve vesikaları istemeğe yetkilidir. Bu hususlarda muayyen bir usulün tatbiki mecburiyeti, ne devlet kontrol şubesine, ne de mahallî idarelere tahmil edil mis değildir. Devlet kontrol şubesi komün işlerini mahallinde tevsik eylemek üzere bir devlet memurunu gönderebilir ve hu memur, mahallî idare meclislerine de iştirak eyleyebilir.

Mahallî idarelerin hesaplarını muhtelif şekillerde ret kik etmek için usuller konmuştur. Ekseriya mahalli idare hesapları mevzu bir usule göre «yabancı kimseler» tarafından tetkik edilemez. Kâfi sebepler mevcut olduğu, bilhassa yolsuzluktan şüphe edildiği takdirde komün kontrol makamları her türlü tetkikatı ifa edebilirler. Pek tabiidir ki, bu yetki pek az kullanılır.

Bavyera'da, Thuringe ve Würtemberg'de komün hesapları, komüne bağlı olmayan kimseler tarafından tetkik olunur. Bavyera'da; komünün mali işleriyle alâkalı hesaplar, tetkikatın hitamından sonra alenî bir celsede komün meclisi tarafından kararlaştırılmak icabeder. Hesaplar, böylece tesbit edildikten sonra iki hafta müddetle halkın

ıttılana arz edilir. Hesap cihetinden bir tenkit ileri sürülürse karar vermek komün meclisine aittir. Bundan sonra he sapların evrakı müsbitesi ve itiraz, bağlı ve istisnasız olarak devlet kontrol şubesine gönderilir. Büyük komünlerde hesaplar, genel olarak devlet tarafından muhasebe noktai nazarından tetkik edilmez. Fakat; devletin kanun ve mevzuatını ekonomik işlerin yürütülmesi sırasında ihlâl ve vecibelerini iyi bir surette ifa edip etmediği ciheti araştırılır.

Devlet kontrol şubesi, küçük komünlerin hesaplarını muhasebe noktai nazarından tetkik etmek ve neticeyi komüne bildirmekle mükelleftir. Vurtenberg ve Thuring’de cari olan sistem aynıdır.

Son zamanlarda, komün hesaplarının, otonom bir tetkike tâbi tutulması hususunda bir temayül bulunmaktadır.

X — Üst Makamların Denetimi.

Bazı muayyen hallerde ve bilhassa mahallî idare talimatlarına müteallik hususlarda, bir mahallî idare makamı, üst makamın tasvibini almakla mükelleftir.

Bu üst makam; komün tarafından ittihaz edilen tedbirleri tasvip, tasdik, reddeylemek yetkisini haizdir. Belli bir müddet içinde itiraza uğramayanlar kendiliğinden yürürlüğe girer.

XI — Devletin mahallî teşkilâtı:

Almanya’da, komün idareleri ve çevre, il ilâh., yanında mahallî idare mahiyetinde Reich’e bağlı müteaddit teşkilât; muhtariyeti haiz memleketler ve bir merkezî müdüriyeti bulunan kamu müesseseleri vardır. Bunların idaresi ekseriya müteaddit kimseler tarafından değil, tek bir memur tarafından tedvir edilir.

Devletin değişikliklere uğramasından evvel, Reich: mahallî idare işleri alanındaki görevlerinin şumulünü tanzim etmek külfetini memleketler organlarına (konfedere devletlere) bırakmıştı. Bilâhare, doğrudan doğruya Reich’e bağlı mahallî idareler teşkili neticesine varılmıştır. 1920 de Reich’in vergi ve emlak idaresi mahallî idareye ait yetkilerini kullanmağa «Finanzamtern» i tevkil etmiştir. O da bü-

yük kazalarda bu yetkiyi «Landerfinanamertel» e devrelemektedir. Bütün bu teşkilât Reich Maliye Bakanına bağlıdır. Komünler ve mahallî idareler, Reich'in malî idaresi üzerinde, İdarî komisyonlara temsilciler göndermek sureliyle tesirli mesaide bulunmaktadır.

İçtimaî sigortalar, doğrudan doğruya memleketler (konfedere devletler) ve Reich tarafından idare edilmemektedir. Muhtar idare makamları tarafından idare olunmaktadır. Bunlar arasından hastalık sigorta idaresi mühim bir rol oynamaktadır. 1927 den beri, iş ofisleri ve işsizlik — sigortalarının mahallî bir iş olarak iş idareleri — «Arbeitsamtern» ve büyük kazalarda taşra iş daireleri «Landesarbeitsamtern» ler tarafından idare edilmektedir. Bunlar da bir yandan devlet iş bulma ve işsizliğe karşı sigorta kuruluna bağlıdırlar.

Bundan başka, devletin ehemmiyetsiz bazı mahalli teşkilâtı da vardır. Bir yetkiyi haiz olmaları itibariyle hususî bir vasıf arzeden ticaret odaları, meslekî odalar, ziraat edaları gibi meslekî cemiyetler de vardır. Kömür ve potas sanayiini temsil eden hususî teşkilât, sadece ekonomik bir vasfı haizdir.

Diğer kamu görevlerinin büyük ekseriyeti için mahallî idarelerin yanında devletin mahallî idareleri mevcuttur. Bunlar kısmen mütehassıslardan (kanton hekimi, kadastro bürosu, sanayii kontrol bürosu ilâh..) teşekkül eder. Geri kalan il idareleri münhasıran devlet memurları bulunacak şekilde teşkil edilmemiştir. Aksine olarak ekseriya bir şahısta devlet ve mahallî idare işleri birleştirilmiştir. Şehirlerde komün kanunlarına göre, kanton idaresinin mahallî işlerini tedvir eden yüksek komün memurları bulunur, ve illerde, çevrelerde ilâh., daha aşağı derecede bulunan köylerde ve küçük şehirlerde âmir mevkiinde bulunan memurlar devlet tarafından tâyin ve maaşları ita edilir, ve bunlar aynı zamanda, kanuna göre illerin, çevrelerin ilâh., daha aşağı derecedeki yerlerin ve küçük komünlerin işlerini de görürler.

Büyük illerde, çevrelerde ilâh., aksine olarak bu yol-

da devlet ve mahallî idare işleri bir şahısta birleştirilmemiştir. Devletin ve mahallî idarenin işleri, bir şahısta birleştirilmiş olursa ilgili memur, üstünün emriyle devlete ait işleri ve mahallî idare makamlarının kararlariyle mahalli işleri de yapar. Devletin İdarî işleri için merkezî idare ile mahallî idare arasında irtibat vazifesini görmek üzere bir veya iki mutavassıt makam (Mittelbehörden) ihdas edilmiş bulunmaktadır.

Alman idari mevzuatının muhtelif hususiyetler göstermekte olduğuna burada işaret eylemek muvafık olur Almanya'da idarenin kanuna uygun olarak yürütülmesi ve fertlerin emirnamelere karşı vikayesi hususlarına müteallik murakabe, kamu hukukuna temas eden meselelerde hukuk mahkemelerince yapılır. İdarî makamlar tarafından verilen cezaî hükümler, ceza mahkemelerince ref edilemez ve tasdikine de tabi değildir. Yalnız idarenin bir talimatnamesi hükmünü ihlâl etmekle itham edilen kimseleri; bu talimatnameyi mevzuata uygun saymadığı takdirde beraet ettirebilir. İdarî fiillerin kanunî mahiyetlerinin takdiri ve idare makamlarına karşı fert haklarının korunması İdarî kazaya aittir.

Alman memleketlerinin idare hukukunun heyeti mecmuası tetkik edildiği takdirde, meratip silsilesi ve idare makamlarının ve teşkilâtın görevlerine ait mevzuatın karışık ve dağınık bir manzara arzettiği görülür. Çok zamandan beri bunların sadeleştirilmesi ve birleştirilmesi için çalışılmaktadır. Âzası seçili olmayıp merkezden mansup mahallî idarenin de mevcut olduğu kayda şayan görülmüştür.

1 — Devlet maliye organları:

A) Tâlî derecede bulunan yetkili makamları, büroları ile beraber maliye ve gümrük daireleri temsil ederler. Her birisi, kendisine ayrılan çevre dahilinde iş görür. Bunların genel olarak vergi işlerinde ihtisası bulunan birer şefleri vardır.

Maliye dairesinin müdürü, devlet başkanı tarafından tâyin olunur. Vergilerin tevziine ve matrahların tâyinine ait

esasları düzenlemek için mahallî idare organları tarafından azalan kısmen seçilmiş ve kısmen tâyin edilmiş maliye komisyonları vardır.

B) Orta derecedeki yetkili makamları, konfedere devletlerin, idare çevreleri dahilinde vazife gören maliye daireleri temsil ederler. Bunların başında bir tek şef bulunur. Konfedere memleketlerin maliye dairesi başkanı, devlet başkanı tarafından tâyin olunur. Bir memleketin (konfedere bir devletin) maliye idaresi; maliye ve gümrük dairelerini ve bürolarını kontrol eder; bunlar resen hareket etmek yetkisini haiz değildirler. Konfedere devletlerin maliye idarelerine bağlı maliye mahkemeleri vardır. Bunlar müteaddit âzası olan müstakil İdarî mahkemelerdir. Yalnız vergi işlerine ait itirazlara bakarlar.

C) Reich - Devletin Maliye Bakanı, en yüksek merci ve makamdır.

2 — İşsizlik sigorta makamları:

A) Aşağı derecedeki yetkili makamları, kendi çevreleri dahilinde vazife gören çalışma idareleri temsil eder. Çalışma idaresi başında bir başkan bulunur. Devlet başkanı, kendisine bir devlet memuru hak ve vecibelerini tefviz eyleyebilir.

Çalışma başkanı, çalışma dairesinin idare komisyonunun işlerini tedvir eder. Bu komisyonda asgarî beş patron ve amele ve kamu organları temsilcileri bulunur. Bu hükümler mahallî çalışma idaresi tarafından her biri beş sene için tâyin olunurlar.

B) Orta derecede yetkili makamlar: bölge çalışma idareleri tarafından temsil edilir. Bunların başında birer başkan bulunur. Bunlar, devlet memurlarının hukuk ve vecibelerini haizdirler, bölge çalışma dairelerinin idare komisyonlarına başkanlık ederler. Bu komisyonlar asgarî 7 patron, amele ve kamu organları temsilcilerinden mürekkeptir. Bu azalar Devlet Merkez Ofisi Müdürlüğünce beş sene için tâyin edilirler.

C — Yüksek yetki makamı, Reich merkez çalışma ve işsizlik sigorta ofisi bürosu tarafından temsil edilmektedir. Bunun başında ofis başkanı bulunur. Devlet başkanı tarafından tâyin edilir, devlet memurları vazife ve vecibelerini haizdirler; aynı zamanda idare komitesi ve devlet ofis» idare meclisi başkanıdır. A - C bentlerinde zikredilen makamlarla hakemler yanında çalışma ofisleri, hakem komisyonları ve mahallî çalışma ofisleri hakem odaları da vardır.

3 — İaşe işleriyle uğraşan makamlar:

Bunlar bilhassa iaşe işlerinde mütehassıs eski ve yen» ordu mensuplarıdır.

a) Aşağı derecedeki makamlar, her biri kendilerine ayrılan çevrenin iaşe işlerini idare eden ofisler tarafından temsil edilir.

b) Orta derecedeki makamlar; her biri kendilerine ayrılan çevrenin iaşe işlerini idare eden yüksek ofisler tarafından temsil edilir.

c) Yüksek yetkili makam, Reich devlet çalışma bakanıdır. Bu muhtelif makamlar, İdarî işlere göre teşkil edilmiştir.

İdarî kaza olarak iaşe meseleleri için kaza makamları bulunduğu gibi bir devlet iaşe mahkemesi de vardır.

4 — İçtimâî sigortalar:

2) Kır kantonlarında yetkili devlet makamları, mahallî noktai nazardan hastalık sigorta işlerine bakmakla vazifelendirilmişlerdir. Bunların faaliyet sahaları dar ve mevzuları mahduttur. Yardım sandıklarının bir komisyonu ve bir müdüriyeti vardır. Kontrolü sigorta ofisi tarafından yapılır. İdarî kaza sigorta ofisi komisyonunca teşkil edilir. Bu komisyon hüküm vermek ve karar almak yetkisindedir.

a) Kaza sigortaları — Kaza sigortalariyle, mesleki cemiyetler iştigal etmekle mükelleftirler. Bu cemiyetler.

geniş bir sahadaki müstahdemleri, meslek itibariyle gruplandırmaktadırlar. Meslekî cemiyetlerin organları, umumi heyet ile idare kuruludur. Şubelere ayrılmışsalar, bu şubelerin organı da şubelerin umumî heyetiyle idare kuruludur. Kontrolü devlet sigorta ofisi tarafından yapılır; eğer meslekî cemiyetin faaliyet sahası, memleketlerden birinin (konfedere devletlerden birinin) bir sigorta ofisi iştigal dairesinde bulunuyorsa, o memleket sigorta ofisi tarafından murakabe edilir. İdarî kaza hususunda da hüküm ve karar vermekle vazifeli, yetkili merciler vardır.

c) Maluliyet sigortası — Bunlar da, kendi sancakları — district dahilinde maluliyet sigortası ile iştigal eden teşkilâtır. Sigorta teşkilâtı, başkanı yüksek idare makamlar» tarafından tâyin edilen bir seçili komisyonu ve bir müdüriyeti ihtiva etmektedir. Bu sigorta teşkilâtı Reich Sigorta Ofisi veya konfedere memleketlerden birinin sahası dahiline münhasır ise o memleket sigorta ofisi tarafından murakabe edilir.

Hüküm vermeğe ve karar almağa yetkili hususî idari mahkemeler vardır.

d) Memurların ve amelelerin sigorta idaresinin faaliyeti bütün imparatorluğa şâmilidir.

A — Prusya Devleti'nde mahallî idare:

1) Mahallî idare yetki makamları:

Şehir komünlerinde belediye reisi. - Bourgmestre, memleketin umumî idaresine ait işleri tedvir eder. Birçok şehirlerde, bilhassa büyük şehirlerde polis idaresinin mühim bir kısmı belediye reisi tarafından deruhte edilmiş olmayıp devletin hususî bir memuruna (polis başkanı, polis müdürü) tevdi edilmiş bulunmaktadır. Köy komünleri, genel olarak devletin idari işleriyle meşgul olmazlar. Bir iş çıkarsa Landart tarafından görölür. Districtlerde bundan maada sancak şefi olan Oberpräsident tarafından tâyin edilen Amtsbezirke bulunur. Districtler bir veya müteaddit köyleri ihtiva eder. District şefi, mahallî polis vazifesini görür. Bu-

mm yanında districti teşkil eden komünlerin temsilcilerin den müteşekkil bir komisyon bulunur.

a) Hastalık sigortaları — Hastalık yardım sandıkla-

Kır kantonunda, devlet işleriyle Prusya bakanı tarafından tâyin olunan Landrat iştigal eder. Köy komünlerim ve district'leri ve kantona bağlı şehir polisini murakabe eder. Muhtelif İdarî işler için kanton komisyonunu toplantıya davet edebilir. Bu komisyon, başkanlık vazifesini gören Landrat ve 5 üyeden mürekkeptir. Devlet erki olarak hareket ettikleri zaman, birinci derecede idari kazaya veya idari karar ittihazına yetkili bir makam olarak vazife görür.

3 — Districtlerde devlet idareleri:

a) District ve hükümet başkanı — Hükümet districti şehir ve kır kantonlarını ihtiva eder. Bakan tarafından tâyin edilen bir başkan bulunur. Kilise ve mekteplere müteallik işleri ve devlet arazi ve ormanlarını idare eden müteaddit memurlar vardır. District komisyonu idari kaza işlerini görür. Bu komisyon district başkanının başkanlığı altında yüksek iki idare memuru ve il komisyonu tarafından seçilmiş 4 üyeden müteşekkildir. District başkanı şehir ve kır kantonlarının komüne ait işlerini ve aynı zamanda Landrat ve devlet polisinin idaresini de murakabe eder.

b) Hususî idare hükümleri:

Kanton hekimi, veterineri, kadastro bürosu, devlet bayındırlık ofisi, kanton sandığı, sanayii murakabe ofisi, ziraat ofisi ve tıbbî heyet hükümet district başkanına bağlıdırlar. Bu idarelerden her biri muayyen bir yetkiyi haizdirler ve diğer devlet idareleriyle ve bilhassa landrat ile irtibat halinde bulundurulmaktadırlar. Memurlar Bakanlıkça tâyin olunurlar. Devlet mektep meclisleri, mektep idaresine bağlıdırlar. Konfedere memleketlerde ziraate müteallik işlerle (arazi ıslahıyla) uğraşan aşağı derecede ziraat ofisleri vardır.

Bundan sonra, vazifeleri kâfi derecede tesbit edilmiş olan tartı ve ölçü işlerini ayarlayan büroları ve mâden bu-

lunan district'lerdeki mâden zabıtasını kaydetmek yerinde olur.

c) Devleti alâkalandıran İctimaî sigortaya müteallik bütün işler hakkında son hükmü veren ve kontrol eden devlete bağlı yüksek sigortalar ofisi vardır.

4) Devlet il idareleri:

İllerde, devlet işleri yüksek başkan — Oberprasident tarafından idare edilir. Bakanlıkça tâyin edilir. İl arazisi district'lere ayrılmıştır. Oberprasident, doğrudan doğruya seyrüsefere salih su yollarını ve benzeri bazı ofisleri idare eder. Bundan başka, hükümete ve hükümet başkanlarına ve il tedrisat müdürlüğüne, ziraat ofisine ve diğer bazı devlet teşkilâtına ve il meslekî cemiyetlerine; doktor, eczacı, veteriner odalarına direktif verir ve bunlar üzerinde yüksek murakabede bulunur.

Oberprasident'in yanında il meclisi de vardır. Bu meclis, Oberprasident'in başkanlığı altında il komisyonunca (ilin muhtar idare organı) vilâyet meclisine seçilme kabiliyeti olan il halkından seçilmiş 5 âzadan müteşekkildir. Bütün ili alâkalandıran mühim kararlar ittihazına ve dekreter ısdarına yetkilidir.

5 — Oberprasident'in üstünde bakanlık ve bakanlar vardır.

B — Bavyera:

1) Mahallî idareler, komün meclisleriyle birinci Bourgmestre'den ibarettir. Bunlar, mahallî idareyi alâkalandıran işlerden maada aşağıdaki işleri de görürler:

a) Hususî diğer idareler memur edilmemişlerse, devletin İdarî işlerini,

b) Kendilerine tevdi edilmiş olan mahallî polise ait işleri.

2) Aşağı derecede idare makamları:

Bunlarda district ofisleri ve komün meclisleri ve doğrudan doğruya bir çevreye bağlı komün bourgmestre'leri

Munich, Nuremberg, Furth'da komün meclisi ve birinci Bourgmestre'nin yanında İdarî işlerle ve district polisi ile meşgul olan polis müdüriyeti vardır.

District ofisinin başında Oberramtman bulunur. Bunun da Berikramtmannes denilen bir veya müteaddit muavini ve teknik müşavirleri vardır. (Doktor, veteriner). District ofisleri, doğrudan doğruya bir çevreye bağlı olmıyan komünler üzerinde devlet murakabesini yaparlar. Bezirksoberramtman hem Bezirkstag'ın ve hem de district komisyonunun başkanıdır.

3 — Çevre idareleri:

Bunlar da mutavassıt genel idare organlarıdır. District idare makamlarını ve Bakanın emriyle doğrudan doğruya bir çevreye bağlı komünleri murakabe ederler. Bunlar iki daireye ayrılmışlardır, içişleri dairesi, sular ve ormanlar dairesi. İdarî kaza yetkisini haiz meclisler bir başkan ile üç âzadan müteşekkildir.

Hükümet district'i «çevre» denilen mahallî idare teşekkülünü ihtiva eder. Çevrenin idare organları Keistag ile çevre komisyonudur. Çevrenin işleri, çevre hükümetince tedvir edilir.

4) Yüksek otorite Bavyera Bakanlığıdır. Yüksek idari kaza mercii İdarî kaza mahkemesidir.

C — Saxe:

1) Mahallî otorite komün meclisidir, kaymakam yerine, devletin idare otoritelerine ait bir kısım işleri idare eder, yetkisi sıkı bir surette tahdit edilmiştir. Bourgmestre, mahallî polisi idare eder.

2) Aşağı derecedeki idare otoriteleri:

- a) Kaza makamları,
- b) Büyük şehirlerdeki komün meclisleri,
- c) Büyük şehirlerdeki devlet polis idareleridir.

İlçe ve komün meclisleri, başkaca kanunî bir hüküm bulunmadıkça, prensip itibariyle bütün devlet işlerini tedvire yetkilidirler. İlçenin idaresi kaymakama aittir.

Beş büyük Dresden, Leipzig, Chemnitz, Zwettan ve Taulen şehirlerinde bulunan devlet polis ofisleri, polis başkanı veya polis müdürü idare eder ve komün meclisi yer» ne de polis kuvvetini yönetimi altında bulundurur.

3 — Yüksek idare otoriteleri:

İl makamı (vali) kazalar, polis makamları ve kaza hudutları dahilinde olmıyan şehirler ve diğer taraftan komün işleri üzerinde devlet murakabesini ifa eder.

4) Yüksek otorite, bakanlıklardır.

2 ve 3 üncü bentlerde zikredilen İdarî makamlardan her biri aynı zamanda İdarî kaza vazifesini de görürler. Diğer memleketlerdeki devlet teşkilâtı da aynı olmakla beraber daha sadedir.

Alman memleketlerinde, genel olarak polis devlet işidir. Komünlerde nadir olarak, mahallî idareye vazife olarak tevdi edilmiştir. Bu takdirde, devletin murakabesi, mahallî idarenin diğer işgal sahalarından daha geniştir. Komünlerde polis vazifesi icra organları, kırlarda çevre, district ilâh., icra organları ve memurlar tarafından görülür, (Prusya'da jandarma tarafından). Polis vazifesi idarenin ayrılmaz bir cüzü olan komünlere tevdi edilmiş ise bunların icra organları, polis işlerinden dolayı tamamen devletin yetkili makamlarının emirlerine tâbidir. Büyük şehirlerde, polis vazifelerinin mühim bir kısmı, bilhassa emniyet işleri, devletin hususî otoriteleri tarafından deruhte edilmiş bulunmaktadır. Polis vazifelerinden pek az kısmının mahallî idarenin bazı şubeleriyle sıkı bir bağıllığı olup bina, yol, pazar, kır ve orman zabıtası şehirlerin idare organları tarafından tedvir olunur. Devlet ve şehirler zabıtasının vazifelerinin şümül sahası, merkezî makamların emirleriyle tesbit edilmektedir. (Prusya'da talimatnamelerle). Mahallî polis vazifesi kısmen devlet memurları ve kısmen komün memurları tarafından deruhte edilmişse, bunların vazife hudutları, bağılı oldukları makamlarca tesbit edilir. Polisin derhal müdahalesini icabettiren haller karşısında ister devlet ister komün memurları olsun vazife hudutlarını nazarı dikkate al-

ma mevkiindedirler. Bunlar, muvakkaten yapılması lâzım gelen işleri emir ve ifa ederler; vakit geçirmeksizin yetkili polis makamına haber vermekle mükelleftirler.

Polis makamları, müştereken alınması lâzım gelen tedbirler hakkında aralarında anlaşabilirler.

Muayyen bazı meselelerin tetkiki maksadiyle yapılacak toplanmaların şekli değişiktir. Hâdiseler icabettirme dikçe muntazam ve resmî toplanmalar yapılması mükellefiyeti yoktur.

XII — Mahallî idareler arasındaki münasebetler:

Muhtelif mahallî idareler, birbirlerine tabi değildirler. Muhtelif tiplerdeki idarenin münasebetleri, memleketin mevzuatına göre değişir. Mütেকabil malî münasebetlerinden ve her birinin vergi haklarına müteallik hususlardan başka işler için özel kaideler yoktur.

Prusya'da her il, çevrelerden - Cercles müteşekkildir. Bu çevreler, şehir ve kasaba çevreleri ve köy çevreleri de olabilir. Şehir ve kasaba çevreleri yalnız bir şehir veya kasaba komününden müteşekkildir. Köy çevreleri, çevreye bağlı bir takım şehirlerden ve köy komünlerinden tereküp eder. Bunlar daha geniş bir araziyi ihtiva ederler.

İlin seçili meclisi, il meclisi - Landtag'dır.

İlin icra organı il komisyonudur. Bunlar il meclisince seçilir. Land Breis'in seçili meclisi, çevre seçmenleri tarafından seçilen Kreistag'dır.

Çevrenin icra organı, çevre komisyonudur. Bunlar Kreistag tarafından seçilirler.

Çevrenin başında Landrat bulunur. Bu Kreistag'ın teklifi üzerine bakanlıkça tâyin olunur. Kreistag'a ve çevre komisyonuna başkanlık eder, çevrenin komün idaresini tedvir eyler. Çevrenin ve çevreye bağlı şehirlerin yâni kır komünlerinin idaresine ait vazifelerin şümülü kanunî mevzuat ile tesbit edilmiştir.

Mütেকabil temsilciler mevcut değildir. Resmî mütেকabil münasebetler makamlar arasında cereyan eder.

İl idaresi her şeyden evvel; büyük yollarla yâni ili

baştan başa kateden büyük yolların tamamıyla, başkaca akıl hastalariyle, sağır - dilsizlerle, körlerle ve eblehlerle iştigal eder.

İl ve çevre komünlerine mevdu bazı görevlerin tesbitinde, teknik noktai nazara ehemmiyet verilir. İl Landtage tarafından yâni il komisyonu veya çevre komisyonu ihdas edilecek memuriyetlerin icra organlarının noktai nazarlarını yakından takibeder.

Komşu idareler arasındaki ihtilaflı meseleleri tanzim için kamu menfaati birlikleri tesis olunabilir. Bundan başka mukavele ile de halledilebilir. Menfaat ihtilâfları, lüzumu hâlinde, devlet yüksek makamlarınca da tesviye olunabilir. Prusya'da 1929 tarihli bir kanuna göre Landkreis muayyen bazı şartlar altında ve muayyen bir usul takip etmek üzere çevre sahasında hususî bir tetkike tabi tutulması lâzım gelen meseleleri yeknesak bir surette halleylemek yetkisini haizdir. Bu suretle çevreye dahil komünlerin muhtariyeti belirli bir tahdide tabi tutulmuş bulunmaktadır.

Komünler, kendi kendilerini idare hakkını haiz olduklarına nazaran müşterek bir iş için de birleşebilirler. Bu birleşme, maaşlı veya fahrî memurların idaresi altında hususî mahiyette bir birlik şeklinde de kurulabilir veya hususî hukuk kaidelerine göre bazı komünlerin müşterek işlerini görmek için bir mukavele ile de birlik kurabilirler. (Meselâ: bir elektrik santralını müştereken işletmek.)

Prusya, yakın zamanda, müşterek iş görmeğe kanunî bir şekil vermiştir. Prusya hukukuna göre bu gibi cemiyetler kurulabilir; Ren ve Vestifalya sanayi bölgesinde ise bu gibi cemiyetlerin kurulması bazan mecburî tutulmuştur.

Bu takdirde, malî veya idarî herhangi bir yetkiyi haiz olmıyan bir âemme hukuku teşekkülü vücut bulur.

İNGİLTERE'DE ŞAHİS HÜRRIYETİ
VE
(HABEAS CORPUS) KANUNU
 (1679 — 1816)

Yazan.
 İngiliz Hukuk profesörü
E. C. S. Wade

Türkçeye çeviren:
İzzeddin ERAYDIN

İngiliz parlamentosunun 1679 da kabul ettiği (Habeas Corpus) kanununa göre:

1) Kendisine bir (şahıs masunluğu) müzekkeresi gönderilmiş olan bir şerif veya mevkufu muhafazaya memur kimse, bir hıyanet veya cinayet olduğu açıkça gösterilmiş değilse, gerçek tevkif sebebiyle birlikte mevkufu, suçun işlendiği yerin uzaklığına göre üç, on veya yirmi gün içinde mahkeme önüne çıkarmaya mecburdur.

2) Ağır bir suç işleyen kimsenin - bu hıyanet veya cinayet olduğu müzekkerede açıkça bildirilmiş olmadıkça - hâkim sıfatıyla Lord Şansölyeye müracaat etmesi kanuna uygundur, bu takdirde o derhal tebliğ edilmek üzere bir şahıs masunluğu müzekkeresi çıkarır ve bunun tebliği üzerine o kimse, adlî takibat sebebiyle veya kefaletle tahvil: imkânsız bir tevkif müzekkeresi üzerine yakalanmış değilse, ilgili mahkemeye gelmesi teminata bağlanarak serbest bırakılır.

3) Şahıs masunluğu müzekkeresi ile serbest bırakılan kimseler mahkeme usullerinin gerekli kıldığı haller dışında aynı suç sebebiyle tekrar tevkif edilemezler.

4) Bir hıyanet veya cinayet sebebiyle tevkif edilen bir kimse gelecek devrenin ilk haftasında veya ilk soruşturmanın birinci günü itham edilmeli veya kefaletle bağlanmalıdır, eğer bu süre içinde itham edilmez veya yargılanmazsa

veya yargılama neticesi beraet etmezse kendisi serbest bırakılır.

5) İngilterede ikamet eden hiçbir kimse (nakledilmeyi kendi istemiş olmadıkça) mevkufluk süresini geçilmek üzere İskoçya, İrlanda, jersey veya denizaşırı bir yere gönderilemez.

(Bu kanuna aykırı hareket edenler için ağır cezalar konmuştur. Şahıs masunluğu müzekkeresini çıkarmakta geciken hâkim zarar gören tarafa 500 lira ödeyecektir. Denizaşırı kanunsuz tevkiflerde bulunan kimse 500 liradan az olmamak şartıyla zarar gören tarafın bütün ziyan ve masraflarını öder.)

Bu kanun, ağır suçlarda şahıs masunluğunu koruma ve hukukan çerçevelenmiş dâvalarda çabuk yargılama yolunda yargıçları ağır ceza tehdidi altında görevlerini yap mağa zorlamak istemiş ve ayrıca icra kolunu ve idare gelişmesini Ceza Kanununun tesir bölgesine sokmakla da adli bağımsızlık sağlamayı düşünmüştür, icra kuvveti üstüne konmuş olan bu adli kontrol yetkisi devlet tasarrufuna ait hakları tahdit etmek suretiyle ayrıca kuvvetlendirilmiştir ki, bu İngiliz Anayasa Hukukunun özel bir karakteristiğidir.

Hukuk dâvaları ile ilgili olarak yapılan tevkifler için de bu çeşit müzekkereler çıkarmak gelenek hukukuna göre mümkündür. Ve bu sadece tevkifin kanuna uygun olup olmadığını araştırma amacı ile yapılabilir. Ancak bunun uygulanmada 1679 kanunu ile hiç ilgisi yoktur. Çünkü hukuk dâvalarında borç için tevkif hemen büsbütün kalkmış gibidir.

18 inci yüzyıl içindeki tecrübeler şahıs serbestliğini koruma yolunda 1679 kanununun tam yetkilikte olmadığını göstermiş, fakat 1816 yılına kadar bu yolda yeni bir kanun kabul edilmemiştir. 1816 kanunu 1679 kanununun ele aldığı meselelere hiç dokunmamıştır. Yani şöyle demektedir:

1. Bir cinayet meselesinden veya cinayet sanılan

bir meseleden başka bir sebeple - bir borç için veya hukuk dâvaları ile ilgili tevkifler hariç - hürriyeti tahdit edilen bir kimse lehinde olarak tatil süresi içinde şahıs masunluğu müzekkeresi çıkarılacaktır;

2. Müzekkereye verilen karşılık kanun gözünde muteber ve değerli olmakla beraber yargıç, bu karşılıkla ilgili olayların gerçeklik derecesini inceler ve eğer şüpheli görecektse mevkuf kefalete bağlanır.

3. Müzekkere bir idare kontluğuna bağlı bulunmayan İngiltere kıyılarındaki iskele, liman ve körfezlerde de muteber olacaktır.)

Son madde deniz taşıtlarındaki kanunsuz tevkiflerde Şahıs Masunluğu Kanunu'nun uygulanıp uygulanmayacağı hakkındaki şüpheleri ortadan kaldırmak maksadiyle konmuş ve buna bir İngiliz limanındaki yabancı gemide yapılan bir tevkif işi sebep olmuştur.

Bu statülerin bir neticesi de mahkemeleri müzekkere çıkarmaya her zaman hazır bulundurmaktır.

Habya Korpus nedir?

Bu, İngiliz hukukunda, yüksek mahkemenin özel maksatlarla başka bir mahkemeye gitmezden önce bir kimsenin kendi tevkifhanesine getirilmesini emretmek üzere yüksek mahkeme tarafından çıkarılan müzekkerenin adıdır.

Bu müzekkerelerin birçok çeşitleri vardır ve bunların en tanınmış olanı şahıs hürriyetine karşı yapılacak tecavüzleri önlemek maksadiyle ihdas edilmiş olan (Habeas Corpus Subjiciendum) adlı müzekkeredir. İngiliz hukukunun en eski günlerinden beri bir cinayet ithamı, mahkûmluk veya borç sebepleri haricinde kimse tevkif olunmaz. Bu hak Büyük Ferman'da çok açık ifade olunmuştur.

Habeas Corpus 1679 dan evvel de gelenek hukukunda vardı, fakat bir takım vesile ve bahanelerle çok defa bu hak kullanılmazdı. 1679 ve 1816 kanunlarının amacı müzekkere çıkarmak ve icabında serbest bırakmak yetkisini taşıyan yargıçlarla mevkufuları nezaret altında tutan memurların her çeşit kaçamaklı hareketlerine son vermektir. İkinci

(Charles) in ilk kanunu ağır suçla sanık olarak tevkif olunmuş kimseler hakkında uygulanıyordu. Daha sonra kabul edilen Üçüncü George Kanunu ağır suçtan başka sebeplerle hürriyetlerinden mahrum edilmiş kimseler için de landı.

Şu iki durumu ayrı ayrı gözden geçirelim:

Bir kimse ağır bir suçla itham edilerek hapsolunmuştur. Eğer tevkifi için merciinden verilmiş bir müzekkere yoksa serbest bırakılmasını istemek hakkıdır. Eğer adli bir müzekkere üzerine tevkif olunmuşsa, bu yakalama sadece onun mahkeme önüne çıkarılmasını hedef tutmalıdır. Bu halde onun durumu, işlemiş olduğu suçun ağırlığına göre değişecektir. Kabahat cinsinden olan hafif suçlarda, genel olarak denebilir ki, üstüne atılan mesele ile ilgili dâvada yargılanmaya kendiliğinden geleceğine dair garanti vermek, (veya teknik tâbiri ile söyleyelim) kefaletle bağlanmak suretiyle serbest bırakılmasını istemek hakkıdır. Bunun tersine, bir cinayet veya hıyanet gibi bir suç ile itham edilerek tevkif olunmuş bir kimse kefaletle salıverilmesini isteyemez Bu durumda olan bir mevkufun hakkı sadece çabuk yargılanmasını istemekten ibarettir. Bu takdirde Habeas Corpus'un tesiri, tevkifin dayandığı müzekkerenin muteber olup olmadığını mahkemenin iyice incelemesini sağlamak olacaktır ki, müzekkerenin muteber olmaması halinde mevkufu derhal serbest bıraktırır. Veya müzekkerenin muteber olması halinde ya kefaletle salıverilmesini veya çabukça yargılanmasını sağlar.

Kanun, her çeşit muhtemel adli hatâları gözönünde tutmaktadır. Bir cinayet töhmeti ile tevkif edilen bir kimse hakkında uygulanacak kanun, gelenek hukuku ile yazdı hukukun bir karmasıdır. Bir kimseyi nezaret altında tutan memur, onu gerçek tevkif sebebiyle birlikte mahkeme önü ne çıkarmak zorundadır. Eğer bu sebep yeter derecede değilse derhal serbest bırakılmalıdır; eğer yeter derecede sebep varsa ve bu sebep kabahat nev inden bir suçla ilgili bulunuyorsa mevkuf, kefaletle serbest bırakılmasında ısrar edebilir. Eğer tevkif sebebi olan suç bir cinayet veya hiya-

net nev'inden ise yargılanmasının ilk oturumda yapılmasını ve bu yapılmamışsa ve kral şahidi de hazır bulunmamışsa kefaletle bırakılmasını isteyebilir. Eğer tevkifinden sonraki ikinci oturumda da yargılanması yapılmazsa bu takdirde kefaletsiz salıverilmesinde ısrar edebilir. Şu halde Habeas Corpus Kanunu yürürlükte kaldıkça ağır bir suçtan sanık olan kimse uzun zaman mevkuf tutulamayacaktır, yani ya kefalete bağlanarak serbest bırakılmasını veya yargılanmasının çarçabuk yapılmasını istemekte her zaman ısrar edebilecektir.

Ağır bir suçla hiç ilgisi olmadığı halde tevkif edilmiş olan bir kimsenin, mevküflük durumunun kanuna uygun olup olmadığı hakkında adli bir karar elde etmek ve haklı ise derhal salıverilmesini istemek için başvuracak bir yer; olmalıdır, işte Habeas Corpus müzekkeresinin asıl amacı budur. Her ne zaman bir İngiliz veya bir yabancı, haksız olarak hürriyetten mahrum edilecek olurlarsa mahkeme bir müzekkere çıkararak onları karşısına getirir ve haklı olduklarını görünce serbest bırakır. Bir çocuk zorla anasından babasından uzak tutuluyorsa, bir akıl hastası hatalı şekilde kapatılmış veya bir rahibe manastırdan dışarı bırakılmıyorsa, sözün kısası çocuk, kadın ve erkek haklı bir sebep olmadan hürriyetlerinden mahrum edilmişlerse mahkeme hemen bir Habeas Corpus müzekkeresi çıkararak bu işi düzeltir. Böyle olmakla beraber 1816 yılına kadar bu mekanizma Ceza Kanunundaki suçlardan biriyle sanık olmıyan kimse hakkında o kadar tam ve mükemmel değildi. İşte 1816 kanunu, 1679 Habeas Corpus Kanununun adli suçlarla ilgili olmıyan tevkifler hakkındaki boşluğunu doldurmak için çıkarılmıştır.

Bugün İngiltere'de şahıs masunluğunun garantileri kanunlar kadar tamdır. Ve bu hak herkes için kesin olarak tanınmıştır. Bu hakka karşı tecavüzde bulunan ya hapis, ya para cezasına çarptırılır. Bir suçtan sanık olsun olmasın tevkifinin haksız yapıldığından şüphe edilen kimse işinin iyice inceleneceğine ve haklı ise derhal serbest bırakılacağına kesin olarak güvenebilir, yeter ki onun lehinde hareke-

te geçecek bir tek adam bulunsun. Biraz tarihe göz atalım. Voltaire'in Paris'te başına gelenleri biliyorum. Eğer Londra'da olsaydı çarçabuk serbestliğine kavuşacağı muhakkaktı. Gerçi 1726 yılında, bu iş Üçüncü George Kanunu'nun yürürlükte bulunduğu bugünkü kadar kolay olmazdı. Ama kanunu harekete getirmek dostlarının birinin yetkisi içinde bulunurdu. Hiç değilse 1726 da Voltaire'i kurtarmak 1772 de Thames nehriindeki bir gemide demire vurulmuş James Sommesett'i Habeas Corpus yoluyla kurtarmak kadar kolay olurdu.

Habeas Corpus müzekkerelerinin bütün tarihçesi en büyük dikkatin İngiliz Anayasası'ndaki hakların garantisi yolundaki usullerde toplandığını gösteriyor. Habeas Corpus Kanunları gerçekten usul kanunlarıdır ve şahıs masunluğu için tanınmış hakları kullanma vasıtası olan adalet mekanizmasının tesirli işlemlerini amaç tutmaktadır.

Yargılamada görülen güçlükleri ortadan kaldırmak için çıkarılmıştır. İkinci Charles'in devrine ait olan Habeas Corpus Kanunu noksan ve pek dar çevreli idi, İngiliz halkı kendini yolsuz tevkiflerden kurtarma hakkını tam olarak elde etmek için hemen bir buçuk yüzyıl daha beklemiştir. (1679-1816). Ancak ilk ana hak kanununun birçok kusurlarına rağmen büyük bir değeri vardı ki o da, kanunun hak istikametine yöneltilmiş olmasıydı. Şahıs masunluğu hakkını ilân etmekte güçlük olmamakla beraber pek az kazanç vardı. İşte Habeas Corpus Kanunları bu amacı gerçekleştirmişler ve İngiliz halkının hürriyeti için hakları sadece ilân etmekten çok daha yararlı olmuşlardır. Hattâ denebilir ki, bu kanunlar yabancı memleketlerde çok konuşulan insan hakları beyannamesinden değil, haklar kanunu ve hak isteği imtiyazlarından da daha önemlidir.

Burada en çok dikkati çeken şey kanunun Habeas Corpus müzekkeresini çıkarma hakkını yargıca vermekle adliyenin icra kuvvetine karşı durumunu belirtmiş olmasıdır. Müzekkereye uyulmasını isteyen otorite, mahkemenin düşüncesine göre, hürriyetinden haksız mahrum edilmiş

olan kimseyi serbest bırakmak, ve hâkimlerin anladıkları şekilde kanunlara aykırı olarak kiralın veya kiral memurlarının bir kimseyi cezalandırmalarına son vermek veya bu çeşit hareketlerini önlemek yetkilerinden daha az kuvvetli değildir. Şu halde yargıçlar, açık ifade ile olmasa dahi gerçekte hükümetin bütün İdarî hareketlerini kontrol etmek ve kanunsuz işlemlerine veto çekmek yolunda vasıtalarla mâlik bulunuyorlar. Bu yetki, kullanılmazlık yüzünden uygulamadan kalkmış da değildir. Sık sık kullanılmakta ve büyük sonuçlar alınmaktadır. Bu husustaki mahkeme içtihadını gösterecek bir iki misal verelim: 1839 da Kanada isyancıları hıyanetten suçlu olarak başka yere kaldırılmaya mahkûm edilmişler ve Liverpool Devit Hapishanesine getirilmişlerdi. Mahkûmların dostları memleketlerinden kaldırılma hükmünün yerinde olup olmadığının incelenmesini istediler ve bunun üzerine mevkıflar Habeas Corpus müzakeresiyle mahkeme önüne getirildiler. Bütün durumlarını inceleyen mahkeme, mevkıfluklarının kanuna uygun olduğuna karar verdi, ama bu halin daha uzun sürmesine de mahal olmadığı düşünerek hepsini serbest bıraktı. Yine 1859 da Hindistan'da hizmet eden bir İngiliz subayı, adam öldürmekten dört yıl hapse mahkûm olmuş ve ceza süresini tamamlamak üzere İngiltere'de bir askerî cezaevine gönderilmişti. Kendisinin İngiltere'ye kaldırılması hakkındaki emirde küçük bir teknik hatâ bulunması; Habeas Corpus müzekkeresi üzerine yapılan inceleme sonunda serbest bırakılmasını gerektirmiştir. 1854 de Guildford sokaklarında bir takım Rus denizcilerinin dolaştıkları görülmüştü. Bunların karınlarını doyuracak paraları da yoktu. Daha sonra bunların bir İngiliz limanına uğrayan bir Rus harp gemisinden kaçmış Rus deniz subayları olduğu anlaşılmış ve polis müfettişinin talimatı ve yardımı ile Rus savaş gemisine teslim edilmek üzere bunlar Portsmouth'a gönderilmiştir. O zaman bu işlemde bir yanlışlık bulunmasından şüphe edilerek hukuk müşavirliğinin düşüncesine müracaat olunmuştu. Hukuk müşavirliğinin bu husustaki mütalâası şu olmuştur:

«Rus denizcilerinin gemilerine geri çevrilmek üzere

polis tarafından getirilmesi ve gemi kaptanına teslim edilmesi kanunsuzdur.»

Her halde o zaman bunlar hakkında mahkeme tarafından Habeas Corpus müzekkeresi çıkarılmış ve serbest bırakılmışlardır. Burada yargıçların idare icraatını tahdit eder şekilde hareket ettiklerini görmekteyiz, halbuki birçok memleketlerde bu gibi işler, adliyenin karışma yetkisinden uzak bir idare ve bir politika meselesi olarak görülür. Adliyenin idare işlerine karışmasının en kuvvetli misalini sınır dışı etme kanunlarında buluruz. Ne kiralın ne de kiralılık memurlarının yabancı bir suçluyu memleket dışına atmak veya yargılama için kendi hükümetine teslim etmek yetkisi yoktur. Fransa'dan kaçarak İngiltere'ye gelen bir Fransız kalpazan veya katili, yargılanmak veya cezasını çekmek üzere, statülü hükümler haricinde, memleketine geri çevrilemez. Yabancı suçluların kendi memleket makamlarına teslim edilmeleri hakkında kiralılığın yetkiye sahip olmaması o kadar sıkıntılar doğurmuştur ki, nihayet 1870 - 1906 Sınır Dışı Etme Kanunları suçluların karşılıklı teslimleri hakkında yabancı memleketlerle sözleşmeler yapma yetkisini kirala tanımıştır. Fakat bu yetkinin uygulanmasında da birçok güçlükler çıkmaktadır.

Bir tevkif müzekkeresiyle yakalanıp kendi memleketinin otoritelerine teslim edilmek üzere olan bir yabancı suçlu çok defa bir vesile bularak Sınır Dışı Etme Kanununun hükümlerinden yakasını kurtarabiliyor. Meselâ Habeas Corpus müzekkeresi için başvuruyor ve Yüksek Mahkeme önüne çıkıyor. Eler teknik itiraz önemle inceleniyor, sınır dışı etme şartlarına temas etmiyen veya tevkif veya teslimini haklı göstermeyen bir sebep görülür görülmez derhal serbest bırakılıyor. Şu suretle anlaşılıyor ki, yargıçların kanun hükümlerini kuvvetlendirme yolunda kullandıkları yetkiler kiralılık icraatını hırpalamaktadır. Bu hal, çok defa genel bir tehlikeyi karşılamak için Avrupa memleketlerinin icra kuvvetleri tarafından alınmakta olan ihtiyat tedbirlerinin İngiliz hükümeti tarafından alınmasına engel teşkil etmektedir. Meselâ bir takım anarşistlerin İngiltere'ye gelmiş

olduklarını farzedelim. Polis, bunların parlamento binalarını havaya atmak gibi suikast hareketlerine girişeceklerinden kuvvetli sebeplerle şüphe etmektedir. Yine farzedelim ki, bunların bu maksatla söz birliği yaptıklarına dair kesin delil de yoktur. Eğer bunların derhal yargılanmayacaklarsa ne tevkiflerine imkân olacaktır, ne de memleket dışarısına atılmalarına, tevkif veya hapsedildikleri takdirde Habeas Corpus müzekkeresiyle derhal Yüksek Mahkeme önüne çıkarılmaları gerekecek ve mevkuf tutulmaları için bazı özel sebepler gösterilmediği takdirde de hemen serbest bırakılacaklardır. Bazı yabancı memleketlerin (İdarî) tâbirini kullandıkları bazı politik sebeplerle bir ecnebi mültecinin sınır dışına atılması veya tevkif edilmesi gerektiği zaman bu tevkifin içişleri Bakanlığının emriyle yapıldığını, bunun sadece İdarî bir işlem olduğunu, genel emniyetin kesin icaplarından olduğunu yargıçlara anlatmak çok güç olmaktadır. Bu işin yüksek memleket politikası veya millî menfaatlerle ilgili bulunduğu dair verilecek teminat mevkufun salıverilmesini isteyen Habeas Corpus müzekkeresine cevap teşkil edemiyor. Bir yargıcın bütün yaptığı şey, sadece bunun gelenek hukukunda veya kanunlarda yeri olup olmadığı araştırılmaktan ibarettir. Böyle bir şey bulunmadığı zaman mevkuf derhal serbestliğe kavuşuyor. Açık konuşmak için diyebiliriz ki, icra kuvvetinin İdarî faaliyetlerini kontrolleri altında tutan yargıçlar, Avrupa memleketlerindeki idare hukukunun bizde gelişmesine engel olacak şekilde hareket etmektedirler. Bu hal İdarî kanunlar teorisini kökünden baltalamakta ve kırallık hükümetini gerekli otoritelerden mahrum kılmaktadır.

Yargıçların durumları etrafında 17 nci yüzyılda kopan gürültülerin sebeplerini şimdi anlamağa başlıyoruz. Adliyeye verilecek otorite ve bağımsızlık Anayasamızın işleme tarzına bağlıdır. Bacon gibi kırallık otoritesi taraftarlarına göre, adli bağımsızlık icra kuvvetinin zayıflaması demektir. Öte taraftan parlamento liderlerine göre kökleşmiş âdetlerden başka bir şey olmıyan gelenek hukukunun tek garantisi adliyenin bağımsızlığıdır ve bunlar ancak parlamento ka-

nunlariyle değiştirilebilirler. Yargıçların yetkileri yolunda savaşan Coke her halde millî hakları pekiştirmeğe uğraşıyordu. Onlar, belki de, sıkı bir adliyecilik gütmenin biraz sıkıntılı tarafları olmakla beraber parlâmento egemenliğine giden kesin yol olduğuna inanmış bulunuyorlardı.

Habeas Corpus Kanunu'nun uygulanmasını geri bırakma:

Politika heyecanının arttığı günlerde mahkemelerin Habeas Corpus müzekkereleri çıkararak ağır suçtan sanık kimseleri çabuk yargılama veya serbest bırakma yolundaki gayretleri bir takım sıkıntılar doğurmuş ve zaman zaman hükümet otoritesini tehlikeli surette kısıntıya uğratmıştı. İşte halk ağızında «Habeas Corpus Kanunlarının tâliki» dolaşan statüleri bu zarureti yaratmıştı. Halk ağızında dolaşan diyorum, çünkü bu kanunlardan her hangi birisini ele alacak olursanız böyle bir ad taşımağa pek az değerı olduğunu görürsünüz. Meselâ bunlardan bir tip olarak şu kanunu alalım:

«Bu kanunun Majeste Kırıl tarafından onaylandığı tarihte veya daha sonra vatan hainliği veya şüphesi veya vatan hainliği ile ilgili bir suç sebebiyle Kırallık Özel Meclisi nin altı üyesi tarafından imzalı tevkif müzekkeresiyle veya yukardaki suçlardan biriyle bir kırallık Bakanı tarafından çıkarılmış bir müzekkere üzerine yakalanıp Büyük Britanya Krallığı içinde mahpus tutulan kimse veya kimseler para veya insan kefaletiyle salıverilemeyerek 1795 şubatının birinci gününe kadar nezaret altında tutulabilirler. Hiç bir yargıç veya sulh yargıcı bu suretle yakalanarak hapsedilmiş kimseyi veya kimseleri 1795 şubatının birinci gününe kadar kırallık özel meclisinin altı üyesi tarafından imzalanmış emir olmadıkça kefaletle serbest bırakamaz, buna aykırı kanun ve statüler hükümsüzdür.»

1794 Kanunu gibi Habeas Corpus Kanunu'nun talik diye tanınmış olan bu kanunlar, Habeas Corpus Kanunlarını yürürlükten kaldırmış olmaktan farklı durmaktadırlar. Tâlik sebebiyle hıyanet hareketinden suçlu veya sanık olan

kimseyi veya kimseleri hükümet tevkif edebilecek ve nezaret altında bulundurabilecektir ve bu gibi kimselerin acele yargılanma veya serbest bırakılma isteğinde bulunabilecekleri bir merci de kalmamaktadır. Ancak hıyanet suçu ile tevkif edilmemiş olan kimselerin durumlarına sözü geçen talik kanunu hiç tesir yapmıyor. Yani normal yurddaşların normal serbestlikleriyle bu kanun hiç ilgili değildir. Eğer Habeas Corpus Kanunları büsbütün yürürlükten kalkmış olsaydı İngiltere'deki insanlar haksız tevkiflere karşı garantiden mahrum kalmış olurlardı.

(Talik) Kanununda Habeas Corpus un adı bile geçmiyor, bütün hedefi yurt hainliği veya sadece şüphesi ile bir Bakan tarafından imzalanmış müzekkere üzerine tevkif olunmuş kimsenin çabuk yargılanma veya serbest bırakılma isteğine imkân bırakmamaktadır. Şüphe yok ki bu Habeas Corpus Kanunlarının sağladığı şahıs masunluğu garantilerinin büyük ölçüde azalması demektir. Ama hiç bir zaman Habeas Corpus kararlarının genel şekilde geri bırakılması değildir; yurt hainliği suçu ile tevkif edilmemiş bir kimsenin hak ve imtiyazlarına hiç tesiri yoktur; Talik Kanunu çıkmazdan önce kanuna uygun sayılmayan herhangi bir tevkif, hapsi ve cezayı da meşru sayamaz. Diğer Talik Kanunları da yukarıki kanun gibi bir yıl süre için kabul edilmiştir. Devam etmesi istendikçe her yıl yenilenmiştir.

Talik Kanununun tek kestirme tesiri şudur: idare Tâlik Kanununun yürürlükte kaldığı süre içinde hıyanet suçlarından mevkuf bulunan kimsenin yargılanmasını geciktirebilir. İcra kuvvetinin bu yetki artışı pek azımsanacak bir şey değildir ama Fransadaki (Sıkı Yönetim) durumuna veya bazı yabancı memleketlerdeki «Anayasa garantilerinin taliki» hallerine benzemekten uzaktır. Son zamanlarda çıkmış bir takım kanunlarla İrlanda Hükümetine verilen olağanüstü yetkilere göz atmakla bunu anlayabiliriz. Meselâ İrlanda Hükümeti 1881 kanunu ile kesin olarak önleme tevkifleri yapma yetkisi almıştır ve yine hiç kanun hükümlerini bozmadan sanık olarak tevkif edilmiş bir kimseyi kanunun yürürlükte kaldığı bütün süre içinde nezarete alıkoyabilecek-

tir. Gerçekte genel vali ancak hıyanet veya genel düzenlikle ilgili suçlardan sanık kimseyi tevkif edebilecektir. İrlanda Hükümeti 1882 tarihli Suçları Önleme Kanunu ile şu olağanüstü yetkiler alınır. Hükümet, hıyanet, adam öldürme veya öldürmeğe teşebbüs, ağır müessir fiiller, kundakçılık ve meskene tecavüz gibi ağır suçlarda jüri usulü ile yargılamayı kaldırabilecek, gece vakti kapı dışlarında şüpheli durumda görülen yabancıları tevkif edebilecek, vilâyet makamının kanaatine göre hıyanet veya saldırganlığa teşvik eder mahiyette yazılar taşıyan gazeteleri müsadere edebilecek ve vilâyet makamının kanaatine göre genel güvenlik ve düzenlik için tehlikeli görülen genel bir toplanmayı yasak edebilecektir.

Tazmin Kanunu:

Tazmin Kanunu parlâmento egemenliğinin yüksek bir misalidir. Bu kanunlar eski statülerin ifadeleridir ki kanunlara aykırı hareket etmiş kimseleri sorumluluktan kurtarır ve işledikleri kanuna uymaz hareketi kanunileştirir. Habeas Corpus Tâlik Kanunu ile Tazmin Kanunu arasındaki münasebeti sezmek oldukça kolaydır. Biraz yukarıda belirtildiği gibi Tâlik Kanunu, kanuna aykırı hareket eden kimseyi hukuk veya ceza sorumluluğundan kurtarmaz. Meselâ diyelim ki bir Bakan veya onun emrindekilerden biri Tâlik Kanununun süresi içinde hiç suçu olmıyan bir kimseyi hiç bir sebep yokken tevkif etmiş ve nezaret altına almıştır. (Genel emniyetin bozulmasına sebep olacağı kanaatiyle Wilkes, Fose ve O'Connel gibi kimselerin özel kriz zamanlarında nezaret altında tutularak nüfuslarından mahrum edilmeler müstesna). Yine farzedelim ki, Bakanın emriyle özel ikamet yerine kanunsuz girilerek tevkif yapılmış ve bazı eşya tahrip edilmiştir. Yukarıdaki iki misalde de tevkif emrini veren Bakan ile bu emri yerine getiren memurlar kanunu ihlâl etmişlerdir. Bunlar düzenliğin muhafazası için gerekli olduğuna inanarak iyi niyetle hareket etmiş olabilirler. Habeas Corpus Kanunu tâlik edilmiş olsun veya olmasın bu hareketleri yapmış olmanın hukukî veya cezai sorumluluklarından kendile-

rini kurtaramazlar. Gerçi Tâlik Kanunu tevkif edilen kimsenin Bakan veya memur aleyhine harekete geçmesine engeldir. Çünkü mağdur hıyanet veya hıyanet şüphesi ile suçlandırılarak tevkif olunmuştur ve Talik Kanunu yürürlükte kaldığı müddetçe serbest bırakılmasını isteyemez. Fakat kanun yürürlükten çıkar çıkmaz Habeas Corpus müzekkeresi için başvurarak yargılanmasını ve keyfi mevkufluğuna son verilmesini isteyebilir. Bu mevkufların hiç suçlu olmadıklarının anlaşıldığını farzedelim, bu takdirde gerçek suçlular Baharı ile memurları olacaktır. Bunun neticesi Talik Kanunu yürürlükten çıktığı zaman yolsuz hareketlerinden dolayı bu memurlar hakkında kovuşturma yapılır ve buna karşı bu hareketlerin yapıldığı zaman Habeas Corpus Kanununun yürürlükte olmadığı ileri sürülmek suretiyle bir savunma yapılamaz. Bununla beraber Habeas Corpus'un taliki sırasında hükümetin sanıkları mahkemeye götürmeden mevkuf tutmasa halinde Bakanlar tarafından olmasa bile memurları tarafından küçük ve büyük ölçüde kanunsuz bir hareket yapılmamış olması hemen imkânsız gibidir ve hattâ daha ileri giderek diyebiliriz ki Habeas Corpus'un taliki hakkındaki kanunun açık itiraf edilmeyen amacı politika yönünden uygun olup da tamamiyle hukuki olmıyan bir hareketi yap mağa hükümeti muktedir kılmaktır. Şahıs hürriyetinin başlıca garantilerinden birini ortadan kaldıran parlâmento, şahıs haklarının geri bırakılması yüzünden doğacak bir krizi hesaba katmalıdır. Habeas Corpus'un tâliki hakkındaki kanunların arkasından daima bir Tazmin Kanunu gelmiştir. Yukarıda sözü geçen Talik Kanunu yedi sene (1794-1801'e kadar) arka arkaya yenilenmiştir. Son yıl içinde 1793 Şubatının 1 inden beri Büyük Britanya'da tevkif edilerek nezaret altında tutulmuş kimseler için tazmin kabul eden bir kanun çıkarılmıştır.

BİZDE ESASİYE HUKUKU HAREKETLERİ

II

Yazan :

Safaeddin KARANAKÇI

Bundan evvelki yazımızda Beşinci Murad'ın hal'i ve ikinci Hamid'in tahta çıkması ile neticelenen yakın tarihimizin siyasî ve İdarî hâdiselerini belirtmiş ve bunlar üzerinde müessir olan âmilleri incelemiştik.

Bu yazımızda, Türk Esasiye Hukuku için çok büyük bu ehemmiyeti olan (93 Kanunu Esasi) sinden bahsedeceğiz.

İlk Anayasamız hakkında herhangi bir fikir vermeden evvel, bu anayasanın ne surette ilân olunduğunu öğrenmek mecburiyetindeyiz.

İkinci Hamid daha henüz şehzade iken, kardeşi Beşinci Murad'ın hastalığından istifade ederek memlekette bir an evvel bir Kanunu Esasî ilân edilmesini isteyen Mithat Paşa ve arkadaşlarının teveccüh ve muhabbetlerini kazanmağa muvaffak olmuştu.

Maslak köşkünde evvelâ Rüştü Paşa'yı, onu takiben Mithat Paşa'yı ayrı ayrı, bilâhare müstereken ve gizli olarak kabul eden İkinci Hamid, padişah olduğu takdirde memlekette Kanunu Esasî'yi ilân ederek bir takım ıslahat yapacağını vaad ile Mithat ve Rüştü Paşalarla taraftarlarını ikna etmeğe muvaffak olmuş ve Beşinci Murad'ın halı ve kendisinin tahta çıkma hâdisesini vaktinden evvel sağlamıştı.

İkinci Hamid'in tahta çıktığı zamanki vaziyetimiz şöyle hülâsa olunabilir: Büyük devletler Hersek'te sık sık vukua gelen isyanlar dolayısıyla burada bir takım ıslahat yapılmam için hükümetimizi tazyik ediyorlardı. Çarlık Rusya'sının teşvik ve idaresi ile Bulgar'lar isyan etmişlerdi, isyanı yatıştırmakta aciz gösteren hükümet, ordunun Hersek'de olması dolayısıyla milis kuvvetlerini kullanmağa mecbur oldu. Her

türlü disiplin icaplarından mahrum olan başıbozuk kuvvetler Bulgaristan'da bazı fena muameleler yapıyorlardı.

Yine Çarlık Rusya'sından yardım gören Karadağ ve Sırbistan'da da isyanlar çıkmış, büyüyerek birer muharebe halini almıştı.

Mali durumumuz bozulmuş, taahhütlerle ilgili ödeme kabiliyetimiz akamete uğramıştı. Düyunu Umumiye faizi yarıya indirildiği halde bunu bile vermeğe imkân görülemiyordu.

Abdülâziz'in uzun süren saltanat zamanındaki birçok hâdiseler memlekette geniş ölçüde memnunsuzluklar yaratmıştı. Padişahın israfı, kötü idaresi, bilhassa yakınlarının tatbik etmiş oldukları terör, rüşvet usulleri, Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan isyanları, ecnebi müdahaleleri bir kısım vatanseverleri bir siyasi parti etrafında toplanmağa mecbur etmişti. «Genç Türkiye» Partisi memleketin başına gelen bütün felâketleri sultanın despot ve keyfi idaresinde buldular, Osmanlı İmparatorluğunun kalkınabilmesi için Kanunu Esasi istiyorlardı. Daha 1868 de Hayrettin Paşa, «Kanunu Osmani mucibince, ulema ve vükelânın zâtı şahaneden mutalebatta bulunmak ve şayet padişah kanun haricindeki muamelâtına ve hevesine tabi olmakta devam ederse hal'etmek hakkına malik olduklarını» söylemek cesaretini gösteriyor ve bunu bütün memlekete ihtar ve tavsiye ediyordu.

1876 Mart ayı içinde bir kısım müslüman vatanseverler tarafından ecnebi hükümetlere verilen beyannamede «eğer Devleti Aliye bir hükümdarı müstebide tâbi olacağı yerde kâffeî milel ve mezahibi muhtelif vekillerinden mürekkep bir meclis istişareye istinaden icrayı hükümet eden bir hükümdarı âkile malik olsa, her türlü tehlikeden kurtulmuş olur. İşte en muvafık ve hakikî sureti hal budur. Kur'anı Kerim ahkâmına da mugayir değildir» deniliyordu (¹).

Münevver genç Osmanlılar mahfillerinde konuşulan «hürriyet» , «meclis» , «meşveret» , «adalet» gibi kelime-

¹ Tarihi Siyasi Charles Sligneus. Ali Reşat Bey merhum tercümesi, sahife 394.

ler kesif halk k t leleri arasında yayılmış, basında da yer bulmuştu.

İstanbulda intişar etmekte olan Vakit, Basiret, Hakikat ve İttihad gazeteleri ile bir kısım ermeni ve rum gazetelerinde Kanunu Esasi ve hürriyet hakkında uzun ve oldukça da şiddetli makaleler neşredilmekte idi.

Vakit gazetesinin 15 Ekim 1876 tarihli nüshasında Meşrutiyeti idare, Beyanı Hakikat başlığı altında neşrolunan bir makalede «Devleti Aliye ıslahat icrasının vücub ve lüzumu iki sebebi m c bire müstenittir. Biri Devleti Osmaniyede minelkadim m ttehaz olan mesleki idare vakten bade vakit du arı tebedd lat olarak nihayet şer’i şerife ve asrın terakkiyatı medeniyesine tevafuk edemiyecek surette usulü istibdadın meydan almasıdır. Diğeri ahvali  lemin her cihetinde müşahede olunan terakkiyat umuru siyasiyede dahi suretpezir olmasına binaen kadim mesleğimizi terakkiyatı cedideye tevfikan istikmal etmek mecburiyetindedir. şu esbaba mebni bir zamandanberi mülkümüzde lüzumu ıslahat hayatı göründü» denildikten sonra asıl mevzua, meclisi umumî nedir suali ile girilmekte ve şu cevaplar verilmektedir: « mmeti osmaniyeinin intihap gerdeleri olan vekilleri tarafından kavanin ve nizamat devletin h sn  cereyanına ve terakkiyatı medeniyeinin icabettirdiği nizamatın tasdikına ve umuru mâliyenin kaidesine muvafık suretle idaresine ve her türlü safahatın men’ine memur bir meclistir».

Meclisi umum inin şer’i şerife ve eski idare usul m ze uygun olup olmadığı sualine karşı da «Evet mutabıktır. Çünkü şer’an ve aklen bir şahsın mahalli sarfını göstererek diğerine verdiği altının hesabını sormağa ve kendisinin idaresine dair talimat ve nizamat tanzimine salâhiyet verdiği şahsın yaptığını bilmuayene tasdik ve kabul ve indinde mukaddes olan kanunun icrasını suiistimalden vikaye etmeğe hakkı vardır. Bu surette bir milletin bittarikilevl  hakkı olması lâzım gelir. Usulü kadimemiz icabınca vaktile sınıfı ulema bir nevi emnayı mmet namım alarak bu vazifeyi icra ettikleri gibi şimdi meclisi umumî dahi o vazifeyi ipka edeceğinden meclisi umumî teşkili usulü kaidemize mutabık-

tır», denilmektedir. Makalede meclisi umumî teşkilinin, eski usullerin yenilenmesi olduğu, islâmiyette ulema, hıristiyanlarda olduğu gibi imtiyaz sahibi bir sınıf olmadığı, bundan müslümanların hukukun birbirinden farklı olmadıkları binaenaleyh bu vazifeyi, muayyen bir sınıfa hasretmekten ise bütün ümmete tamim ve teşmil etmenin akle ve nakle daha ziyade uygun olduğu meclisi umumîdeki azanın vazifeleri tâyin kılınacağından ve bunların sıhhatli bir şekilde Osmanlı ümmeti tarafından tevkil olunacakları cihetle keyfiyetin intizamı hali mucip olduğu gibi hakkaniyete de muvafık olduğu, hıristiyan vatandaşların da şer'i şerif ahkâmınca hukukta naili müsavat olmaları itibarile müslümanlarla müsavi bir şekil ve surette meclisi umumîde bulunabilecekleri belirtilmiştir.

Babîâlinin Kanunu Esasinin neşir ve îlânında gösterdiği tereddüt ve gevşekliği ele alan İttihad gazetesi 1 Kasım 1876 tarihli nüshasında hükümete şiddetle hücum etmekte ve «Babîâlinin şimdiye kadar takip ettiği siyaset yalancılık siyasetidir. Pek çok vaadlerde bulundu, fakat hiç birini icra etmedi. Maamafih yalancı nihayet yakayı ele verdi. Artık hiç kimse kâğıt üzerindeki taahhüdata inanmıyor, iş istiyor» demek cesaretini göstermekte idi.

Kanunu Esasi fikri bilhassa İstanbul'da bu kadar taammüm etmiş olmasına rağmen meclisi vükelâda bu fikir ve cereyanın aleyhinde olanlar vardı.

Vükelâ arasında Kanunu Esasinin yegâne mübeşşiri Mithat Paşa idi. Sadrazam Rüştü Paşa iyi niyetli bir adam olmakla beraber Kanunu Esasi taraftan olmaktan ziyade ıslahat taraftarı idi. Safvet ve Edhem Paşalar, bitaraf gözükmekte idiler.

Mithat Paşa bütün vücudu ve ruhu ile beraber kendisini Kanunu Esasinin tahakkukuna vakfetmiş idi. Bununla beraber Namık Kemal, Ziya, Rauf, İsmail Beyler ve bilâhare vezirlik payesine yükselen Hasan Fehmi, Şakir, Sadullah, Köse Raif ve Rıfat Paşalar gibi birçok devlet ve hükümet adamları, genç memurlar Mithat Paşanın Kanunu Esasi dâvasında kendisine mühim yardımlar yapmışlardır.

Kanunu Esasiye muhalif olan en mühim zümre ulema nam» altında yaşayan bir kısım softalardı. Bunlar (Kanunu Esasi kâfir işidir, bir de meclisi mebusanda pek çok hristiyan bulunacağından bunlar ser i şerife mugayir kanunlar koyacaklardır. Meselâ İslâm karılarını açık gezdirmek için şimdiden ahrar arasında müzakere olunuyormuş...) vesair hezeyanla; ile ahali arasında menfi propagandalar yapmakta ve halk» oldukça galeyana getirmekte idiler ⁽²⁾.

Bunlardan Kanunu Esasi aleyhindeki faaliyetlerini tehlikeli bir hale getiren eski Kazasker Şerif ve Muhittin Efendiler ile yerli ve ecnebi fitnesi âleti oldukları anlaşılan Mirimirandan Ramiz Paşa ve mülga meclisi icraat âzasından Rıza Beyin İstanbul'dan sürülmeleri kararlaştırılarak bütün rütbe, memuriyet ve nişanları geri alınmış, Şerif Efendi Rodos'a, Muhittin Efendi ile Ramiz Paşa Bozcaada'ya, Rıza Bey Limni'ye, diğerleri sair yerlere ve bir kısmı da memleketlerine nefyolunmuştu ⁽³⁾.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa, imparatorluğun yapılacak bazı ıslahat ile de kurtulacağına kani bulunuyordu. Toplanan vükelâ heyeti vilâyet nizamnamesinin ıslah ve yenilenmesiyle bazı imar işlerinin, günün icaplarına uygun olduğuna ve keyfiyetten büyük devletlerin bu suretle haberdar edilmesine ekseriyetle karar verdi. Karar Mehmet Rüştü Paşa tarafından ikinci Hamit'e arzolundu. Padişah, vilâyetlerde yapılacak ıslahat) yerinde görmekle beraber bunu kâfi bulmuyordu. 11 Ramazan tarihli iradei seniyede, vilâyetlerde yapılacak ıslahat tasvip olunmakla beraber bu ıslahata esas olabilecek bir Kanunu Esasi ve yeni tanzimat lüzumundan bahsolunarak şöyle denilmekte idi. «Merkezi hükümeti seniyede bir meclisi umuminin teşkili ile bunun vezaifi dâhiliyesi ve idarei umumiyeyi devlet için vazolunacak nizamâtı cedideye ve hususen vükelâ ve memurin için ittihazı matlup olan kaidei mesuliyete dair mükemmel bir Kanunu Esasi tanzim olun-

² Abdülhamit.'in Evaili Saltanatı, Ahmet Saib, sahile 31-32.

³ Üssü İnkılâp, Ahmet Mithat, Cilt I., sahife 292-293.

mak lâzım geleceğinden işbu kavanini cedideyi ahkâmı mukaddeseyi şer'i şerif ile tatbik ve telife muktedir Ulemadan vesair düveli mütemeddinenin idarei umumiyelerince mer'î olan kavaidin hangileri nâfi ve ahlâk ve âdâtı memlekete muvafık ve şer'an kabul ve ihtiyarı mazarrat ve vahametten salim ise anları temyiz ve tayine muktedir ve itimad umumiyeye mazhar memurini mülkiyeden mürekkep olmak üzere bir komisyon teşkili ile anın marifetiyle kaleme alınacak Kanunu Esasi lâyihası meclisi vükelâda dahi tetkik olunarak neticesinde kezâlik istizan edilmesi tâlik buyrulan İradei seniyei tacidarı mantuku müniflerindendir).

Padişahın bu iradesi üzerine Mithat Paşanın başkanlığı altında toplanan zamanın yirmi kadar mühim şahsiyetinden mürekkep bir komisyon ilk Kanunu Esasi tasarısını vücade getirdi. Mithat Paşa tarafından tanzim edilmiş olan ilk Kanunu Esasi tasarısı, Esasiye Hukuku bakımından mühim ileri hamleleri ihtiva etmekte idi. Mithat Paşa tarafından hazırlanan ilk Kanunu Esasi tasarısı, ileride göreceğimiz veçhile Server Paşanın başkanlığı altındaki komisyon tarafından hazırlanan Kanunu Esasi tasarısından daha dinamik, daha inkılâpçı idi.

Mithat Paşa lâyihasında (Devletin, Devlet olmak itibarıyla dini yoktur) esas kaidesi kabul olunmuştu. Mithat Paşa tasarısı, padişahın halifelik sıfatını muhafaza etmekle beraber bütün din ve mezheplerin tam müsavatını ve âyinlerin serbest bir şekilde icrasını hükümetin kefaleti altına alıyor, idari ve siyasi işlerde mühim rol ve tesirleri olan Ulemanın nüfuzunu kırıyordu. Osmanlılık, sıfatı müslüman ve hıristiyan bütün tebaayı, vatandaşlık hukuklarına mazhar kılan bir yenilik oluyordu ⁽⁴⁾.

Mithat Paşa tarafından hazırlanıp takdim olunan bu Kanunu Esasi tasarısından ikinci Hamit memnun olmadı. Mithat Paşaya hitaben kendi eli ile yazmış olduğu bir mektupta hünkâr aynen şunları diyordu:

⁴ Engchelhard, Türkiye ve Tanzimat, Ali Reşat merhum tercümesi. S. 352-353.

(Veziri sadakat semirim Mithat Paşa;

Mingayrı resim huzurumuza takdim ettiğiniz Kanunu Esasi manzurumuz oldu. Bunun ahkâmı şamesinde usul ve istidadı memlekete muvafık olmayan şeyler görülmüştür. Efkârımız memleketin temini istikbaline kefalet edecek bir idarei saniha vaz'ına masruf olduğundan bu babda ibraz olunacak mesai bâisi takdimimiz olur. Kaldı ki ittihaz olunacak tanzimatı cedidede tebaamızın ihtiyacatının hukuku hükümetle telifi aizi mekasıtımızdır. Binaberin lâyihaı mezkûre havası Vükelâmız beyninde bittezekkür edadı mezkûre göre tadil olunmak matlûbum olduğuna bittebliğ selâmımla Sadrazamımıza ifade ve işbu emrimizi dahi iare edesiniz. Her halde emrû maksadımıza göre âsârı mürüvvetmendi ibraz eylemeniz hamıyyeti müdellemenizden memul ve iş'arımızın Sadrazamımızla beyninizde mektum kalması matluptur) ⁽⁵⁾

Hamit

İkinci Hamit, Mithat Paşaya bu mektubu göndermekle beraber yeni bir Kanunu Esasi tasarısı tanzimi için Server Paşayı memur etmişti. Server Paşanın başkanlığında yüksek rütbeli on altı mülkiye memurundan, on ulema ve iki Ferikten mürekkep hususi bir komisyon Osmanlı Kanunu Esasisinin ana hatlarını hazırlamak üzere Babıâlîde içtimalara başladı. Komisyon üyelerinden mühim bir kısmı hürriyetçi fikirler sahibi olup genç Türkiyenin timsalleri addolunan Mithat, Fazıl Paşalarla hemfikir bulunuyorlardı ⁽⁶⁾.

Memleketimizde Kanunu Esasi hareketleri mühim bir gidiş arzetmekte iken haricî vaziyetimiz endişe verici ciddiyetini muhafaza ediyordu.

Beşinci Murad'ın son günlerinde Osmanlı ordusunun şanlı galibiyetlerine rağmen Sırp'larla on beş günlük bir mütareke yapmak mecburiyetinde kalmıştık. Bu mecburiyette büyük devletlerin tesiri olduğuna işaret etmeğe lüzum ve mahal yoktur. Bu müddet sonunda sulh muahedesi aktedile-

İdare — 7

⁵ Mithat Paşanın Hayatı Siyasiyesi, sayfa 100.

⁶ E. Seigniebus, Tarıfı Seyyar, sayfa 395-396, Ali Reşat Bey tercümesi.

mediği için yine ecnebi devletlerin tavassut ve ısrarı üzerine mütareke 1876 yılı Eylülün 25 ine kadar uzatıldı.

Osmanlı hükümetinin âdil esaslara dayanan bir sulh akdi arzusu karşısında Sırlılar kendilerini sinsi ve yabancı emellerin zebunu yapmışlardı. Mütareke esnasında kuvvetlerini tensik ve ıslah eden Sırlılar mütareke hükümlerini ihlâl ederek aleyhimize harekete geçtiler.

Serdarı Ekrem Abdülkerim Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, bidayette çok şiddetli bir şekilde mukavemet eden Sırp ordusunu az bir zaman içinde ezmeğe ve Sırbistan içlerine doğru muzafferane ilerlemeğe başladı. Rus mühendisleri tarafından tahkim olunan birçok kaleler birer birer sukut etmiş, Osmanlı ordusu Belgrat önüne varmıştı. Ordusunun tamamen mahv ve bu seferki mağlûbiyetin tam ve kat'î olduğunu anlıyan Sırp Prensi Milân, Rus Çarına başvurdu.

Şark işleri hakkında mufassal malûmat vermek üzere gittiği Moskova dan yeni dönmüş olan Rusya Büyük Elçisi General İgnatiyef, Rus Çarından aldığı telgraf üzerine 1876 Ekim ayının 51 inci günü Babıâliye çok şiddetli bir nota verdi.

Bu notada bir müddetten beri bazı eyaletlerimizde husule gelip Sırbistan ve Karadağ harplerini intaç eden vukuat karşısında Rusya'nın kayıtsız kalamayacağı belirtilerek bu notanın tebliğ tarihinden itibaren kayıtsız ve şartsız olmak ve bütün muhariplere şamil bulunmak üzere altı haftadan iki aya kadar bir mütareke akdi için Osmanlı ordusunun hareketi derhal tatil olunmadığı takdirde bütün erkânile birlikte Büyük Elçiliğin İstanbul'u terkedeceği bildiriliyordu.

Rusya'nın bu notası Babıâliyi telâşa düşürdü. Hariciye Nazırı Saffet Paşanın İngiliz ve Fransız Büyük Elçileri ile yaptığı müteaddit görüşmeler sonunda bazı şartlara ve bunların tahakkuku halinde âzami birinci defa altı hafta ve nihayet iki ay müddetle uzatılabilmek kaydile altı haftalık bir mütareke aktolundu. Rusya'nın Osmanlı imparatorluğu üzerindeki bu baskısını tasvip etmiyen İngiltere'nin teşebbüs ve gayretile Balkan işlerini bir şekle bağlamak üzere İstanbul-

da bir konferans aktedilmesine karar verildi. Bu konferansa büyük devletler, biri İstanbul'daki Elçileri olmak üzere ikişer üye ile iştirak ediyorlardı.

Babıâli, hükümrânlık haklarına muhalif olmakla beraber büyük devletler tarafından verilip kendisine de tebliğ olunan bu kararı kabul etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Mithat Paşa, siyasi durumu istismar etmeyi elden kaçırmadı. Paşa, memlekette ilân edilecek Kanunu Esasi ve yapılacak ıslahatla birçok Avrupa devletlerini lehimize çevirmek mümkün olacağı fikrini Sultan Hamid e de kabul ettirmeğe muvaffak olmuştu. Padişah, Kanunu Esasiyi ilân etmekle bir kısım Avrupa devletlerini kazanarak muallâkta bulunan Sırbistan ve Karadağ meselelerini mümkün mertebe lehimize neticelendireceğimize kanaat getirmişti.

Vükelâ arasında da bu fikre mütemayil olanlar vardı. Bidayette memlekette sadece bir ıslahat yapılmasına taraftar bulunan Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa Kanunu Esasi ilânını siyasi buhranın inkişafı bakımından lüzumlu görüyordu. Bu fikre az çok Ahmet Vefik, Ethem, Saffet Paşalarla saraya mensup bulunan Damad Mahmut ve Redif Paşalar da iltihak ettiler.

Kanunu Esasi komisyonundaki çalışmalar yavaş gidiyordu. Komisyon 1876 senesi Eylülünün 24 üncü günü Babıâlide toplanarak mühim kararlar verdi. Bir Meclisi Umumî ve Avrupanın bazı memleketlerinde olduğu gibi senato şeklinde bir saltanat divanı ve bunun üstünde bir de diğer meclis teşkili verilen kararlar arasında idi.

Kanunu Esasi tasarısı son şeklini aldığı sıralarda, İstanbulda toplanması tekarrür eden konferansa iştirak edecek olan devletler murahhasları birer birer İstanbul'a gelmeğe başladılar. Konferansa takaddüm eden günlerde ikinci Hamid, Sadrazam Mehmet Rüştü Paşayı azil ve yerine Mithat Paşayı tâyin etti. İkinci Hamit, Mithat Paşayı Sadrazam tâyin etmekle Paşanın memleket içindeki nüfuzundan ve Tuna valiliğinden beri yabancı memleketlerde gün geçtikçe artan ve yerleşen sempatisinden istifade etmeyi düşünmüştü. Filhakika Mithat Paşa, Osmanlılarla beraber Kafkasya Türk

ve Müslümanları arasında geniş bir muhabbet ve itimat kazanmıştı. Paşanın Sadrazamlığa getirilmesini tasvip eden ve bunu memnurlukla karşılayan ecnebilerin başında bilhassa İngiltere gelmekte idi. Mithat Paşanın Sadrazam olması dolayısıyla Londraya bir telgraf çeken İngiliz Büyük Elçisi Sir Henri Heliot, Mithat Paşa için «Mithat Paşa, Türkiye'nin yetiştirdiği büyükler arasında en hürriyetperveri ve en faalidir» diyordu.

Son şeklini almış olmasına rağmen Padişah bir türlü Kanunu Esasiyi ilân etmiyordu. Yeni Sadrazam Mithat Paşa, ikinci Hamid'e vermiş olduğu bir muhtıra, Kanunu Esasinin ilân edilmesinde gösterilen ihmâl ve tereddüdün memleket ve Devlet için tehlikeli olduğunu ve İstanbul konferansı işe başlamadan evvel Kanunu Esasinin behemehâl ilân edilmesini kat'i bir şekilde Hünkârdan istedi. Mithat Paşanın bu açık ve kesin ısrarı karşısında muztar kalan Padişah, «Şu mesele hakkında son bir içtima ve meclis olsun» dedi. Bu irade üzerine Damad Mahmut Paşanın konağında toplanan mecliste şiddetli münakaşalar oldu. Bu meclise iştirak eden saraya mensup vükelâ Kanunu Esasinin ilân edilmemesini veya hiç olmazsa ilân gününün tehir olunmasını ileri sürdüler. Cevdet Paşa, Sadrazama hitaben: «Mademki makamı muallâyı saltanata bir padişah âkil cülus etmiştir. O halde Kanunu Esasinin ilânına lüzum kalmamıştır» dedi.

Cevdet Paşanın bu söz ve müdahalesinden fevkalâde müteessir olan Mithat Paşa, meşrutiyet idaresinin kurulmasını gerektiren sebepleri birer birer ve çok veciz bir şekilde belirttikten sonra «Sultan Azizin halı mücerred Kanunu Esasiyi ilân etmek gibi bir maksadı mukaddesten ileri geldiğini ve eğer şu mecliste umum vükelâ, sadrazamın fikirlerini kabul etmezlerse derhal makamından istifa edeceğini» kat'î ve şiddetli bir lisanla beyan etti.

Mithat Paşanın bu haklı ve şiddetli müdahalesi beklenen tesiri yaptı. Meclis, Kanunu Esasi tasarısını kabul ve Kanunu Esasinin ilân gününü tesbit ederek gereğinin yapılmasına müteallik iradei seniye aldı.

Kanunu Esasiye ait çalışmalar bu kesin neticeye var-

mışken Mithat Paşa, İstanbul konferansından evvel Sırbistan ve Karadağ ve hattâ Bulgaristan ile doğrudan doğruya anlaşma şeklini ihtiyar etti. Paşanın istihdaf ettiği gaye, o zamanlar bize tabi bulunan bu memleketlerle ihtilâfları doğrudan doğruya halletmek ve yabancıları mümkün mertebe Osmanlı İmparatorluğunun dahilî işlerine karıştırmamaktı. Bu gayeyi istihsal için Paşa, sulh müzakerelerinde bulunmak üzere İstanbul'a gelmiş olan Sırp murahhasları ile temasa geçti.

Paşa, Tuna valisi iken Bulgaristan ve hattâ Avrupada büyük şöhrat ve itimat kazanmıştı. Bundan istifade etmek isteyen Sadrazam, Tuna valisi iken sıkı münasebet tesis etmiş olduğu Bulgar ileri gelenlerini İstanbul'a davet ederek Bulgaristanla aramızdaki muallâk işler için bir hal çaresi bulmağa muvaffak oldu.

Konferans üyeleri tamamen İstanbul'a gelmişti. Mithat

Paşa harpten evvelki statüko esası üzerine Sırbistan'la sulh akdetti. Bulgaristan ileri gelenleri Osmanlı himayesini arz? ve tercih etmekte olduklarını Konferansa bildirmeğe karar verdiler. Memleketin haricî siyasetine taallûk eden bu zaferlerden sonra Mithat Paşa her ne pahasına olursa olsun Kanunu Esasiyi İstanbul Konferansının birinci günü ilân etmeğe karar vererek buna göre tertibat aldı.

Bazı kitaplarda Kanunu Esasinin ilanı tarihinde açık bir fark göze çarpmaktadır. ÜSSÜ İNKILÂP müellifi Ahmet Mithat Efendi ile ABDÜLİHAMİDİN EVAİLİ SALTANATI adlı kitap muharriri Ahmet Saip Bey, Kanunu Esasinin 12 Aralık 1876 da ilân edildiğini kaydetmektedirler⁽⁷⁾. Halbuki Türkiye ve Tanzimat müellifi Enghelhard ve Tarihi Siyasi muharriri Charles Seigniebus Kanunu Esasinin 23 Aralık 1876 da ilân olduğunu söylemektedir⁽⁸⁾. Tarihlerdeki bu mübâyenet, ufak bir hata ile Efrenci ve Rumi yılları arasındaki on üç günlük farktan ileri geldiği ze-

⁷ Üssü İnkılâp, Cilt I., sayfa 305, Abdülhamit'in Evaili Saltanatı, Sayfa 54.

⁸ Türkiye ve Tanzimat, sayfa 351, Tarihi Siyasi, sayfa 397.

habını verebilir. Fakat hakikat böyle değildir. Mithat Paşanın 19/Aralık/ 1876 Salı "ünü Sadrazam olduğu ve Kanunu Esasinin de Paşanın Sadrazam olmasını takibeden dört gün sonra ilân edildiği hatırlanacak olursa Kanunu Esasinin 23 Aralık 1876 Cumartesi günü ilân edildiği neticesine varılabilir. Diğer taraftan İstanbul Konferansının açıldığı gün Kanunu Esasinin ilân edildiği de tarihî bir hakikattir. İstanbul Konferansı 23/Aralık/ 1876 Cumartesi günü açıldığına göre Kanunu Esasinin 1876 Aralık ayının 23 üncü Cumartesi günü ilân edildiği kendiliğinden tahakkuk etmiş olur. Üssü inkılâp'ta ilân günü on iki Aralık olarak gösterilmesi bir hatadır. Diğer muharrirler bu hatayı işlemekte Üssü inkılâptan mühlhem olmuşlardır.

Kanunu Esasi, İstanbul'da görülmemiş bir bayram halinde ilân olundu. Bütün şehir baştanbaşa bayraklarla donanmıştı. Hava çok yağmurlu ve soğuk olmasına rağmen on binlerce halk şehrin bütün sokaklarını kaplamıştı. Ellerinde ufak bayraklar taşıyan memur, esnaf, ulema, her sınıf halk, Arap, Arnavut, Rum, Ermeni ve Musevi vatandaşlar, muhtelif mezhepler mümessilleri bir akın halinde idi. Sık sık (Padişahım çok yaşa), (Yaşasın Kanunu Esasi) feryatları bir uğultu halinde göklere yükseliyordu. Sirkeci iskelesinden Babıâliye kadar başlarında muzikaları olmak üzere iki taraflı asker dizilmişti.

Kanunu Esasinin ilânı ve okunması için Babıâli meydanında Türk bayraklarile süslenmiş bir kürsü hazırlanmıştı. Bilûmum Vükelâ, mazul Sadrazam ve Nazırlar, Devlet ileri gelenleri, birçok ecnebler davet olunmuştu. Ahmet Mithat Efendi, günün fevkalâdeliğini tasvir ederken (yağmurun bir katresi gerçekten yere düşmeyecek kadar kalabalık idi) diyor ⁽⁹⁾.

Mithat Paşa, Babıâlide bulunuyordu. Mabeyni Hümayun Başkâtibi Sait Paşa, biatti Hümayun'la Kanunu Esasiyi saraydan alarak deniz yolu ile Sirkeci ye geldi ve iskeleye çıktı. Önde muzika ve Paşayı karşılayanlar olduğu halde,

⁹ Üssü İnkılâp, cilt I, sayfa 306.

Babîâlîye gitti. Sait Paşa, Mithat Paşaya hitaben yazılmış olan Hattı Hümayun' u Sadrazama verdi. Mithat Paşa bu Hattı Hümayun'u hürmet ve tazimle alıp öptükten sonra Amedi Divanı Hümayun Reisi Mahmut Bey'e verdi. Mahmut Bey de Hattı Hümayun'u Mithat Paşa gibi hürmetle öptükten sonra okudu. Bu Hattı Hümayun'da aynen şöyle denilmekte idi:

«Veziri maalisemirim,

Devleti Aliyyemizin bir zamandan berû kuvvetine arız olan tedenniyat gavaili hâriciyeden ziyade dahilen idarei umurda tariki müştekimden inhıraf olunmasından ve tebaanın hükûmeti metbualarından emniyetlerine kefalet edecek esbabın maili inhitat olmasından neşet etmekle Validi Maddim merhum Abdülmecit han mukaddemei ıslahat ve ahkâmı mukaddesei şer'i şerife muvafık olarak umumun emniyeti can ve mal ve ırz ve namusunu muallen olmak üzere Tanzimat Hattı'nı ilân etmişti, işte bu güne kadar dairei emniyette olarak yaşadığımız ve ol emniyete istinaden berveçhi serbesti teati edilen efkâr ve ârânın semeresi olmak üzere bu gün işbu Kanunu Esasiyi vaz ve ilâna muvaffakiyetimiz tanzimatı mezkurenin âsârı hayriyesi cümlesinden olmağla merhumu müşarûnileyhin namını ve muvaffakiyetlerini işbu yevmi mesutte bilhassa irat ve kendilerini Muhyii Devlet unvanile yâdedirim. Tanzimatın evanı tesisi zamanımızın istidat ve ilcaatına muvafık olsa idi şimdi neşrettiğimiz Kanunu Esasi ahkâmını merhumu müşarûnileyhin olvakit tesis ve icra etmiş olacağına şüphe kılınmaz, lâkin Cenabı Hak milletimizin tamamii saadet haline zamin olan böyle bir neticei mesudeyi ahdi Saltanatımıza tâlik etmiş olduğundan buna delâletten dolayı Cenabı Hakka azim hamd ve teşekkürler ederim. Devleti Aliyyemizin ahvali dahiliyesince bittabi vâki olan tagayyûrat ve münasebatı hariciyesince husule gelen tevessûat cihetile şekli idarei hükûmetin kifayetsizliği bedahet derecesine vardığından ve bizim aksayı maksadımız mülkü milletimizin serveri tâbiye ve kabiliyeti fitriyesinden şimdiye kadar hakkile istifadeye mümanaat eden esbabın izalesile sunufu tebanın tariki terakki-

yatta müttehiden ve müteavinen ilerlemeleri kaziyeyi hayriyesinden ibaret bulunduğundan bu maksada vusul için hükümetçe bir kaidei salime ve muntazamanın ittihazı iktiza edip bu dahi kuvvei hükümetin meşru ve makbul olan hukukunun muhafazasile gayrimeşru harekât yani ferdi vahidin veya efradı kalilenin tahakkümü müstebidanesinden neşet edecek hatiyat ve suiistimalâtın men ve mahvına ve heyetimizi terkibeden akvamı muhtelifenin bir heyeti içtimaiyei medeniyeye lâıyk olan hak ve menfaat ki cümlelerin nimeti hürriyet ve adalet ve müsavattan bilaistisna müstefit olmalarıdır. İşbu fevaidin temin ve takririne mütevakkıf olup bu asılların mayuhtacıleyhi ise kavanini ve mesalihi umumiyenin kaidei meşruai meşveret ve meşrutiyete merbutiyeti emri sabitülhayrı olduğundan bir Meclisi Umumî' nin lüzumu teşkili ilân ve cülûsumuza dair olan hattımızda beyan kılınmıştı. Olbapta tanzimi iktiza eden Kanunu Esasi mütehayyizân, vüzera ve Suduru Ulema ile sair rical ve memurini Devleti Aliyyemizden mürekkep tâyin edilen bir cemiyeti mahsusada bilmüzakere terkip olunup Meclisi Vükelâmızda dahi etrafîle tetkik ve tasdik kılınmış olmağla ve mevaddı münderecesi Hilâfeti Kübrayı İslamiye ve Saltanatı Osmaniyenin hukukuna ve Osmanlıların hürriyet ve müsavatına ve vükelâ ve memurinin mesuliyet ve salahiyetine ve Meclisi Umumî nin hak ve hukukuna ve mahakimin istiklâli kâmiline ve muvazenei mâliyenin sıhhatına ve idarei vilâyatça hukuk merkeziyeti muhafaza ile beraber tevsii mezuniyet usulünün ittihazına müteallik olup bunlar ise ahkâmı Şer'i Şerife ve milk ve milletin bu günkü kabiliyet ve ihtiyacına mutabık ve ahası âmâlimiz olan saadet ve terakkiyatı âimme fikri hayrına müsait ve muvafık bulunmayla aynı hakka ve imdadı ruhaniyeti Cenabı Peygamberiye istinaden işbu Kanunu Esasiyi kabul ve tasdik ile tarafınıza gönderdim. İlâ Maşaallahu taâlâ memaliki Osmaniyenin her cihetinde düsturulamel olmak üzere ilânile bu günden itibaren icrayı ahkâmına mübaşeret ve derununda muharrer ve mukarrer kavanin ve nizamâtın bir an evvel tanzim ve itmamı zımnında tedabiri seria ve müessireye mübaderet eylemeniz katiyen

matlûbumuzdur. Cenabı Hak milk ve Milletimizin saadeti haline çalışanların mesaisini mazharı tevfiğ buyura.

F: 7/Zilhicce/1293»

Bu Hattı Hümayun un okunmasını müteakip Kanunu Esasinin evvelce bastırılıp halka verilmek üzere hazırlanan on binlerce nüshası ahaliye dağıtıldı. Kanunu Esasi elden ele geziyor, alamayanlar dağıtan memurlara hücum edip bir ta ne ele geçirmek istiyordu. Kanunu Esasiyi ellerine geçirenler onu heyecan ve şükran gözyaşları arasında öpüyor, bağırarak bastırıyorlardı.

Bu arada Mithat Paşa tarafından bir nutuk söylendi. Sadrazam nutkunda (Taraflı Eşrefi Hazreti Padişahiden lütfen ve inayeten ihsan buyrulan işbu Kanunu Esasinin hali nezdinde nasıl teşekküratı binihaye ile telâkkisi lâzımgelen bir atıfet) olduğu belirtildi.

Mithat Paşanın nutkundan sonra Edirne Müftüsü günün icaplarına uygun bir dua yaptı.

Koca meydanlığı dolduran halkının hançeresinden kopan âmin sedaları göklere yükselirken şehrin muhtelif yerlerinden atılan yüz bir pare top sesi manzaraya hem ihtişam, hem de heybet vermekte idi. Duayı müteakip muzika selâm marşını çaldı. Askerler ve halk hep bir ağızdan «Padişahım çok yaşa» diye bağırıyorlardı.

Merasim bittikten sonra başta Sadrazam ve Şeyhülislâm, vükelâ ve ulemadan mürekkep bir heyet saraya giderek İkinci Hamid'e, Kanunu Esasiyi ilân etmek suretiyle göstermiş olduğu lütuf ve âtifetten dolayı şükran ve tazimlerini sundular.

Kanunu Esasinin ilânından Türkler kadar gayri müslim vatandaşlar da memnun ve müteşekkirdiler. Gayri müslim vatandaşlar Mithat Paşanın, Kanunu Esasinin ilânı hususundaki emsalsiz gayret ve fedakârlığını düşünerek Kanunu Esasinin ilân olduğu 23 Aralık 1876 Cumartesi günü akşamı Sadrazamın konağına giderek bu başarısından dolayı tebrik ve kendisine minnet ve şükran hislerini arzetttiler.

Babîâli hemen o gün Kanunu Esasinin ilân edildiğini

bütün memlekete telgraflarla bildirerek cami, kilise ve havralarda yeni meşrutiyet idaresi için dua olunmasını emretmiştir.

93 Kanunu Esasisi bir Meclisi Müessisan tarafından veyahut herhangi bir plebisit ile milletçe kabul edilmiş bir Anayasa değildir. Bu Kanunu Esasi tam mânasiyle bir Charte Constitutionelle ve Kanunu Esasinin ilân edildiği gün söylemiş olduğu nutkunda Mithat Paşanın da işaret ettiği şekilde Padişah tarafından bahşolunan bir atıftır. Bu böyle olmakla beraber 1293 senesi Aralık ayının 23 üncü günü ilân edilmiş olması itibariyle Esasiye Hukukumuzda ve yakın tarihimizde 93 veya gayreti sebkat etmiş olması bakımından Mithat Paşa Kanunu Esasisi diye anılan bu Kanunu Esasi, Türk Esasiye Hukukunun ilk yazılı vesikasıdır, diyebiliriz.

BELÇİKA'DA DEVLET MEMURLARI

(2 Ekim 1937 tarihli Belçika Devlet memurları statüsü) Statü hakkında. Krala sunulan rapor:

Türkçeye çeviren
Dr. Hayri ORHUN
Tetkik müşaviri

Sir;

Devlet hizmetlerinin ıslahı yolunda tedbirler alınmasını programına koyan hükümet bu tedbirleri tetkik ve araştırmak vazifesini bir Kırallık Komisyonu'na tevdi eylemişti. Bu komisyonun verdiği birinci raporu müteakip «Devlet memurları statüsü» hakkında bir kararname projesini majestelerine sunmakla şeref duyuyoruz.

Bu statü, bütün idare reformlarının esas şartlarından biridir. Devlet memurluğu mesleğinin ıslahı işinde etraflı bir plâna uyulması arzuya şayan görülmektedir. Mevcud ve müesses hükümler dağınık olup vahdetten mahrumdurlar. Devlet memuru niteliğinin kusursuz bir kavramı, memurluk mesleğini düzeltici ve bunu koruyucu esaslı kaideleri tesis eden yeknesak bir rejimi (lüzumlu kılar) de ihtiva eder. Memurlar için bir adalet ve hakkaniyet esası olan bu yeknesaklık devlet için de bir nizam ve vuzuh âmilidir.

Statü; bu yönden büyük bir boşluğu doldurmakta ve tamamen millî bir eser olarak görünmektedir. Krallık komiseri bu hususta bilhassa İngiltere, Birleşik Amerika, Hollanda, İsviçre gibi bazı yabancı memleketlerdeki idare tarzlarını tetkik ederek bilgi edinmiş ve fakat daha ziyade kendi idaremize şeref ve kuvvet veren geleneklerden ilham almağa gayret etmiştir. Komiser, 1915 de Bakan M. Wodon'ın ve 1925 - 1930 seneleri arasında Halleux komisyonunun mesailerile ilk merhalesini göstermiş oldukları yeni teşkilât faaliyetlerini takip etti. Hükümet, idarenin irşat eden mütalâalarından ve meslekî teşkilâtların samimî işbirliğinden

istifade edebilmiş olmaktan kendini bahtiyar addetmektedir.

Statünün düzenlenmesinde üç mühim prensip âmil olmuştur. Birinci prensip; Devlet memurluklarına adam seçmekte ve bunların terlilerinde yalnız liyakat esasının âmil olması zaruretidir. Lâyık olanı seçmek bütün sıhhatli ve İsa betli idare reformlarının temelidir. Devlet hizmetleri, yüksek ehemmiyetleri itibarile kifayetsizlikle uyuşamazlar. Günden güne daha karışık bir hal alan Devlet idaresi, kendi inkişafı için karakter ve bilgiye sahip insanlar istemektedir. Devlet memurlarının seçiminde ve meslekî inkişaflarında iltimas ve entrikanın tamamen bertaraf edilmesi icap etmektedir. Adayların şahsî değer ve meslekî nitelikleri, bir hüküm ile liyakatları tayin ve terfilerinde hâkim sebep olmalıdır. İşte bu düşünce iledir ki statü memur seçimi işini yeniden teşkilâtlandırmıştır. Sicil müessesesi de, aynı zamanda en iyi memurların seçilmesine ve kıymetlerde temayüz edenlerin niteliklerine göre terfi ve tanzif edilmelerine imkân vermektedir.

İkinci prensip; memurların haiz oldukları haklar ile devletin yüksek menfaatları arasında âdil bir muvazene tesis etmek endişesidir. Bu endişe, memurların vazife ve mükellefiyetlerine ve bunlara tatbik olunacak disiplin cezalarına müteallik kaideler konmasını zaruri kılmıştır. Buna mütenazır olarak her türlü başvurmağa elverişli tam bir müracaat sistemi tesisi idarenin muhtemel bir keyfî hareketinin doğuracağı tehlikelere karşı memur için esaslı bir garami teşkil etmektedir. Sicil, disiplin cezaları ve memurların sorumluluğu işlerinde yetkili bir müracaat heyetinin mevcudiyeti bu yönden tam bir teminat vermektedir.

Üçüncü prensip; statünün kaleme alınmasını ilham eden üçüncü prensip idare ile memurları arasında daimi bir çalışma birliği teminidir. Bu amaca ulaşmak için bir idare konseyi ve memurlar komiteleri vücuda getirilmesi derpiş olunmuştur. Her departmanda memurlardan mürekkep bir idare konseyi teşkili, şefleri tam mesul hale getirmek ve Bakanın emrine istişarî bir işbirliği heyeti vermektir. Bu, sicile

ve kabiliyet esasına dayanan memurluk mesleğini gözetip koruma vazifesinin tecrübe ve yetki sahibi bir heyete tevdiidir. Diğer taraftan bu memur komitelerinin kuruluşu da aynı mahiyetteki bir lüzuma cevap vermektedir. Hakikaten bütün memurların idare işlerinin iyi yürümesi hususunda alâka göstermeleri ve mesai birliği yapmaları arzuya şayandır, içişlerin ıslahında kendilerine bir faaliyet hissesi vermek ve fikirlerine kıymet atfetmek suretile bunlar arasında işbirliği fikrini inkişaf ettirmek lâzımdır. Devlet memurlarından terekküp eden meslekî teşekküllere memurların meslekî işlerine ait meselelerde fikirlerini tam bir serbestlikle ifade etmek imkânının verilmesi icabeder. Statü bu alanda, hâlen birçok departmanlarda kabul edilmiş olan prensipleri tanzim etmekten başka bir şey yapmış değildir. Her departmanda birer tane ve departmanlar arası bir tane memurla- komitesi kurulması haklı görülen evvelki isteklerin kabul ve intaç edilmesidir. Bu komitelerin teşkili, idari işlerin iyi yürümesi ve gittikçe artan bir salâha kavuşması için statünün derpiş ettiği tedbirlerin memnuniyeti mucip bir şekilde birleştirilmesi ve muhkemleştirilmesi mahiyetindedir.

İlk evvel, statünün bir kanun projesile mi, yoksa Kıral kararnamesile mi tanzim edilmesi lâzım geleceği meselesinin halledilmesi icabetmektedir. Meseleyi tetkik ettikten ve yetkili makamların mütalâalarını aldıktan sonra ikinci ha), şeklinin Anayasa hükümlerine daha uygun düşeceği neticesine vardık. Devlet memurları statüsünün tanzimi icra kuvvetinin tabii yetkileri arasındadır. Kuvvetlerin ayırım prensibi, bu kuvvetlerden her birine, kendisine ait faaliyetleri tanzim etmek hakkını vermektedir. Anayasanın 66 ncı maddesinin 2 nci fıkrası şöyle demektedir: «Kanunla tesbit edilmiş istisnalar haricinde o «Kıral» umumî idare memurlarını tayin ve haricî münasebetlerini tesbit eder».

Kamu hukukumuzda ait bütün gelenekler Anayasanın bu hükmünü tecviz etmektedirler. Kral, Anayasanın tesbit ettiği hudutlar dahilinde, devlet memurlarının durumlarını serbestçe tâyin eder. Hükümet statüyü devlet memurlarının

Anayasası olarak telâkki etmektedir. Statünün tâdili ancak Bakanlar Kurulunun karârile kabil olabilecektir.

* * *

Majestelerine statünün bir izahım sunmak lüzumlu görüldü. Koyduğu kaidelerin ehemmiyeti metinde tefsire muhtaç hiç bir şeyin bulunmamasını icabettirmektedir. Bu izahname, idari ıslahat komisyonu başkanının projesini tevdi ettiği zaman bize vermiş olduğu hacimli tetkik raporlarından geniş bir surette mülhem bulunmaktadır. Bu rapor statünün ihzarına ait çalışmaların mahsulüdür. Statünün birinci maddesine göre: «Devlet idarelerinde daimî olarak vazife gören her şahıs» Devlet memurudur.

Bu metin, idare ile memur arasında daimi bir bağ bulunmak ve daimî bir bağıllık mevcut olmak şartını vazetmektedir. Kamu hizmet esaslarından olan bu bağ Vantier «kamu işlerinin idaresine daimî iştirak» demektedir.

I — Birinci maddedeki tarif, statüsü hükümlerine tabi tutulması mümkün olan bazı şahısları bu hükümlerin himayesine koymak içindir.

a) Devlete bağlı müesseseler denilen (Paraetatique) ve faaliyetleri kamu idarelerinin faaliyetlerine yaklaşan ve hattâ bu idarelere ait faaliyetlerle karışan müessese ve ofislerdeki memurların bazılarına statü hükümlerini tatbik etmek zarureti vardır. Bunun içindir ki, bu ofislerin hiç olmazsa statüleri kanunla tesbit edilmemiş olan memurlarının statüleri yönünden, kiral kararnamesile devlet idarelerinin tabi olduğu hükümlere tabi tutulabilmesi (Madde: 1) derpiş edilmiş bulunmaktadır.

b) İller, komünler ve bunlara bağlı müesseseler memurları, devlete bağlı olmıyan bu memurlara ait umumî statü ancak kanunla tedvin olunabilir.

c) Belçika Millî Şimendüferler Şirketi memurları da bu statü hükümlerine tabi değildir. Onlar statünün birinci maddesindeki tarife girmezler. Belçika Millî Şimendüferler Şirketi bir devlet idaresi değildir. Bu şirket kendi teşkilât ka-

nuni hükümlerini icrasına ait tanzim eylediği hususî talimatnamelerle memurlarının statüsünü tesbit etmektedir. Telgraf ve Telefon İnhisarına gelince 1930 tarihli kanun bu idare memurlarının statüsünü tesbit etmek yetkisini Bakana vermiştir.

2 — Buna mukabil bu statü hükümlerinden hariç kalması lâzım gelen bazı şahıslar umumî tarifiñ şümülü dairesine girmektedir. Bu sebeple statü şunlara tatbik edilemez:

a) İfa ettikleri vazifenin mahiyeti dolayısıyla il valileri ile ilçe kaymakamları;

b) Bakanlıklar kabinelerine bağı şahıslar ve idare dışından alınanlar, bunlar devlet memuru değildir. Bu hakkı iktisap edebilmeleri için statü ile tesbit edilen şartları haiz bulunmaları lâzımdır.

c) Nihayet bazı memurlar vardır ki faaliyetlerinin mahiyeti ve vaziyeti dolayısıyla statü hükümlerinin dışında kalmak mecburiyetindedirler. Yükseköğretim müesseseleriyle İlmî müesseseler personelleri bu durumdadırlar. Aynı mülâhazalarla artistik öğretim müesseseleri ve koloni personellerini de statü hükümlerinden hariç tuttuk. Bununla beraber hususî kiral kararnamelerde bu memurlara statü hükümlerinin bazı kısımlarının tatbik edilebilmesi uygun olacaktır. Teknik öğretim personellerine gelince, bunların intihap ve statülerini teknik öğretim mevzuatı tanzim etmektedir.

3 — Proje, Kral kararnamesi şeklinde olsa bile bazı devlet memurlarının kısmen veya tamamen statülerini tesbit eden kanun hükümlerine muhalif olamaz. Diğerleri meyanında ordu mensupları, yargıçlık, kalem müstahdemleri (Employes des greffes) savcılık (Parquet) için durum böyledir.

Bununla beraber hükümet, yargıçlık mesleğine gireceklerin seçimine ait gereken kaidelerin teshilinde statünün koyduğu prensiplerden mülhem olmanın yerinde olacağını takdir etmektedir.

4 — Nihayet, statü, «seferber edilmiş olan Belçikalı-

ların tekrar memuriyet vazifelerine iadeleri ve muharip askerlerin kamu hizmetlerine tekrar girmelerinin kolaylaştırılması» hakkındaki 8/Ocak/1924 ve 28/Aralık/1931 tarihli kanunlarla tâdil ve ikmal edilen 3/Ağustos/1919 tarihli kanun hükümlerini hiç bir veçhile ihlâl edemiyecektir. Hükümet bu kanunların icra tarzını gösteren Kırıl kararnamelerini ve bilhassa 19 Eylül 1934 tarihli Kırıl Kararnamesini de ihlâl etmeyi düşünmemiştir.

5 — Devlet idaresi, çok çeşitli faaliyet istemekte ve değişik formasyonda, değişik kabiliyette memurların bu faaliyetlere iştirak etmelerine ihtiyaç göstermektedir. Faaliyetin mahiyeti, bilgi ve kültür derecesi memurları dört sınıfa ayırmayı istilzam etmiştir. Memurların seçiminde ve terfilerinde riayet edilmesi lâzımgelen bu sınıflara ayırma memurların tabi bulundukları tâyin yetkisini haiz makamlara göre yapılmıştır. Bunun tatbik şekli hükümetin bilâhare Majestelerine sunmakla şeref duyacağı bir kararnameye mevzu teşkil edecektir.

Bu sınıflara ayırma, netice itibariyle hiç bir zaman her hangi memurun ifa ettiği rolü kıymetten düşürmeyecektir. Devlet bünyesini teşkil eden bütün bu teşkilât içerisinde her bir şahsın faaliyeti umum için zarurî olup herkesi vazifesini ifada aynı haklara sahip ve aynı himayeden istifade etmekte ve aynı amaca ulaşmak için çalıştığı; kamu işlerinin iyiliği için çalışmaktadır.

6 — Devlet hizmetleri daimi memurların yapamıyacağı bazı muvakkat ve fevkalâde faaliyetlere ihtiyaç göstermektedir. Bu gibi işlerle mükellef olan memurlara «muvakkat memur» ismi verilir. Bunlar birinci maddenin tarifine girmezler. Ve prensip itibarile statü hükümlerine tabi değildirler. Bununla beraber ekseriyetle işlerin iyi yürümesine engel olduğu kadar kendileri için de haksızlıklara sebep olan bunların kararsız durumlarına bir nihayet vermek için vaziyetlerini hukuken tayin ve tesbit etmek lâzımdır. Statünün beşinci maddesi muvakkat memur kullanılmasını tahdit ederek bunların ancak müddetle ve fevkalâde işler

için istihdam edilebileceklerini tasrih eylemiştir. Bundan başka, bunlara hiç olmazsa kanunun iş ve iş verme konturatoları hakkında derpiş ettiği himayeyi bahşetmek adalete uygun görülmüştür. Gördükleri işin mahiyeti itibarile durumlarını umumun durumuna benzetmek mümkün olan muvakkat memurlar hakkında iş konturatoları hakkında ki hükümleri tanzim eden 10 Mart 1900 tarihli kanun hükümleri kolaylıkla tatbik olunabilir. 1922 tarihli iş verme hakkındaki kanun aynı mahiyette değildir. Bu kanunun muvakkat memurlar hakkında tatbiki münakaşalı bir mevzudur. Bu duruma nihayet vermek için statü tatbik sahasını genişletmeksizin bu kanuna atfen yapmakta ve muvakkat memurlar hakkında iş verme kanunu hükümlerine müşabih bir seri hükümler tatbik etmektedir. Bu hüküm, muvakkat memurlara kâfi derecede meslekî teminat verecek mahiyette olup devletin fazlasile bahşedebileceği şeyin asgarisini teşkil etmektedir.

7 — Bu muvakkat ve fevkalâde işler yanında icrası devlet memuru vasfını haiz olanlara tevdi edilemeyen diğer işler vardır ki, bunlar, gayri tam ve bariz bir şekilde arizi olup hiç bir şekilde idari işler değildirler. Bu işleri gören ve umumiyetle «yardımcı» ünvanı verilenlerin hukuki durumları bu statü ile tesbit edilmemiştir. Hükümet bunların durumlarının ayrı bir kararname ile tanzimini Majestelerine bilâhara teklif etmek şerefine nail olacaktır.

II.

Statünün umumî hey'etle, memurlarının haklarını ifade eden, anlara, hukuki teminat bahşeden devletin, buna mukabil mecburiyetler de yükletmesi tabiidir. Bu mecburiyetler, statüde ancak umumî hatlar halinde tesbit edilmiştir. Zira; bir kanun metninin koyduğu hükümler ne kadar sert olursa olsun bunlara riayet bilhassa bir meslek şerefi, gelenek icabı ve kamu işlerine karşı fedakârlık ve sadakat meselesidir. Tesbit edilmiş olan kaideler Belçika idaresinin ge-

lenekleridirler. Şöhretini kemaline medyun olan idarenin bu külfetlere kat'î itaatlidir. (11-12).

Bunlardan yalnız bir tanesi yeni bir buluştur ki, bu da, iltimasın ilgasıdır. «Devlet memurlarının vazifeleri» faslında yazılmış olan bu mecburiyetler daha ziyade bunların haklarını sayan kısımda yer almak icabederdi. Zira, kamu hizmetlerine adaylağını koyan her vatandaşın keyfî ve siyasi bütün tesirlerden azade olarak şahsî kabiliyet ve haklarına göre muamele görmesi, o vatandaş için bir haktır. Bu hak, bütün memuriyet mesleğinin devamı müddetince mevcuttur. Şefler yapılan tavsiyeleri ciddiyetle takdir etmek ve kendilerine iltimas ettirme hakkındaki umumî memnuiyeti bilerek ihlâl edenler hakkında şiddetli davranmak mecburiyetindedirler. Adayın veya memurun karakteri, kabiliyeti ve gidişatı hakkında bunu tanıyanlardan idare makamlarının bilgi istemesi caizdir.

Majestelerine iltimasın men ini teklif eden hükümet adayların şahsî kıymetlerinin ve meslekî vasıflarının tâyin ve terfilerinde biricik sebep olması lâzım geldiği fikrinde ittifak etmiş bulunmaktadır. Hükümet, 1915 tarihinde yazdığı idare ıslahat hakkında düşünceler adlı eserinde, M. Wodron tarafından «ahbap ve taraftarların hususî menfaatlarını umumî menfaatlara tercih eden, maneviyatı bozan ve ifsat eden sistemi hakikatte sağlam devlet mefhumunu tahrip eden bir sistem diye haklı olarak tavsif edilen itiyatlara bir nihayet vermeğe karar vermiştir.

III.

Devlet memurları statüsünün esaslı bahsi seçim bahsidir. Eğer memurların seçimi işinde takip edilecek politika kötü tesis edilir ve kötü tatbik ok nursa, idari ıslahat hakkındaki bütün teşebbüsler boş olacaktır. Şüphesiz idari faaliyet organizasyonunun tadili, yetkilerin yeniden tasnifi, aylıkların gözden geçirilmesi, vazife görülecek yerlerin ıslahı mühimdir. Fakat bu ıslahat ne kadar müessir olursa olsun eğer iyi

devlet memurları seçilemezse alınacak sonuç kifayetsiz ve muvakkat olur.

Hükümet, aşağıdaki prensiplere göre tam bir seçim ıslahatı teklif etmekle şeref duymaktadır:

1 — Memur seçimi münhasıran müsabaka ile, tâyinler de bu müsabakadan kazanılan dereceye göre yapılacaktır.

2 — Kamu hizmetlerine giriş; a) müsabaka imtihanı, b) her memurun gireceği işe göre meslekî formasyon iktisap edeceği müddete göre değişen birbirinden farklı bir müddet için staj ve c) kat'î kabul imtihanı şeklinde üç yoklamadan sonra olur.

3 — Müsabaka imtihanları memurların dahil oldukları sınıflara göre yapılır. Aynı sınıf memurlar arasında bir yukarı sınıfa kabul için yapılan müsabakalara tahsil dereceleri ne olursa olsun, dört sene hizmet gören memurlardan iyi sicil alanlar kabul edilirler. Bu müsabakada muvaffak olanlar artık yeni bir staja ve kat'î kabul imtihanına tabi tutulmazlar. Hariçten memuriyete talip olan adayların girecekleri memuriyet, sınıf için lâzım gelen diploma veya belgeye sahip olmaları şarttır. Bunlardan müsabaka imtihanını kazananlar staj ve kat'î kabul imtihanına tabidirler.

4 — Memuriyete giriş sınavı bir ders mahiyetinde değil, fakat bir olgunluk yoklamasıdır. Bu sınav adayın zekâ seviyesini ve memur ruhu formasyonunun derecesini takdire hizmet etmelidir. Devlet, hizmetinde hem kültür, hem de karakter sahibi memurlar bulundurmamak mecburiyetindedir. Billî bilim araştırmaları müessesesi tarafından yapılan olgunluk denemelerinde elde edilen muvaffakiyet bu kabîl ayıklamaların mümkün olduğunu ispat etmiştir.

3 —• Müsabaka imtihanına kabul için bundan başka, Belçika vatandaşı olmak, kötü hal eshabından bulunmamak, siyasî ve medenî haklara sahip olmak, askerlik mükellefiyetini yapmış olmak, belli yaş haddini doldurmamış olmak, memuriyet vazifesini ifaya mâni bedenî arızası bulunmamak gibi vasıfları da haiz olmak lâzımdır.

6 — Nihayet, yeni bir ruh yaratmak, tam bitarafılığı sağlamak maksadile bütün müsabakalar «daimî seçim komisyonu» adlı, tam yetkili ve müstakil bir merkezi teşekkül tarafından icra olunması kabul edilmiştir. Bu işin merkezileştirilmesi, jüri heyeti salahiyetinde bir eşitlik ve takdir birliği temin etmek ve bilhassa müsabakalarda iltiması önlemek ve müsabaka işlerinde tam bir adalet temini gayesine matuftur. Bu daimî seçim komisyonun vazifesi, üzerinde dikkatle durmağa değer ehemmiyettedir. Seçim heyetine İlmî vasıfları kadar ahlâki meziyetleri de herkesçe teslim edilmiş olan bir şahsiyetin başkanlık etmesi lâzımdır. Esasen bu şahsiyet, bağımsız olan mevkii itibarile hakikî bir hâkim gibi hareket edecektir. Daimî kâtip veya yardımcılarının başkanlığında iş görecektir. Jüri heyetinden de aynı ilmi ve ahlâki kifayeti ve istiklâl fikrini aramak lâzımdır. Devlet, jüri heyetini teşkil edecek zıtları profesörler ve memurlar arasından dikkatle seçmeğe mecburdur.

Hükümetin, majestelerine teklif etmekle şeref duyduğu tedbirler, münhasıran liyakata kıymet veren tam bir seçim usulü sağlamakta olduğu kadar devlete de en kabiliyetli ve yetkili olanlar arasından seçilen şahısların hizmetini temin etmektedir.

Seçim sisteminin, kamu idarelerini teşkilatlandırma tarzları lisan noktasından tesbit eden 28 Haziran 1932 tarihli kanunun tatbik şekline tabi olması icabetmektedir.

İdarî vazifelerin bu kanunun tamamen tatbikim sağlayacak şekilde teşkilâtlandırılmaları şarttır. Statü bu yönden ciddî teminat arz etmektedir. Her sınıf memuriyete giriş sınavları tabiatile talibin seçtiği lisandan yapılacaktır.

Hükümetin, Majestelerine sunmakla şeref duyacağı kararnameler, memuriyete giriş ve kat'i kabul sınavları için biri Flâman, diğeri Fransız lisanı için iki jüri derpiş edeceklerdir.

IV.

Statü geleneğe göre memuriyete giriş kaidelerini tes-

bit etmektedir. Devlet memuriyeti halinin kabulü anayasa ile emir olunan ve 23 Temmuz 1831 tarihli dekre ile tesbit edilmiş bulunan yemin ile tezahür eder. Statü aynı zamanda memuriyet vazifesile birleşmeyecek hallere ait esasları da tesbit etmiştir. Çok umumi olan bu esaslar, 5 Şubat 1935 tarihli Kıral Kararnamesi'le tahdit edilmişlerdir.

V.

Statü, her bakanlıkta müsteşarın başkanlığında bakan tarafından tâyin edilen memurlarla servis şeflerinden mürekkep bir idare meclisi kurulmasını derpiş etmektedir. Bu meclis veya encümen (Conseil) staj, sicil ve terfi işlerine nezaret etmek yetkisini haizdir.

Statü, staj ve sicil raporlarına memurların liyakatin¹ anlamak hususunda kat'i bir ehemmiyet ve kıymet atfettiğine göre bunların bitaraf olmalarını temin edecek bütün müeyyidelerle ihata edilmeleri lâzımdır. Bu şartlardan birisi encümen halinde karar verilmeden evvel müzakere usulüdür. Bu usul Belçika'da birçok büyük idarelerde gelenek halinde tatbik edilmekte ve iyi neticeler vermektedir.

Diğer taraftan statü Bakanın şefler ve memurlardan mürekkep bir encümen teşkil edebileceğini derpiş etmiştir. Bu hüküm. Millî Eğitim ve Maliye Bakanlıkları gibi çok memur istihdam eden bakanlıklarda kendilerine sicil verilen memurlara doğrudan doğruya münasebeti olan memurlara sicil ve staj işlerinin tevdiî imkânını vermektedir.

VI.

Sicil memurun meslekteki durumunu gösterir, memurun değerini, kabiliyetini ve verimini ifade eder. Bu usul birçok zamandan beri Belçika'da ve yabancı memleketlerde büyük idari müesseselerde tatbik olunmaktadır. Müdür derecesine kadar olan bütün devlet memurlarına sistemli bir surette tevsian tatbik edilen bu sistem terfiin istihkaka göre yapılmasına yarayacak kaidelerin tatbikına imkân verir.

Sicil yetkisinin ciddi teminatla tahdit edilmesi icabeder. Memur, kendi sicil dosyasından bilgi edinebilecek ve bu husustaki bültenleri ve yazışları görebilecektir. Bundan başka bir hâkim başkanlığında meslekî teşekküller ve idare tarafından intihap edilmiş delegelerle idareyi temsil eden mümessillerden mürekkep bir müracaat encümeni tarafından memurların kendi haklarındaki sicil muamelelerine karşı yapacakları bütün müracaatlar tetkik olunacaktır.

Statü, terfî sistemi esasında derece terfii ile aylık yükseltilmesi arasında esaslı bir fark gözetmektedir. Doktrin ve pratikte bu tefriki zarurî kılmaktadır. 1926 danberi Halleux komisyonu bu usule dönmenin zarureti üzerinde ısrar etmiştir. Hakikaten çok zamandanberi bu iki şekil terfî birbirine karıştırılmış ve gerek idare gerekse memuriyet mesleği için kötü neticeler vermiştir. Maaş artmasını temin maksadile derece terfii yapıldığı takdirde idari hiyerarşi manzumesi ihlâl edilmiş olur. Zira, bu gibi hallerde memuriyet dereceleri artık ifa edilen hizmetlere tekabül etmezler.

Statünün hükümlerinin icra şeklini tesbite mütedair hükümetin majestelerine sunmakla şeref duyacağı kararnameler, bu iki nevi terfî şeklini birbirinden ayırmağa ve derece terfii yapılmaması halinde bunun aylık arttırılması suretile telâfi edilmesine imkân vereceklerdir.

VII.

Disiplin cezalarını sayan ve bunların tatbik alanlarını gösteren statü, 19 Aralık 1923 tarihli teşkilat kararnamesin den ayrılmamakla beraber memurlara tam ve âdil teminat bahşetmek için müracaat encümenleri ihdas etmektedir. Bazı bakanlıkların bu husustaki tecrübeleri bu heyetlerin kazai işlerdeki istişarî mahiyette mütalealarını mühim bir âmil olduğunu ispat etmiştir.

Diğer taraftan idarenin keyfî muamelelerine karşı nihaî himayede Danıştay teşkilâtında bulunacaktır. Danıştay teşkilini derpiş eden kanun projesi, devlet memurlarına hakikî bir teminat verecek mahiyettedir. Bu tasarı metni haki-

katen disiplin cezalarına ait bütün talepleri mecburî olarak Danıştay idari kısmının mütalâasına arz edilmesini derpiş etmektedir. Bundan başka, bu kanun projesine göre salahiyet tecavüzü yahut kanuni şekle muhalefet noktasından bütün kararların kiral tarafından icralarının tehiri veya iptali için ilgililerin bu dairelerin mütaleasını almağa yetkileri olacaktır.

Statü, her bakanlıkta asgarî bir müracaat encümeni ile ayrıca bakanlıklar arası bir müracaat encümeni kurulmasını derpiş etmektedir. Birinciler 4, 3 ve 2 ikinci kategoriye dahil ajanların, ikinci encümende, yani bakanlıklar arası encümeninde birinci kategoriye dahil olanların yani memurların müracaatlarına bakacaktır. Bu tefrik müdafaa hakkına hürmetin amelî lüzumundan mülhem olunarak vücuda getirilmiştir. Bu prensip, devlet ajanlarının kendi emsalleri tarafından yargılanmalarını icab ettirmektedir.

Bir bakanlıkta muhtelif müracaat encümenleri kurulmasına imkân verilmesi, halen ulaştırma ve posta, telgraf ve telefon bakanlığında tatbik edilmekte olan sistemin muhafazasını mümkün kılmak içindir.

Bu şekilde teşkil edilmiş olan müracaat encümenleri tam bir teminat âmili olmakta ve buralara hiyerarşi mevkii ne olursa olsun her ajanın girmesi mümkün bulunmaktadır.

Bu statüde sözü edilen danıştay hakkındaki kanun tasarısının ihtiva ettiği hükümlere göre; devlet ajanlarını derecelerinin tenziline, müstafi addedilmelerine ve azillerine mütedair olan bütün işlemlerin karara bağlanmalarından evvel Danıştay idari kısmının mütalâasının alınması mecburidir. Maaş kat'ı, yer değıştirme, maaş tenzili, işten men etme hakkındaki nihaî kararlar da müracaat encümeninin mütalâasında dermeyan olunan cezadan daha ağır bir cezayı ihtiva ettikleri hallerde de bu usule uyulur.

Disiplin cezası mahiyetinde olmamakla buna muadil netice veren bazı tekliflerin, yani idarenin menfaati için şahsî bir mahiyet taşıyan memuriyeti ilga veya mevkuf tutma tekliflerinin ve tesbit edilen mesleki kabiliyetsizlik sebeble vazifeye nihayet verme hakkındaki tekliflerin de keza Danıştay idari kısmının mütalâasına arz etmek icabetmektedir.

Danıştay teşkilini derpiş eden kanun projesine ilgililere ve bilhassa devlet ajanlarına mühim bir garanti sağlayan yeni bir hüküm konulması: Bu hükme göre; bir kararın kiral tarafından geri alınması veya iptali hakkında idari kısım tarafından bir mütalâa dermeyen edildiği takdirde ilgili bakanın bu kararı tebellüğ ettiğİ tarihten itibaren iki ay içerisinde bir kiral kararnamesinin işe müdahale etmesi lâzımdır, idari kısım tarafından dermeyen edilen mütalâaya muvafık bulunmayan kiral kararnamesinin şekli ve ilân tarzı özel şartlara tabi tutulur.

let ajanlarına ait olanların doğruluğunu kontrol ile vazife-

Danıştay, umumiyetle mühim kararların, bilhassa devlidir. Bundan başka, disiplin cezalarında ve bunlara yakınlık arzeden işlemlerde herhangi bir karar verilmeden evvel esas hakkında Danıştayın teklif ve mütalâası talep olunur. Bu itibarla müracaat encümenlerini muntazam faaliyetlerde ahenkleştirilmiş olan Danıştay müdahalesinin disiplin sisteminde idarenin yüksek menfaatile memurların şahsî hakları arasında doğru bir muvazene sağlayacak mahiyette olduğunu tasdik etmek icabetmektedir.

VIII.

Belçika'da idari gelenekler, memurun devlete karşı hudutsuz şahsî mesuliyetini kabul etmektedir. Bu gelenek, prensip itibarile uygun görülmekte ve fakat mesuliyetin hudutsuz olma karakteri tatbiki için ciddî bir engel teşkil etmektedir. Memur için felaketli sonuçlar doğurması sebebiyle idare bunun tatbikında tereddüt etmekte ve memura rücu etmekten feragat etmektedir. Bu itibarla mesuliyetin tatbik şeklini tanzim etmek faydalı görülmektedir. Statü, ulaştırma ve P. T. T. bakanlığının halen tatbik etmekte olduğu bir yönetmeliğİ bütün memurlara teşmil etmektedir. «Müdahale hissesi» denilen bu usul, tazminat hissesini ika edilen zararın bir kısmına tenzil etmektedir. Diğer taraftan statü, kirala ika edilen zararın muhasebeye nezaret ile hükümlü

olan memurlara ait kısmım tâyine yetki veren devlet muhasebesi kanunundan mülhem bulunmaktadır.

IX.

Memuriyet vazifesinden geçici bir zaman için veya daimî surette ayrılmadan bahseden kısım, yalnızca halen mer'î olan hükümlerin tevzin ve tevhidi suretile vücuda getirilmiştir. Bu konuda yegâne yenilik, usulüne göre tesbit edilen meslekî ehliyetsizliktir. Bu ehliyetsizlik sicil usulüne tabî memurlar için yetkili makamın müteakip iki «fena» notu ile tesbit olunur. Sicil sistemine tabi olmıyan memurların bu hali bakanlar kurulunca tanzim edilecek raporla tesbit olunur. Bununla beraber bu tedbir alınmadan evvel cezaî mahiyette olmamak üzere bir derece tenzili muamelesi yapılabilir.

Devletin yüksek menfaatleri, idarenin bu gibi kötü memurlardan kurtulmasını istilzam eder. Kamu hizmeti mefhumu ehliyetsizlikle kabili telif değildir. Memur'un şiddetli kararlara karşı şüphesiz kâfi derecede korunmalıdır. Fakat idarenin müdafaa edilmesi de zarurîdir.

X.

Statü, her Bakanlıkta bir veya bir kaç tane memurlar komitesinin bulunmasını derpiş etmektedir. Bu komiteler, müsteşarın başkanlığında bir kısmı bakan tarafından tâyin, diğer kısmı da meslekî teşekküller tarafından intihap edilen üyelerden tereküp etmektedir.

Diğer taraftan statü, aynı zamanda müteaddit bakanlıklardaki memurları ilgilendiren meselelerin bakanlıklar arası memurlar komitesinin yetkisi dahilinde bulunmasını derpiş etmektedir.

Bu hale göre statü, meslekî teşekküllerle idare arasında sıkı bir iş birliği organize etmektedir. Meslekî teşekküller sosyal ilerlemenin esaslı unsurlarıdır. Bunların devlet memurları arasında da inkişaf etmeleri faidelidir.

Memurların zihniyet ve nakiselerini bilen meslekî teşekküller delegeleri ile idarenin mesai birliği yapmalarından ancak mesut neticeler husule gelebilir. Bu komitelerdeki müzakere ve münakaşalar büyük ve küçük memurlarda mesuliyet hissinin devamlı inkişafı ve binnetice karşılıklı yardımlarla çalışma şartlarında mümkün olan ıslahata devam imkânı elde edilmiş olur.

Memurlar komitelerinin oynayacağı rol istişarî mahiyettedir. Bunlara karar alma yetkisi vermek Bakanın otoritesine veya bakanların mesuliyeti prensibine bir tecavüz teşkil eder. Çalışma şartlarının islâhı ve vazifelerin görülme şekline teallük eden meselelerde bu komitelerin yetkileri hudutsuzdur. Bununla beraber, tatbik mevkiine konulmak için alınacak birçok mühim tedbirlerle bu statüye daha fazla bir istikrar temin etmek için sonradan yapılacak tadiller ve teşkilât yönetmelikleri teklifleri memurlar komitesinin mütalaasına sunulacaktır. Geçici hükümler hakkında da aynı şekilde muamele olunacaktır. Böylece, memur komiteleri idare servislerinin mütezait ıslahını ve iyi işlemesini temin hususunda statünün derpiş ettiği tedbirlerin heyeti umumiyesini mesut bir şekilde ikmal edecek mahiyette gözükmetedir.

XI.

Geçici hükümlere gelince; adalet ve nısfet kaidesi, bu statünün meriyet mevkiine konulmasından evvel muayyen bir intihap usulüne tevfiқан devlet idaresine girmiş olanların bulundukları yerde oldukları gibi terkedilmemelerini âmildir. Meselâ, şimdiye kadar bazı denemelere tabi tutulmuş olanların geçirdikleri bu denemelerin faydalarından mahrum bırakıldıklarını görmeleri lâzımdır. Bu memurların müktesep haklarını tanımak maksadile derpiş edilmesi icabeden hükümleri tamamen sıralamak müşkül olmakla beraber majestelerine bilâhare sunmakla şeref duyacağımız kararnamelerle bu vaziyet tanzim olunacaktır.

Majestlerinin imzasına sunmakla şeref duyduğumuz statü geleneklerimizin en iyi prensiplerinden mülhem bulunmaktadır. O kamu hizmetlerinin Islahını, memurların meslekî haklarının teminat altına alınmasını, devlet ile onun hizmetkârları arasında bir iş birliği ruhunun yaratılmasını hedef tutmaktadır. O, idare cihazımızda tatbik mevkiinde bulunan en iyi yönetmeliklerin muhafaza edilebilmelerini sağlayacak derecede elâstikî ve kamu hizmetlerinin insafî ve mütecanis bir şekilde işlenmesini tanzim ve emretmeğe yetecek derecede şümullüdür.

İdarî faaliyet kendi inkişafına devam etmekte ve ani tesirler husule getirmektedir. Yurttaşların hayatına yakın olan bu faaliyet her gün bir az daha yaklaşıma mütemayil bulunmaktadır.

Memurların yetkilerinin ve prestijlerinin artması — ki bu statü buna müsaittir — idareyi takviye etmek ve idarî işlerin yürümesini tâcil etmektir. Bu yurttaşların gelenek halinde bağlı kaldığı cemiyet halinde bir yaşama tarzına güvenini sağlamaktadır.

* * *

2 EKİM TARİHLİ DEVLET MEMURLARI STATÜSÜ KIRAL KARARNAMESİ

BAP 1. —DEVLET İDARESİ PERSONELLERİ

Kısım: I

Madde 1 Devlet idarelerinde daimî olarak vazife gören her şahıs için devlet memuru sıfatı kabul edilmiştir.

Madde 2 Bu kararname hükümleri valilere, kayma kamlara, yükseköğretim müesseseleri, ilim adamlarile artistik, teknik ve koloniyal öğretim müesseseleri öğretmenlerine ve bu müesseselerdeki teknisyenlere ve idare dışından alınan bakanlıklar mensuplarına tatbik olunamaz.

Madde 3—Dört sınıf devlet ajanı vardır:

- a) Birinci sınıf ajanlar veya memurlar, Kırıl tarafından;
- b) ikinci sınıf ajanlar, Kırıl tarafından verilen salâhiyete istinaden Bakan tarafından;

c) Üçüncü ve dördüncü sınıf ajanlar. Bakan tarafından yetki verilen idare şefleri tarafından tâyin olunurlar.

Madde 4 — Her memuriyete yapılacak tâyinlerin şekli Bakanlar Kurulunun mütâlâası alınarak tanzim edilen teşkilât tüzüklerinde tâyin olunur.

Kısım II. — Muvakkat memurlar (müstahdemler)

Madde 5 — Muvakkat memurlar (ajanlar) ancak müddetle ve fevkalâde işler için istihdam olunabilirler.

Madde 6 — Bu statünün sarahaten müstahdemlere tatbik edileceğini tasrih ettiği hükümler hariç olmak üzere idare ile müstahdemler arasında; iş vermeye ait olan kanun hükümlerinden:

- 1 — Tarafların müteakıl hak ve vecibeleri ve bu vecibe ve hakların sukutuna sebep olan muhtelif haller;
- 2 — Ücret;
- 3 — Önceden ihbar, müddet ve izne müteallik olanlar cereyan eder.

BAP II —ÖDEVLER

Madde 7 — Devlet memurları her fırsatta devlet menfaatlerini korumağa mecburdurlar. Memurlar, mensup bulundukları idarede mer'î olan kararname ve tüzüklerin kendilerine tahmil ettikleri vazifeleri şahsen ve dikkatle ifa etmek mecburiyetindedirler. Memurlar, vazifelerine ait emirleri vaktinde, gayretle ve sıhhatle yaparlar, vazifelerinin icrasını önceden müsaade almaksızın talik ve tehir edemezler.

Madde 8 — Memurlar vazife münasebetlerinde, âmirlerine, arkadaşlarına ve madunlarına olduğu kadar halka da

katiyen nezaketle muamele etmek ödevindedirler. Memurlar, hizmetin menfaati icabına göre birbirlerine yardım etmekle ödevlidirler. Onlar, vazife esnasında olduğu kadar hususî yaşayışlarında da umumun itimadını sarsabilecek ve memuriyet vekar ve şerefini ihlâl edebilecek her türlü hareketlerden sakınmağa mecburdurlar.

Madde 9 — Memurlar, Belçika Anayasası'na ve Belçika kanunlarına muhalif hareketlerde bulunamazlar. Memurların vazife dolayısıyla muttali oldukları işlerden mahiyetleri itibarile yahut hiyerarşik âmirlerinin emirlerine göre mahrem tutulması lâzım gelenleri işae etmeleri yasaktır. Bu yasak, memuriyetten ayrılanlar hakkında da caridir.

Madde 10 — Memurların bizzat veya bilvasıta velevki vazifeleri dışında olsun ifa ettikleri vazife sebebile her hangi bir hediye, mükâfat veya menfaat temenni, talep veya kabul eylemeleri yasaktır.

Madde 11 — Bu statü ile tanzim edilen hususlara müteallik hiç bir tavsiye devlet memurları tarafından kabul edilemeyeceği gibi idare dosyalarında da yer alamaz.

Madde 12 — Devlet memurları, idaresi kendilerine tevdi edilen işlerin iyi yürümesinden kendi hiyerarşik üstlerine karşı sorumludurlar. Bu sebeple vazifelerini ifa sırasında tesbit edecekleri kanun ve tüzük hükümlerine kötüye kullanma, ihmal ve ihlâle müteallik fiilleri önlemeye veya önlenmesine temine mecburdurlar.

Âmirler verdikleri emirlerden sorumludurlar.

Madde 13 — Yukarıdaki meddeler hükümlerini ihlâl edenler ceza kanununa göre yapılacak muameleye hâlel gelmemek üzere işin mahiyetine göre 77 nci maddede yazılı disiplin cezalarından birisile cezalandırılırlar.

Madde 14 — Bu babın ihtiva ettiği hükümler daimi memurlarla müstahdemler hakkında cereyan eder.

BAP III —SEÇME
Birinci Kısım — Seçim Sınavları
1. Genel hükümler.

Madde 15 — Aşağıdaki maddelerde yazılı kabul şartlarını haiz olmayan ve kabul sınavında muvaffak olamayan hiç bir kimse devlet memurluğuna tâyin olunamaz.

Madde 16 — Kabul şartları kiral tarafından tâyin olunur. Aşağıdaki vasıfları haiz olmayanlar giriş sınavına kabul edilemezler:

- I — Belçikalı olmak,
- II — İyi hâl sahibi olmak,
- III — Siyasi ve medenî haklara sahip olmak.
- IV — Askerlik hizmetini yapmış olmak,
- V — Yaş haddini aşmamış olmak (yaş hadleri, birinci sınıf ajanlar veya memurlar için 35, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf ajanlar için 30 dur. Bununla beraber, işin teknik karakteri icabettirdiği takdirde bu had 35 yaşına kadar uzatılabilir) .

VI — Yetkili makamlar tarafından usulüne göre verilmiş diploma veya sertifikayı haiz olmak, bu diploma veya sertifika:

- a) Birinci sınıf ajanlar veya memurlar için yüksek mektep veya buna muadil kabul edilen ilim müesseselerinden,
- b) ikinci kategoriye dahil olanlar için lise veya ekol normal veyahut mümasil teknik okullardan,
- c) Üçüncü kategoriye dahil olanlar için orta okul veya meslek okullarından,
- d) Dördüncü kategoriye dahil olanlar için ilkokullar dan olması lâzımdır.

Bilâhara tanzim olunacak bir kararname ile her sınıf memuriyet için istenecek diplomaların muadelesi tesbit edilecektir. Bununla beraber 2, 3 ve 4 üncü sınıf memurlar, diplomaları ve yaşları ne olursa olsun dört sene hizmetten sonra (iyi) sicil aldıkları ve bir üst sınıfa geçme müsabaka sınavına kabul vasıflarını haiz oldukları takdirde yeni

bir staja ve kati kabul sınavına tabi tutulmadan bulundukları sınıfın bir üstündeki sınıfa kabul olunurlar.

Madde 17 — Kabul sınavları kıral tarafından teşkilâtlandırılır. Kati şekilde devlet memurluklarına tâyin edilecek adayların:

- a) Göreceği vazife icaplarına göre kıral tarafından tesbit edilecek vücut sağlamlığına sahip olmaları,
- b) Stajyer olma sınavına kabul vasıflarını haiz olmaları,
- c) Stajını muvaffakiyetle bitirmiş olmaları,
- d) Kati kabul sınavında muvaffak olmaları lâzımdır.

Madde 18 — Bakanlar Kurulunun mucip sebepli karare İdarî, İlmî, teknik veya artistik yüksek bilgi ve ehliyet sahibi şahısların bu şartlardan tamamen veya kısmen istisnaları haizdir. Bu kabil istisnalar ancak hizmetin arzettiği lüzuma binaen bahşolunabilir.

Madde 19 — Bu babın hükümleri, koloni idaresinin memur ve mütekaitle ile adliye mensuplarına ve askere kabili tatbik değildirler. Bunlar kıral tarafından tesbit edilecek umumî şartlar dahilinde bu statünün kabul ettiği mânada devlet memuru nasbolunabilirler.

Madde 20 — II nci madde hükmü bu baba da tatbik olunur.

Bahis II. — Staj Müsabaka Sınavı

Madde 21 — Staja kabul müsabaka sınavları bu babın ikinci kısmında yazılı hükümler dahilinde seçim daimî sekreterliğinde yapılır. Bu müsabakaya girmeğe hak veren vasıflar kıral tarafından tesbit olunur.

Madde 22 — Müsabaka sınavına ait mevât ve müsabaka tarzı kıral tarafından tesbit olunur. Staja kabul için yapılan müsabaka sınavı bir olgunluk sınavıdır. Bu, esas itibarile adayın bilgi derecesini tâyin için değil, fakat bilhassa

yüksek memur sınıfına girecek adayların kabiliyetlerini ve dimağı teşekkül derecelerini takdir maksadına müstenittir. Bu müsabaka, yazılı bir sınav ile sualli cevaplı bir konuşmayı ihtiva eder. Bu sonuncular, müsabaka sınavının yapıldığı memuriyetin az çok teknik karakterine göre umumî numara hesabında ehemmiyetleri değişen muayyen maddelerden yapılır.

Kanun ve kararnamelerin lise agrejelik diplomasile orta ve yüksek öğretmen ve meslek okulları profesörlük diploması alma sınavları kiral tarafından tesbit edilen şartlar dahilinde öğretmenlik vazifesi stajına kabul sınavları yerine kaim olabilirler.

Madde 23 — Müsabaka sınavlar hizmetlerin ihtiyaçlarına ve münhal memuriyet miktarına göre teşkilâtlandırılırlar. Münhal memuriyet miktarı, müsabaka sınavları tarihi, yeri ve şartları resmî ceride vasıtasile halka ilân olunur.

Madde 24 — Müsabaka sınavı bitince müsabakaya iştirak eden herkes elde ettiği neticeden haberdar edilir.

Madde 25 — Kati surette memuriyete kabul halinde adayların staja giriş müsabaka sınavında kazandıkları numaralar tafsilâtile sicillerine derç olunur.

Madde 26 — Adaylar tâyin yetkisini haiz makamlar tarafından staja kabul olunurlar. Staja kabul hakkındaki kararda adayın geçirdiği sınav tarihi ve ihraz ettiği derece gösterilir. Adayın şahsî vaziyetine uygunluk halleri müstesna olmak üzere staja kabul muameleleri adayların muvaffakiyet derecelerine göre tanzim edilmiş olan listedeki sıraya göre yapılır.

Bahis III. — Staj

Madde 27 — Müsabaka sınavında muvaffak olan adaylar, aşağıda yazılı müddetler için bir tecrübe stajına tabi tutulurlar:

Birinci sınıf memurluklar adayları 3 sene

İkinci sınıf memurluklar adayları 2 sene

Üçüncü ve dördüncü sınıf memurluk adayları 1 sene.

Madde 28—Stajın uzatılmasını lüzumlu kılan hallerde tâyin yetkisini haiz makam mucip sebepleri karara istinaden normal staj müddetini 1 /3 kadar uzatabilir.

Madde 29—Stajyerlerin hak ve vazifeleri memurların hak ve vazifelerinin aynıdır.

Madde 30 — Stajyerlerin durumları her üç ayda bir vazifeli servis şefi veya şefleri tarafından teşkil sureti aşağıda yazılı idare meclisine raporla bildirilir:

Raporun şekli ve tanziminde âmil olan kıstaslar kiral tarafından tesbit olunur. İlginin talebi halinde rapor münderecatından kendisine bilgi verilir. Stajın bitiminde idare meclisi bütün raporlar münderecatını tetkik ederek ya stajyerin memuriyete kati kabul imtihanına alınmasına müsaade veyahut mucip sebepler zikretmek suretile ilgisinin kesilmesini teklif eder. Stajyerin vazife icaplarını yerine getirmediğine veya getirmeyeceğine kanaat hâsıl olduğu takdirde üç ay evvelinden kendisine haber verilmek şartile staj sırasında da stajyerin ilgisi kesilebilir.

Madde 31 — Staj süresi içerisinde stajyere kadro maaşının asgarî haddi üzerinden aylık, verilir.

Bahis IV. — Kati Kabul Sınavı

Madde 32 — Kati kabul sınavı aşağıda teşkil edilen daimî seçim sekreterliği huzurunda yapılır.

Madde 33 — Bu sınav için seçilen mevad ve sınavın icra tarzı kiral tarafından tesbit olunur. Bu sınav adayın iktisap ettiği İdarî bilginin veya meslekî kabiliyetin takdiri için yapılır.

Madde 34 — Bu sınavda muvaffak olanlar kati şekilde memuriyete tâyin olunurlar. Tâyin kararına sınav tarihi ve elde edilen netice derç olunur.

Memurlar terfi hususunda, geçirdikleri imtihanlarda tezahür eden şahsî kıymet ve kabiliyetlerine ve staj sırasında haklarında verilen üç aylık raporlar mündericatına göre tasfiyeye tabi tutulurlar.

Kısım II. — Seçim Daimî Sekreterliği

Madde 35 — Seçim daimî sekreterliği vazifesi Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine kiral tarafından tâyin edilen bir daimî sekreter tarafından ifa olunur. Daimî sekreter beş sene için tâyin olunur, aynı şahsın yeniden tâyini caizdir.

Madde 36 — Daimî sekreter devlet memurlarının seçimi işiyle muvazzaftır. Seçimin tatbik ve icra şekli daimî sekreter tarafından tanzim olunur. Seçimin intizam ve sıhhatle yapılmasına nezaret eder. Vazifesi hakkında her sene hükümete rapor verir. Bu rapor devlet memurlarının seçim işlerinin iyi bir şekilde cereyanı için faydalı görülen düşünce ve teklifleri ihtiva eder.

Madde 37 — Lüzum görülen hallerde, kiral tarafından iki sekreter yardımcısı tâyin olunur. Bunların vazifeleri beş sene devam eder. Yeniden tâyinleri caizdir. Yardımcı sekreterlerin vazifeleri de daimî sekreterin vazifesinin hitamile nihayete erer.

Madde 38 — İcabettiği taktirde muayyen sınavlar için daimî sekreterin mütaleası üzerine kiral tarafından müteaddit muvakkat sekreterler tâyin olunur.

Madde 39 — Bütün memuriyetler için yapılacak sınavlardaki jüri hey'etleri:

I — Rey verme hakkını haiz bir başkan (Başkan daimî sekreterdir), bir yardımcı sekreter veya bir muvakkat sekreter.

II — Her içtima için kiral tarafından tâyin ve daimî sekreter tarafından yemin ettirilen en az dört mümeyyizi ihtiva eder. Daimî sekreterin teklifi üzerine kiral tarafından

lüzumu halinde bir veya bir kaç yedek yardımcı da ilâve olunur.

Madde 40 — Jüri hey'etinin teşkili her sınavın mahiyetine göre değişik olur.

Madde 41 — Daimî sekreterlik idaresi Brüksel'de bulunur. Daimî sekreterin kararıyle daimî sekreterlik dairesi kirallığın başka bir şehrine de nakledilebilir.

Madde 42 — Staja kabul için açılan yarışma sınavına tâyin edilecek mümeyyizler:

a) Birinci sınıf memurların sınavı için;

İdare meclisinden bir üye.

Uç tane yüksek tahsil profesörü.

b) İkinci sınıf memurların sınavı için;

Bir memur,

Üç tane lise veya orta öğretmen okulu veya yüksek teknik okulu profesörü.

c) Üçüncü ve dördüncü sınıf memurların yarışma sınavları için;

Bir memur.

Uç ilkokul müdürü veya üç ortaokul veya teknik veya meslekî öğretim profesöründen ibarettir.

Madde 43 — Memuriyete kat'î şekilde kabul veya derece terfii imtihanları için tayin edilecek yardımcıları şunlardır:

a) Sınavın icra edildiği Bakanlık müsteşarı veya vekil edeceği zat (üç ve dördüncü sınıf memurlar için)

b) Aynı Bakanlıktan iki memur.

c) Staja kabul imtihanında yukarıki hükümlere göre bulunması lâzımgelen profesör.

Madde 44 — Memurlar komitesinde temsil edilen meslekî teşekküller daimî sekreterlikte de temsil olunabilir. Bu mümessiller sınavlarda da hazır bulunmağa yetkilidirler.

BAP IV. — VAZİFEYE GİRİŞ

Madde 45 — Devlet memurları yemin verdirildikten sonra vazifeye girmiş addolunurlar.

Madde 46 — Yukarıki maddede derpiş edilen yemin şekli 20 Temmuz 1831 tarihli dekrenin ikinci maddesinde tesbit edilmiştir.

Madde 47 — Mevcut istisnâî hükümler hariç olmak üzere 2, 3 veya dördüncü sınıf memurlara Bakan tarafından tevkil edilen memur tarafından yemin verdirilir. Birinci sınıf memurlara bizzat Bakan yemin verdirir.

Madde 48 — Yukarıda yazılı yemin ihmal edildiği takdirde tâyin muamelesi tâyin tarihinden itibaren bâtil olur.

BAP V. — MEMURİYETLE BİRLEŞMEYEN HALLER

Madde 49 — Memuriyet vazifesini ifa etmeğe zarar veren ve memurluk vakarına uymayan bütün işler devlet memurluğu sıfatıyla birleşemezler. Bu hal memurun veya memur eşinin bizzat veyahut bilvasıta yapacakları işlere şâmindir.

Madde 50 — Bundan başka, velev ki parasız olsun kazanç amacı güden özel bir teşebbüsün memur veya mümessilliği de devlet memuriyeti sıfatıyla birleşemezler.

Bununla beraber bu hüküm hukukî ehliyeti bulun mayanlar üzerindeki vesayet ve velayete ve özel teşebbüslerde idare namına icra edilecek temsil işlerine şâmil değildir.

Madde 51 — Bilhassa aile menfaatinin ifadesi bahis mevzuu olan hallerde ilgilinin isteği ve idare meclisinin raporu üzerine Bakanlar Kurulu kararı alındıktan sonra yukarıki maddede yazdı işler için kiral tarafından müsaade verilebilir.

Madde 52 — Bu bapta yazılı hükümler daimî memurlarla müstahdemler hakkında müstereken tatbik olunurlar.

BAP VI. — İDARE KONSEYİ

Madde 53 — Her Bakanlıkta mecburî olarak alelaide memurların da bulunacağı bir idare konseyi bulunur. Bakan bu sonunculara bir veya birkaç servis şefi ilâve edebilir. Bunların vazife müddeti iki senedir. Yeniden tâyinleri caizdir.

Madde 54 — İdare konseyi bu statüde tasrih edilen yetkilerinden başka staj, sicil ve terfi işlerinde en yüksek murakabe yetkisine sahiptir. Konsey, genel sekreterin bulunmadığı zaman, konsey üyesinden tevkil edeceği zatın başkanlığında içtima eder.

Madde 55 — Bakan her idarede servis şeflerinden ve memurlardan mürekkep bir encümen teşkil edebilir. Bu encümen idare konseyinde hazır bulunur ve istişarî mütalâa beyan eder.

BAP VII. — SİCİL

Madde 56 — Sicil, 1, 2 ve üçüncü sınıfa dahil memurlardan müdür derecesine kadar olanlar için mecburidir. Müdürler için de sicil memuriyeti vardır. Sicil memurunun kıymeti, kabiliyeti, mesai hasılası ve liyakati hakkında idareyi aydınlatmak için mevzudur.

Madde 57 — Bütün memurlar kendi sicil dosyaları münderecatından bilgi edinebilirler.

Madde 58 — Sicil dosyası takdire medar olacak bütün vakıalara ve sarih müşahedeleri ihtiva eder. Bu vâkıa ve müşahedeler ancak memuriyet vazifesine ve memuriyetle ilgili özel hayata taallûk etmelidir. Bunların ilgili memurlar tarafından vize edilmesi lâzımdır.

Madde 59 — Sicil dosyaları her sene incelenir. Bundan başka her maaş ve derece terfii bahis mevzuu olduğu zaman da ilk evvel sicil dosyası incelenecektir. Bu incele-

me sonucunda memurun en yakın hiyerarşik âmiri teklif mahiyetinde bir sicil bülteni doldurur. Bu bültenin şekli ve yapılacak tezkiye de göz önünde tutulacak kriterler kiral tarafından tesbit olunur.

Birinci derecedeki âmire sicil dosyası münderecatına göre bültendeki sualleri «fevkalâde», «çok iyi», «oldukça iyi», «kâfi», «orta», «fena» diye cevaplandırılmasını teklif eder. Bu notlar rakam ile şu şekilde ifade olunabilirler:

- 18, 19, 20 = Fevkalâde
- 16, 17 = Çok iyi
- 14, 10 = İyi
- 12, 13 = Oldukça iyi.
- 10, 11 = Kâfi
- 8, 9 = Orta
- 7 ve daha aşağı fena.

Madde 60 — Sicil bültenleri ilgili memurun hiyerarşik âmirleri tarafından tekrar gözden geçirilerek vize edilir.

Madde 61 — Üçüncü sınıf memurlara ait sicil bültenlerinin ihtiva edeceği notlar müsteşar, yahut Bakan tarafından, bu salahiyetli kılınmış genel müdür tarafından, birinci ve ikinci memurlar hakkında da idare konseyi tarafından verilir.

Madde 62 — Sicil notlarına ait tekliflerin ilgili memura gösterilerek vize ettirilmesi mecburidir, Teklife muhalif olarak verilen bütün kararlardan memur haberdar edilir.

BAP VIII.

Birinci kısım — Aylık

Madde 63 — Her memuriyete tahsis edilen aylığın en az ve en çok dereceleri ile aylık artırı miktarı ve müddeli kiral tarafından tesbit olunur.

Aylık bir hayat pahalılığı endeksine göre tahavvül et-

mek üzere kıral tarafından tâyin olunur. Aylık hiç bir zaman asgarî maişet haddinden aşağı olamaz.

Madde 64 — Aylıkları tesbit eden baremlerin tanziminde vazifenin mahiyeti, istenen kabiliyet, çalışmanın devam müddeti ve tahmil edilen mesuliyetin ağırlık derecesi göz önünde tutulur.

Madde 65 — Her memuriyete tahsis edilen aylık miktarının yüksek haddi meratip silsilesine göre daha üst derecelerdeki memuriyetlere muhassas aylık miktarların asgarî hadlerine tabi değildir.

Madde 66 — Derece terfii hiç bir suretle terfi eden memurun aylığının azalmasını intaç edemez.

Kısım II. — Tahsisat ve Tazminat

Madde 67 — Aile tazminatı miktarı kıral tarafından tesbit olunur. Bu tazminat doğum tazminatı ve aile tahsisatı kısımlarına ayrılır.

Madde 68 — Bundan başka kıral tarafından miktarı tesbit edilecek başka tazminatlarla geçim yükünü hafifleten para verilmesi derpiş edilebilir.

BAP IX. — TERFİ

Madde 69 — İki nevi terfi vardır: Derece terfii, aylık terfii.

a) Birinci sınıf memurların terfii, idare konseyinin mucip sebepli mütalâası alındıktan sonra kıral tarafından,

b) ikinci sınıf memurların terfii konseyin mucip sebepli teklifi üzerine Bakan tarafından.

c) Üçüncü ve dördüncü sınıf memurların terfii konseyin mucip sebepli teklifi üzerine Bakanın yetki verdiği servis şefi tarafından icra kılınır.

Kısım I. — Derece Terfii

Madde 70 — Derece terfii, bu terfiden istifade eden memuru İdarî hiyerarşide yükseltir. Bu şekilde terfi, her memuriyet kategorisinin hudutları içerisinde münhal vukuu ile mümkündür.

Madde 71 — Derece terfileri, memurların sicil ile tebeyyün eden şahsî kabiliyetlerine ve ehliyetlerine göre yapılır. Sicile göre ehliyetin müsavâtı halinde terfi işinin sıraya konması idare konseyine aittir.

Madde 72 — Bulunduğu derecede iki sene vazife görmeyen hiç bir kimsenin derecesi terfi ettirilemez.

Madde 73 — Ehemmiyeti tesbit edilen mühim hizmetler ifa etmiş fevkalâde kıymeti haiz memurların yukarıda yazılı iki sene bir derecede hizmet ifa etmek kaydı aranmaksızın münhal memuriyetlere terfileri yapılabilir.

Madde 74 — Derece terfii için kıral tarafından munzam sınavlar organize edilebilir. Bu sınavlar seçim daimi sekreterliğinde yapılırlar. Sınav neticeleri sicil dosyalarına konur.

Madde 75 — Derece terfilerine ait teklifler Bakanlık memurlar komitesine bildirilir. Bu komite üyeleri on gün içerisinde karar verilmeden evvel müdürler encümenine müracaatla mevcut vesaike göre itirazlarını bildirebilirler.

Kısım II. — Aylık

Madde 76 — Aylık arttırılması kıdem ve sicil esasına göre yapılır. Maaş artışları, kıral tarafından tesbit edilmiş olan baremdeki aylık derecelerine ve baremle derpiş edilen kıdeme göre yapılır. Bir aylık derecesindeki bekleme müddeti sicil bültenlerindeki duruma göre değişen ve kıral tarafından tayin edilen bir ölçüye göre tesbit olunur.

BAP X. — DİSİPLİN REJİMİ

Kısım I. — Cezalar

Madde 77 — Disiplin cezaları şunlardır:

- 1) İhtar, (ikaz - intizama davet)
- 2) Tekdir,
- 3) Tevbih,
- 4) Aylık kesimi,
- 5) Yer değiştirme,
- 6) işten men,
- 7) Aylık tenzili,
- 8) Derece tenzili,
- 9) Müstafî addetme,
- 10) Azil.

Madde 78 — Yukarıdaki maddenin 1, 2 ve üçüncü numaralarında yazılı cezalar birinci derece âmir tarafından hükmolunurlar. Diğer numaralarda yazılı cezalar da aynı âmir tarafından teklif olunurlar.

Bu cezalar, üçüncü ve dördüncü sınıfa mensup memurlar hakkında bunları tâyine yetkili makamlar tarafından hükmolunur. Bununla beraber müracaat encümeni tarafından müracaat eden lehine mütalâa dermeyan edildiği takdirde kat'î karar Bakan tarafından ittihaz olunur. İkinci sınıfa dahil memurlar hakkında cezalar, idare konseyi tarafından kat'î olarak teklif ve tayin yetkisini haiz âmir tarafından hükmolunurlar. Mamafih, 77 nci maddenin 1-5 inci numaralarında yazılı cezalar Bakan tarafından her zaman hükmolunabilirler.

Madde 79 — İlgili memur dinlenmeden veya kendisinden izahat alınmadan yetkili makamlara hiç bir ceza teklifi yapılamaz.

Madde 80 — Her ceza sicil dosyasına derç olunur. Bu cezaların hangi hallerde kaldırılacağı ve kaldırma şekilleri kiral tarafından tesbit olunur.

Madde 81 — Umumî ceza kanununun şümülü daire-

sine giren fiiller hakkında disiplin cezası tayini muameleleri tehir olunur. Bu kabil fiillerin neticeleri ne olursa olsun idari makamlar bunlar hakkında da disiplin cezası tatbikinde muhtardırlar.

Bahis II — Müracaat Encümeni

Madde 82 — Her Bakanlıkta bir veya müteaddit müracaat encümeni ve ayrıca bir de Bakanlıklar arası müracaat encümeni tesis olunmuştur.

Madde 83 — Müracaat encümenleri, 2, 3 ve 4 üncü sınıfa dahil bulunan stajyerlerle memur ve müstahdemlerden haklarında kat'î şekilde 77 nci maddenin 1, 2 ve 3 üncü numaralarında yazılı cezalar haricinde kalan disiplin cezalarının tatbiki teklif edilenlerden müracaat edenler in müracaatlarını dinlemek ve yetkili makamın kararından evvel mucip sebepli mütalâa beyan eylemek vazifesiyle mükelleftirler. Bunlar sicil dosyalarının tetkiki taleplerini de kabul ederler.

Bakanlıklar arası müracaat encümeni bütün Bakanlıklar memurlarının müracaatlarını kabul ve tetkik ederler.

Madde 84 — Bütün müracaat encümenleri:

- a) Kıral tarafından tâyin edilen bir yargıç başkandan,
- b) Yarısı Bakan tarafından, diğer yarısı yetkili memurlar komitesinde temsil edilen meslekî teşekküller tarafından, asgarî 35 yaşında olan ve 15 sene iyi hizmeti bulunan memurlar arasından, bu komitede bulundurabilecekleri mümessiller nisbetinde seçecekleri yardımcı üyelerden, (Bunların vazifeleri üç sene devam eder.)
- c) Bakan tarafından memurlar arasından tâyin edilen bir raportör ve
- d) Bakan tarafından memurlar arasından tâyin edilen bir grafiyeden, (bunların rey verme hakkı yoktur.)
- e) Aslî üyelerin miktarına muadil miktarda ve aynı şekilde tâyin edilen yedek üyelerden terekküp eder.

Madde 85 — Müracaat encümeni yardımcı üyelerin den birinin memuriyet derecesi müracaat eden memurun derecesinden aşağı olduğu takdirde bunun yerine yedeklerden memuriyet derecesi hiç olmazsa müracaat sahibinin derecesine muadil olanlardan birisi ikame olunur.

Madde 86 — Müracaat sahibi heyet üyelerinden idareyi temsil edenlerden birisiyle meslekî teşekkülleri temsil edenlerden bir tanesini reddetmek yetkisine sahiptir.

Madde 87 — Hâdisede hâkim veya taraflardan biri olarak telâkki edilebileceği başkan tarafından mütalâa edilen üye de içtimaa iştirak edemez.

Bahis II. — Usul

Madde 88 — Memur, yapılan idari tahkikat neticesiyle hakkında tatbik edilmesi istenen cezanın kendisine tebliğ tarihinden itibaren on gün içerisinde aşağıda gösterilen makama müracaatla işe yetkili müracaat encümeninin el koymasını talep edebilir.

Sicile taallûk eden işlerde bu on günlük süre, memurun hiyerarşik âmirin verdiği raporu veya sicil bültenindeki not veya numaralan görüp mukabil vize ettiği tarihten başlar.

Madde 89 — Hâdiseye ait tahkikat evrakıyla sicil dosyası ve müteferri bütün vesaik müsteşar vasıtasıyla müracaat encümenine tevdi olunur.

Madde 90 — Tahkikat tamamiyle tekemmül etmedikçe ve müracaat sahibi kendisini müdafaaya yarayacak vesaiki tevdi etmedikçe velhasıl dosya müracaat encümeninin hâdisi hakkında tamamen tenevvür etmesi ve mütalâa etmesine müsait bir hale gelmedikçe müracaat encümeninden mütalâa istenemez.

Madde 91 — Müracaat encümeni tetkikatını bitirdikten sonra mucip sebeplere dayanan mütaleasile beraber

dosyayı yetkili makama gönderir. Encümen ittihaz ettiği işarî mahiyetteki bu kararın kaç muvafık ve kaç muhalif oyla ittihaz edildiğini karar metninde zikreder. Encümen birisi Bakan, diğeri memurlar tarafından mümessil olarak tâyin edilen iki yardımcı üyenin iştirakiyle muntazam tahkikat yapılmasını isteyebilir.

Madde 92 — Meşru mazeret hali hariç olmak üzere müracaat sahibi şahsan heyet huzurunda ispatı vücut edebileceği gibi Bakanlık memurlarından veya mütekaïtlerinden birini veya bir avukat veya meslekî teşekküller mümessillerinden birini kendisini müdafaa için intihap edebilir.

Madde 93 — Encümen huzuruna gelmesi hususunda usulü dairesinde vaki davete mazeretsiz icabet etmiyen müracaat sahibi hakkindan feragat etmiş addolunarak dosya yetkili makama gönderilir.

Madde 94 — Yetkili makam kararım ve encümenin mütalâasına muhalif olarak ettiği bütün kararları mucip sebeplerini müracaat encümenine bildirir.

Madde 95 — Encümen huzurunda ispatı vücut eden memura mekân tebdili masrafına karşılık olmak üzere bir tazminat verilebilir.

BAP XI. — ŞAHSI MES'ULİYET

Madde 96 — Üçüncü şahıslara karşı olan mes'uliyetlerinden ayrı olarak gerek tedbirsizlik, gerek ihmal ve kasten vazifelerini suiistimal suretiyle ika ettikleri zarardan dolayı idareye karşı da şahsan mesuldürler. Bu mes'uliyetin hududu ve şartları kiral tarafından tesbit olunur. Mali mahiyette olan bu mes'uliyet disiplin cezalarının tatbikini istilzam eden fiillere müşabih olup bu husustaki muamele de disiplin cezaları hakkında derpiş edilen müracaat encümeninin mütalâasına tabi tutulur.

Bakan idare konseyinin mütalâasını aldıktan sonra mes'uliyeti tâyin ve tazminat miktarını tesbit eder.

Madde 97 — Yukarıki maddede bu hususta tamamen kendi özel kanunlarına tabi bulunan muhasiplerle ikinci derecede ita âmirlerine ve mes'uliyetleri kanunlarla ayrıca tanzim edilmiş olanlara tatbik edilmez.

BAP XII. — İZİNLER

Madde 98 — Devlet memurlariyle stajyer veya muvakkat memurlar her sene bir tatil izini almak hakkına sahiptirler. Bu izinin devam müddeti, memurun kıdemine ve vazifesinin mahiyetine göre değişmek üzere kiral tarafından tesbit olunur. Bu müddet 15 günden az ve 30 günden fazla olamaz.

Madde 99 — Şahsî durum ve hal icaplarına göre izinlerin tabi olduğu şartlar kiral tarafından ıstar edilen teşkilât talimatnamesiyle tesbit olunur.

Madde 100 — Bu babın hükümleri tatil ve izin işlerinde ayrı kanun hükümlerine tabi bulunan eğitim mensuplarına tatbik olunmaz.

BAP XIII. — MEMURİYETTEN MUVAKKAT VEYA KATI ŞEKİLDE AYRILMAK

Kısım I. — Vazifenin inkıtı

Madde 101 — 1. Askerlik hizmetini ifa için kanunun tâyin ettiği sürelerde,

2 — Hizmet müddeti on seneyi geçmiyen memurlara üç ay, hizmet müddeti on seneden fazla olan memurlara altı ay, hizmet müddeti 20 seneden az olan memurlara dokuz ay, hizmet müddeti 30 seneden az olan memurlara on iki ay, olarak hastalık veya maluliyet sebebiyle verilen izin müddetlerinde,

3 — Usulüne göre alınan müsaade ile icra edilen sendikal hizmetlere ait sürelerde,

4 — Disiplin cezası mahiyetinde olmayarak İdarî bir

tedbir olmak üzere işten menetmek halinde, memur terfi hakkı baki kalmak üzere işten ayrılmış sayılır.

Madde 102 — Yukarıki maddenin 4 numarasında derpiş edilen işten menetme, hizmetin ve kamu menfaatinin bir memurun vazifesi başından uzaklaştırılmasını icabettirdiği hallerde tâyin yetkisini haiz makamlar tarafından ittihaz edilen bir ihtiyat tedbiridir.

Bununla beraber, işten menetme müddeti üç aydan fazla devam ettiği takdirde yetkili makam idare konseyinin mütalâasını alır ve ittihaz edilen tedbir disiplin cezalan hakkındaki müracaat usulüne tabi tutulur.

Kısım II. — Açığa çıkarma (Bakanlık emrine alma)

Madde 103 — Kıral tarafından tesbit edilen şartlar dahilinde aşağıdaki hallerde memurlar evvelden haberdar edilmeden açığa çıkarılabilirler:

1 — Servis menfaati icabı olarak memuriyetin ilgası veya işten el çekirme,

2 — Hususî vazife sebebiyle,

3 — Kat'î şekilde vazife ifasına mâni olmadan ve fakat 102 nci maddenin 2 numaralı bendinde yazılı müddetleri tecavüz eden hastalık ve maluliyet hallerinde,

4 — Şahsı icaplar dolayısıyla,

5 — Gönüllü askerlik vazifelerini ifa için,

6 — Kolonilerdeki bir kamu hizmetini görmek veya kamu menfaatine hâdim bir müessesede vazife ifa etmek için.

Madde 104 — Tekaütlük hakkını ihraz etmiş olan hiç bir kimse açığa çıkarılamayacağı gibi açıkta da tutulamaz.

Madde 105 — 102 nci maddenin 1, 2 ve 3 numaralı bendlerinde yazılı hükümlere tevfikân açığa çıkarılan memurlara, miktarı kıral tarafından tesbit edilecek açık aylığı verilebilir.

Hizmet menfaatinin icabı olarak işten menetme veya

kadro harici kalma halleri müstesna olmak üzere açıkta kalanların almakta bulundukları açık maaşının iki sene sonra, ilgililer o tarihte tekaüde sevkedilmedikleri takdirde almaları icabeden tekaüt aylığı haddine irca edilmesi mecburidir. 103 üncü maddenin 1, 2 ve 3 numaralı bendlerinde yazılı hükümlere tevfikân açığa çıkarılan memurlar, aile ve çocuk tazminatından istifade ederler. Bunların aldıkları para vazife başında bulunan memurların aldıkları paranın tabi olduğu hükümlere tabidir.

Madde 106 — Açıkta bulunan memurlar, Bakaran emrine tabidirler. Bunlardan matlup olan meslekî kabiliyetlere sahip münhal memuriyetlere tâyin edilmek suretiyle kadroya alınırlar. Bunlar Bakan tarafından tâyin edilen süre içerisinde vazifeye başlamağa mecburdurlar.

Kısım III. — Memurluktan kat'î şekilde çıkarılış

Madde 107 — Aşağıda yazılı olanlar evvelden haberdar etmeden doğrudan doğruya vazifelerinden çıkarılırlar;

- 1 — Kanuna muhalif olarak memuriyete tâyin edilmiş olanlar,
- 2 — Bu statünün 16 ncı maddesinin 1, 3 ve 4 numaralı bentlerinde yazılı vasıfları kaybedenler,
- 3 — İzin alarak işinden ayrılıp da müddetin hitamın da kabule şayan bir mazereti olmaksızın işine başlamayanlar,
- 4 — Kabule şayan bir sebep olmadan izinsiz memuriyet vazifesini terkedip on günden fazla vazifesi başına avdet etmeyenler,
- 5 — Statünün 9 uncu maddesi hükmüne muhalif hare ket edenler,
- 6 — Kabule şayan bir sebep olmadan 106 ncı madde hükmüne göre hareket etmeyenler,
- 7 — Memuriyet mahallinde ikamet etmek hususundaki mecburiyete riayet etmeyenler,
- 8 — Kıral tarafından tesbit edilen, hukuk ve ceza ka-

nunlarının haklarında tatbiki memuriyetten mahrumiyeti istilzam eden haller içerisinde bulunanlar,

9 — Faal vazifede veya açıkta bulunanlardan malûyetleri kanunun koyduğu şartlar dahilinde tesbit edilenlerle vazifelerini tam muntazam ve devamlı bir surette ifaya mâni hallere duçar olanlar,

10 — Müstafi addedilenler ve azil olunanlar.

Madde 108 — Aşağıda yazılı olanların da keza vazifelerine kat'î şekilde son verilir:

1 — Kendi arzusuyla istifa edenler. Bu halde memur ancak usulü dairesinde müsaade almak ve en az 30 gün evvel haber vermek şartıyla vazifesini terkedebilir.

2 — Ehliyetsizliği kat'î şekilde sabit olanlar. Ehliyetsizlik, sicile tabi memurlar için birbirini takiben verilen iki (kötü) sicil notu ile sicile tabi olmıyan memurlar için de Bakanlar Kurulunun kararıyla tesbit olunur. Bununla beraber bu tedbiri almadan evvel bir defaya mahsus olmak üzere ilgili memur hakkında derece tenzili muamelesi yapılabilir. Bu derece tenzili disiplin cezası mahiyetinde değildir. İlgili memura, kiral tarafından tesbit edilen şartlara göre bir azimet tazminatı verilebilir.

3 — Yaş haddini doldurma sebebiyle tekaüde sevkolunanlar.

BAP XIV. — MEMURLAR KOMİTESİ

Madde 109 — Her Bakanlıkta en az bir memurlar komitesi teşkil olunmuştur. Bu komite üyeleri yarısı Bakan tarafından tâyin ve diğer yarısı da 114 üncü maddeye göre yapılan intihapta her meslek komitesinin alacakları oy nisbetinde seçilecek şahıslardan tereküp eder. Bu memurlar bakanlığın faal ve mütekait memurları arasından seçilirler. Memurlar komitesine müsteşar başkanlık eder. Müsteşarın rey hakkı yoktur.

Madde 110 — Bundan başka Bakanlıklar arası bir memurlar komitesi de teşkil olunmuştur. Bu komite başkan

tarafından kendisine tevdi edilen umum memurları ilgilendiren mühim meselelerle muhtelif Bakanlıklara mensup memurlara ait meseleleri tetkik vazifesiyle tanzif edilmiştir. Bu komite, yarısı Başbakan tarafından tâyin edilen ve diğer yarısı da memurlar komitesinde temsil edilen Bakanlıklar arası meslekî teşekkülleri tarafından 114 üncü maddeye göre yapılan intihabatta elde edilen oy miktarınca tâyin edilen üyelerden mürekkeptir. Bu komite üyeleri faal memurlardan veya tekaütlerden seçilir. Bakanlıklar arası komiteye Başbakan tarafından tâyin edilen bir memur başkanlık eder.

Madde 111 — Komitenin ruznamesinde yalnız işlerin tedbirine ve çalışma şartlarının ıslahına ait meseleler yer alabilir. Komite bu meseleler hakkında istişarî kararlar verir.

Madde 112 — Memurlar komitesi ruznamesini Bakana arzeder. Bakan ruznameyi tasdik ve toplanma tarihini tesbit eder.

Madde 113 — Bu statünün tadili, statü hükümlerinin icra şekli hakkında yönetmelik tanzimi ve bu yönetmeliğin tadili hakkındaki teklifler evvel emirde yetkili memurlar komitesinin mütalâasına arz olunacaktır.

Madde 114 — Muhtelif memurlar komiteleri üyelerinin intihap şekli ve bunların vazifelerinin devam süresi kiral tarafından tesbit edilir.

BAP XV. — GEÇİCİ VE NİHAİ HÜKÜMLER

Madde 115 — Bu statünün tatbik mevkiine getirme sinden evvel devlet hizmetlerine girmiş olan memurlar hakkında tatbik edilecek geçici hükümler mütemmim bir kararname ile tanzim olunur. Bu kararname bilhassa, memurların kategorilere taksimi, bazı muvakkat memurların kat'î şekilde devlet memurluğuna alınmış telâkki edilmeleri, memuriyetten muvakkaten ve kat'î şekilde çıkarma, ev-

velce bazı imtihanlar geçirmiş ve fakat henüz memuriyete tâyin edilmemiş olanların memuriyetlere kabulü hakkındaki haklarının tanınması hususlarını ihtiva edecektir.

Madde 116 — Bu statü hükümlerini velev ki kısmen olsun tadil edilecek mahiyetteki tekliflerin Bakanlar Kurulunun mucip sebepli kararına mevzu teşkil etmesi lâzımdır.

Madde 117 — Bu statü Resmî Gazete ile ilânından altı ay sonra meriyete girecektir.

Madde 118 — Bakanlardan her birisi bu statünün, kendisine taallûk eden kısmının icrasına memurdur.

Brüksel: 2 Ekim 1937

Leopold

(Bakanların imzaları.....)

SAYIŞTAY İLÂMLARINA KARŞI İTİRAZ YOLLARI

Ragıp ÖGEL
Sayıştay üyesi

Muhasiplerin idare hesapları, Sayıştay tarafından tetkik olunarak muhakemesi yapıldıktan sonra, muhakeme neticesini havi bir ilâmın tanzim olunup alâkadarlara tebliğ ettirildiği malûmdur.

Adi mahkemelerin hükümleri aleyhine efrada açılmış olan temyiz ve muhakemesinin iadesi ve karar tashihi yolları, Sayıştay'ın idare hesaplarının muhakemelerine taallûk eden bu ilâmları hakkında da açılmış bulunmakta olduğundan ilâmı tebellûğ eden alâkadarların icabında bu yollara müracaatla muhakemenin yeniden yapılmasını veya hükmün temyiz suretiyle tetkik edilmesini talep eylemeğe veya kararın tashihini istemeğe hakları vardır.

Burada Sayıştay ilâmlarına karşı kanunun kabul ettiği bu yolları münhasıran muhasiplerle tahakkuk memurları zaviyesinden gözden geçirmeğe gayret edilecektir.

Sayıştay'ın idare hesapları münasebetiyle verdiği hükümler cezaî olmayıp hukuki mahiyette, yani devlet mallarına muhasiple tahakkuk memurunun bilerek veya bilmiyerek iras ettiği zararın tazmin ve telâfisine matuf bulunmakta olduğundan, gerek hesapların muhakeme şekli ve usulü ve gerek ilâmların tebliğ tarzı vesaire itibariyle, Hukuk Mu- hak eme Usulleri Kanununun cari bulunacağında şüphe yoktur. Ancak Sayıştay, bir nevi idari ihtisas mahkemesi olduğundan, tetkik edeceği mevzuların mahiyeti icabı, hukuk muhakemeleri usullerinden ayrılması lâzımgelen bir takım hususlar karşısında bulunacağı küçük bir mülâhaza ile anlaşılır. İşte bu sebeptendir ki, Sayıştay'ın idare hesaplarının muhakeme usulünde, ilâmlarının tebliğ tarzında, hükümleri

ne karşı itiraz şekil ve tarzında, hukuk muhakeme usullerinden ayrıldığı cihetler 2514 sayılı Sayıştay Kanununda gösterilmiş olduğundan, muhakeme usul ve kaidelerinde Sayıştay Kanunu'nda mevcut hükümlere riayet etmek ve bu kanunun sâkit kaldığı hususlarda da Hukuk Muhakeme Usulleri Kanunu na göre hareket etmek icabeder.

A —İADEİ MUHAKEME:

Sayıştay hükümlerine karşı kabul edilmiş bulunan müracaat yollarından biri (İadei muhakeme) dir. Bir hatâ neticesinde verilmiş bulunan bir hüküm, hükmü veren daire tarafından yeniden tetkik edilerek hatalı kararın değiştirilmesini temin etmek gayesine matuftur.

Malûm bulunduğu üzere Sayıştay 4 daireye ayrılmış olup her daire bir hesap mahkemesi teşkil eder. Sayıştay'a hesap vermekle mükellef bulunan bütün muhasipler, bu 4 mahkemeye taksim edilmiş bulunmaktadır. Her mahkeme kendisine havale olunan hesapları muhakeme eder. Hüküm verir, ilâmını tanzim eder. İlâm, alâkadarlardan muhasip ile tahakkuk memuruna tebliğ olunur. İşte, bu tebliğ üzerine muhasip ile tahakkuk memuru ilâmı tetkik edip, aşağıda sayacağımız sebeplerden biri veya birkaçı mevcut ise, bu sebebi zikrederek verilen hükmün tekrar tetkik edilmesini ister. Dileği, hükmü veren daire tarafından tetkik olunur.

Muhakemenin iadesi, yeniden muhakeme yapılması sözlerinden maksut olan budur.

İadei muhakeme sebepleri:

Hukuk Muhakeme Usulleri Kanunu'nun 445 inci maddesinde, muhakemenin iadesi talebinde bulunmak için başlıca on sebep gösterilmiş ise de 2514 sayılı Sayıştay Kanununun 57 nci maddesinde, mevzuun hususî mahiyeti icabı, bu sebepler 6 olarak irae olunmuştur. Bu sebepler şunlardır:

1 — Hesapta maddî hatâ bulunması:

57 inci maddenin A bendinde, muhakemenin yenilen-

mesi sebeplerinden biri olarak hesapta maddî hatâ bulunması hali gösterilmiştir.

Bu maddî hatâ, Sayıştay'ın tetkik edip muhakemesini yaptığı idare hesabında, bu hesabın unsurlarında vukubulabileceği gibi, ilâmda münderiç hüküm fıkrasında da görülebilir. İdare hesabında maddî hatânın vukuu için o hesabı teşkil eden müfredatta, unsurlarda fiilî bir yanlışlık yapılmış ve bu yanlışlık sebebiyle muhasip veya tahakkuk memuru haksız olarak tazmine mahkûm edilmiş bulunmak lâzımdır. Daha açık bir ifade ile, muhasibin hesabını teşkil eden muamelelerde her nasılsa yapılmış bir yanlışlık sebebiyle muhasip veya tahakkuk memurunun, lüzumsuz bir tazmin hükmü karşısında kalması icabeder. Meselâ, bir bordronun hakikî yekûnu 1000 lira ederken 1100 lira tahakkuk ettirilerek tediye edilmiş olsa, Sayıştay'ca da tediye tesadüfen olduğu gibi kabul edilmiş bulunsa, muhasiple tahakkuk memurunun mensup olduğu daire veya Maliye Vekâleti veyahut Sayıştay savcısının talebi veyahut da Sayıştay'ın kararıyla muhasip hesabının bu kalemi yeniden muhakeme edilerek verilmiş bulunan beraet hükmünün tazmine kalbi mümkün olur. Bunun gibi bordrodaki yanlışlık muhasiplikçe farkedilerek fazla verilen para istirdat edilse ve fakat istirdat Sayıştay'a bildirilmemiş olduğu için Sayıştay'ca tazmin hükmedilmiş bulunsa, muhasiple tahakkuk memuru bu kalem hakkındaki hükmün kaldırılmasını talep edebilirler.

Maddî hatânın diğer nevilerine ilamlarda münderiç fıkraların tetkikinde tesadüf edilmek mümkündür. Bu nevi hatâların başlıcaları mesullerin tâyininde, idare zamanlarında, bir zimmet kaleminin hesaplanmasında, tahsil edilmiş bir paranın tazminine hükmedilmiş olmasında vukubulur.

Mes'ullerin tâyininde hatâ: Muhasip veya tahakkuk memuru olan A'nın mesul olması lâzımgelen bir tazminin B'ye tahmil edilmesinden ibarettir. Binaenaleyh haksız yere tazmine mahkûm edilmiş bulunan B maddî hatâ dermeyeran ederek ilâma itiraz edebilir.

Muhasip veya tahakkuk memurunun isimlerinde vukua gelen yanlışlıklar da maddi ihatadan sayılırlar. Meselâ Hilmi Aksoy adının ilâma Halim Aksoy veya Hilmi Alsoy şeklinde yazılmış bulunması halinde, Hilmi Aksoy ya ilâmı tebellûğdan imtina eder veya ilâmdaki ismin tashihini talep edebilir. Binaenaleyh tebyiz hatâlarından mütevellit bulunan isim yanlışlıklarının muhakemenin iadesini müstelzim olamayacağı anlaşılır.

İdare zamanında hatâ: Tazmini lâzımgelen muamele A zamanında ve A tarafından yapıldığı, yani zarara A'nın fiilen sebebiyet vermiş olduğu halde ilâmda B zamanında yapılmış gibi telâkki edilerek B'nin tazmin ile mükellef tutulmuş olmasıdır. Meselâ tahakkuk memuru A tarafından tahakkuk ettirilip imzalanmış olan bir muamele, kendisi tahakkuk memurluğundan ayrıldıktan sonra B'nin tahakkuk memurluğu sırasında muhasiplikçe tediye edilmiş olduğunu farzedelim. Bu takdirde tazmin külfeti B'ye terettüp etmez. Ve B tazmin hükmü aleyhine itiraz edebilir. Lâkin A tazminin kendi zamanında ve kendi muamelâtına ait olmadığını da ileri süremez. Çünkü Sayıştay, esas itibariyle, o muameleye ait evrakı tetkik ederek tahakkuk memuru ve muhasip olarak kimler tarafından imza edilmiş, yani muamelenin kabul edilmiş olduğunu araştırıp tâyin eyledikten sonra hüküm vermektedir.

Şurasını da ilâve etmek lâzımdır ki, tahakkuk memurunun imzasını havi olmıyan bir muameleyi muhasip icra eylerse, ondan doğan mes'uliyete münferiden kendisi maruz kalır.

Bunun gibi meselâ itâ emrinin tahakkuk kısmını muhasip A imzaladıktan sonra sarf muamelesi muhasip B tarafından yapılmış ise, mesuliyet B'ye raci olur. Çünkü muhasip B tediye icra ederken, o muamelenin tamam olduğunu bizzat tetkik eylemekle mükelleftir. Binaenaleyh mesuliyetin A'ya ait olduğunu ileri sürerek B o muameleyi icradan doğan mes'uliyetten kurtulamaz.

Muhasipler, vazifelerini yaptıkları sırada bir mazeret

dolayısıyla birkaç gün vazifeye devam edemez veya kısa fasıllı bir muvakkat memuriyet sebebiyle vazifesi başından ayrılmak zaruretinde kalırsa, işlerin duraklamaması için* kendi adına işleri yürütmeğe maiyetinden birini memur ettiği takdirde bu memurların muhasip adına yaptıkları muamelelerden dolayı doğan zararlardan muhasiplerin mes'ul olmaları icabeder. Binaenaleyh vazifesi başına avdet eden muhasip, yapılan muameleleri yeni baştan tetkik ile mükelleftir. Şu halde muhasibin bu muameleyi kendi yapmadığını ileri sürerek muhakemenin iadesini istemeğe hakkı olamaz.

Mesuliyet muhasibe veya usulü dairesinde tâyin edilmiş vekiline raci olduğundan usulü dairesinde muhasibe vekil tâyin edilmiş bulunan memurun da, kendi yaptığı muameleleri muhasip namına yaptığı iddiasında bulunmasına tabii imkân olamaz.

İşin tahakkuk memurları zaviyesinden tetkikinde hal böyle değildir. Tahakkuk memuru tarafından imza edilmemiş ve fakat tahakkuk muamelesi başka bir memur tarafından hattâ tahakkuk memuru adına dahi 5'apılmış olsa, mesuliyetin asıl tahakkuk memuruna değil, tahakkuk muamelesini ifa ve evrakı imza edene raci olacağı kabul edilmiştir. Bu itibarla tahakkuk memuru muamelesini yapan memurun, tahakkuk memurluğu sıfat ve vazifesi olmadığı ileri sürüp maddî hatâ dermeyanıyla aleyhindeki hükme itirazı kabul edilemez.

Umumî muhasebe Kanunu'nun 81 ve 82 nci ve 13, 20, 21, 22 nci maddelerinde tahakkuk ve tediye muamelelerinin hangi safha ve nev'inden kimlerin mesul olduğu gösterilmiştir. İşte bu maddelere göre mesul olmaması icap eden birisi üzerine tazmin tertip edilmiş ise, mesul olmıyan tarafından itiraza imkân olduğu gibi, bir zimmete mesullerden birinin iştiraki lâzımgeldiği halde iştirak ettirilmemesi veya iştirak etmemesi gerektiği halde iştirak ettirilmesi gibi hallerde de muhakemenin iadesi istenebilir.

Ancak burada gözönünde bulundurulması icap eden cihet, Sayıştay muhakeme sırasında devlet mallarına verilen zarardan kimin veya kimlerin mesul olacağını tâyin, ve

takdir hususunda bir salâhiyete maliktir. Binaenaleyh, Sayıştay’ca zararın A veya B tahmininde bu salâhiyeti istimal edilmiş ise, maddî hatâ dermeyanile hükme itiraz edilemeyeceğinden verilen hükmün kanuna muhalefeti sabit olduğu takdirde, temyiz yoluna müracaat icabeder. Bu sebeple böyle bir hâdisede, meselede maddî hatâ mı, yoksa kanuna muhalefet mi olduğu araştırılarak bir yanlışlık eseri ise muhakemenin iadesini talep eylemek, takdir salâhiyetinin istimali neticesi ise ilâmın tebliğinden itibaren 60 gün içinde temyiz talebinde bulunmak gerektir.

İlâmda münderiç fıkralarda tazmini gösterilen paraların hesabında hatâ; İlâmda yazılı bulunan fıkralarda ifade edilmiş olan muamelelerin ve tazminine lüzum gösterilmiş paraların hesabında, toplama, çıkarma, zarp, taksim vesaire gibi bir hesap ameliyesinde yanlışlık yapılmak suretile hakikî miktarda fazla bir paranın zimmet hükmedildiği anlaşılır ise alâkadarların maddî hatâ dermeyanile hükme itiraza hakları olur. Tabiidir ki, bir ilâmda kaç kalem zimmet varsa, herbirinin Sayıştay’ca ne suretle hesap edilmiş olduğunu tetkik ederek hatâ olup olmadığını araştırmakta ihmal edilmemek faidelidir.

Bir ilâmda münderiç zimmet kalemlerinin herbirinin hesabı doğru olmakla beraber bu kalemlerin yekûnu ilâmın hülâsa kısmında yanlış yazılmak suretile bir hatâ vukua gelmiş ise, buna karşı muhakemenin iadesi talebinde bulunmağa mahal yoktur. Zira alâkadarlar ilâmın netice kısmında yazılı paradan değil, her bir kalem için ayrı ayrı mesuldürler. Binaenaleyh, zimmet müfredatına göre yanlış yapılmış bir yekûn zuhurunda ilâm metninin ıslahı için her vakit Sayıştay’a müracaat edilmek mümkün olduğundan böyle bir müracaat için müruru zaman müddeti de bahse mevzu olamaz.

İlâmın bir fıkrasında tazmini gösterilen miktar, hakiki miktardan noksan ise, muhasipler tahkik memurunun ilâma itiraz edeceklerini farzeylemeğe imkân yoktur. Böyle bir halde yerine göre memurun mensup olduğu daire, veya Ma-

liye Vekâleti veya Sayıştay savcısı tarafından itiraz olunur, tabiidir ki bu makamların müracaatları da müruru zaman müddetile mukayyettir.

Tahsil edilmiş bir paranın tazmin hükmedilmiş olması:

Muhasip tarafından tahsil veya tediye olunan bir paranın hakikî miktardan noksan tahsil edilmesi veya fazla tediye olunması mümkündür. Bu yanlışlık ister muhasip tarafından muamelenin icrasından sonra farkına varılsın, ister muhasibin mensup olduğu daireden vâki iş'ar üzerine anlaşılsın, isterse Sayıştay'ın istizahile malûm bulunsun, muhasip ve yerine göre tahakkuk memuru, bu noksandan şahsan mesuldür. Bu gibi zararlar muhasip ilişkili hesaba almakla veya eşhası zimmetine tahakkuk kaydetmekle de mesuliyetten kurtulamaz. Mesuliyetten kurtulmanın biricik çaresi, fazla verilen veya noksan tahsil olunan kısmı istirdat ederek, verilen zararın telâfi edilmesinden ibarettir.

Binaenaleyh muhasip fazla verdiği veya noksan aldığı parayı tahsil etmiş ise tarih, numara ve miktar göstererek Sayıştay'a bildirmesi gerektir. Tahsil olunmadığı bildirilen fazlalar, ister ilişkili hesaba ister eşhas zimemi hesabına kayıtlı olsun Sayıştay'ca tazmin hükmolunur. Şu halde, bir muhasip fazla vermiş veya noksan almış olduğu parayı fiilen istirdat eylediği halde, miktar, tarih ve numara göstermek suretile tahsilatını bildirmekte ihmal eylemiş ise, tabiatile Sayıştay'ca ısdar olunan ilâmda bu paranın tazmin hükmünü görmekle müteessir olur. İşte istirdat keyfiyeti her nasılsa Sayıştay'a bildirilmediğinden tazmin hükmedilmiş paralar hakkında da, keyfiyet maddî hatâdan sayılarak, muhakemenin iadesi talebinde bulunmak hakkı kabul edilmiştir.

Lâkin istirdattan bahisle ilâma itiraz edebilmek imkânı, bir şartın tahakkukuna bağlı olduğunu asla unutmamalıdır. Bu şart da, istirdadın, hesabın taallûk ettiği malî seneye ait mahsup müddetinin inkızasından evvel vukuudur. Yani meselâ, 1946 malî senesine ait bir muameleden dolayı yapılan noksan tahsil veya fazla tediye bu senenin mahsup müddeti nihayeti olan 30 Nisan 943 tarihine kadar tahsil

edilmiş olmalıdır ki, bu tahsile dayanarak muhakemenin iadesi istenebilsin. Aksi halde, yani mahsup müddetinin hitamından sonra yapılan tahsilatı ileri sürerek muhakemenin iadesini talep eylemek, Sayıştay'ın bir ilâmını birçok seneler icradan meneylemek neticesini tevhit eder. Bu itibarla 2514 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 13 üncü maddesinde hesap devresi sonuna kadar ıslah veya istirdat edilmeyen kıymetlerin tazminine hükmolunacağı beyan edilmek suretile mahsup müddeti gayesine kadar tahsil edilmiş bulunanların zimmet hükmüne mahal kalmayacağına işaret edilmiştir. Mahsup müddetinden sonra ilâmın tanzimi tarihine kadar yapılmış tahsilatın muhakemenin yenilenmesi için bir sebep teşkil etmeyeceği artık kendiliğinden anlaşılır. Böyle tahsilat ilâmın hükmünü infaz mahiyetinde kalır.

2 — Hesapta noksan veya mükerrerlik olması: Sayıştay Kanunu'nun 5 7 nci maddesinin B bendinde muhakemenin yenilenmesi sebeplerinden biri de hesapta noksan veya mükerrerlik olarak gösterilmiştir.

Sayıştay malı seneye ait on iki aylık muameleler ile mahsup müddetine ait 4 aydık muamelâtı ihtiva eden idare hesabını tetkik edip muhakeme ederek, bu hesapta hangi muhasip veya tahakkuk memuru tarafından devlete ne suretle ne miktar bir zararın iras edilmiş olduğunu tesbit ile hükmünü verip ilâmını tanzim eder. Binaenaleyh Sayıştay bir hesabın tekmiil aylıklarını ve bir aylık muamelelerinde her kalemini birer birer tetkik etmekle mükelleftir. İşte bu tetkikat sırasında Sayıştay bir muameleyi veya bir kısım muameleleri zühulen tetkik etmemiş olabileceği gibi, bir hesabın müfredat muamelesinden birinin veya bir kısmının kendi tetkikine arzedilmemiş olması da mümkündür. Binaenaleyh yerine göre, muhasiple tahakkuk memurunun mensup olduğu daire, Maliye Bakanlığı Sayıştay savcısı bu noksanı ileri sürerek o kısım muamelelerin de tetkik olunup alâkadarların mesuliyet veya beraetine hükmedilmesini talep edebilir. Sayıştay dahi resen, bu noksan kısmın tetkikine teşebbüs edebilir. Ancak bu talep ve teşebbüsler müruru zaman müddetile mukayyettir.

Sayıştay'ın tetkikine arzolunan hesabı teşkil eden unsurlardan muamelelerden birinin hesaba mükerrer olarak ithal edilmiş olması ihtimali de vardır. Böyle bir hal zuhurunda, muhasiple tahakkuk memurunun ve diğer alâkalı dairelerin, Sayıştay savcısı ile bizzat Sayıştay'ın hesap hakkındaki hükmü yeniden tetkik etmesine imkân verilmiştir.

Hesapta mükerrerlik veya noksanlık keyfiyeti, derince bir tahlile tabi tutulursa maddî hatâdan başka bir şey değildir. Muzaaf kayıt usulünü tatbik eden muhasebelerde, bilhassa nakde taallük etmiyen muamelelerde tesadüf olunabilir.

Hesapta mükerrerlik olmasının bir şekli de bir meselenin Sayıştay'ın bir ilâmına bir kaç kere ithal edilmiş olmasile tecelli eder. Muayyen bir tediye veya tahsil veya tahakkuk muamelesinin zühulen ilâmda mükerrer olarak, münderiç bulunması halinde esas olan cihet aynı hâdisenin mükerrer olarak ilâmda gösterilmiş olmasıdır. Meselâ bir şahsa Mart aylığının fazla verildiğinden bahisle ilâmın bir fıkrasında A miktarında paranın tazmini lüzumu gösterildikten sonra diğer bir fıkrasında aynı şahsın aynı Mart aylığına B miktarında bir paranın fazla verilmesinden bahsolunması gibi.

3 — Evrakta sania veya sahtekârlık bulunması: Muhakemenin iade sebeplerinden üçüncüsü aynı maddenin C fıkrasında gösterildiği üzere ibraz edilmiş olan evrakta sania veya sahtekârlık bulunup ta hükme tesir etmiş olması halidir.

Bu maddede mevcut sania veya sahtekârlık tâbirleri ayrı ayrı mânada değil, birbirinin aynı mânadadır. Evrak tasni etmeyi, yoktan evrak uydurmak mânasına ve sahte kârlığı da resmî evrak üzerinde hak ve silinti yapmak veya mühür ve imza taklit etmek veya taklit vesika hazırlamak mânasına alsak bile bunların hepsi sahte evrak medlulüne dahildirler. Sahte evrak tanzimi ise aynı zamanda Ceza Kanunu'nda mevcut bir suçtur. Binaenaleyh her iki kelimenin de medlulü birdir.

Sayıştay'a, muhasip tarafından ibraz olunan evrak, de-

netçi tarafından tetkik edilerek bunların usul ve kanuna muvafık surette tanzim olunup olunmadığı araştırılır. Usul ve kanuna göre hazırlanmış isbat evrakına dayanan muamelelerden muhasip ile tahakkuk memuru ibra edilir. İşte hesabı teşkil eden muamelelerin dayandığı isbat evrakının kısmen veya tamamen uydurma olarak ihzar olunması mümkün olabileceği gibi üzerinde tahrifat yapmak veya mühür ve imzaları taklit eylemek suretile de hakikî evrakın istismarile suiistimal kabildir. Bir muhasibin böyle isbat evrakına dayanarak yaptığı muamelelerin Sayıştay'ca tetkik edilirken farkına varılmayabilir. Bu takdirde beraat edenler aleyhine gerek tahakkuk evrakının ve gerek tahsil veya tediye müteallik evrak kısmının sahteliği iddia olunarak muhakemenin yeniden icrası için müracaat olunabilir.

Burada Sayıştay sırf hukukî noktadan yani sahte evrakın istimali neticesinde devlete verilen zararı tâyin ve takdir noktasından hareket, ile bu zararda muhasiple tahakkuk memurlarının bu evrakı bizzat hazırlamaları veya böyle bir evrakı bilerek kabul eylemeleri veya işten haberdar olmamaları gibi vaziyetlere göre bu iki nevi memurun taksir derecesine göre mesuliyetlerini görürse tazminine hükmeder. İşin suç olması hasebile suçlular hakkındaki ceza takibat adliye aittir. Bu hususla Umumî Muhasebe Kanunu'nun 13, 20, 21, 22 nci maddelerinin gözönünde bulundurulacağı tabiidir.

Hesabın tetkiki sırasında denetçiler tarafından istenilen malûmatın tedarikinde muhasip ve tahakkuk memurları tarafından sahte evrak ibraz edilmiş ve bu evraka müsteniden muhasiple tahakkuk memurunun kendilerini mesuliyetten kurtarmış bulundukları anlaşılırsa, elbette beraat hükmü aleyhine itiraz kabil olur.

4 — Bazı evrakı müsbitenin sonradan ibrazı: Muhakemenin iadesi sebeplerinden biri de, D fıkrasında gösterildiği üzere (hükme tesir edebilecek bazı evrakın tetkik ve muhakeme esnasında bulunamayıp sonradan meydana çıkması) dır.

Malûm olduğu üzere Sayıştay denetçileri tarafından bir muhasibin zat ve zaman hesabı tetkik edilirken her kalem muamelenin dayandığı isbat evrakı tetkik olunur. Bu tetkik sırasında isbat evrakının, (evrakı müsbite) cetvelinde gösterilen vesikalardan olup olmadıkları araştırılacağı gibi Umumî Muhasebe Kanunu'nun 81 inci maddesinde yazılı hususlara da riayet olunup olunmadığı tetkik olunur. Bundan başka, Sayıştay Kanunu'nun 51 inci maddesi mucibince, gerek denetçiler ve gerek Sayıştay mahkemesi o muameleye müteallik lüzum gördükleri sair vesika ve malûmatın da verilmesini isteyebilirler.

İşte ibraz edilmeleri lâzımgelen vesikaların ibraz edilmemesi halinde, Sayıştay mahkemelerince, bu evrakın ibrazına talikan muhasip ile tahakkuk memuru münferiden veya müştereken tazminde mükellef tutulurlar.

Binaenaleyh, muhasip ile tahakkuk memuru, hükme tesir ederek aleyhlerine ilâm suduruna saik olan bu gibi evrakı, hükümden sonra bulurlar, ele geçirirler veya elde ederlerse, ibraz ederek, verilen hükmün kaldırılmasını isteyebilecekleri gibi, bir takım evrakın vaktinde Sayıştay'a ibraz edilmemesi neticesi bu muamele hakkında verilen beraat kararına da, alâkalı daireler, veya Sayıştay veya savcısı ta raflarından hükme müessir bulunan bu kabil evrak ibraz edilerek de muhakemenin yenilenmesi istenebilir.

Sayıştay Kanunu'nun 41 inci maddesi mucibince Sayıştay tarafından istenen malûmat ve vesikaların bir ay içinde gönderilmesi lâzımgeldiği gibi, Umumî Muhasebe Kanununun 126 ncı maddesi mucibince de idare hesaplarının Sayıştay'a tevdiinden itibaren iki sene içinde rüyeti de gerektiğinden, isbat evrakı noksanı sebeble verilen tazmin hükümleri aleyhine böyle bir itiraz yolu açılmasında büyük bir fayda mevcut olduğu görülür.

Hukuk Muhakeme Usulleri Kanunu'nun 445 inci maddesine bakılacak olursa, orada (muhakeme esnasında esbabı mücbireye binaen elde edilemeyen bir senet veya vesikanın hükmün itasından sonra ele geçirilmiş olması) hali zikredilmek suretile vesikaların ibraz edilememesinin muc-

bir sebeplere dayanması lâzımgeldiği tasrih edilmiştir. Halbuki Sayıştay Kanunu'nun 57 nci maddesinin D fıkrasında böyle bir mücbir sebebe istinat edilmesine lüzum gösterilmemiş bulunmaktadır. Binaenaleyh gerek hesapların tetkiki safhasında denetçilerin istizahı üzerine ve gerek hesabın muhakemesi icra edilirken Sayıştay dairelerinin talebi üzerine gönderilmesi lâzımgelen evrak ve malûmatın, muhasip ile tahakkuk memurunun o sırada ihmal ve teseyyübü sebeble gösterilmemiş olması halinde dahi muhakemenin yenilenmesi imkânı vardır. Bunun gibi, muhasip ile tahakkuk memurunun ibra edilmiş olduğu bir muamele hakkında, beraat aleyhine delil teşkil edecek bir vesikanın elde edilmesi halinde, Sayıştay dairesince resen veya muhasiple tahakkuk memurlarının mensup olduğu daire veya Maliye Bakanlığı veya Sayıştay savcısının talebi üzerine, muhakemenin iadesi kabildir. Farzedelim ki: S ilçesi nüfus memuru yedek subay olmakla talim maksadile silâh altına alınmış, Y tümeni muhasipliğince rütbesi maaş ile memuriyet maaşı arasındaki fark verilecek yerde, rütbesi maaşı tamamen verilmiş ve Y muhasibinin 946 hesabının tetkikinde bu memurun hakikî vaziyeti anlaşılmadığından Y muhasibi bu muameleden icra edilmiş olsun. Y muhasibinin ertesi sene 947 hesabının tetkikinde bu yedek subayın Mart maaşı rütbesi üzerinden verildikten sonra Şubat maaşı için yalnız fark verilmiş bulunsun. Y hesabını tetkik eden denetçi, keyfiyeti tamik ederek işin hakikatini araştıracaktır. Denetçi istizah neticesinde hasıl ettiği kanaate göre 947 senesinde o nüfus memuruna Marta kadar verilen rütbe maaşının füzulen tesviye edilmiş olduğunu 947 raporu ile Sayıştay mahkemesine arzedecektir. Hâdisenin 946 senesine sirayet eden kısmı için 946 hesabının muhakemesinin iadesini istiyecektir. Çünkü beraat aleyhine yeni bir vesika elde edilmiştir. Yolsuzluğa S kazasının hesabına bakan denetçi muttali olursa Y muhasibinin tediyelerinde yolsuzluk olduğunu raporunda işaret edecektir.

İşte bu misâl ve izahtan sonra zuhur eden vesika ve malûmata dayanılarak muhasiple tahakkuk memurunun bağlı olduğu dairenin, Maliye Bakanlığının, Sayıştay savcı-

sının iş'ar ve talepleri ile veya her hangi bir ihbar üzerine yapılan tetkikat neticesinde beraat kararı lehine, muhakemenin yenilenmesi mümkün bulunduğu anlaşılr.

5 — Muhakemenin iadesi sebeplerinde biri L fıkrasında yazılı (hükme esas tutulan bir ilâmın fesih veya nakz suretile hükmünün kalkmış olması) dır. Sayıştayın muhasibe tebliğ edilen ilâmında mûnderiç bir mesele hakkındaki tazmin hükmü, evvelce verilmiş bulunan bir hükme istinat ettirilmiş olabilir. Halbuki evvelce verilmiş bulunan hüküm sonradan nakz veya feshedilmiş bulunursa, hükmü kalkmış olan böyle bir karara dayanılarak verilen ikinci hükmün de kaldırılması için aleyhine müracaat edilmesi kabul edilmiştir.

Bir ilâmın katiyet iktisap eylemesi için ilâmın tebliğinden itibaren temyiz müddeti olan 60 gün mürur eylemiş veya temyiz neticesinde ilâmın Temyiz Mahkemesi tarafından tasdik edilmiş bulunması lâzımdır. Binaenaleyh sözü edilen ilk ilâmın da nakz veya feshine dair Temyiz Mahkemesinden verilen kararın dahi katiyet kesbeylemesi ve bunun için ya 60 günün geçmesi veya temyiz edilmiş ise Temyiz ce tâdil edilmiş olması icabeder.

Binaenaleyh dört mahkemeye ayrılmış olan Sayıştayın bir mahkemesince bir mesele hakkında bir dairenin lehe, diğer dairenin aleyhe olarak vermiş olduğu kararlara istinaden de mahkemenin yenilenmesini talep mümkün olduğu gibi bir muhasebeciye muhtelif sene hesapları münasebetile verilen hükümleri havi tebliğ olunan ilâm fıkralarında mahiyetleri aynı olan meseleler hakkında yekdiğerine mübayin kararlara tesadüf edilmesi halinde de mahkemenin yenilenmesi imkânı verilmiş bulunmaktadır.

6 — Muhakemenin yeniden icrası sebeplerinin sonuncusu G fıkrasında gösterilmiştir. Hükümden sonra mahkûmun lehine Büyük Millet Meclisi'nce kanunun tefsir edilmiş olması.

Muhasip ile tahakkuk memuru hakkında hüküm veril dikten sonra ilâmda mûnderiç meselelerden birinin temas ettiği kanunî hükmü, Büyük Millet Meclisi'nce, tefsir yolu ile

mahkûmun lehine olarak halledilmiş bulunursa, mahkûm olan muhasip veya tahakkuk memurunun o mesele hakkında yeniden muhakemenin icrasını talep eylemeğe hakkı vardır.

Büyük Millet Meclisi'nce kanunlar tefsir edildiği gibi. Sayıştay raporları üzerine muhtelif kararlar da verilmektedir. Bu kararlarda her hangi bir kanunun bir maddesi izah ve tenvir edilmektedir. Meclisin bu izah ve tenviri, Sayıştay'ın aynı mesele hakkındaki içtihadına muhalif ise, bu karara istinat edilerek içtihat neticesinde verdiği hükümler aleyhine müracaat olunabilir.

Sayıştay ilâmları kimlere tebliğ olunur?: Şimdiye kadar Sayıştay ilâmlarına karşı itiraz yollarından biri olan muhakemenin iadesi sebepleri gözden geçirilmişti. Bu sebeple malûm olduktan sonra, şimdi bu ilâmlara kimler tarafından ne suretle itiraz edileceğini araştırmağa çalışacağız. Bir ilâm hükmüne itiraz etmek hak ve salâhiyeti o ilâmın tebliğ edildiği kimseler olacağından, bu münasebetle evvelâ, ilâmların kimlere tebliğ edileceğine bir göz atmak icabeder.

Bu hususta 2514 sayılı Sayıştay Kanununun 54 üncü maddesinde kâfi derecede sarahat vardır. Bu maddeye göre, ilâmların birer nüshası şunlara tebliğ olunmak icabeder:

- I — Muhasibe,
- II — Hükümle alâkalı varidat ve masraf tahakkuk memurlarına,
- III — Muhasip ve alâkalı tahakkuk memurlarının bağlı bulunduğu bakanlık veya daireye,
- IV — Maliye Bakanlığına,
- V — Sayıştay savcılığına.

Sayıştay tarafından muhasiplerin idare zamanları hesapları tetkik ve muhakeme olunarak, Hukuk Usulü Kanununun 393 üncü maddesine tevfi kan, verilen kararların vazıh bir hülâsas ı çıkarılır ki buna ilâm adı verildiği malûmdur. Muhasiplerin beraatını veyahut muhasibin veya tahakkuk memurlarının tazminat ile mahkûmiyetini de ihtiva eden bu ilâmlar alâkadarlara tebliğ olunur.

I — İlâm ile alâkalı şahısların birincisi muhasiptir. İlâm ister muhasibin beraatını tazammun eylesin, ister muhasibin veya tahakkuk memurundan birinin veya her ikisinin tazminatla mahkûmiyetini ihtiva eylesin bir nüshası muhasibe tebliğ olunur. Bu tebliğ üzerine, muhasip idare hesabı münasebetile hakkında verilmiş bulunan kararlara vukuf peyda ederek, bu kararlar aleyhine itiraz yollarına müracaat sebebi görürse, itiraz eder.

Hesabın muhakemesi neticesinde muhasibin mesuliyetini müstelzim bir cihet görülmezse verilecek ilâm beraet ilâmıdır. Tazmini müstelzim hususlar varsa, ilâmda fıkra fıkra vâzıh bir tarzda beyan ve ifade olunarak tebliğ edilir.

II — Muhasipler idare zamanlarında icra eyledikleri muamelelerden dolayı şahsan veya münferiden mesul tutulabileceği gibi, muhasiple birlikte müştereken veya münferiden varidat ve masraf tahakkuk memurları da tazminat ile mahkûm olunabileceklerinden, ilâmda varidat ve masraf tahakkuk memurlarının mesuliyetine işaret edilmiş ise, bu ilâmın bir nüshasının ayrıca tahakkuk memurlarına da tebliği icabeder.

İlâmı alan tahakkuk memurları da kendi mesuliyetlerini müstelzim olarak ilâmda gösterilen meseleler hakkında ilâm aleyhine itiraz yollarına müracaat edebilirler.

Malî sene içinde muhasipler taaddüt edebileceği gibi aynı dairenin tahakkuk memurları da taaddüt edebileceğinden bunların her birine ayrı ayrı ilâm tebliğ edilerek itiraz haklarının kullanılmasına imkân verilmek lâzım geleceğini izaha hacet yoktur. Zaten muhasiple tahakkuk memurlarına tebliğden maksat da itiraz yollarına müracaatlarını mümkün kılmıştır.

III — Muhasip ile varidat veya masraf tahakkuk memurlarının bağlı olduğu Bakanlık veya daireye de ilâmlardan birer nüshanın tebliği iktiza eder. Tahakkuk memurlarının bağlı olduğu Bakanlık veya daireler, mensup olduğu İdarî teşkilâtın en büyük kademesi olan Bakanlıklar, müstakil umum müdürlük ve müesseselerde umum müdürlerdir. Sırf

muhasipler hakkında sâdır olan ilâmlara gelince: Evkaf, il özel idareleri ile belediye muhasiplerine ait ilâmlar bunların bağı oldukları Evkaf Umum Müdürlüğü ile il ve belediyelere verilmek lâzım gelip sayılan bu daireler haricinde kalan daire ve müesseselerin muhasiplerine müteallik ilâmların (muhasipleri Maliye Bakanlığı tarafından tayin edilmemiş bile olsa) Maliye Bakanlığına tebliği iktiza eder.

İlâmda tahakkuk memurunun da mahkûmiyeti mevcut ise, muhasip sebebile her iki daireye ilâm tebliğ edilmiş olduğundan tahakkuk memuru vesilesile başka bir ilâm tebliğine mahal olmayacağı açıktan anlaşılır. İlâmların Bakanlık veya dairelere tebliğinden maksat, ilâmlarda münderiç meseleler üzerinde idarece tetkikat icra edilerek ıslahı lâzım gelen kanun, nizam ve usullerin düzeltilmesini, muhasiple tahakkuk memurlarının yolsuzluklarına vâkıf olarak icabeden tetkikat ve tahkikata girişilip haklarında idari veya inzibati muamelelere tevessül etmesini, haklarında cezaî takibata başvurulmasını, muhasiple tahakkuk memurundan başka ilişkili muamelelerle alâkası olanlar varsa, bunların da tesbit edilerek haklarında icabının yapılmasını temin eylemektir. Bundan başka Bakanlık veya daireler, tebellüğ edecekleri ilâmlarda münderiç hususlar hakkında muhasip veya tahakkuk memuru gibi, Sayıştay'a karşı itiraz haklarını istimale de imkân bulurlar.

IV — Bilûmum muhasipliklere ait ısdar olunan ilâmların birer nüshasını ayrıca Maliye Bakanlığına tevdi eylemek lâzımdır. Bundan maksat, Maliye Bakanlığına ilâmlara karşı itiraz hakkını kullanmak fırsatını vermek, memurlarla muameleler hakkında icabeden düzeltmelere vukuf için vesile temin eylemektir. Sayıştay Kanunu'nun 54 üncü maddesinin son fıkrasında, ilâmlardan yalnız Evkaf Umum Müdürlüğüne, il özel idarelerine, belediyelere ait bulunanlarını, ayrıca Maliye Bakanlığına tebliğine mahal olmadığına işaret edilmiştir. Bu istisnanın sebebi il hususî muhasebelerde belediye muhasebelerinin ve evkaf idarelerinin hususî bünyeleri icabı bunlara ait ilâmların Maliye Bakanlığına tebliğinde fayda görülmemiş olmasına müstenit bulunsa gerektir.

Özel idare ve belediyelere ait ilâmlardan birer nüshanın hiç olmazsa İçişleri Bakanlığına verilmesine kanunda işaret edilmemiş olması sebebi anlaşılamamaktadır.

V — Sayıştay ilâmlarının birer nüshasının da Sayıştay savcılığına tevdiî icabeder. Bu suretle savcı tarafından ilâmlar tetkik edilerek icabında itiraz edilmesi temin edilmiş bulunmaktadır.

Birbirine mübayin ilâmlarda içtihatların birleştirilmesi: Sayıştay'ın mevcut dört dairesinde ısdar olunan ilâm hükümlerinde yekdiğerine mübayin kararlar mevcut bulunursa, savcılığın içtihatların tevhidini talep edip edemeyeceği hakkında 2514 sayılı kanunun 22 nci maddesinde bir sarahat yoktur. Kanunun 58 inci maddesinde içtihatları birleştirmek için teşebbüs salâhiyetini birinci başkana vermiş bulunmaktadır. Her daireden çıkan ilâmları bizzat tetkik ve birbirile mukayese eylemeğe birinci başkanlık imkân bulamayacağından ve bu imkâna mâlik bulunan savcılığın içtihatların tevhidini talep ederek hâsıl olan neticeye göre gereken ilâmın nakzını istemeğe hakkı derkârdır. Esasen içtihatların tevhit mercii Sayıştay Kanunu'nun 58 inci maddesinin son fıkrasında tasrih edildiği üzere Sayıştay Genel Kurulu'dur. Bu umumî heyetin vazifesi içtihatları tevhit etmekten ibaret almakla heyete mübayin karar veren dairelerin başkan ve üyeleri de dahil olmak lâzımdır. Bu suretle dört daire başkan ve üyelerinin iştirakile toplanan 4 umumî heyet, ilâmların mübayin fıkralarını tetkik ederek mahkemelerin içtihatlarını tevhit edecek bir karara vasıl olduktan sonra tıpkı bir Divan mahkemesi gibi tevhit edilmiş şekle aykırı olan meseleyi yeniden muhakeme ederek hükme bağlayacaktır.

Sayıştay ilâmlarına kimler itiraz eder?: Şimdi Sayıştay ilâmlarına kimlerin itiraza hak ve salâhiyeti olduğunu araştıralım. Yukarıda izah edildiği üzere ilâm kime ve hangi makama tebliğ edilmişse ilâm aleyhine kanun yollarına müracaata da hakkı olacağı açıkça anlaşılır. Zaten ilâmın bun-

lara tebliğinden maksadın biri de itiraz haklarını kullanmağa vesile vermektir.

Kanunun 57 nci maddesinde ilâm aleyhine kanunî yollara müracaat edecekler (yani ilâmın yeniden tetkikini, temyizini, kararın tashihini) isteyecekler şöyle gösterilmiştir:

I — Mahkûm muhasip,

II — Mahkûm varidat veya masraf tahakkuk memuru,

III — Mahkûmların bağılı bulunduğu Bakanlık veya daire,

IV — Maliye Bakanlığı,

V — Sayıştay savcısı.

57 nci maddede mahkûmunaleyh diye gösterilen şahısların muhasip ile varidat veya masraf tahakkuk memurları olduğu malûmdur.

Bu b eş numarada gösterilenler, ilâmlar aleyhine itiraz ederler.

Yalnız bu maddede Sayıştay dairelerine de kendi ilâmları hakkında itiraz etmeğe salâhiyet verildiği görülmektedir. Bu hususta kanun, dairelerince de doğrudan doğruya buna karar verileceğini beyan etmektedir.

Sayıştay'ın bir dairesi, bir hesabı muhakeme ederek ilâm ısdar eyledikten sonra ilâm fıkralarında münderiç meselelerden biri hakkında leh veya aleyhte olarak muhakemenin tazelenmesi sebeplerinden birine muttali olursa o meseleye ait fikrayı yeniden tetkik edip hükmünü yeniler. Yani evvelce verilmiş kararı değiştirecek mahiyette bir sebebe (A - G fıkralarında yazılı sebeplerden birine) ıtıla hasıl ederse yanlış olan eski kararını kaldırıp doğru olan yeni kararı ikame eder.

Muhakemenin iadesi sebeplerine dairece muhtelif tarzda ıtıla olunabilir:

Muhasiplerin hesapları raportör denetçi tarafından tetkik olunup tesadüf edilen meseleler hakkında muhasiple tahakkuk memurlarının da mütalâa ve müdafaası alındıktan sonra tanzim edilen raporu üzerine Sayıştay'ın ait olduğu dairesinde muhakeme edildiği malûmdur. Bir muhasibin

müteakip sene hesabı dairece tetkik olunurken evvelki sene veya senelerden devren gelen bir yolsuzluğa tesadüf olunabilir. İşte dairenin bir hesabı muhakeme ettiği sırada evvelki senelerden sürüp gelen bir yolsuzluğa tesadüfı halinde, evvelki sene hesabının muhakemesinde o meseleden dolayı verilmiş olan beraet hükmünün kaldırılarak; hâdisenin icabettirdiği tazminat ile alâkadarların mahkûm edilmesi icabeder. İşte tasvir edilen şu muamele, Sayıştay'ın ıttılai üzerine muhakemenin yenilenmesinden başka bir şey değildir.

Sayıştay dairesi muhasip hesabını muhakeme ederken tesadüf eylediği bir hâdisе hakkında tazmin kararı vermiş bulunup ta, müteakip seneler hesabını tetkik ve muhakeme ederken aynı meseleye tekrar tesadüf ederek elde ettiği delillere göre vermiş olduğu tazmin kararının haklı bulunmadığına kanaat hasıl ederse, aleyhte olan evvelki hükmü yeniden tetkik ve muhakeme ederek tazminatı kaldırır.

İtiraz sebeplerine Sayıştay tarafından ıttıla: Muhakemenin iadesi sebeplerine Sayıştay daireleri tarafından bir ıttıla mümkün olduğu gibi, denetçiler tarafından da ıttıla imkânı vardır. Muhasebe ile tahakkuk memurlarının bağlı bulunduğu daire, Maliye Bakanlığı, Sayıştay savcısı taraflarından da muhakemenin yenilenmesi sebeplerine sonradan ıttıla edilebileceği tabiidir.

Yalnız burada ehemmiyetli bir nokta vardır ki o da şudur: Sayıştay denetçileri bir hesabı tetkik ederken her kalem muameleyi birer birer gözden geçirmeğe ve her birinin isbat evrakının matlûp şekle ve usule uygun ve muamelenin kanuna muvafık bulunduğuna üşenip yorulmadan araştırmağa mecburdur. Bu araştırmada noksan ve karanlık görülen cihetleri muhasiple tahakkuk memurlarından ve icap ederse bunların bağlı bulundukları dairelerden istizah ile lüzum gördüğü malûmat ve vesikaları alır.

Bu suretle her muameleyi etraflıca tetkik etmekle mükellef bulunan denetçi, tetkiklerini ikmal ile o muameleyi kabul ettikten sonra o muamelelerden birinin veya bir ka-

çının yolsuzluğunu isbat eden vesikalara sonradan tesadüf ederse, ancak o zaman muhakemenin iadesini istemekte haklı olur. Zira muameleyi müstenit olduğu vesikalara göre tetkik etmiş ve yolsuzluk görmemiş iken şimdi yolsuzluğu isbat eden delillere vâkıf olmuş demektir. Binaenaleyh izhar ettiği kanaatin dayandığı deliller ve vakıalar hakikate uymamış olduğundan tekrar tetkiklerde bulunarak yeniden kanaati izhar eylemesi icabeder.

Yoksa denetçi, ilk tetkikat sırasında lâzımgeldiği veçhile ciddi araştırmalar yapmamış, icabeden malûmatı tedarik etmemiş ve o muamelenin kanun dahilinde yapıldığına tam bir kanaat temin eylemeden kanaatini izhar ederek meselâ; tazmini mucip bir muamelede mesuliyeti mucip bir hal görememiş ise, vazifesini ihmal eylemiş demektir.

Denetçinin ihmal veya dikkatsizliği sebebiyle kaçırdığı mesuliyeti mucip muamelelere sonradan ıtıla halinde, o meseleler hakkında verilmiş bulunan beraet hükmünün kaldırılması icabetmez. Zira böyle muamelelerin de sonradan muhakeme edilmesi kabul edilse, Sayıştay kararlarının ciddiyeti ihlâl edilmiş olur. Muhakemenin yenilenmesine sebep olan ıtıla, bidayeten muamelenin dayandığı isbat evrakına göre ilişiksiz görülerek beraet kararı verildikten sonra işin mahiyetini meydana çıkaran evraka daire veya denetçi tarafından sonradan hasıl edilen vukuftur.

Muhasip veya tahakkuk memuru taraflarından yapılacak itirazlar: Sayıştay'ın bir ilâmı hakkında muhasip ile tahakkuk memuru tarafından muhakemenin yenilenmesi talebinde bulunmak suretile yapılacak itiraz, muhasip ile tahakkuk memuru tarafından yapılır. Muhasip veya tahakkuk memuru ya doğrudan doğruya Sayıştay Başkanlığına veya merbut olduğu daireye irsal veya tevdi edeceği bir dilekçe ile itirazlarını dermeyer ederler.

Bu dilekçede evvelâ itiraz edilen ilâmın hangi muhasipliğin hangi sene hesabı münasebetile hangi tarih ve numaralı ilâm olduğu yazılır. Sonra hangi fıkraya itiraz edili-

yorsa, ilâmın o fıkrası hikâye edilerek bu fıkra hakkında icabeden izahat ita olunur ve o mesele hakkında elde edilmiş isbat evrakı mevcut ise bunlara sıra numarası konarak bu cihet de izahatın altına ilâve ve kaydolunur. Bu suretle bir fıkra hakkındaki müdafaa ve mütalâa beyan ve dayandığı evrak irae olunduktan sonra diğer fıkraya geçilir.

Sayıştay'ca yapılacak tetkikatı teshil için ilâm fıkralarının sıra numaralarını ve hattâ muamelenin tarih ve numarasını dilekçede göstermek muvafık olur. Yazılacak dilekçe fıkralarında itirazın kanunî sebepleri ve delilleri sarahatle ve tafsilâtla gösterilmek lâzımdır. Yoksa «ilâmın filân fıkrasında şöyle denilmiş; buna itiraz ederim» demekle iktifa eylemek doğru olamaz. Zira evvelce verilmiş olan hükmün değiştirilmesi için Sayıştay Kanunu'nun 57 nci maddesinde A-G bentlerinde yazılı sebeplerin mevcut olması icabeder. Böyle bir sebep gösterilmeden ve icabederse tevsik edilmeden yapılacak itiraz faydasızdır. Çünkü Sayıştay'a verdiği kararı değiştirmek için kanunî bir sebep gösterilmemiştir.

Gerek muhasip ve gerek tahakkuk memuru tarafından hazırlanan itiraz dilekçesi hem muhakemenin tazelenmesi, hem de hükmün temyizi talebini ihtiva etmiş olmasında mahzur yoktur. Aynı dilekçe ile her iki kanunî itiraz salâhiyetini kullanmak mümkündür. Lâkin muhakemenin iadesi talebini, temyiz talebinden ayrı yapmak, neticeyi daha evvel almağa sebep olabilir.

İlâmın bir fıkrasına itiraz edildikten sonra, diğer fıkralar hakkında muhakemenin iadesi sebepleri elde edilirse, bu fıkralar hakkında da sonradan itiraz olunabilir. Elverir ki 57 nci maddede gösterilen beş senelik müddet zarfında vukubulsun. Maamafih, bütün itirazların bir dilekçede ve bir arada beyan edilmesi hem itiraz eden için tasarruflu ve hem de Sayıştay için sühuletti olur.

İlâmın aynı fıkrasına hem muhasip ve hem tahakkuk memuru tarafından ayrı ayrı itiraz olunabilir. Bu hal muhasip ile tahakkuk memurunun ayrı ayrı yerlerde bulundukları zaman zarurî olur. Maamafih gerek muhasip ve gerek tahakkuk memuru tarafından olsun, yapılan itiraz üzerine,

bir kısım tazminat kaldırılırsa, bu tazminat kimlerin uhdesinden kaldırılmış ise olbapta tanzim olunacak ilâm alâkadarlara, dairelerine, Maliye Bakanlığına ve savcılığa tebliğ olunacaktır.

İtiraz edecek muhasip veya tahakkuk memuru, vefat etmiş bulunursa, itiraz hakkı bunların mirasçılarına intikal eder. Medenî Kanun un 549 uncu maddesinde mirasçıların müteveffanın borçlarından şahsan mesul olacakları gösterilmiştir. Müteveffanın mirasçıları kız veya erkek çocukları ile sağ kalan karı veya kocasıdır (Medenî Kanun, M. 439 ve 444). Şayet müteveffanın karısı veyahut çocukları mevcut veya hayatta değilse babası veya anası mirasçı (Madde 440) ; bunlar sağ değilse büyük baba veya büyük anası (Madde 441) mirasçısıdır.

Şu halde Sayıştay ilâmlarına karşı itiraz hakkı, müteveffanın kanunî mirasçılarına ait bulunduğu kanunî mirasçılardan biri veya hepsi müştereken müteveffa hakkında sadır olan ilâma itiraz edebilirler.

Mirasçılar, müteveffa hakkında ısdar olunan ilâmlarda münderiç tazminatı ödemeğe mecbur bulundukları cihetle bu mecburiyetten ancak Medenî Kanun'un 545 inci maddesi mucibince mirası reddetmek suretile kurtulabilirler. Medenî Kanun un bu maddesinin ikinci fıkrasına nazaran müteveffanın vefatı anında terekenin borca müstağrak olduğu şayi veya sabit olursa mirasçılar tarafından miras reddedilmiş olacağını mirasçılar nazarda tutmalıdırlar.

İlâmlara itiraz yalnız itiraza hakları olan beş zümre tarafından yapılacağından muhasip ve tahakkuk memuru olmamakla beraber bunların rücu hakkı olan ve hakkından fazlasını almış veya borcundan noksanını vermiş bulunan kimseler ilâma itiraz edemezler. Bu gibi alâkalılar ilâmlarda lehlerine bir itiraz sebebi görürlerse muhasip veya tahakkuk memuru delâlet ve marifetile itiraz edebilirler. Yani bunlar itirazlarını muhasibe veya tahakkuk memuruna söylerler, onlar da bu sebeplere dayanarak itiraz edebilirler.

İlâmların taallûk eylediği kat'î hesapların Büyük Millet

Meclisince kabul edilmiş olması: Sayıştay tarafından muhasip hesaplarının tetkikinde bütçe sarfiyatında görülen yolsuzluklardan dolayı muhasiple tahakkuk memurunun tazminat ile mükellef tutulduğu ve ilâmlara bu tazminatın dercolunarak muhasiplere tebliğ olunduğu malûmdur. Muhasiple tahakkuk memurlarının bütçe sarfiyatını icra eyler iken vukua getirdikleri kanuna muhalif muamelelere müteallik rakamlar muhasiplerin bütçe sarfiyatından tenzil edilmezler. Yani muhasibin hatalı tediyatı neden ibaret ise o hatalı rakamlar üzerine bütçenin kat'î hesabı yapılır. Şu halde Büyük Millet Meclisince tetkik olunup kanun halini alan kat'î hesap kanunlarının fasıl ve maddelerinde gösterilen rakamlar, muhasipler tarafından fuzulî olarak sarfedilmiş bulunan paraları da ihtiva ederler.

Halbuki böyle hatalı sarfiyat miktarını da muhtevi bulunan rakamlara istinaden yapılan kat'î hesabın Büyük Millet Meclisince tasdik olunması, mantıkan, hatalı sarfiyatın da Meclisçe kabul edilmiş olduğu mânasını tazammun eder ve bu itibarla da artık o hatalı sarfiyattan muhasiplerle tahakkuk memurlarının mesul tutulmamaları lâzımgelir. Bu takdirde de o seneye ait hesapların ilâmlarındaki bütçe sarfiyatından mütevellit tazminatın muhasiplerle tahakkuk memurları uhdelерinden kaldırılmaları iktiza eder. Bu neticenin ise, kendi fiil ve hareketlerde hâzineyi ızzar etmiş olanların hukukî mesuliyetlerini hiçe indireceği tabiidir. Bu sebeple Sayıştay Kanunu yapılırken, kat'î hesapların Büyük Millet Meclisince tasdik edilmesi ileri sürülerek muhasiple tahakkuk memurlarının mesuliyetten kurtulmalarına mâni olacak bir kayıt kanuna ilâve edilmiştir. Bu ilâve 57 nci maddenin son fıkrasıdır. Bu fıkra (Büyük Millet Meclisinden hesabı kat'îlerin kabul edilmiş olması eşhas zimemine müessir değildir) şeklindedir.

Buradaki eşhas zimemi tâbirinden kasdolunan mânanın biri muhasiplerin kanun hilâfı sarfedip eşhas zimemine aldıkları paralar, diğeri de Sayıştay ilâmları münderecatım eşhas zimemine almak suretile bu hesapta görülen paralar olup taallûk ettikleri senelerin kat'î hesaplarının Meclisçe

kabul edilmiş olması sebeble tahsil edilmekten sakıt olmayacakları anlaşılmaktadır. Binaenaleyh muhasip veya tahakkuk memuru tazminatı ihtiva eden bir ilâmın taallûk ettiği sene kat'î hesabının Büyük Millet Meclisince tasdik edilmiş olduğuna dayanarak bütçe sarfiyatından mütevellit bulunan zimmetlerin kaldırılmasını isteyemezler.

Muhakemenin iadesi talebinde zaman aşımı: Yukarıda kimler olduğu izah edilen alâkalılar tarafından bir ilâm hükmünün yeniden tetkiki isteğinde bulunulmak için 5 7 nci maddeye bir müracaat müddeti konulmuştur. Bu müddet (ilâm tarihinden itibaren beş sene) dir. Kanun ilâm tarihinden itibaren beş sene zarfında alâkalının muhakemenin iadesi talebinde bulunmasına imkân vermiştir. Binaenaleyh beş sene geçtikten sonra farkına varılacak veya zuhur edecek yeniden tetkik sebepleri ileri sürülerek hükmün düzeltilmesi istenemez. Bu beş sene müddetin başlangıcı kanunda ilâm tarihi olarak gösterilmiş ise de tatbikatta zaman aşımının başlangıcı ilâmın alâkalıya tebliği tarihi olarak kabul edilmiştir. Çünkü Sayıştay dairelerince ısdar olunan ilâmlar, alâkalıların adresi değiştirmeleri veya alâkalıların sarîh adreslerinin elde edilememiş bulunması gibi sebeplerle tebliğ edilemediğinden zaman aşımını ilâm tarihine bağlamak makul ve muhik olamaz. Bu sebeple Borçlar Kanunu'nun 130 uncu maddesi hükmü de muteber olmak üzere beş senelik müddet ilâmın alâkalıya tebliğinden itibaren geçmeğe başlar.

İlâmın tebliğinden itibaren beş sene zarfında elde edilecek muhakemenin iadesi sebeplerine dayanılarak alâkalılar tarafından (ve muhasiple tahakkuk memurunun rücu hakkı olan şahısların itirazları da bunlar vasıtasile) hüküm aleyhine müracaat mümkündür.

Muhakemenin iadesi talebinde bulunmak icrayı durduramaz: Sayıştay Kanunu'nun 60 inci maddesinde muhakemenin iadesi istidasında bulunmak icrayı alıkoymaz denilmiştir. Binaenaleyh 55 inci maddede gösterildiği veçhile Sayıştay ilâmları katîyet kesbettikten sonra, yani ilâmın tebliğini takip eden günden itibaren 60 günlük temyiz müddeti

nihayet bulmasını müteakip icra Kanunu mucibince infaz olunur. İlâmı infaz mevkiine koymak vazifesi muhasiple tahakkuk memurunun bağlı bulunduğu Bakanlık veya müstakil umum müdürlüğe verilmiş olduğundan ilâm bunlar tarafından icra mevkiine konulur.

İcranın tehirini icabettiren bir sebep mevcut ise icrayı tehir etmek kararı, yeniden muhakemeyi yapan dairece ittihaz olunur.

B — TEMYİZ:

Sayıştay ilâmlarına karşı temyiz yolu ile de itiraz mümkündür. Temyiz edilen ilâm hükmü, on iki kişiden mürekkep Sayıştay Temyiz Kurulu tarafından tetkik edilir. Temyiz Heyetinin kararı nihaî karar olduğundan, bu karara karşı tekrar temyiz tetkikatı icra ettirmek üzere Danıştay'a müracaat olunamaz. Çünkü kanun muhasip hesapları hakkında Sayıştay dairelerince verilen ilâmların temyiz mercii olarak işbu 12 kişiyi (Sayıştay Temyiz Kurulu) kabul etmiştir.

Temyiz sebepleri: Kanunun 62 nci maddesinde temyiz sebebi olarak

A — Kanuna muhalefet edilmesi,

B — Salâhiyetin aşımı,

C — Muhakeme usullerinin bozulması

gösterilmiştir. Bu sebepler Hukuk Muhakeme Usulleri Kanunu'nun temyize müteallik sebeplerinin üçüne tamamen benzediğinden bu sebepler üzerinde fazlaca durmağa mahal yoktur.

Temyiz müddeti: Sayıştay daireleri tarafından muhasip hesapları hakkında verilen hükümlere karşı temyiz hakkını kullanmak için kabul olunan müddet 60 gündür. İdarî kararlar aleyhine Devlet Şûrası'na müracaat müddeti 90 güne çıkarıldığı halde Sayıştaya temyiz için müracaat müddeti 60 gün olarak kalmıştır. Bu müddet ilâmın alâkadara tebliğini takip eden günden başlar. Borçlar Kanunu'nun 130, 77 ve 78 inci maddeleri mucibince 60 ıncı gün bir tatile tesa-

düf ederse tatilin nihayet bulduğu günü takip eden günde müddet bitmiş olur. Bu günün mesai saati nihayet buluncaya kadar temyiz dilekçesi, aşağıda gösterilecek iki makamdan birine verilebilir.

Sayıştay'ca ısdar olunan bir ilâma karşı temyiz hakkını kullanmak isteyen bir kimse, bu hakkını istimal için doğrudan doğruya Sayıştay'a müracaat edecek yerde her nasılsa başka bir mercie müracaat etmek suretile 60 günlük müddeti tecavüz ettirmiş bulunursa bu kimsenin Sayıştay'a karşı kullanacağı temyiz hakkının sukut etmiş olup olmadığı noktasından mesele tetkik olunursa görülür ki, Hukuk Muhakeme Usulleri Kanunu'nun 193 üncü maddesi münasebetile ittihaz olunan 1 71 sayılı tefsirde bu mesele şöyle hallolunmuştur:

(Her hangi bir İdarî karar aleyhine merciinin gayri bir mahkemeye müracaat olunup ta müracaatı vakıa vazife meselesinden dolayı reddolunup ta bu karar temyiz edilmemiş ise, Hukuk Muhakeme Usulleri Kanunu'nun 193 üncü maddesindeki on günlük müddet, bu red kararının katiyet kesbettiği günden başlar.

Karar temyiz edilip te tasdik edilmiş ise tashihi karar edilip edilmediğine bakılır. Tashihi karar olunmamış ise on günlük müddet tashihi karar müddetinin mürurundan başlar.

Tashihi karar edilip te tasdik olunmuş ise on günlük müddet bu hükmün tefhim veya tebliğ tarihinden başlar).

Temyiz dilekçesi ile lâyihalarının verileceği iki makam:

Sayıştay Kanunu'nun 65 inci maddesinde temyiz dilekçesinin veya temyize müteallik lâyihaların takdim olunacağı iki makam gösterilmiştir. Bu makamdan biri Sayıştay Birinci Başkanlığıdır. Binaenaleyh kendisine ilâm tebliğ olunan bir kimse tebliğ tarihini takip eden günden itibaren 60 gün zarfında temyiz dilekçesini kendisi nerede bulunursa bulunsun doğrudan doğruya Sayıştay başkanlığına tevdi eylemiş bulunması lâzımdır.

İkinci makam ise Ankara haricinde bulunanlara mahsus olmak üzere mahallin en büyük mülkiye memurudur.

Ankara haricinde bulunan muhasip veya tahakkuk memuru vereceği temyiz dileğini, ilâmın tebliğini takip eden günden itibaren 60 gün içinde mahallin en büyük mülkiye memuruna vermiş bulunması lâzımdır.

Mahallî en büyük mülkiye memurlarının illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar, bucaklarda bucak müdürleri olduğuna şüphe yoktur. Dilekçe yalnız bunlara verilecektir. Yoksa meselâ bir posta ve telgraf muhasibinin dilekçesini kendi müdürüne vermesi maksut değildir. Bunun için posta ve telgraf muhasibinin dilekçesini mensup olduğu müdür veya başmüdür veyahut ta umum müdürlüğe vererek bu vasıtalarla gönderilen dilekçeler Sayıştay'a 60 günlük müddetin mürurundan sonra varit olmuş bulunursa bu dilekçe üzerinde temyiz tetkikatı yapmağa, zaman aşımı noktasından Sayıştay Temyiz Kurulu salahiyetli değildir.

Temyiz eden kimsenin, temyiz dilekçesini verdiği makamdan, evrakın alındığını gösteren bir makbuz istemeğe hakkı olduğu kanunun 65 inci maddesinin son fıkrasında gösterilmiştir.

Temyiz eden kimsenin tanzim edeceği dilekçe: Temyiz eden kimsenin tanzim edeceği dilekçede ilâmın hangi numaralı fıkrasına ne sebeple itiraz eylediği beyan ve icabeden isbat vesikaları da dilekçeye raptolunur.

Bu dilekçe karşı taraf kaç adet ise o kadar nüsha hazırlanmak lâzımdır. Meselâ Maliye Bakanlığı tarafından tâyin edilmiş olan bir muhasip aldığı ilâma itiraz edecek ise, tanzim edeceği dilekçe adedi biri Maliye Bakanlığına, biri Sayıştay Savcılığına mah us olmak üzere üç nüsha olmalıdır. Eğer muhasip başka bir bakanlık veya daireye bağlı ise o zaman bu adede bağlı bulunduğu bakanlık veya daireye ait olmak üzere bir nüsha daha ilâve olunmak icabeder. Eğer muhasip Evkafa, il özel dairelerine veya belediyelere bağlı ise — ilâm Maliye Bakanlığına tebliğ edilmediğinden — Mâliyeye verilecek nüshaya lüzum yoktur.

Lâyihalar ve müddeti: Sayıştay'a gelen temyiz dilekçeleri, karşı taraflara tebliğ olunur. Dilekçeyi tebellüğ eden ta-

raf tebliğinden itibaren 30 gün içinde tanzim edeceği cevabı iki nüsha olarak Sayıştay'a tevdi eder.

Bu cevabın bir nüshası temyiz edene tebliğ olunur. Bunun üzerine temyiz eden bu cevaba karşı 13 gün içinde cevap vermeğe mecburdur. Temyiz edenin verdiği bu cevap tekrar karşı taraflara tebliğ olunur. Karşı taraflar buna 15 gün içinde cevap verirler.

Karşı taraflardan gelen cevap üzerine Sayıştay raportörlüğünce itirazın bir fezlekesi hazırlanır. Bu fezleke temyiz heyetinde okunup icabeden incelemeler yapılarak karara bağlanır.

Karşı taraflardan biri müddeti içinde cevap vermezse, cevap vermesi için beklenmez, cevap alınmadan muameleye devam olunur. Meselâ Maliye Bakanlığına bağlı bir muhasibin dilekçesinin bir nüshası Maliye Bakanlığına, bir nüshası Sayıştay savcılığına tevdi olunur. Bunlardan biri veya ikisi müddeti zarfında cevap vermezse cevap vermesi için beklenmez. Muamelenin müteakip safhasına devam olunur.

Murafaa hakkı: Temyiz edenin veya karşı tarafların yazı ile beyan etmek, yani dilekçelerinde bildirmek şartile temyiz tetkikatında hazır bulunmak hakkına mâlik bulundukları kanunun 66 ncı maddesinde tasrih edilmiştir. Temyiz Kurulu da temyiz tetkikatında hazır bulunmasına lüzum gördüğü takdirde temyiz edeni heyete davete ve dilediği izahatı almağa salâhiyetlidir.

C — Karar tashihi: Muhakeme Usulleri Kanunu'nun temyiz kararlarına karşı kabul ettiği (Tashihi karar) müracaatı Sayıştay Temyiz Kurulunun kararları hakkında da tatbik olunmaktadır.

Kararın tashihi talebi için müracaat müddeti temyiz kararının tefhim veya tebliği tarihinden itibaren on beş gündür. Tashih sebepleri şunlardır:

- 1 — Zat hükme müessir itirazatın meskûtünan bırakılması;
- 2 — Bir ilâmda yekdiğerine mübayın kararlar bulun-

ması, yâni, temyiz kararından yekdiğerine mübayin hüküm bulunması;

3 — Hükümün usul ve kanuna muhalif bulunması;

4 — Mahkemei temyizde ibraz olunup, zat hükme müessir evrakta bir sania ve sahtelik vuku bulmuş olması.

Temyiz Kurulu karar tashihi isteyen tarafın dilekçesinde beyan eylediği esbap dışında başka kanunî sebepler taharri ve tetkik edemez.

Aynı ilâm aleyhine birden fazla karar tashihi talebi mesmu değildir, Karar tashihi dilekçesinin reddine veya kabulü ile eski kararın değiştirilmesine dair verilecek hükümlere karşı da karar tashihi yoluna gidilemez. Karar tashihi talebi icrayı tehir etmez.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ NDE KABİNE VE BAKANLIKLAR ⁽¹⁾

Yazan: **W. B. Munro**
Kaliforniya Teknik Üniversitesinde
Tarih ve İdare ilmi Profesörü

İngilizceden Çeviren:
Vecihi TONÜK

§ Birleşik Devletlerin kurucuları, Bakanların kongre dışında kalmalarını amaçlayan hareket tarzlarıyla doğru ve akıllıca bir yol tutmuş olduklarını yine kendileri ispat etmiş bulunuyorlar.

Walter Bagehot

§ Yürütüm erkinin yaşama erkine tefevvuk ve tahakkümü kör bir anayasanın esaslı ilkelerini tamamiyle ortadan kaldıralım.

Edward Gibbon

KABİNENİN DOĞUŞU

Yürütüm başının etrafında bizzat kendisi tarafından seçilmiş olan bir takım danışmanların veya Bakanların bir halka teşkil etmeleri idare tarihinin kaydettiği en eski usullerden biridir. Bu usul İngiltere’de Anglosakson kurallarının zamanında belirmiş ve Normanlar devrinde de kiralığın tabii bir usulü sayılmıştı.

Kıralın bu danışmanları zamanla has şûra haline gelmiş ve bundan da bugünkü İngiliz Kabinesi doğmuştur. Bugün kabine Birleşik Kırallığın gerçek yürütüm organı ve parlâmentonun sürekli bir komitesi halinde vazife görmektedir.

Bir bakıma göre İngiliz ve Amerikan kabineleri birbirlerine benzerler: Eler ikisinin de anayasal temeli yoktur. İngiltere’de kabine sadece örf ve âdete istinat etmektedir. Birleşik Devletler için de aynı şey söylenebilir. Zira anaya-

¹ W. B. M. Unro, The Government of The United States. 4 üncü basılış. Newyork, 1937.

şada kabineye dair bir hüküm mevcut değildir. Anayasa yalnız bir yerde devlet dairelerinin başlarından bahsetmektedir. Fakat kabinenin anayasal bir temelden yoksunluğu tarzındaki karşılıklı bu benzeyiş bir tarafa bırakılırsa önemli hususlarda bu her iki memleket birbirinden çok farklıdır. Kabinesiz bütün İngiliz hükümet cihazı işlemekten kalır. Zira kabine İngiliz hükümet sisteminin mihreridir ve bütün cihaz bu mihrerin etrafında işlemektedir. Birleşik Devletlerde ise kabine millet idaresinin esaslı bir parçası rolünü oynamaz. Devlet dairelerinin başları yani Bakanlar teşkilâtlanmış bir heyet olarak teşekkül etmeseler ve kabine içtimaları seneden seneye bile yapılmış olsa federal hükümetin tekerlekleri aynı süratle dener ve devrini ikmal eder.

Anayasayı yapanların kabineye esaslı bir mevki ve önem vermemiş olmalarına rağmen Anayasada Bakanlardan bahs olunması.

Amerikan federal sisteminin yapıcıları devrinden önce bazı sömürgelerde valilik danıştayının (şûrasının) mevcudiyetini ve bunun gördüğü işleri pekâlâ biliyorlardı. Fakat bu valilik şûrası hakkında iyi ve müsait izlemleri (intibaları) olmadığı için yeni anayasanın Devlet Şûrası'na müteallik bir hükmü ihtiva etmesi yolundaki teklifi reddetmişlerdi. Diğer taraftan ittihadın yapması lâzımgelen idari işlerin hepsini Cumhurbaşkanının bizzat kendisinin yapmaması ve kendisine bağlı çeşitli daireler meydana getirebilmesi sağlanmış ve fakat bu dairelerin ve bunların görev ve yetkilerinin nelerden ibaret bulunduğu tâyin ve tesbit edilmemiş idi.

«Cumhurbaşkanı icra salâhiyetini haiz bulunan dairelerin herbirinin başındaki bakanın yazılı fikrini sorabilir.» İşte anayasanın Cumhurbaşkanının kendisinin icra salâhiyetini haiz olan Bakanlariyle ve baş danışmanlariyle münasebeti hakkındaki hükmü bundan ibarettir. Devlet dairelerini yani Bakanlıkları kongre (Senato ile sayıavlav meclisi) ihdas etmekte Cumhurbaşkanı da ihdas olunan her daireye

bir baş yani Bakan seçmektedir. 1789 toplantı döneminde kongre ilk defa Dışişleri, Maliye ve Harbiye olmak üzere üç Bakanlık ihdas etmişti. Yine bu yıl içinde Adalet ve Posta idareleri de kurulmuş ise de bunlar Bakanlık payesinde sayılmış değildi. Daha sonraları bunlar da Bakanlık oldu. Kongre zaman zaman bunlara diğer Bakanlıkları da ilâve etti. 1798 de Bahriye, 1849 da İçişleri, 1889 da Tarım, 1903 de Ticaret, 1913 de Çalışma Bakanlıkları kuruldu ki, böylece hepsi 10 Bakanlık oluyordu, işte bu on Bakanlığın başında bulunan Bakanlar kabinenin mutad ve tabii üyeleri unvanını taşımaktadırlar.

Bakanların Kanunî Durumları

Her devlet dairesinin başında bulunan bu şefler sırasına göre Bakan, devlet kâtibi, genel temsilci veya müdür diye anılmakta ve senatonun rıza ve muvafakatiyle Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadırlar. Fakat bu rıza ve muvafakat alma usulü hâlen mer'i ve muteber tutulmamaktadır. Cumhurbaşkanı, Bakanlığa seçtiği kimseleri hemen senatoya bildirmekte ve Bakanlar da her vakit kabili azil olmakla beraber Cumhurbaşkanı'nın müddeti hitam buluncaya kadar iş başında kalmaktadırlar. Mutad mânada aziller pek nadir ise de Cumhurbaşkanı ile âhenkli bir çalışma ve işbirliğinin sağlanmaması sebebiyle Bakanlıktan istifa nadir değildir. Bundan açıkça anlaşılıyor ki, kabinenin her üyesinin Cumhurbaşkanı'na karşı bütün işlerde sadakatle me'lûf olması ve ciddi görüş ayrılıkları çıktığı takdirde muhalefette kalan Bakanın hemen vakit geçirmeksizin istifasını sunması mecburidir. Kabinenin her vakit mütesanit bulunması gerektir.

Kabine Üyelerinin Seçim ve Atanma Usulü

Cumhurbaşkanı kendi kabinesini teşkil edecek olan devlet dairelerinin başlarını seçerken hiçbir kayıtla bağlı değildir. Ne anayasa, ne de diğer kanunlar Cumhurbaşkanı-

nının takdir ve intihap salâhiyetini tahdit etmemiştir. Cumhurbaşkanı kimi isterse onu Bakan tâyin edebilir. Fakat Cumhurbaşkanı senato ve saylavlar meclisi üyelerinden birini bir Bakanlığa tâyin ederse o artık kongrede ahzi mevki edemez. Bazı ameli mülâhazalar da bir dereceye kadar Cumhurbaşkanının intihap ve tâyin salâhiyetinin kullanılmasına müessir olmaktadır. Zira Cumhurbaşkanının kendi siyasî partisiyle ilgi ve bağılılığını devam ettirmesi mutaddır. Vaşington, kabinesini başka başka partilere mensup kimseler arasından seçmeye gayret etmiştir. Bu sebepledir ki Thomas Jefferson'un Dışişleri Bakanlığına ve Alexandr Hamilton'u Maliye Bakanlığına getirmişti. Bunların her ikisi de işgal ettikleri mevkiler için lâzımgelen vasıf ve şartları tamamiyle haizdiler. Fakat kendi siyasî görüşlerinde ısrar ederler ve sık sık tek başlarına kaldıkları için Vaşington'u zor durumda bırakırlardı. Böylece ahengin sağlanması için bir çare olmak üzere kabine üyelerinin Cumhurbaşkanının kendi siyasî partisi mensuplarından seçilmesi usulü kabul olundu. Ve bu usul bazı münferit misaller müstesna olmak üzere devam etti. Bununla beraber bu, Cumhurbaşkanının kabine üyelerini parti liderleri arasından seçmesi gerektiği mânasına gelmez. Bunlardan bazılarının böyle parti önderleri arasından seçildiği vâkidir. Fakat bunların çoğu kullanılan anlamda parti önderlerinden olmayanlar arasından seçilmektedir. Bundan başka Cumhurbaşkanı fiili olarak kendi partisiyle asla İşbirliği yapmamış olanlardan ve hattâ vaktiyle muhalif partiye oy vermiş bulunanlardan da kabinesine üye alabilir. Kabineye artık Cumhurbaşkanının siyasî partisinin kurmay heyeti nazariyle bakılmamaktadır. Diğer taraftan kabinede partinin iyi terbiye görmüş, yetiştirilmiş hiç olmazsa bir süvarisinin bulunması da arzuya şayandır. Bu mevkii tutabilecek tipteki bir insan ise ekseriya Posta Bakanlığına atanmaktadır.

Kabine Üyelerinin Seçilmelerine Müessir Olan Mülâhazalar

Bundan başka kabine üyelerinin seçim ve atanmala-

unda parti içinde de coğrafi mülâhazalara pek tabîi olarak yer verilmek gerekir. Cumhurbaşkanî kabinesinin bütün üyelerini yalnız kuzey, güney, doğu veya batı devletlerine mensup olanlardan seçmekle akıllıca hareket etmiş olamaz. Eğer böyle yapacak olursa buralarda kin doğurur. Bununla beraber kabine üyelerinin böyle coğrafya alanlarına bir nisbet dairesinde dağıtılması mecburiyeti de bahis konusu değildir. Bâzı kere kabine üyelerinin ikisinin veya üçünün federasyonu kuran devletlerden yalnız birine verildiği de olur. Eğer varsa parti içindeki muhtelif grupları uzlaştırmak arzusuna da önem verilir. Seçim savaşlarında başkanın sağ eli hizmetini görmüş olanlar da kendilerine bir Bakanlık ayrılmasını beklerler. Meselâ başkan Wilson'un 1913 de William Jennings Briyan'ı Dışişleri Bakanlığına getirmesinin siyasî icaplardan ziyade mazideki yardımlarının bir mükafatı olduğuna inanılmaktadır. Bu arada şahsî dostluğu da hesaba katmalıdır. Geçen 50 yıl boyunca her kabine Cumhurbaşkanının samimiyetine girmiş bulunan en az bir veya iki üyeyi ihtiva etmiştir. Nihayet bir üyenin tecrübesi ve özel bir terbiye ve ihtisas kazanmış bulunması da bütün diğer mülâhazaların bir tarafa bırakılarak belli bir bakanlığın başına getirilmesine tek sebep teşkil edebilir.

Kabine Hakkında Halkın Yanlış Bir Düşüncesi

Halkın bir kısmında kabine üyelerinin her birinin uzman oldukları Bakanlığın başına geçmeleri lâzımgeldiği yolunda bir düşünce hüküm sürmektedir. Bu düşünce demokratik hükümet ve idare felsefesine uygun düşmemektedir. Tarım Bakanı Birleşik Devletler ziraatçilerine değil, Birleşik Devletler halkına hizmet etmek durumunda addolunur. Uzmanlık yürütüm göreviyle ödevli devlet daireleri için şüphesiz zaruridir. Fakat bu dairelerin başları için böyle bir zaruret yoktur. Eğer böyle bir zaruret bulunsaydı, Milis Savunma Bakanının generaller arasından ve Bahriye Bakanının da amiraller arasından seçilmesi gerekli olurdu. Nitekim Lâtin Amerika memleketlerinde böyle yapılmaktadır

Fakat Birleşik Devletlerde böyle bir usulün teessüsüne mâni olunmuştur. Böyle yapılmakla da pek akıllıca hareket edilmiştir. Zira devlet dairelerinin (Bakanlıkların) başında bulunan Bakanlardan umumî vasıf ve meziyetlerden ziyade teknik behre aranmasını haklı gösterecek ciddi sebepler bulmak güçtür. Ancak Adalet Bakanı bundan müstesnadır. Vazifesinin mahiyeti itibariyle Adalet Bakanının hukukçu olması gereklidir. Şurası da hatırlanmalıdır ki, kabine bir danışmanlar mahfelidir. Bu itibarla Cumhurbaşkanının en çok güvendiği danışmanları bu mahfele sokmaya hakkı olmalıdır. Kabineye bir temsilciler meclisi veya meslekî bir teşekkül veya Cumhurbaşkanı üzerinde bir fren ve denetleme vazifesi görecektir bir heyet nazariyle bakılmamalıdır. Kabine Cumhurbaşkanının istediği işleri görmekle yükümlüdür. Cumhurbaşkanı ile kabinenin münasebetleri şahsidir. Amerikan hükümet usul ve esaslarına göre kabine bunun dışına çıkamaz. Zira bütün sorumluluk Cumhurbaşkanının omuzlarındadır. Kabinenin ise hiçbir sorumluluğu yoktur. Cumhurbaşkanı, kıratların ve imparatorların yaptıkları gibi, müşavirlerinin, Bakanlarının sorumluluğu prensibinin arkasına sığınıp saklanamaz.

Kabinenin teşkilinde partililik, coğrafya, uzlaştırma, minnettarlık, siyasî manevra, idari kabiliyet ve şahsî samimiyet gibi çeşitli sebep ve unsurlar rol oynadığından Birleşik Devletler kabinesi mütenevvi ve mütelevvin bir manzara arzeder. Bir Cumhurbaşkanının takip edeceği siyaset, teşkil ettiği kabineye bakılarak derhal anlaşılabilir. Cumhurbaşkanına kurduğu kabineye bakılarak numara verilir. Cumhurbaşkanları birbirlerine benzemedikleri gibi, kabineleri de birbirlerinden farklıdır. Cumhurbaşkanı Wilson kendi fikrinde olanları seçmeğe gayret ederdi.

Cumhurbaşkanı Theodore Roosevelt başka başka fikir ve düşüncelerde olan üyelerden bir kabine kurmuştu. Fakat onun kuvvetli şahsiyeti bunların hemen onun çizdiği yolda yürümesini sağlamıştı. Cumhurbaşkanı Coolidge selefinden bir kabine devir almıştı. Bu kabinede bazı de-ği-

siklikler yaptı ve onların müşterek kararlarına saygı gösterdi.

Cumhurbaşkanı Hoover idari kabiliyetleri nazara alarak bir kabine kurmuş ve başka mülâhazalara pek az yer vermişti. Cumhurbaşkanı Franklin Roosevelt kendi partisinin liberal ve muhafazakâr unsurlarını temsil edebilecek bir kabine teşkil etmeğe çalışmıştı. Bu kabinede liberal unsurlar tefevvuk halindeydi. Bununla beraber kabine dışındaki uzmanların fikir ve mütalâalarından da geniş ölçüde faydalanmıştı. Bâzı Cumhurbaşkanları kabine üyelerinin danışman, diğer bazıları da devlet dairelerinin başı mevkiinde bulundukları düşüncesindedirler. Cumhurbaşkanlarının bir kısmı kabine üyelerinin fikir adamı olmasını arzu ederler, diğer bir kısmı ise iş adamı olmasını tercih ederler. Bâzı Cumhurbaşkanları da kabinelerinde bu her iki tip insanı bir arada bulundurmağa çalışmışlardır.

KABİNEİN GÖREV VE YETKİLERİ

Kabinenin görev ve ödevlerinden söz açılınca onun bir heyet olarak ifa ettiği istişarî görevlerle kabine üyelerinin kendi bakanlıklarının başı olmak sıfatiyle ferden yaptıkları idari görevleri birbirinden ayırmak muvafık olur. Kabinenin bu görev ve ödevlerinin her ikisi de önemlidir. Fakat bunların birbirlerine nisbetle önemleri biraz da Cumhurbaşkanının karakterine bağlıdır. Eğer Cumhurbaşkanı kendine itimadı olan bir adamsa bir danışma kurulu olarak kabinesine ihtiyaç ve bağlılık derecesi nisbeten az olur.

1— Kabinenin Heyet Halindeki Görevleri ve Cumhurbaşkanı ile Münasebeti

Cumhurbaşkanı talep ve arzu etmedikçe kabinenin yapacak istişarî hiç bir işi yoktur. Başka bir deyimle kabinenin Cumhurbaşkanının istişare için toplantıya çağırıldığı yüksek memurlardan mürekkep bir heyet olmaktan başka bir mahiyeti yoktur. Bununla beraber kabine üyelerinin

haftada iki gün, Salı ve Cuma günleri, toplanması âdet hükmündedir. Bu toplantılarda görüşülecek ve yapılacak birçok işler de çıkmaktadır. Sözün kısası kabine Cumhurbaşkanının görüşülmesini uygun bulup havale ettiği işler hakkında mütalâasını bildirir. Bazı defa Cumhurbaşkanı belli bir mesele hakkındaki fikrini zaten evvelden belirtmiş ve kararını vermiş olabilir. Bu takdirde o iş sadece bilgi edinilmek veya teferruatı üzerinde fikir ve mütalâa verilmek üzere kabineye getirilir. Meselâ Cumhurbaşkanı Lincoln esaretin ilgası hakkındaki beyannameyi [¹] kabinesinin mütalâasını almadan kendisi kararlaştırmış ve çıkarmıştı. Cumhurbaşkanı Andrew Jakson kabinesini kendisinin karar verme hürriyetine engel saymış ve bu sebeple hemen iki yıla yakın bir zaman zarfında kabinesini toplantıya hiç çağırma-
mıştı.

Cumhurbaşkanı Buchana seçim müddetinin bitmesine takaddüm eden son yıllar zarfında kabinenin dört beş üyesinin denetimi altında ve bir nevi naip mevkiinde kalmış ve memleketin idaresi kabine tarafından çevrilmiş idi.

Cumhurbaşkanı Franklin Pierce daima kabinesinin fikir ve mütalâasını almış ve bu fikir ve mütalâalar dairesinde hareket etmiştir.

Cumhurbaşkanı General Grant askerî an'aneleri Beyaz Saraya da[²] getirmiş ve kabine memurlarına yüzbaşılarının emirlerini yerine getirmekle yükümlü teğmenleri gözüyle bakmış ve öyle muamele etmiştir.

Cumhurbaşkanı Grover Cleveland her ne kadar kabinesi üyelerinin fikir ve mütalâalarına büyük saygı göstermiş ve birçok hallerde bu mütalâalar dairesinde hareket etmiş ise de kendisi aslen mütehakkim idi.

Cumhurbaşkanı Tehodore Roosevelt önce yapar, sonra kabinesini haberdar ederdi.

¹Emancipation Proclamation issued by President Lincoln at january; 1863.

² White House —Beyaz Saray— Birleşik Amerika Devletleri Başkanının Vaşington'daki resmî ikametgâhıdır.

Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un kabinesi üyeleri ise başkanın icraatını gazetelerden öğrenirlerdi. Fakat en İnatçı Cumhurbaşkanları bile önemli işlerin kabinenin görüşme ve tartışmasına sunulmasını arzuya şayan bulmuşlardır. Çeşitli meseleler kabinede Cumhurbaşkanının oyunun on Bakanın oy una tevafuk ettiğini göstermek için görüşülüp oy'a vazolunmaz; görüşme ve tartışmalar sonunda kabinenin fikir ve mütalâalarının neden ibaret bulunduğunu belirtmek amacıyla oya müracaat olunur. Cumhurbaşkanı noktai nazarını tesbit ve kesin kararını verirken bu fikir ve mütalâalardan da faydalanır. Bu da gayet tabiidir. Zira kabinede görüşme ve tartışmaya katılmış bulunan Bakanlar bizzat Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş liyakat ve muhakeme sahibi danışmanlardır. Eğer bunların birlikte verecekleri fikir ve mütalâalara bir değer ve önem verilmeyecekse niçin bir arada görüşülüp tartışıldıktan sonra fikir ve mütalaaları alınmaktadır? Bununla beraber nihaî tahlilde Cumhurbaşkanı kabinesinin veya herhangi bir kabine üyesinin verdiği fikir ve mütalâa dışında hareket etmek serbestliğine maliktir. Meselâ Cumhurbaşkanı Kinley, Bakan Hey"ın Filipinleri iktisap ve ilhak hususundaki fikrini kabul etmemişti. Bugün bu işde vaktiyle Bakanın doğru ve Cumhurbaşkanının yanlış düşürmüş bulunduğunu inkâr edecek olanlar pek azdır. Cumhurbaşkanı Wilson, Birinci Cihan Harbinde ve barış görüşmelerinde iki Dışişleri Bakanının fikirlerini nazikâne bir kayıtsızlıkla karşılamıştı.

Kabine Toplantıları ve Bu Toplantıların

Değer ve Önemi

Haftada iki defa yapman mutad toplantılardan başka kabine özel toplantılara da çağırılabilir. Kabine müstatil bir masa etrafında toplanmaktadır. Başta Cumhurbaşkanı ve sağında Dışişleri, solunda Maliye Bakanları olmak üzere Bakanlar kıdem sırasına göre masanın her iki tarafında yer alırlar. Eğer Bakanlardan biri Vaşington'dan ayrılmış ise onun yerine müsteşarı veya müsteşar muavini toplantıya

çağırılabilir. Kabinenin toplantıları alenî değildir. Her vakit toplantıların zabıtları da tutulmaz. Toplantıda alınan kararların bir özeti bile halka bildirilmez.

Cumhurbaşkanının kabinesinden mütalâa alıp almadığını veya verilen mütalaayı kabul edip etmediğini hiç kimse bilemez. Bundan ancak pek nâdir hâdiseler müstesnadır. Ve bunlar da aradan uzun bir zaman geçtikten sonra anlaşılabilir. Bir kabine üyesinin müstatil masa etrafından harice bir şey tereşşüh ettirmesi Cumhurbaşkanına karşı çok büyük bir nezaketsizlik teşkil eder. Eğer söylenecek bir şey varsa onu Cumhurbaşkanı kabinenin bir kararı gibi değil, bizzat kendisinin karar ve icraatı olarak halka bildirir.

Sık sık yapılan kabine toplantılarının yaptığı en büyük hizmet Bakanlıklar arasındaki uyumsuzluk ve anlaşmazlıkları önlemesi ve böylece idarede program ve hareket birliğini sağlamasıdır. Bu amaçla Cumhurbaşkanının birden fazla bakanlığı ilgilendiren işleri veya umumi siyasete taallük eden dâvaları görüşüp tartışmak üzere kabinesini toplantıya çağırması mutaddır Cumhurbaşkanı eğer kongreye bir mesaj gönderecekse çoğu zaman bunu önceden kabinede okur. Kabinenin bu mesajı görüşmesi, tadıl teklifi yapması veya demeçte bulunması usul ve kaide dışındadır. Her iş hususî bir ehemmiyet ve vakarla ele alınmakta ve daima derin bir dikkatle ve fakat özel bir meclis halinde tetkik edilmektedir. Eğer Cumhurbaşkanı iyi bir fıkracı ise gündelik işlerin yeknesaklığım fıkra ve hikâyeler anlatarak tâdil eder ve yorgunluğu giderir. Uzun tartışmalara yol açmaz. Nitekim Lincoln ile Tehodore Roosevelt böyle olan Cumhurbaşkanlarındandılar.

2 — Bakanların Ferden Haiz Oldukları Görev ve Yetkiler

Bakanların ayrı ayrı Bakanlıklarının başı sıfatıyla ferdan haiz oldukları görev ve yetkiler kabinenin bir heyet halinde haiz olduğu görev ve yetkilerden daha hayatidir. Her Bakan Cumhurbaşkanına karşı sorumludur ve her va-

kit her işde onun emir ve idaresi altındadır. Fakat fiiliyat ve tatbikatta her Bakana bağımsız hareket edebileceği geniş sahalara bırakılmıştır. Böyle olması da zaruridir. Zira eğer her şeyi doğrudan doğruya bizzat Cumhurbaşkanının denetim ve gözetimi altında bulundurması mümkün olabilirdi Bakanlara zaten hiç lüzum ve ihtiyaç kalmazdı. Hattâ tek bir Bakanlıkta bile Bakanlığın başı sıfatıyla Bakanın şahsen yapabileceği işler o kadar çoktur ki, her Bakanlıkta bir veya müteaddit Bakan muavinleri ve bazı defa da bir müsteşar bulunur. Bunlar günlük işlerin bir kısmını üzerlerine alırlar.

Bundan başka her Bakanlık başlarında bir şef veya bir müdür bulunan bir takım bürolara; bürolar da şubelere ayrılır. Fakat bu bölünüş ve ayrılış her Bakanlıkta bir değildir. Bazı Bakanlıklarda büroların üstünde ayrıca bir teşkilât mevcut olduğu gibi ayrıca komisyonlar, daireler ve tâli şubeler de vardır. Bu bölünüşler ve bunların birbirleriyle münasebetleri hâricteki bir kimseye pek karışık görünür. Her Bakanlığın dahili teşkilâtı kanunla düzenlenmiştir. Diğer birçok memleketlerde olduğu gibi düzenleme işi Cumhurbaşkanının emir ve kararnamelerine bırakılmamıştır. Bu teşkilât uzun senelerin mahsulü olarak yavaş yavaş büyümüş, birbirini takiben iş basma geçmiş olan kongrelerin eserlerini in'ikâs ettirmekte bulunmuştur. Teşkilâtın onarılması ve takviyesi maksadiyle birçok vesilelerle Cumhurbaşkanı tarafından lâzım gelenlere yetki verilmiş ise de idari bünye hâlâ çok karışık bir halde bulunmaktadır.

Bağımsız Daire ve Kurulların İşlemesi

Bu büro, şube ve diğer tâli taksimatın gülmekle ödevli bulundukları iş alanı çok geniş ve şümullüdür. Cumhurbaşkanı değil, Bakan bile bunların arkasından koşamaz. Bundan başka federal hükümetin görevleri gittikçe pek çabuk da artmaktadır. Bugün Vaşington'daki idare makinesinin işleme ve çalışması bir nesil evveline nazaran on iki misli daha çok ve karmaşıktır. Yalnız muhtelif Bakanlıklarla-

rın çeşitli işleri bürolar, şubeler, tâli şubeler ve mülhak daireler arasında taksim edilmekle kalmamış, yeni yeni birçok idari kurul ve komisyonlar da kurulmuştur. Bunlar büyük önem taşıyan görevleri yerme getirmektedirler. Bu arada federal devletler arası ticaret komisyonu, federal ticaret komisyonu, memurlar komisyonu, tarife komisyonu, federal ulaştırma işleri komisyonu, federal tarım kurulu, emekliler idaresi, bayındırlık işleri idaresi vesaire gibi daha birçok teşkilât bu on Bakanlık dışında çalışmaktadırlar. Bunlardan ayrıca başka bir yazıda söz açılacaktır.

Bakanlıkların Genel Görevleri

Bakanlıkların görevlerinin bir kısmı kanunlarla, diğer bir kısmı ise emir ve tüzüklerle belirtilmiştir. Kanun ve tüzüklerle belli bu sınırlar içinde kalmak şartıyla Bakanlar Bakanlıklarının işlerini düzenlemek amacıyla yönetmelikler ve yönergeler çıkarmak hakkına mâliktirler. Bu yönetmelikler ve yönergeler tafsîlâtlı hükümleri kapsayan belgelerdir. Meselâ Hazine Bakanlığının gelirlerin toplanmasına müteallik olan yönetmelik ve yönergeleri büyük bir cilt teşkil etmektedir. İmtiyaz ve beratların verilmesi işlerine ilişkin olarak çıkarılmış bulunan yönetmelikler için de aynı şey söylenebilir. Posta işlevine ait yönetmelikleri sinesinde toplanmış bulunan kitap, halk arasında köpek kulaklı risale diye bilinir ve anılır. Kendisine bir sual sorulunca posta kâtibi fazlaca eskimiş ve kirlenmiş olan bu kitapçığı bas parmağıyla hemen açar ve penceresinden cevabını verir. Bu yönetmelik ve yönergelerin bir nüshasını alıp onlain bir göz gezdiren bir kimse yapılması bu Bakanlıklardan beklenen çok çeşitli işler hakkında bir fikir edinmiş olur. Bunların tam bir listesi ne bir yerde bulunabilir, ne de tanzim edilmiş bulunan bir liste birkaç ay sonra işe yarayacak sıhhat ve vüsuku muhafaza edebilir. Zira değişiklikler sık ve süreklidir [¹].

¹ The United States Government Manual —Federal İdare-

Bir Bakanlığın Başı olarak Bakanın Görevleri

Onun için Vaşington'daki Bakanlıkların başı olan Bakanların iş başında kaldıkları müddet içinde görmekle yükümlü oldukları işlerin burada ancak ana hatlarıyla esaslarını çizip göstermekten başka bir şey yapmak imkânsızdır, Birçok küçük memurların atanması yetkisini kongre, Bakanlara bırakmıştır. Bakanlar kendi daireleri işlerinin düzenli ve sürekli bir surette görülmesini sağlamak için yönerge ve yönetmelikler çıkarabilirler. Daireleri memurlarının muamelelerinden şikâyet edenlerin her türlü şikâyetlerini dinlerler ve icabını yaparlar. Çeşitli fikirler, tavsiyeler ve iltimas dilekleriyle gelen senatör ve sayılları kabul ederler. Bakanlığın siyasetine taallük eden bütün önemli işler ve meseleler karar almak üzere Bakanın masasına gelir ve iyi bir karar almak için de bir yığın rapor ve muhtıraları okumak müşkülâtı vardır. Davet edildikleri takdirde kongrenin komitelerine giderler. Cumhurbaşkanının veya kongrenin yapılmasını istedikleri işlerin yapılmasına nezaret ederler. Nihayet haftada iki defa kabine toplantısında bulunurlar, söylev verirler, resmî tören ve kabullere giderler vakit bulabilirlerse biraz da eğlenir ve dinlenirler.

Birçokları hükümeti yalnız menfi ve dar bir cepheden görürler. Bunların görüşüne göre hükümet dış düşmanlara karşı yurdu koruyan, iç düzensizlik ve güvensizlikleri önleyen, suç işliyenlerin cezalandıran, şunu veya bunu meneden ve genel olarak vatandaşların istedikleri şeyleri yapmasına mâni olan bir teşkilâtta başka bir şey değildir. Fakat bu görüntüş hükümetin sadece bir cephesidir. Ve en önemlisi de değildir. Hükümet millet hayatında men ve tahdit edici bir âmil olduğu kadar yapıcıdır da. O yalnız menetmez, teşvik de eder. Mili hükümetin çeşitli İdarî dairelerinin yaptıkları birçok işler müsbet niteliktedir. Bu iş-

Orunlarını, ve görevlerini hemen hemen tam olarak kapsamaktadır. Bu el kitabı birbirinden ayrılabilir yaprak halinde basılmış olduğundan vukua gelen değişiklikler kolayca işlenebilir.

ler her vatandaşın günlük hayatıyla sıkı bağılılığı bulunan tarım, ticaret, sanayi, ulaştırma, iş, banka, kamu sağlığı ve millî eğitim gibi alan ve konuları kapsamaktadır. Bu sebeple hiç kimse millî hükümet hakkında onun gerçek durumundan başka türlü bir fikre kapılmamalıdır. Hükümetin her alandaki çalışmaları memleketteki her aile yuvasının sağlığı, esenliği, mutluluğu, huzur ve rahatı için hayati ehemmiyeti haizdir.

Şimdi de bu on Bakanlığın ne iş gördüğüne ve nasıl çalıştığına kısaca bir göz gezdirelim.

1 — Dışişleri Bakanlığı ve Görevleri (The State Department)

Dışişleri Bakanlığı, bakanlıkların en eskilerinden biridir ve bunun için de Dışişleri Bakanı kabinenin en kıdemli üyesi olarak yer alır. Fakat Dışişleri Bakam bilinen anlamda bir Başbakan değildir ve Cumhurbaşkanı bulunmadığı veya hasta olduğu vakitlerde kabinejü toplantıya çağırarak salâhiyeti de yoktur. Bakan Lansing bir defa böyle yaptığı için Cumhurbaşkanı Wilson tarafından salâhiyetinin dışına çıktığından bahisle şiddetle muahaze edilmişti.

1 — Dışişleri Bakanlığının diplomatik görevleri:

Dışişleri Bakanlığı bilhassa dış ve diplomatik işlerle uğraşır. Yabancı devletlerle Birleşik Devletler arasındaki münasebetler bu kanal vasıtasıyla cereyan eder. Millî hükümetle federasyonu kuran devletler arasındaki muhabere bu Bakanlık kanaliyle yapılmaktadır. Yapılacak olan arsulusal anlaşma ve sözleşmeleri görüşür; diplomatik muhaberele muhatap olur ve bunlara gerekli karşılıkları verir. Yabancı memleketlerdeki elçilere nasıl hareket edeceklerine dair talimat gönderir. Pasaport verir. Federasyonu kuran devletlerin valileriyle olan muhaberele sevk ve idare eder. Ve bu hususlara müteallik sair daha birçok görevleri yerine getirir. Bu sebeple Dışişleri Bakanı Amerikanın dışişleriyle devletlerarası işlerin Bakanıdır.

Dış teşkilât hakkında da birkaç kelime söylemek uygun düşecektir. Birleşik Devletler önemli dış memleketlerde elçi ve işgüder adıyla diplomatik memurlar bulundurmaktadır. Bunlar senatonun tasvip ve muvafakatiyle Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Bunların görevleri gittikleri memleketlerde Amerikan menfaatlerini gözetmektir. Dışişleri Bakanına muntazaman rapor gönderirler ve vazifelerine dair olarak ondan icabeden talimatı alırlar. Çok önemli yabancı devletler başkentlerindeki Amerikan diplomatik temsilcileri büyükelçi payesindedir. Daha az önemli merkezdekiler ise orta elçi veya işgüder derecesindedir. Bununla beraber görev ve yetki bakımından ikisinin arasında öyle pek de önemli bir fark yoktur. Birleşik Devletler yabancı memleketlere şebhender adı altında da memurlar göndermektedir. Bunlar da Dışişleri Bakanının idaresi altında dış memleketlerdeki teşkilâtın bir kolunu teşkil etmektedir. Fakat şebhenderlerle başşebhenderler diplomatik işlerle uğraşan memurlardan değildirler. Bunlar bilhassa yabancı memleketlerde milletin ticarî münasebet ve menfaatlerini ilerletmek ve korumakla yükümlüdürler.

1924 yılına kadar Amerikanın şebhenderlik ve diplomatik teşkilâtı birbirinden ayrı idi. Fakat bir yıl içinde Rogers Kanunu ile bunların her ikisi bir kuruluş halinde birleştirilerek Birleşik Devletlerin dış teşkilâtı diye anılmağa başlandı. Şimdi bütün şebhenderlik sınıflarındaki memurlar önceden müsabaka imtihanı ile alınmak ve sonra terfi ettirilmek suretiyle atanmaktadır.

Diplomatik sınıflara dahil memurlar da aynı usul ile alınmaktadır. Fakat büyük elçilikler ve elçilikler gibi en yüksek mevkiiler doğrudan doğruya Cumhurbaşkanıınca seçilen zatlar tarafından işgal edilmektedir. Bir genç, hariciye mesleğine girince başşebhenderlik veya diplomatik kollarından birine verilir. Fakat sonradan bunların birinden diğerine her vakit nakil ve tahvil yapılabilir. Dışişleri mesleğine kabul için açılan müsabaka imtihanı hattâ okul mezunu olanlar için bile çok güçtür. Müsabaka imtihanının

uygulanma şekli ve imtihan mevzuları ve diğer hususlara ait malûmat Dışişleri Bakanlığına müracaatla alınabilir. Kadınlar da bu mesleğe girmek hakkına mâliktirler. Başarı kazanan adaylar harice gönderilmeden evvel Vaşingtondaki dışişleri meslekî okulunda bir yıl okumak mecburiyetindedirler. Bu okul Dışişleri Bakanlığınca idare edilmektedir.

2 — Dışişleri Bakanlığının İçişlere Taâllûk Eden Hususlardaki Görevleri

Dışişleri Bakanlığının içişlere taallûk eden hususlarda da görevleri vardır. Kongreden çıkan kanunları neşir ve ilân eder. Tarihî vesikaların ve millî evrak hâzinesinin muhafızıdır. Devlet mühürü bu Bakanlıktadır ve Dışişleri Bakanı Cumhurbaşkanının kararlarının kenarına imza kor. Diğer mesleklerden kaçmış olan suçluların geri verilmesi hakkındaki ilâmların sıhhatini tasdik eder. Nihayet yukarda da işaret edildiği gibi Federal Devletle Federasyonu kuran devletler arasındaki muhaberele bu Bakanlık kanaliyle olmaktadır. Bütün bu görevlerin yerine getirilebilmesi için kıdem ve mevki itibariyle kendisinden sonra gelen bir müsteşar kendine yardım etmektedir. Dört tane müsteşar muavini, bir müşavir avukat, bir ekonomi müşaviri ve diğer muhtelif yardımcıları da vardır. Bütün bunlar Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır.

Dışişleri Bakanlığının Dahilî Teşkilâtı

Dışişleri Bakanlığı muhtelif kısım ve bürolara bölünmüştür. Bunların herbirinin göreceği işler de ayrılmıştır. Meselâ indeks ve evrak bürosu, pasaport bürosu, Lâtin Amerika işleri, Uzak Şark işleri, Yakın Doğu işleri, Batı Avrupa işleri, Doğu Avrupa işleri, sözleşme ve anlaşmalar dairesi gibi. Bazı mühim simalar millete Dışişleri Bakanı olarak hizmet etmişlerdir. Bunlar arasında şu isimler sayılabilir: Thomas Jefferson, John Quincy Adams, James Madi-

son, Daniel Webster, James G. Henry Clay, John William H. Seward, Richard Olney, Elihu Root ve Charles Blaine, Hay Evans Hughes.

Bu zatlar Dışişleri Bakanlığına güzel ve değerli gelenekler kazandırmışlardır. Önceleri bu makamdan Cumhurbaşkanlığına bir atlama taşı olarak faydalanılmıştır. Fakat dahilî harbden beri bu vazifeden Cumhurbaşkanlığına gecen olmamıştı [¹].

II. — Hazine Bakanlığı

(The Treasury Department)

Hazine Bakanlığı kıdem sırası itibariyle ikinci gelmektedir. Bu Bakanlık adının delâletiyle Avrupa memleketlerindeki Maliye Bakanlığına tekabül ettiği intibacı verirse de Amerika'da bu Bakanlığın mali önderliği pek de şümüllü değildir. Diğer birçok memleketlerde Maliye Bakanları mali mevzuata ilişkin bütün işlerde tam bir mübaşeret ve teklif yetkisine sahiptirler. İngiltere'de para işlerine müteallik bütün tedbir ve kararları teklif ve parlâmentoda bunları müdafaa etmek Hazine Bakanına aittir. Fakat Birleşik Devletlerde Hazine Bakanının böyle teşebbüs ve teklifler de bulunmak yetkisi yoktur. Malî teklif ve tedbirler kongrenin huzuruna kendi komiteleri tarafından getirilir. Hazine Bakanı mütalâa ve tavsiyelerde bulunabilir. Fakat onun tavsiye ve mütalâalarının kongrenin her iki meclisince de nazarı itibara alındığı nadirdir. Hazine Bakanı ve maiyetindeki memurlar heyeti yeni bir vergi kanunu tedvini bahis mevzuu olduğu zamanlarda birçok bilgiler ve istatistikler toplamak zahmetine katlanmak mecburiyetindedirler. Fakat kongre siyasî mülâhazalarla hareket etmek itiyadında

¹ Bu Bakanlığın tarihi ve gördüğü işler hakkında fazla tafsilât almak için, Gaillard Hunt'un The Department Of State of the United States, New Haven 1914, adlı eserine başvurulmalıdır. Bakanlığın bugünkü teşkilâtını ise tam ve mükemmel olarak John Mathews'in American Foreign Relations Conduct and Policies; New-York 1928 adlı kitabı tasvir ve izah etmektedir.

olduğu için bu bilgilerden çoğu zaman istigna göstermektedir. Devlet mâliyesi İlmi, İktisadî bilgilerin bir dalıdır; fakat kongre bunu parti siyasetinin bir safhası olarak ele almayı âdet haline getirmiştir.

Hamilton'un Niyet ve Arzusu

Hamilton'un niyet ve arzusu orijinal bir şey değildi. Alexandr Hamilton bu Hazine Bakanlığını kurarken birçok şeyler yapmak niyetindeydi ve İngiliz modelini takip ve taklit etmek istiyordu. Bir Hazine Bakanı olarak kongrenin huzuruna çıkmak ve İngiliz Hazine Bakanının Avam Kamarasında yaptığı gibi hükümetin malî plânlarını arz ve izah etmeyi arzu ediyordu. Fakat kongre Hazine Bakanına bu imtiyazı vermekten imtina etti ve Bakanın gelir ve gider tahminlerini yani bütçe tasarısını yazılı şekilde sunmasını istedi. Bunun neticesi olarak malî plân ve tasarılarla malî mevzuat arasında sıkı ve çabuk bir münasebet kurmak imkân ve talihi tamamiyle kaybedilmiş oldu.

Hazine Bakanlığının Garip Durumu

Erklerin ayrılığı prensibinin en fena tesirleri burada görülmüştür. Devletin malî ihtiyaçları hakkında en iyi bilgiyle sahip bulunan bir Bakanlığın teşkilâtından kongre, federal vergi sistemini ve millî masrafları plânlaştırmak işlerinde tamamiyle faydalanamamakta bulunmuştur. Kongre devlet hâzinesinin kontrolünü müfrit bir kıskançlıkla kendi eline almıştır. Hattâ bazı defa bu kıskançlığı malî işlerde en iyi mütalâa ve tekliflerde bulunabilecek bir bilgi ve vukuf ile mücehhez olduğu şüphesiz bulunan devletin yürütüm koluna mensup kifayetli memurların fikir ve mütalâalarından istigneya kadar götürmektedir. Bu itibarla Maliye Bakanı Federal Devletin malî siyasetinden sorumlu değildir. Hazine Bakanı ne kadar gelir elde edileceğini ve ne kadar para harcanacağını tâyin ve tesbit etmek yetkisine mâlik değildir. Yalnız Cumhurbaşkanı kongrenin her iki meclisi-

nin çoğunluğunu elinde bulundurduğu takdirde Hazine Bakanlığının malı plânlarının yürürlüğe konması imkânlar? mevcuttur.

Hazine Bakanlığının Görevleri

Hazine Bakanlığının bugünkü görevleri çok şümüllü ve önemlidir. Bunlar dört büyük grupta toplanabilir:

1 —Devlet gelirlerinin tahsili;

Devlet gelirlerinin tahsili ve bilhassa tahsildarlarla gümrük memurlarının muamelelerinin nezaret altında bulundurulması bunların başında gelir. Bu yetki gelir konusuna taallük eden tüzükler çıkarılmasını ve tâli memurların karar ve muameleleri aleyhine vâki müracaatların tetkik ve bir karara bağlanmasını kapsar.

2 — Devlet para ve mallarının muhafazası;

Devlet para ve mallarının muhafazasını, usulüne uygun olarak tahakkuk etmiş bulunan bütün devlet masraflarının tediyesini sağlamak da bu Bakanlığa aittir. Vaşingtonda gayet iyi bir surette saklanmakta olan bir hazine mahzeni bulunmaktadır. Dokuz önemli şehirde tâli hazineler vardı. Fakat 1921 yılında bunların hepsi kaldırıldı ve şimdi ise devletin artan paralarının çoğu muhtelif Federal Bankalara yatırılmaktadır. Fakat Hazine Bakanı kanunların koyduğu tahditler mahfuz kalmak şartıyla takdir salâhiyetine sahiptir. Onun için başka bankalara da yatırmaya karar verebilir. 1935 tarihli İçtimâî Sigortalar Kanunu hükümleri ile Hazine Bakanlığının devlet para ve mallarının korunma ve belli yerlere yatırılması hususundaki sorumluluğu çok genişletilmiş ve arttırılmıştır. Bu kanun ihtiyarlık emekliliği ile istihdam tazminatı plânları gereğince işçilerle işverenlerin bütün iştirak hisselerinin tahsili ile emin devlet tahvillerine yatırmak görevlerini de Hazine Bakanlığına tahmil etmiştir.

3 — Para ve darphane işleri;

Üçüncü olarak para basılması da dahil olmak üzere

para işlerinin tüm gözetim ve denetimi gelmektedir. Bu görevler para kontrolörlüğü, darphane müdürlüğü, basma ve oyma yazı bürosu arasında paylaşılmıştır. Millî bankaların teftiş ve denetimi ile federal ihtiyat akçelerine taallük eden yetkiler de bunlara katılmaktadır. Kongrece ihracına mezuniyet verilmiş olan devlet tahvillerinin tedavüle çıkarılması ve istikraz işleri de bu Bakanlığa mevdudur.

4 — Malî nitelikte olmayan ödevler;

Nihayet Bakanlığın umumî binaların yapılması ve korunması, kıyıların muhafaza ve murakabesi, cankurtarma teşkilâtı, kamu sağlığı ve karantina işleri ve devlet bakım işleri bürosuna ilişkin çeşitli görevleri de vardır. Birçok önemli işlerin böyle sayılması bile Hazine Bakanlığının çeşitli işlerinin çokluk ve genişliğini göstermeğe yeter.

Bütçenin hazırlanmasına taallük eden işler

Diğer birçok memleketlerde bütçeyi Hazine Bakanlığı hazırlar. Amerika'da ise tatbikat böyle değildir. Birleşik Devletlerde bütçeyi hazırlamak ödevi bütçe müdürü diye anılan bir memura tevdi olunmuştur. Bu memurun Hazine Bakanlığı ile münasebet ve mecburiyeti ismen olup asıl doğrudan doğruya Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Bundan başka bütçe hazırlanınca memleketin en yüksek malî memuru olan Hazine Bakanının eline geçmeden doğruca kongreye gitmektedir. Diğer memleketlerde olduğu gibi devlet muhasebesinden de Hazine Bakanlığı sorumludur. Birleşik Devletlerde Hazine Bakanlığının emri altında bulunmayan bir de genel denetçi olduğu halde bu sorumluluk yine Bakanlığa tevcih olunmuştur.

Bakanlığın üç kuruluşu

Bakanlıkta sıra ve derece itibariyle Bakandan sonra müsteşar gelmektedir. Üç tane de müsteşar muavini vardır.. Bunların her biri üç gurup halinde toplanmış bulunan Ba-

kanlığın muhtelif şube ve bürolarının başına geçmektedirler. Darphane müdürü, para işleri denetçisi, devlet borçları, iç gelirler bürosu, gümrük işleri vesaire gibi çeşitli kuruluşların başında bulunan daha diğer birçok yüksek memurlar da vardır.

Alexander Hamilton'dan başlayarak onun halefi olan Albert Gallatin de dahil olmak üzere Salmon P. Chase ve John Sherman gibi yüksek malî bilgi ve kabiliyeti bulunan kimseler muhtelif zamanlarda bu Bakanlığın başına geçmişlerdir.

III

Harp Bakanlığı ve Görevleri (The War Department)

1 — Bakanlığın süel görevleri:

Birleşik Devletlerde Harbiye Bakanlığının belli başlı görevi şüphesiz ordunun idare ve idamesi işlerde uğraşmaktan ibarettir. Fakat bu görev sadece ordunun muhtelif sınıflarına asker alıp onları donatmaktan ibaret de kalmaz. Gereç (levazımat) sözleşmeleri yapmak, tahkimat işlerde meşgul olmak, askeri kıt'aların ve ağırlıklarının nakil ve taşınması, subayların yetiştirilmesi işleriyle uğraşmak da Bakanlığın görevleri cümlesindendir. Bu görevler barış zamanlarında bile az önemli değildir. Harp zamanlarında ise bu görevlerin başarılmaması milyonlarca insanların idaresini ve milyarlarca doların sarfını gerektiren muazzam bir iş haline gelmektedir. Birleşik Devletler Birinci Dünya Harbine girmezden önce bu Bakanlığın dahilî teşkilâtı on bir bürodan yani on bir daireden ibaret olduğu halde bile bir hayli karışıktı. Bugün ise o kadar mahirane ve ihtimamla düzenlenmiştir ki sadece ana hatlarıyla bile tasvir ve izahı sahifeler tutar.

Genelkurmay Heyeti

Süel kuruluştaki en önemli teşkilât Genelkurmay Heye-

tidir. Genelkurmay Heyeti idareci olmaktan ziyade plânlayıcı, tertipleyci bir heyettir. Bu itibarla Millî Savunmaya ait esasları hazırlamak ve uygulamakla sorumludur. Zaman zaman ordu subayları Cumhurbaşkanının karariyle Genelkurmay Heyetine atanmaktadır. Bu heyetin başında General rütbesinde bir Genelkurmay Başkanı vardır. Harbiye Bakanı askerî hususlara ait her konuda bu heyetin oy ve mütalâasına dayanır. Genelkurmay Başkanının emir ve idaresi altında ordunun muhtelif sınıflarına tekabül eden daire ve kuruluşlar vardır.

2—Bakanlığın sivil görevleri:

Bu süel görevlerden başka Harbiye Bakam iki önemli sivil sahada en yüksek mercidir. Bunlardan birisi Millî Hükümetçe inşa ve idame edilen bayındırlık işleridir. Limanların taranması, su yollarının onarılması bu aradadır. Bu işler ordunun mühendisler heyetine aittir. Panama Kanalı işleri de ordu mühendislerine mevdudur. Birleşik Devletlerin seyrüsefere elverişli bütün sularının idaresine taallük eden işlevde son merci olmak sıfatı ve nihai salâhiyet bu Bakanaktadır. Bu Bakanlığın müsaadesi olmadıkça hiç bir yerde seyrüsefere engel olabilecek veya bunu zorlaştırabilecek inşaat yapılamaz. Sivil görevlerden Ötekisi de adalar idaresine nezaret etmekten ibarettir. Filipinlerle Panama Kanalı bölgesi bu Bakanlığın idari bakımdan nezareti altındadır. Filipinler İspanya harbinde Birleşik Devletler silâhlı kuvvetleri tarafından işgal edileli beri bu Bakanlığın idaresine terkedilmiştir. Fakat Filipin Adaları üzerindeki bu nezaret hakkı yeni Filipin Cumhuriyetinin kurulmasıyla çok azalmıştır. Bu nezaret yetkisi 1946 yılında Filipin Cumhuriyetinin tam bağımsızlığa kavuşmasıyla tamamiyle ortadan kalkacaktır. Bakanlığın Filipinlere ve Panama Kanalı bölgesine ait işlerini Ada İşleri Bürosu görür. Avrupa memleketlerinde olduğu gibi Birleşik Devletlerde Sömürge işleri Bakanlığı yoktur. Amerikan sömürgelerinin denetim ve gözetim işleri üç Bakanlık arasında paylaşılmıştır. Alaska, Havay, Puerto Riconun nezareti de Millî Savunma Bakanlığına aittir. Virgin

Adalarına nezaret, İçişleri Bakanlığına aittir. Bahriye Nezareti Guam, Samoa ve diğer bazı küçük Pasifik Adalarının gözetim ve denetimiyle yükümlüdür.

Bakanlığın Başı Olan Bakan

Millî Savunma Bakanlığının başına General Knox Grant ve Sherman gibi bazı askerler gelmiş olmakla beraber daima bir sivilin Bakan olması âdet hükmündedir. Bu hal Berrî Avrupa memleketleriyle Japonyada carî tatbikat ve usule göre bir tezat teşkil etmektedir. Buralarda bu makama daima ordunun yüksek rütbeli değerli subayları getirilmektedir. Her iki tatbikatın da birbirine nazaran fayda ve mahzurları vardır. Şüphesiz bir subay işin teknik cephesini daha iyi görür ve takdir eder; fakat sözleşme, ulaştırma ve bayındırlık işlerinin yapılmasıyla Adaların idaresinde siviller daha elverişli şart ve vasıfları haizdirler. Bakanın süel bilgilere sahip olmasına pek de ihtiyaç yoktur. Bu hususlarda gerektilçe memleketin en mükemmel süel bir uzman heyeti olan Genelkurmayın rey ve mütalâasını alabilir. Bundan başka askerî kifayet ve tesirin biraz zararına da olsa demokrasilerde hükümetin askerliğe müteallik işleri sivil bir başa pekâlâ her vakit tevdi olunabilir.

IV

Bahriye Bakanlığı ve Görevleri

(The Nawy Department)

Bu Bakanlığın görevleri adının delâletiyle de anlaşılmaktadır. Deniz vasıtalarıyla yardımcı gemilerin yapımı, donatımı, tersanelerin inşa ve idamesi, deniz mensuplarının hizmete alınması gereç sözleşmeleri akdi, memleketin silâhlı deniz kuvvetlerinin genel idaresi gibi işler hep bu cümledendir. Bahriye Bakanının da Harbiye Bakanı gibi daima siviller arasından seçilmesi âdet hükmündedir. Teknik hususlarda Cumhurbaşkanı tarafından tayin olunan ve yüksek

rütbeli deniz subaylarından kurulan bir Deniz Genel Meclisi tarafından kendisine istişari fikir ve mütalâa verilmek suretiyle yardımda bulunmaktadır.

Ordunun Genelkurmayına mütenazır olarak Bahriye Bakanlığının da Deniz Genelkurmayı vardır. Bakanlığın görevleri seyrüsefer dairesi, teçhizat dairesi, mühendisler heyeti gibi adlar alan sekiz büro ile çeşitli özel kurullar tarafından başarılmaktadır. Hülâsa denizciler Bahriye Bakanlığının görev ve yetki çevresine girmektedirler.

Hava Kuvvetleri

Bir kaç söz de hava kuvvetleri hakkında söylenmelidir. Birçok Avrupa memleketlerinde harbiye ve bahriyeden tamamiyle ayrı olarak millî savunmanın diğer bir kolunu Hava Kuvvetleri teşkil eder. Meselâ Büyük Britanya'da kabineye dahil bir Hava Bakanı vardır. Birleşik Devletlerde hava kuvvetleri ayrı ve bağımsız bir teşkilâta mazhar değillerdir. Bu kuvvetler Harbiye ve Bahriye Bakanlıkları arasında paylaşılmıştır, hem kara ordusunun hem de bahriyenin ayrı ayrı hava teşkilleri vardır. Askerî, bahrî ve posta hava teşkil ve hizmetlerinin bir Hava Bakanlığında birleştirilerek kuvvetlendirilmesi tarzında bir takım teklifler öne sürülmüştür. Fakat Birleşik Devletlerde bu teklif henüz revaç bulmamıştır. Hattâ bu hava kuvvetleriyle birlikte Bahriye ve Harbiye Bakanlıklarının hepsinin büyük tek bir millî Savunma Bakanlığı halinde birleştirilmesi konusu üzerinde de uzun tartışmalar olmuş ise de yürürlüğe geçmek suretiyle müsbet bir sonuç sağlanmamıştır. Öbür yandan askerî ve bahrî hava kuvvetleri arasında tam bir birlik sağlamak amacıyla deniz ve hava kuvvetleri temsilcilerinden kurulan bir Koordinasyon Heyeti de vardır.

V

Adalet Bakanlığı

(The Department of Justice)

Sonra Adalet Bakanlığı gelir. Baş savcı hem bu Bakan-

lığın başıdır, hem de millî hükümetin baş hukuk müşaviridir. Gerek Cumhurbaşkanı ve gerekse diğer Bakanlar hukukî meselelere ilişkin işlerde onun fikrini sorarlar. Başsavcının bu fikir ve mütalâaları kitap halinde neşredilmektedir. Bunlar yalnız hukukî bir görüş ve mütalâayı belirtmekle kalmaz aynı zamanda önemli birer emsal de teşkil ederler. Bu mütalâalar yalnız devletin icra uzuvlarına verilmektedir. Kongreye veya teşri heyetinin komitelerine verilmez. Başsavcı Birleşik Devletlerin taraf teşkil ettiği bütün dâvalarda milletin vekil ve mümessilidir de. Başsavcı ve yardımcıları Federal Kanunlara aykırı hareket eden şahıslarla teşekküller aleyhine açılacak dâvaları açar ve kovuştururlar. Fakat Başsavcının istişari ve İdarî ödevleri bugün o kadar çoğalmıştır ki artık mahkemelere değil hattâ nadir istisnalar hariç Yüksek Mahkeme huzuruna bile şahsan çıkamamaktadır. Yüksek Mahkeme huzurundaki dâvalar Birleşik Devletler adına bu Bakanlığın memurları arasında yer alan bir genel savcı tarafından ikame ve takip edilmektedir. Cumhurbaşkanı tarafından ısdar olunan bütün emir ve kararlar çıkarılmadan evvel bunların şekil ve esas bakımından kanunlara uygunluğunu tetkik ve temin etmek sorumluluğu da Başsavcı ve yardımcılara yükletilmiştir. Birleşik Devletler aleyhindeki talep ve dâvaları sulhen tesviye etmek de bunlara tevdi edilmiştir. Birleşik Devletlerin kolluk makamlarının faydalanması için suçluların sicillerini tutan ve bu işlere ait bilgileri toplayıp tasnif eden adli sicil bürosu da Adalet Bakanlığındadır. Bundan başka bütün federal ceza müesseseleri de Adalet Bakanlığının gözetimi altındadır.

Adalet Bakanlığı bütün memleketteki federal bölge savcılarını da nezaret altında bulundurur. Bu savcılık bölgeleri 80 kadardır. Cezaların affı veya tecili hususlarında gerek şahsen kendisinin veya yardımcıları vasıtasıyla yapılacak tahkikat sonunda uygulanacak muameleyi tesbit ile Cumhurbaşkanıya bildirmek de Başsavcıya aittir. Başsavcının işleri o kadar çoğalmış ve ağırlaşmıştır ki bugün 6-7 Baş savcı yardımcısı vardır. Bunların her biri Bakanlığın önemli bir iş alanının başına geçmektedirler.

VI

Posta İşleri Bakanlığı

(The Post Office Department)

Amerikada Posta işleri Bakam, Posta Umum Müdürü unvanım taşıyor ve adının delâlet ettiği işlerle uğraşır. Bu Bakanlık memur ve müstahdem kadrosu en geniş olan bir dairedir. Bu müstahdemlerin sayısı «300.000» i aşmaktadır. Bu sayıya dahil müstahdemlerin bir çoğu memur kadrosuna nakledilmiş olduğundan şimdi bu sayı çok azalmış olmakla beraber yine bu kadro genişliği Bakanlığa büyük bir siyasî kudret vermektedir. Birleşik Devletler posta teşkilâtı yılda milyonlarca dolar döner sermaye ve 50.000 den fazla posta dairesiyle dünyada emsali teşkilâtın en büyüğüdür. Bu muazzam teşebbüsü sevk ve idare eden Posta Bakam karada ve denizde posta ulaştırma sözleşmeleri yapar, hava posta işleriyle köy posta işlerinin, paket posta sevkiyatıyla para havale ve posta tasarruf sandıklarının sorumluluğunu yüklenir.

Posta Bakanının haiz olduğu diğer önemli bir yetki de postaların fena insanlar tarafından fena maksatlar için kullanılmasına mâni olmak noktasında toplanır. Bu kötü maksatlarla çalışanlar ne kadar zeki olurlarsa olsunlar Federasyonu teşkil eden devletlerin pençesinden kurtulsalar bile Federal Mahkemeler huzurunda hesap vermeğe mecbur edilirler.

Birleşik Devletler posta teşkilâtı muazzam bir kuruluştur. Böyle olmakla beraber bu büyük teşebbüsün bilançosu acaba kârla mı kapanmaktadır, yoksa zararla mı) Bu mesele büyük araştırmalara ve ihtilâflara konu olmuştur. Bu soruya verilecek cevap rakamların tefsir ve izahına bağlıdır. İşletmenin bilançosu daima büyük açıklarla kapanmaktadır. Fakat bu açığın önemli bir kısmı muazzam yekûnlara balığ olan resmî muhaberelelerden ileri gelmektedir. Zira bunlar meccanen nakil olunmaktadırlar. Eğer bunlar mecca-

nen nakledilmemekte bulunsalar diğer Bakanlık ve dairelerin ücret ödemesi icabeder ki açığın mühimce bir kısmının bu suretle ödenmesi tabii imkân dahiline girer. Gazete, mecmua ve paket nakliyatı zararlar kapanmakta ise de diğer posta müraselâtı pekâlâ kâr bırakmaktadır. Gazete, mecmua ve paket posta nakliyatının ucuz bir tarife üzerinden yapılması İctimaî siyaset bakımından uygun görülmektedir. Zira böylece halkın okuma itiyadının geliştirilmesi ve perakende ticaretin teşviki mümkün olmaktadır. Eğer posta teşkilâtı sıkı sıkıya ticarî usul ve gayelerle işletilmiş olsa bunun büyük kârlar sağlayacağı şüphesizdir. Fakat bu teşebbüs ve kuruluşın kâr ve ziyan mülâhazasından başka maksat ve gayeler beklenmektedir.

VII

İçişleri Bakanlığı ve Görevleri

(The Department of The Interior)

Bu Bakanlığın adı onun görevlerinin nelerden ibaret bulunduğuna dair bir ipucu vermez. Avrupa kıt'asındaki memleketlerde aynı adı taşıyan Bakanlıklar vardır ve bunlar adlarının da delâlet ettiği veçhile içişleriyle meşgul olurlar. Taşra idaresinin denetim ve gözetim altında bulundurulması bu işler arasındadır. Fakat Vaşigton'daki içişleri Bakanlığının taşra idaresiyle hiç bir ilgisi yoktur. Birleşik Devletler İçişleri Bakanlığının görev ve ödevleri çok çeşitlidir ve böyle çok çeşitli bir niteliği haiz bulunduğu için de bazı defa bu Bakanlığa Umumî İşler Bakanlığı denilmektedir. Bakanlığın bu çeşitli görev ve ödevleri vakit bulunur ve sabır da gösterilirse sayılabilir de. Fakat bir takım guruplara tefrik ve tasnif olunamaz. Başka bir Bakanlık veya dairenin görev ve ödevleri dışında bulunan bütün işlerin yürütülmesi bu Bakanlığa aittir. Meselâ Amerika yerlilerine ait işler, millî parklar ve anıtlar, tabii kaynakların muhafazası, umumî emlak ve arazi, jeolojik tetkikler, madenlerde emniyet ve selâmetin sağlanması, ziraate elverişli bulunmayan top-

rakların ıslahı, sulama işleri, petrolün korunmasına ve Alaska, Havay, Puerto Rico ve Virgin Adalarına ilişkin Federal Kanunların uygulanması, söylenmesi gariptir amma Federal Devletin millî eğitime müteallik görevlerinin yerine getirilmesi bu Bakanlığa aittir. Bütün bu işlerle uğraşmak ve başarabilmek için şüphesiz İçişleri Bakanı fevkalâde intibak kabiliyetine mâlik bulunmalıdır. Yalnız bu da kâfi değildir. İçişleri Bakanı tedbirli, basiretli, maharetli bir adam da olmalıdır. Zira diğer hiç bir Bakanlık bu Bakanlık kadar kendi işlerini yaptırmak ve gayelerine ulaşmak isteyen bir halk kütlesiyle temas halinde değildir. Meselâ devlet arazisindeki petrol ve ormanların idare ve kiralınması işlerinin kolayca hataya düşülecek işlerden bulunduğu sabit olmuştur. Bu işler bir değil birçok Bakanları küçük düşürmüş, alçaltmıştır. Amerikan yerlilerinin işleri de sürekli bir sıkıntı kaynağıdır. Çünkü bunlar öyle soluk yüzlü, sarı benizli kardeşlerdir ki talep ve şikâyetlerde Bakanlığı bizar ederler. Memleketin birçok kısımları bataklıkli arazinin devletçe yapılacak masraflarla ıslahım, susuz arazinin sulanmasını, ziraate elverişsiz yerlerin faydalanılabilir bir hale getirilmesini hep bu Bakanlıktan beklerler. Pasifik ortasında küçük bir çiçek saksısı gibi sulara gömülü bulunan güzel manzaralı Havay Adaları çeşitli mesele ve işlerini bu Bakanlığın kapışma getirmektedir. Çam ve hurma ağaçları arasında Amerikan Dominyonu idaresini temsil eden Puerto Rico ve Alaska da aynı şeyi yapmaktadır. Birleşik Devletlerdeki çeşitli kültür dernekleri de devlet hâzinesinden bir şeyler sızdırmak için durmaksızın Bakanlığın başında yaygara koparırlar. Kafasının huzur ve sükûnunu isteyen bir devlet adamı için hususile İktisadî sıkıntı olan yıllarda işsizlere iş bulmak maksadiyle ziraate elverişli olmıyan arazinin ıslahı projelerinin geniş ölçüde uygulanması bahis konusu olduğu vakitlerde en son seçilecek Bakanlık İçişleri Bakanlığıdır.

VIII

Tarım Bakanlığı ve Görevleri **(The Department of Agriculture)**

I arım Bakanının üzerine aldığı çeşitli sorumluluklarda geniş bir liste tutmaktadır. Fakat bunların hepsi nihayet şu veya bu vasıta ile insan rızkım topraktan çıkarmaya münker olmaktadır. Ziraî tecrübe istasyonları ile toprak, nebat ve besi hayvanları üzerinde araştırma ve incelemeler yapacak diğer tesisler vücuda getirilmesi, tohum tevzii buğday ile diğer gıda maddelerinin kontrolü, ehli hayvan karantina müesseseleri, pazarların teftiş ve mürakabesi, büyük yolların tesis ve inşalarına müteallik ilmi tetkikler yaptırmak, federal yol fonunu idare, sulama ve kurutma işleri, ziraî bültenler çıkarmak, hava raporları tanzimi, orman işleri, hasat tahmin raporları, zararlı böceklerle mücadele, hububat hakkındaki kanunların uygulanması ve bunlara benziyen sair işler bu aradadır. Hükümetin yapıcı faaliyetlerde de bulunduğunu isbat etmek için bunlardan daha kesin ve daha iyi deliller bulunamaz. Tarım Bakanlığının geniş teşkilâtının çalışmalarıyla toprağın verim kabiliyeti çok artmış bulunmaktadır. Bakanlığın bu konulardaki çalışmaları federasyonu teşkil eden devletlerce de desteklenmekte ve tamamlanmaktadır.

IX

Ticaret Bakanlığı ve Görevleri **(The Department of Commerce)**

1903 yılında kongre Ticaret ve Çalışma Bakanlığı diye bir Bakanlık ihdas etmişti. Fakat 10 yıl sonra bu Bakanlığı iki Bakanlığa ayırdı. Bu gün Ticaret Bakanlığı 12 kadar daire ve bürodan müteşekkildir. Bu bürolardan en önemlisi ise içeride ve dışarıda ticaretin inkişafını sağlamakla ödevli iç ve dış ticaret bürosudur. Diğer bürolar ticaret gemilerinin denetimi, deniz fenerleriyle seyrüsefere yardımcı diğer te-

sislerin yapım ve gözetimi, balıkçılık işlerinin düzenlenmesi, sahil işlerinin tanzimi gibi hususlarla uğraşırlar. Nüfus sayımı ve millî Standard bürosu da bu Bakanlıktadır. İhtira ve imtiyaz beratları ofisi de 1925 yılında bu Bakanlığa devredildi. Bundan başka Bakanlığın bir bürosu da deniz ticaretinin inkişafına müteallik diğer çeşitli işlerle uğraşmak ödevindedir. Nihayet hava ticaret nakliyatını düzenlemek ve teşvik etmek, pilot ve uçaklara ehliyet ve ruhsatname vermek, hava seyrüsefer tüzükleri yapmak ve uçak kazaları hakkında araştırma ve soruşturma yapmak gibi işlerin sorumluluğunu yüklenmiş olan Hava Ticaret Bürosu da bu Bakanlık teşkilâtına dahildir.

X

Çalışma Bakanlığı (The Department of Labor)

Çalışma Bakanlığı göçmen işlerinin düzenlenmesini ve yabancıların Amerikan vatandaşlığına kabulü halindeki kanunların uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür. Bakanlıkta bir de iş uyuşmazlıklarını çözme yollarını aramakla ödevli uzlaştırma ve arabulma teşkilâtı vardır. Bakanlık ir istatistiklerini toplar ve yayınlar. Birleşik Devletlerde ve başka memleketlerdeki iş ve çalışma şartları hakkında belli zamanlarda çeşitli bültenler çıkarır. Bakanlıkta bir de kadın ve çocuklar bürosu vardır. Federasyonun kontrolü altındaki sahalarda kadın ve çocukların çalıştırılması usulü ve şartları hakkındaki kanunların uygulanması işte bu büroya tevdi olunmuştur, işçi ofislerini milli amaçlara uygun bir şekilde düzenleştirmek ve inkişaf ettirmek görevini yerine getirmekle yükümlü bir de işçi bürosu vardır. Bir kelime ile ticaret ve ziraat işlerinde diğer Bakanlıkların yaptıklarına mütenazır olarak bu Bakanlık da iş ve çalışma hayatının faydasına olan şeyleri araştırır, bulur ve uygular.

Sosyal Sigortalar Kurulu (Social Security Board)

1935 yılında kongre ihtiyarlık ve işsizlik sigortalarını, kimsesiz, yoksul çocuklara yardım ile kamu sağlığı işlerine federal yardım hususlarını düzenliyen bir İçtimaî Sigorta Kanunu çıkardı. İhtiyarlık ve işsizlik sigorta işlerinin idaresi federasyonu kuran devletlere devrolundu. Federasyonun da nakdî iştiraki sağlandı ve buna mukabil Federasyona da nezaret hakkı verildi. Bu işlerle uğraşan Federal teşkilât üç üyeden müteşekkil bir konseydir. Bu üyeler Senatonun onayı ile Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Üyelerin hizmet müddeti altı yıldır. Her iki yılda bir üyelerin biri çekilir. Bu konsey Çalışma Bakanlığının teşkilâtı içindedir. Konseyin görevleri ihtiyarlık ve işsizlik sigortalarına müteallik kanunların uygulanmasından ibarettir, iştirak hisseleriyle vergilerin toplanması işleri bundan müstesnadır.

İş Münasebetleri Millî Konseyi (National Labor Relations Board)

İş Münasebetleri Konseyinden de söz açmak gerektir. Bu Konsey, Çalışma Bakanlığı ile münasebet ve temas halindedir. Fakat bu Bakanlığın teşkilâtına dahil bir büro da değildir. Konseyin ödevi iş ve çalışma alanına giren dâvaları, hâdiseleri, tatbikatı ve sonuçlarını Federasyona dahil devletler ölçüsünde ve bunlar arasındaki ticaret münasebetlerini kapsayacak tarzda incelemekten ibarettir. Haksız ve uygunsuz tatbikat ve fiiliyat gördüğü takdirde bunların ortadan kaldırılması hakkında emir ve kararlar da çıkarabilir. Bu emir ve kararların mahkemelerce de icra ve tatbik olunması mecburîdir. Toplulukla iş uyuşmazlıklarını inceliyecek olan heyetler de kendilerini temsil edecek kimselerin işçiler tarafından gizli oyla yapılacak seçimleri yaptırmak da Konseye aittir. Konsey, Çalışma Bakanı vasıtasıyla Cumhurbaşkanı raporlar da sunar. Bakanın raporları gözden geçirmek ve değiştirmek yetkisi yoktur.

Özet

İşte on Bakanlık bunlardan ibarettir. Bu Bakanlıklar sistemli, düzenli ve mantıklı temeller üzerine kurulmuş değildir. Bunlar yeni ihtiyaç ve şartlara cevap verebilecek tarzda birer birer meydana gelmişlerdir. Yeni bir büro veya şubeye ihtiyaç hasıl olduğu vakit de en münasip görünen Bakanlık teşkilâtına eklenmiştir. Sonra bir Bakanlık mahmul bir vaziyete gelince de onun bazı büro ve şubeleri kaldırılıp başka bir Bakanlığa bağlanmaktadır. Bu şartlar altında her hangi bir kimsenin teşkilâtındaki bu karışıklığı ve düzensizliği pekiyi görüp meydana çıkarabilmesi hiç de hayreti mucip bir şey değildir. Vaşington'daki herkes bunun farkındadır. Zaman zaman teşkilâta iyi bir düzen verilmesi hakkında ortaya yeni yeni teklifler de ileri sürülmüştür. Fakat onarma yolunda; siyasî, şahsî ve amelî her türlü engeller mevcuttur ve henüz bu onarmak tasarılarından hiç bir şey başarılmış değildir (¹). Bayındırlık, Sağlık, Millî Eğitim vesaire gibi yeni daha bazı Bakanlıklar ihdası hakkında da devamlı ve gürültülü teklif ve talepler de vardır. Fakat temayül, bu on Bakanlığın teşkilâtı dışında yeni idareler, kuruluşlar, orunlar ve daireler ihdası tarzında tecelli ve tezahür etmiştir. Bu yoldaki arzular böylece karşılanmış bulunuyor. Bu çeşitli idare ve kuruluşlar ayrı bir yazıda tetkik edilecektir.

Kabine Üyelerinin Kongre ile Münasebetleri

Kabine üyelerinin oy vermek hakkı olsa bile Kongrenin her iki meclisine girebilmelerinin ve orada söz söyleyebilmelerinin devletin icraî ve teşriî uzuvları arasındaki işbirliğini ve tam âhengi sağlayacağı ötedenberi ileri sürülmektedir. Bunu sağlamak amacıyla muhtelif fırsatlar ve vesileler zuhuru üzerine teklifler de yapılmış ve her ne kadar Kongrenin Anayasa hükümlerine göre iç tüzüğünü kendisi-

¹ W. F. Willoughby; The Reorganisation of the Administrative Branch of the National Government. Baltimore, 1923.

nin yapmak hakkına dayanarak herhangi bir kimseye Kongre huzurunda söz söylemek imtiyazını verebileceği de şüphesiz ise de bu teklifler fazlaca rağbet bulmamıştır. Bundan başka yüz yıldanberi eyaletlerden gelen salgıtlara (¹) saylavlar meclisinde oy vermek hakkı olmaksızın bulunmak ye söz söylemek imtiyazı verilmiş bulunmaktadır. Anayasa Birleşik Devletlerin emri altındaki bir memuriyet ve vazifede bulunanların bu görevleri devam ettiği müddetçe Kongrenin her iki meclisinde de üye olmalarına mâni bir hükmü muhtevidir. Fakat bir devlet dairesinin başı olan bir Bakanın meclis görüşmelerine katılması onun üye sayılmasını icabettirmez. Zira Bakanın meclis görüşmelerine katılması ona meclis üyelerine has sıfat ve muafiyetleri bahşetmez.

Bu Fikrin Değeri

Bununla beraber Kongrenin kabine üyelerini kendi oturumlarına iştirak ettirmek yetkisi bulunduğu kabul edilse de bu imtiyazı vermiş olsa acaba bu muvafık olur mu? Bu mesele uzun zaman tartışılmış ve bunun iki cephesi olduğu görülmüştür. Bir yandan Kongrenin bu suretle bugünkü vasıta ve kanallarla aldığı haberlerden daha doğru ve daha faydalı bilgi almağa muktedir olacağı ileri sürülmekte bulunmuştur. Böyle bir değişiklik Cumhurbaşkanına kabineye devlet işlerinde geniş tecrübesi bulunan kimseleri üye olarak seçmek tarzını ilham ve telkin eder. Bakanları da, Bakanlıklarının işleri hakkında yetkili ve faydalı olmaya zorlar. Zira iktidar ve ehliyeti yerinde olmıyan Bakanlar, Kongre görüşmelerine katılmadıkça iktidarsızlıkları meydana çıkmaz. Bu plân meclislere lider kazandırmaya da yardım eder ve devlet işlerinin birlikte yürütülmesini sağlar.

Bu Fikre Karşı İleri Sürülen İtirazlar

Öbür yandan kabine üyelerinin onunun birden mecliste oy vermek hakkı olmaksızın bile olsa Kongre görüşmele-

¹ Murahhas = Salgın

rine katılmaları devletin icra kuvvetinin kanunların yapılmasında büyük tesir ve nüfuz kazanmasına sebep olur. Bu takdirde belki de kabine üyeleri idarecilik kabiliyetlerinden ziyade sayılabılır meclisi veya senatodaki müzakere ve münakaşa kabiliyetlerine bakılarak seçilecektir. Kongrede hizmet etmiş ve kuvvetli taraftar kazanmış bulunanların seçilmesine rüçhan verilmiş olacaktır. Sonra Cumhurbaşkanını Kongrenin her iki meclisinde on sadık müdafî kazanmış ve kendi adına bunlara ikna edici, susturucu nutuklar söylemek imkân ve imtiyazını vermiş ve hazırlamış bulunacaktır. Cumhurbaşkanının yasama faaliyetini teşvik veya tasdik hususundaki yetkisi geniş ölçüde artmış bulunur. Halk tarafından seçilmiş bulunan kimseler oya katılmaksızın bile olsa Kongre görüşme ve tartışmalarına katılmakla kanunların yapılmasında, ödenek verilmesinde ve millî siyasetin şekillenmesinde geniş tesir ve nüfuz sahibi olurlar. Böyle bir usulün akıllıca bir hareket olabileceğini ise hiç kimse temin edemez. Sonra diğer bazı bağımsız devlet daire ve müesseselerinin başında bulunanlar da eşit bir muameleye tabi olmak üzere aynı şeyi aynı şiddet ve ısrarla istiyceklerdir.

Cumhurbaşkanının maiyetinde gerek kabinede ve gerek kabine dışında idare kuruluşlarının başı olarak hizmet görenlerin Kongrenin günlük görüşme ve tartışmalarına katılmadan önce yapacakları birçok işler vardır. Bunlar teşriî meclislerde görüşme ve tartışmalarla vakit geçirirlerse Bakanlıktaki masalarına gelen işler hakkındaki mübarese ve bilgilerini iletmemeyi artık ümit edemezler. Britanya kabine üyelerinin parlamento görüşme ve tartışmalarına katılmaya vakit bulduklarını söylemeğe de pek lüzum yoktur. Zira mukayeseli tetkiklerde bulunanlarca bilindiği üzere bu İngiliz tatbikatının muvaffakiyet sağlamadığı isbat edilemez.

İngiliz ve Amerikan Kabinelerinin Mukayesesi

Mukayeseli tetkiklerde bulunan yazarların bu incelemeleri Birleşik Amerika Devletleri kabine sistemiyle İngiliz kabine sistemi arasında bir sıra tezatların mevcudiyetini or-

taya koymuştur. Aradaki farklar derin ve esastır. Bunu uzun uzadıya tartışma konusu yapmakta fayda da yoktur. Çünkü bunu anlamak nisbeten kolaydır. Aradaki bu ayrılıklar başlıca üç noktada toplanabilir:

1 —Kabine üyelerinin sıfatları bakımından;

İngiliz kabine üyelerinin mutlaka parlamentonun iki meclisinden birinin de üyesi bulunması şarttır. Birleşik Devletlerde kabine üyeleri Kongrenin her iki meclisinde de üye olamazlar.

2— Yasamada teşebbüs yetkisi olup olmamak bakımından ;

İngiltere’de kabine, parlamentonun büyük ve sürekli bil komitesi durumundadır. Bütün önemli işleri önceden düzenler; aldığı karar ve tedbirleri parlamentonun her iki meclisi huzurunda da münakaşa ve müdafaa eder. Kanun teklif etmek salâhiyetini haizdir. İngilizler kabinenin Avam Kamarasına karşı sorumluluğunun kesin ve şiddetli olduğunu yazıp belirtmeye heveslidirler, fakat bugünkü İngiliz tatbikatı Avam Kamarasının sadece kabinenin tekliflerini kabul ve takip etmek tarzında belirmektedir.

Birleşik Amerika Devletlerinde kabine yasa tasarıları teklif etmek suretiyle gayri resmî olarak Cumhurbaşkanına yardımda bulunabilir, fakat resmî ve açık bir sorumluluk yüklenemez. İngiliz kabinesinin işleri yasama meclisleri kanalıyla yürütmek hususunda haiz olduğu çok önemli ve amelî yetki Amerikan kabinesinde yoktur.

3— Sorumluluk bakımından;

Nihayet İngiliz kabinesi Avam Kamarasına karşı sorumlu olduğu halde Birleşik Devletler kabinesi Kongreye karşı sorumlu değildir. İngiltere’de, Avam Kamarasının önemli bir meselede aleyhte oy vermesi kabinenin çekilmesine kâfidir. Amerikada ise Senatoda veya Sayılgar Meclisinde aleyhte oy verilmesi kabine üyelerinin çekilmesine kesin bir sebep teşkil etmez. Kabine üyeleri yalnız ve yalnız Cumhurbaşkanına karşı sorumludurlar. Netice itibariyle her

iki kabine sistemi arasındaki bariz ayrılık da budur. İngiltere’de devletin icra uzvu nihayetülemir Avam Kamarasının arzu ve iradesine tabidir. Amerika’da ise icra kuvveti Kongreden müstakil ve kendi alanında son söz sahibi ve yalnız millete hesap vermekle mükelleftir.

Sonuç

Hangi usul daha iyidir? Bu; üzerinde çok söz söylenmeğe müsait bir konudur. Bu bir taraftan da balina balığı ile filin birbirine nazaran hangisinin daha kuvvetli olduğunu tartışma konusu yapmağa benzer. Bunların herbiri kendi muhitlerine uygun birer hükümet usulüdürler ve muhitlerinin değiştirilmesi iyi sonuçlar da vermeyebilir: Gerek Amerikan ve gerekse İngiliz sistemleri kendi amaçlarına ulaşmağa yaramış olan birer usuldürler. Canlı uzviyetlerde olduğu gibi siyasî kuruluşlarda da uzuvların muhite intibakları esasi; bir şarttır. Amerikan sistemi devletin yasama uzviyle yürütme uzvu arasında bir işbirliği ve beraberlik sağlayamaması bakımından bir zaaf unsuru taşımakla beraber bu noksanına mukabil devlet iktidarının usulsüz ve kanunsuz olarak mahdud bir kaç elde toplanmasına meydan bırakmamak gibi meziyetleri de vardır.

FİKİR HAREKETLERİ

İNGİLTERE'DE MAHALLÎ HÜKÜMETLERİN RUHU

Yazan: **Ralph Cooke**

[Mahallî Hükümet halk mesuliyetinin temelini teşkil eder. Bu küçük yazıda, İngiltere'de, mahallî hükümetle merkezî hükümet arasındaki münasebetler ele alınmaktadır.]

İngiltere'de mahallî hükümetlerin menşei, hemen hemen İngiltere adası sâkinleri kadar eskidir. Menfaatları birleşen halk kütleleri her zaman ve her yerde mahallî idareler kurmuşlardır. Fakat bugün herkesin anladığı mânada mahallî hükümetlerin kuruluşu ancak 1 00 seneden az fazla bir tarihe mâlik olup Kraliçe Victoria'nın tahta geçmesinden üç sene evvel, yani 1834 senesinde köy ve mahallelerin birleştirilmesi ve gardiyanlar meclisinin teşkili hakkındaki kanunun tâdili ve bunu takip eden senede belediye teşkilâtına ve belediyelerin vazifelerine dair yeni bir kanunun kabulüyle başlar. Bu tarihten itibaren mahallî hükümetler muntazam gelişmede devam etmişler, bilhassa son elli sene zarfında çok büyük terakkiler kaydetmişlerdir.

Hali hazırda İngiltere ve Gal'de 1530 mahallî idare mevcut olup bunlar, bucak, ilçe, il şehirler ve metropoller (büyük şehir) meclisleri ve şehirler etrafındaki topluluklar konseyleri diyebileceğimiz altı kategoriye ayrılmaktadır. Bütün bu kategoriler kendi sahalarında (parlamento kararları ve mahkeme hükümleri hariç) tam bir kuvvete mâlik olup halka ait bütün hizmetleri ifa etmektedirler.

Fakat bunlardan başka, İngiltere'de 7000 köy konseyi ile 4000 den fazla da köy miting (toplantı) leri mevcut olup, bunlar demokratik idare sisteminin asıl özünü, çekirdeğini teşkil eder. Çünkü burada çıkan bir ses halkın kendi sesidir ve münakaşa edilen konular, mahallî olmakla bera-

ber can alacak meselelerdir. Her ne kadar bu köy konsey ve mitingleri, demokrasi sisteminin ufak ve ehemmiyetsiz bir parçası gibi gözüküyorsa da, netice üzerine tesirleri çok büyüktür. Bunlar ahaliyi, hariçten gelebilecek her çeşit zarar ve ziyana karşı muhafaza ile vazifelendirdikleri gibi, bucak veya ilçe meclisleri, her hangi bir noktada kusur ettikleri zaman, daima ağır basarak kusurlu veya yanlış hareketleri düzelttirmekle de şöhet bulmuşlardır.

Birçokları, İngiliz mahallî hükümetlerinin Abraham Lincoln tarafından demokrasinin tarifi için söylenen «Halk için, halk tarafından idare edilen halk hükümeti» vecizesine en çok yaklaşan bir sistem olduğunu söylerler. Mahallî hükümetler sisteminin ifade ettiği mâna şudur ki, vakit vakit merkezî hükümete karşı aldıkları vaziyetin ve tesis ettikleri münasebetin şekli ile olursa olsun, bunlar halkın içinden doğmuş ve kuvvetini de yalnız halktan almış varlıklardır. Bunlarla merkezî hükümet arasında, halkın hayatını tanzim için, âdeti, iyi bir tesisatla işleyen bir elektrik cereyanı mevcuttur. Ve âdeti, cereyanın aksamadan çalışması için bir sigorta dahi vardır. Cereyan kısa devre yaparsa, yani mahallî veya merkezî hükümet vazife ve mesuliyetlerini ihmal veya tecavüz ederse, bu sigorta patlayarak kusur ve noksanın yerini belirtmektedir.

Amelî hayatta bunun ifade ettiği mâna nedir? Sade kelimeler ve basit bir ifade ile bu demektir ki, köy konsey ve meeting'leri halktan aldıkları kuvvet ve salâhiyetle doğru ve dürüst hareket ederlerse, bu doğru ve dürüst hareket en küçük köy konseylerinden en büyük eyalet meclislerine kadar aynı tarzda devam eder ve merkezî hükümetler dahi kendini gösterir. İlk İngiliz Parlamentosuna gönderilen âzaların, mahallî işlerde mâkul, âdil ve dürüst hareket etmekle tanınmış adamlardan seçilmiş olması dikkate şayandır.

Mahallî hükümetlerle merkezî hükümet arasındaki münasebetlerin keyfiyeti zaman ve mekâna göre değişir. Merkezî hükümet ve Parlamento bütün memleketin idaresinden mesul bulunduğu için, mahallî hükümetlerin işlerini kontrol eder ve hesaplarına kadar, ve icap ettiği zaman onla-

ra malî yardımlarda bulunur. İngiltere’de mahallî hükümetler, merkezi hükümetten daha eski olduklarından, bunlar daima hürmet ve itibar görmektedir. Bu noktada İngiltere’nin mahallî hükümetleri, hemen hemen diğer memleketlerin mahallî hükümetlerinden ayrılmakta ve tekaddüm şerefine nail bulunmaktadır.

Halen, İngiltere’de mahallî hükümetlerin kuruluşu yeniden gözden geçirilmektedir. Harp esnasında geçirilen tecrübeler sayesinde, bunların zayıf ve kuvvetli tarafları iyiden iyiye belirilmiş ve umumiyetle zayıf noktaların satıhta olup kuvvetli noktaların derinde bulunduğu ve esas teşkil ettiği meydana çıkmıştır.

Yukarıda yazılı zayıf noktalar iki cümlede hülâsa edilebilir: Birincisi, mahallî hükümetlerin, halkın durum, karakter ve bünyesine göre yapılmış olmayıp, geleneklere ve modası geçmiş hudutlara göre teşkil edilmiş olması: İkincisi halkla münasebetlerdeki aksaklıklar.

Son zamanlara, «Nalgo» ismini taşıyan Mahallî Hükümetler, Millî Birlikleri Memurları, bu iki konu ile ilgili faydalı bazı tekliflerde bulunmuşlardır. Bu Millî Birlikler Kurulu, ilk defa 1905 senesinde kurulmuş olup şimdi takriben 130.000 üyeye mâlik bulunmaktadır. Filhakika, bu tecrübeli memur kitlesi, esasen mahallî hükümetler sisteminin kurucuları olup, şimdiden modern mahallî hükümetlerin icap ettirdiği, şerefli, esaslı ve çeşitli vazifeleri başarmakta olan kimselerdir.

Bu Millî Birlikler Kurullarının hedefleri kendi mensuplarının ekonomik durumunu düzeltmektedir. Bu hedefe doğru en geniş mânada yürümekle beraber aynı zamanda mahallî hükümetlerin idarelerinde çalışan ve bu teşekküllerin günlük esas işlerini gören kadın ve erkek memurlar için de birçok faydalı hareketlerde bulunduklarına şüphe yoktur. Esasen «Nalgo» nun en mühim vazifesi mahallî hükümetlerle halkın daimî münasebetlerini temin etmektir.

«Nalgo», İngiltere’nin ileri gelen belediye erkânından mürekkep 20 kişilik müstakil bir Reconstruction (Yeniden Yapma) komitesi teşkil etmiş olup bu komite son zaman-

larda, dikkate şayan iki rapor yayınlamıştır. Bu mühim raporlardan biri, mahallî hükümetlerin teşkilâtında — bunların bugünkü ihtiyacı karşılayabilecek vaziyette olmalarına rağmen, yakın bir istikbalde vukua gelecek olan reconstruction ve umumî hizmetlerin genişliğini nazarı itibare alarak — muhakkak bir reforma ihtiyaç göstermektedir. Diğer yandan, ilk işi, İngiltere ve Gali, mahallî hükümetleri tek dereceli seçim usûüyle seçilen, bütün İdarî kudret ve salâhiyeti haiz, 100 binden 500 bine kadar nüfusa mâlik, birliklere ayırmak olan, bir daimî Hudut Komitesi teşkilini talep etmektedir. Hükümet daimî bir Hudut Komitesi teşkilini kabul etmiştir. Ancak bu komitenin vazifesi, mahallî hükümetler arasındaki hudut meselelerinin hallinden ibaret olup, mahallî hükümetlerin yeni baştan teşkili meselesine müdahale etmemektedir.

ikinci raporda, Reconstruction Komitesi halkla mahallî hükümet arasındaki münasebetleri ele almaktadır. Komite burada, mahallî hükümetlerin ancak vatandaş, meclis âzası ve hükümet memurunun iş birliği sayesinde tam mânasiyle müessir olabileceğini tebarüz ettirmektedir. Vergi ödeyen her vatandaş bu noktayı hatırlatan «Nalgo», bir «Millî Halk Münasebetler komitesi» nin lüzumundan bahsederek, ayrıca her mahallî idarenin de aynı ismi taşıyan komiteler kurmalarını istemiştir. Bu suretle mahallî komiteler, halkı, kendi bölgeleriyle alâkalı meselelerde tenvir edecek, Millî Konsey ise, milletin umumî menfaatına uygun mahallî işlerin inkişafına yardım edecektir.

Büyük Britanya'da, mahallî idareler, bu raporları gayet ciddî karşılamışlardır. Bunlardan birçokları komiteler teşkil etmekte ve onlardan fikir ve tavsiyeler istemektedir. Berkshire de bir nahiye konseyi, içtimada hazır bulunmaları için, o mahallin gazetecilerini bile davet etmiştir. «Nalgo» belediye servislerine ait çok enteresan bir sergi açarak mükellefin parasını ne yolda sarfettiğini model ve diagramlarla ve en son propaganda vasıtaları kullanarak teşhir etmektedir. Sergi, Londra'da teşhir edildikten sonra diğer şehir ve kasabalara da nakledilerek sıra ile gösterilmekte ve bu

dolaşma esnasında her mahallin hususiyetleri de ayrıca sergiye katılmaktadır.

Dünya, İnsanî işlerde yeni bir safhaya girmektedir. Büyük Britanyada, harp ateşi içinden muzaffer çıkan sistemler, ilerde kurulacak idarelerde temel vazifesi göreceklerdir. Abraham Lincoln'un dediğı gibi mahallî idare sistemi bütün millî iradenin köküdür. Bunsuz demokrasi boş bir lâkırdıdan ibaret kalır.

İMAR PLÂNI VE PROJELERİLE HARİTALARI OLMAYAN BELDELER

Yazan:

İbrahim Er

Bolvadin Kaymakamı

Birçok ilçelerle büyük bucak merkezlerinin hattâ bazı şehirlerin bile gelir yetersizliği yüzünden müstakbel şehir plânları yapılmamıştır.

Nüfusu iki binden çok olduğu için 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 2 nci maddesine göre belediye teşkilâtı bulunan bucak merkezleri ve köylerle ilçe merkezlerinden müstakbel imar plânı olmayanların bayındırlık hareketlerini daima düzenli ve sürekli duruma sokmak gerekmektedir.

Plânsız ilçe ve bucaklarda yapılan bütün imar hareketlerinin fennî esaslardan uzak ve düzensiz kalacağı tabîi olmakla beraber evvelce yapılmış birçok bina ve yolların ileride yapılacak imar plânına uydurulması zorluğu karşısında onlardan birçoklarının ya yıkılması veya yeniden yapılması veya kısmen yıkılarak onarılması gibi pek çok masraf ve emeklerin heder olmasını intaç ettirecek durumu hem önlemek ve hem de imar hareketlerini durdurmamak için alınacak biricik tetbir şudur:

Plânsız şehir, kasaba ve belediye teşkilâtı olan bucak merkezlerinin topyekûn müstakbel imar plânlarının yaptırılması işini devletin büyük gücü ile derhal eline alarak neticelendirmesidir.

Yapılmağa başlanan eserleri bir daha yıkmamak ve imar hareketlerini alabildiğine geliştirmek için bu âcil harekete geçmekten başka çare yoktur.

Gerçi Nüfusu on binden fazla olan yerlerde 2763 sayılı kanunla bu iş mecbur tutulmuştur. Fakat nüfusu on binden az olan belediyelerde bu kanunun 7 nci maddesile: (Nüfusu on binden eksik olan belediyeler bütçelerinin müsaadesi halinde birinci maddede yazılı işlerin ifası için bu

kanun hükümlerinden istifade etmeği İçişleri Bakanlığından talep edebilirler. Bakanlık, bu kabil talepleri belediyeler imar heyetine tetkik ettirerek müsait olduğu taktirde bu kanun hükümlerinden istifade ettirir.) denilmekte ise de, bu maddeden istifade eden belediyelerin adedi her nedense azdır. Bu nisbeti yükseltmek çarelerini aramak şüphesiz ki birçok beldelerin imarı yönünden fevkalâde önemi haizdir.

Müstakbel şehir plân ve projeleri tanzim edilirken 2763 sayılı kanunun şümülü dışında kalan bütün beldeler de müstakbel imar plânlarını topyekûn kısa bir zamanda hazırlayarak, hem imar işlerini sağlam ve düzenli olarak yürütmek ve bir yandan da müstakbel imar hareketlerine engel olacak her türlü intizamsız inşaat ve heder olacak halk masraflarına meydan bırakmayacak esasları bu suretle tesbit etmek, bütün memleket çapında müsbet bir hareket olacaktır.

2290 sayılı belediye Yapı ve Yollar kanunu belediyelerin müstakbel şehir planlarıyla harita ve projelerinin tanzim ve tatbiki esasını tesbit eden bir kanundur. Bu kanunun bütün beldelerde tatbiki bayındırlık işlerini fennin kabul ettiği tam güzelliğe, sağlamlığa ve düzenliğe girmesini sağlayacaktır.

Bu, herkesçe bellidir. Fakat üzerinde durduğumuz nokta, geliri yetmeyen belediyeler bu işleri nasıl yapacaklar?

1933 tarihinde yürürlüğe giren Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun 2 nci maddesinde yazılı müddetler, şimdiye kadar uzamasına rağmen yine şehir plânının tanzimine bütçe takatları yetmeyen yerler vardır. Bu mecburî hizmetlerin ifasını Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun ikinci maddesi şöyle izah etmektedir: (Bu kanunun neşri tarihinden itibaren beş sene içinde her belediye münferiden veyahut Belediye Kanunu'nun 133 üncü maddesi hükümlerine tevfikân birlik tesisi suretile kabiliyet ve ihtisasları İçişleri Bakanlığınca tasdikli mütehasıslara beldenin müstakbel şehir plânını tanzim ettirmekle mükelleftir. Mütehasıs bulunmamak veya bütçeleri müsait olmamak gibi imkânsızlıklar karşısında İçişleri Bakanlığınca bu müddet uzatılabilir.)

Kanunun her türlü imkân çarelerini göstermesine rağmen gelir yetersizliği yüzünden kendini gösteren imkânsızlığı gidermek icap ediyor.

İşte tatbikatta bu imar işlerini kesin bir sonuca erdirmek için Cumhuriyet Hükümetimiz 4759 sayılı İller Bankası Kanunu'nun 7 ve 8 inci maddelerde bu zorluğu belediyeleri desteklemek suretile ortadan kaldırmış, medeniyet ve hayat yolunu yurdun her tarafı için mükemmel bir şekilde çizmiş bulunmaktadır. Bilhassa 7 nci maddesinin A ve B fıkralarını konumuzla ilgisi yönünden aynen yazıyorum.

(Madde 7 — Bakanın görevleri şunlardır:

A — Birinci maddede gösterilen idare ve kurumların yapacakları mahallî kamu hizmetlerde ilgili tesisler, yapılar ve diğer işler vücuda getirmelerini kolaylaştırmak; şehir, kasaba ve köylerin kuruluş ve imarı yolundaki plân ve programların gerçekleştirilmesini desteklemek amacile bunlara, kendi tüzüğünde yazılı esas ve şartlara göre kredi sağlamak:

B — 3611 sayılı kanun hükümleri geçerlikte kalmak şartile, bu idare ve kurumların istemeleri üzerine harita, plân, proje, keşif ve etütleri yapmak ve yaptırmak, idare ve kurumların vücuda getirecekleri tesis ve yapılardan mahallince yaptırılmasına imkân olmayan veya banka tarafından toplu olarak yaptırılmasında fayda bulunanlar, içişleri Bakanlığınca kabul edilecek ana programlar içinde meydana getirmek;)

Belediyeler kendi işlerini kendileri görürken kudretleri kâfi gelmediği zamanlarda kanunun tâyin ettiği kayıt ve şartlar dairesinde iller Bankası'ndan faydalanabileceklerdir.

Şu ihzarlardan anlaşılacağı üzere bu işlerin durmadan ilerleyeceğini gördükçe gönlümüz ferahlanacaktır. İlerlemede hızlanma konusu bu alanda söz hakkı bulunan yetkili makamlara ait olmakla beraber en ziyade belediyelerin artırılacak gelir kudretlerine ve bunun kaynağı olan yurdun ekonomik ve zirâî inkişaflarına bağlıdır.

Belediyelerin harita, plân ve projeleri hazırlandıktan sonra belediyelerin imar sahasında imar plânlarını geride bırakan ve beş yıllık çalışma programlarını sekteye uğratan

her türlü engelleri ortadan kaldırmak meselesinin halli kendisini gösterecektir.

Bunun için de imar işleri; her yerin bütçe durumuna ve yapılması ehemmiyet derecesine göre şehircilik mütehassısları tarafından sıraya konulup, belediye meclisi veya belediyeler imar heyeti tarafından tasdik edilerek değişmez bir program haline sokulmalıdır. Ne belediye ve ne de idare üstlerinin bu sırayı bozmasına kanun yolile imkân bırakılmayarak sürekli bir tarzda imar işlerinin yürümesi zarurî kılınmalıdır. Beş yıllık çalışma programlarının sadece belediye meclislerince düzenlenmesi mahzurludur. Çünkü beş yıllık iş programları ihtisasın mahsulü olmayan kanaat ve mütalâalardan ziyade bu sahada müsbet bilgi ve ihtisasın derin incelemelerde ortaya koyacağı iyi ve tatbiki kabil reel esaslar olmalıdır. Memleketin yüksek menfaati bunu icap ettirir.

Bu konuda memleket çapında incelemeler yaparak yeni esaslar kurmak bir ilim ve ihtisas işidir.

Bu işleri şehircilik mütehassısı olan yetkili şahıslara bırakmak doğru olur.

Cumhuriyet devrinde imar heyecanı birçok yurtseverlerin yüreğinde en kutsal bir ülkü halindedir. Bu ülkü yolunda çırpınanların verimli çalışmalarını ve eserlerini ebediyen yaşatmak ve bu çalışmalarla vücuda gelen eserlerin bir daha yıkılmaması ve bozulmaması için ilk iş olarak imar plânı işini ele almak zaruridir. Yurdun imarı yönünden bu iş o kadar önemlidir ki, belediyeler için beş on sene mütemadiyen takip edilecek genel bir savaş durumunu arzetmelidir.

Müstakbel imar plânı olmayan beldelerde her imar hareketine tercihan ilk iş olarak plân yapılması Belediye Yapı ve Yollar Kanunu gereğince mecburî olduğuna göre ve müstakbel imar plânı beldelerde bütün bayındırlık kalkınmasının ana hatlarını teşkil etmesi hasebiyle gerek bu plânların kısa bir zamanda yapılması ve gerekse yapılan plânların lâykile tatbikini denetlemek üzere yurt içinde fen ekipleri dolaşması bu konudaki fikir ve kanaate uygun düşmektedir.

İDARE TEŞKİLATIMIZ

— Bir anket münasebetiyle —

Necmeddin ERGİN

Konya Valisi

I — İllerimizin coğrafi, iktisadî ve içtimâî durum itibariyle yeni bir sınırlandırmaya umumî olarak ihtiyaç olduğunu zannetmiyorum. Anayasa'nın 89 uncu maddesinde «Türkiye, coğrafya durumu ve ekonomi ilişkileri bakımından illere bölünmüştür» denilmesine rağmen, görünüşte illerin bölünmesinde İktisadî ilişikten ziyade coğrafya durumu âmil olmuştur. Esasen birbirleriyle İktisadî münasebetleri olan bölgeler, müteaddit ve müteselsil halkalar teşkil etmekte ve bir ilin hududuna yakın bir mıntaka ekseriya iktisaden komşu ilin diğer bir şehir veya kasabasına bağlı bulunmaktadır. Bununla beraber memleketimiz sınaî ve İktisadî bölgelere ayrılmış da değildir.

Bu cihetle, İktisadî münasebetleri tamamen göz önünde tutmak suretile il sınırlarının tahdidi de mümkün görünmemektedir. Coğrafya bakımından da il sınırlarının tayininde en müessir olan amil muvasala ve münakale yollarıdır.

İdare teşkilâtını meydana koyan sebepler, münakale hatlarının bozuk veya hiç olmamasıdır. İl içinde: Münakale yolları düzgün olmaz ve bilhassa il ile ilçeler ve bucaklar arasında motörlü nakil vasıtası işleyecek yollar bulunmazsa il içinde valinin tam bir mürakabe ve kontrol tesis etmesi hakikaten güçtür. Bu güçlük, illeri hiç bir suretle her noktadan kendisine yelemeyecek kadar küçük sahalara bölünmesine sebep olmuştur.

Memleketimizde bir kaç il müstesna, diğer iller gerek saha ve gerekse nüfus itibariyle çok küçüktürler. Bu illerin bir kısmını kaldırmak ve illeri saha ve nüfusu itibariyle genişletmek lâzımdır. Fakat illeri genişletmek için:

- 1 — Münakale ve muvasala yollarını tanzim etmek,
- 2—Telefon hatlariyle bağlamak,
- 3 — İl Kalkının umumî durumunu gözönünde bulun durmak lâzımdır.

I — Bugün mevcut illerimizin birçoğunda bahar ve yaz aylarında bile il merkezi ile ilçeler arasında canlı nakil vasıtalarından başka bir vasıta ile nakliyat ve muvasalayı temin etmeğe imkân yoktur.

II — iL ile ilçeler ve bucaklar arasında mevcut telefon hattı çok basit ve bozuktur.

Yalnız bu iki sebep hiyerarşik mürakabeyi tamamen zayıflatmaktadır. Halbuki il idaresi bilhassa bizim memleketimizde merkezden iller ve illerden ilçeler üzerine sıkı bir silsilei mütarebe mürakabesine istinat etmektedir. Şüphesizdir ki, yol ve telefonu olmayan bir vali, ilçeler ve bucaklar üzerinde kanunen haiz olduğu bir mürakabe ve nezareti tamamen tesis edememektedir.

III — İçtimaî durum itibariyle sınırlandırmada bilhassa şark ve cenup illerini göz önünde bulunduracak ve bu yerlerde valilik otoritesinin her yerde en kuvvetli ve devamlı surette hissettirecek halde olmalıdır.

Şark illerinin sahaları ve sınırları tahdit edilirken hususi bir tetkika tabi tutulması icabettiğini düşünüyorum. Şark ve cenup illerinin bazı yerlerinde halk dağınık ve bazı yerlerinde mütekâsif bulunmaktadır, idare vahdetini kurmak ve devlet otoritesini daha fazla takviye etmek zarureti duyulmaktadır. Bu yerlerde coğrafya durumu ve İktisadî ilişikten ziyade içtimai durumu göz önünde bulundurmalı ve il sınırlarının tahdidinde tamamen bu zaruret âmil olmalıdır.

Büyük il mi, küçük il mi? Her ikisinin de rayda ve mahzurları vardır. Umumî idare bakımından taşra idarelerinin sıkı ve yakın mürakabesini sağlaması, halkın yetkili mercileri yakında ve kolayca bulabilmesi ve başvurabilmesi için nisbeten küçük iller tercih edilebilir.

Halbuki, mahallî idareler ve gelirin kendi ihtiyacına

yetebilmesi bakımından illerin gerek saha ve gerek nüfus itibariyle büyük olması lâzımdır.

İl sınırları çizilirken coğrafi ve İktisadî vaziyeti ile halkın İçtimaî durumu, hudut vaziyetin' göz önünde tutmak lâzımdır. Bu sebeple her ilin karakterine uygun sâzît bir kaide koymak imkânı yoktur. Mamefih il sahalarının eğer muvasala ve münakale yolları muntazam ise 25-35 bin kilometre kare, nüfusu da 400 - 600 bin olmalıdır. Bu kadar geniş ve nüfusa mâlik iller hem hususî idare hem de mahallî idareler menfaati bakımından faydalı olabilir.

Coğrafi ve İktisadî vaziyetlerde değişiklikler husule getiren başlıca âmiller, yollar, köprüler ve limanlardır.

Son teşkilâtı mülkiyenin yapıldığı tarihten itibaren bu kabil birçok nafia inşaatı yapılmış ve memleketin coğrafi ve İktisadî durumunda geniş değişiklikler olmuştur.

Bundan başka mevcut illerimizin genişliği 48 bin kilometre murabbai arasında, nüfusları da 900 bin ile doksan bin arasında değişmektedir.

İllerin genişliği ve nüfus kesafeti itibariyle olan nisbetsizlikleri her il e şamil umumî, idârî ve malî tedbirlerin alınmasına da mâni olmaktadır.

İstanbul ili müstesna, diğer iller arasında az çok fiili müsavat tesisine yarayacak tadillerin yapılması faydalı olacaktır.

2 — Memleketin coğrafya ve İktisadî durumlarına göre bölgelere ayrılması her bölgenin bir il olarak sınırlandırılması yani bugünkü illerin fevkinde ve mevcut illerin birer kısmını ihtiva edecek illerin teşkilinde ne bir fayda görüyor ve ne de buna lüzum olduğuna kani bulunuyorum.

Evvelâ memleketimiz merkezî idarenin iller üzerinde tam bir kontrol ve mürakabe tesisine mâni olacak ve iller üzerinden merkezden sonra ikinci derecede bir mürakabe organının teşkiline lüzum gösterecek kadar geniş değildir.

Büyük illerde bu ad verilmese dahi umumî valilikler olacağını tahmin ediyorum.

Evvelâ yabancı devletlerin müstemlekelerde tatbik ettikleri umumî valiliğin menfi tesiri olacaktır.

Bundan başka umumî valilik muayyen içtimâî ve siyasî gayelerde illerde idare birliğini tesis ve devlet siyasetini bir elden tatbik bakımından ihdas edilmiş bir teşkilâttır Memleketimizde böyle bir teşkilâta ihtiyaç olmadığına kaniim.

Memleketimizde, uzun seneler son ve en büyük merci il olarak tanınmıştır. Halkın bu temayülünü zedelemek de doğru değildir.

Bölge illeri, sahaları ve nüfusu geniş ve kesif olacağına göre, hiç bir zaman halkla münasebet ve temas temin edemeyeceklerdir. Halbuki yeni yeni gayretler göstermeğe mecbur olan idarenin her şeyden evvel her şeyi yakından görmek, yakından alâka göstermek ihtiyaç ve mecburiyetindedir. Bölge illeri memleketimiz ihtiyacı bakımından emir ve kumanda etmekle iktifa etmeğe mecbur kalacaklardır. Memleketimizin emir ve kumandadan ziyade işe, hizmete ihtiyacı olduğu da bir hakikattir.

Fikrimce iller üstünde bir teşkilât vücuda getirmenin faydasının ne olabileceğim tecrübe ile de görmüş ve anlamış bulunuyoruz. Fakat İktisadî ve coğrafi şartlarda değişiklik vücuda gelmiş ise bugün mevcut bazı küçük illeri muhafaza etmek lüzumu da yoktur.

Şimdiki illerin genişlemesine mâni olan münakale, muvasala, muhabere vasıtalarının noksanlığı, yokluğu, güçlüğü büyük iller teşkili için de bir mâni teşkil eder.

Hususî idareler arasında kurulacak birliklere, mahallî hizmetlerin hepsinin gördürülmesine maddeten imkân yoktur. Filhakika hastahane, büyük köprüler, âciz evleri gibi bazı tesisler vilâyetler arasında müşterek hizmet mevzuu olabilir. Ve bunlar birlik marifetiyle idare olunabilir. Fakat mahallî idarelerin o kadar teferruatlı işleri vardır ki, bu ihtiyaçları teferruatı ile mahallinde oturan kimseler görebilir ve hissedebilirler.

İlin bu teferruatlı ihtiyacını diğer ilde kurulacak birlik göremez.

Memleketimiz için birlik'in pek faydalı da olmadığı Belediye Kanunu'nun 121 inci ve müteakip maddelerile Mahallî İdareler Kanunu'nun 145 ve müteakip maddelerinin tatbikatından alınan neticelerile de görüyoruz.

3 — Yirmi senedenberi hususî idarelerin iyi işlemediği, israf olduğu ve buna mümasil iddia ve ittihamlar yapılmaktadır. Bu ittihamların hususî idarelerimizin kuruluşu, işleyişi, hizmetleri ve hesapları hakkında en az bilgi sahibi olmayanlardan çıktığı da bilinmektedir.

Hususî idareler otuz senedenberi bu memleketin imarında mahallî menafîin temininde hattâ kısmen umumî hizmetlerin başarılmasında büyük hizmetler ve başarılar göstermişlerdir. illerimizde gördüğümüz mektepler, yollar, hastahaneler, ziraat tesisleri hep bu müessesenin eseridir.

Hususî idarelerimizin kuruluşu ve hattâ işleyişi de iyidir. Her müessesede olduğu gibi zamanın terakkiyat ve inkişafına uyacak bazı tadillere de ihtiyaç vardır.

A — Hususî idareler için umumî meclisler tarafından vergi tesisine müsaade edilmeyecektir. Birçok yabancı memleketlerde mahallî idarelere verilen vergi tesis salahiyetinin mahzurları anlaşılmış ve kaldırılmıştır.

Memleketimizde bilâ vasıta vergiler üzerinde küsuratı munzama kanunu umumî meclislere böyle bir salahiyet tanımış, fakat sonra ilga edilmiştir «(24 Mart 1929) tarihli vilâyet mecalisi umumiyesince tekâlifî umumiyye ilâveten tarh edilecek küsuratı munzamanın derecesi hakkındaki kanun.»

Devlet vergilerinden hisse ve devlet vergilerine munzam kesirler usulü, hususî muhasebeleri, devletin bu vergiler üzerinde yapacağı tadilâtın tesiri altında bırakacak ve mükellef lehine yapılacak ufak tefek tâdillerin hususî muhasebe mâliyesini sarsabilecektir. Hususî muhasebeler için yapılacak vergi tadillerinin devlet vergi sistemini ağırlaştırmaması istenecektir.

Devlet masrafinin mütemadi artması her türlü vergi menabiine devletçe el konmasına sebep olmuş, hususî ida-

reler için yeniden tesis edilecek vergi için bir kaynak da kalmamıştır.

Her halde hususî muhasebeler için tarhı, tahakkuku, tahsili kendilerine ait müstakil vergi sistemi koymak faydalıdır.

Bu suretle hususî muhasebeler memleket İktisadî seviyesinin değişmesile muvazi bir gelir temin ederler.

Arazi ve bina vergileri hususî muhasebeye intikal ettikten sonra tahsilatında şayanı dikkat bir inkişaf göstermiştir.

Aynî vergilerde tezayüt az olduğu için, gerek arazi ve gerek bina vergilerinde vukubulan tezayüt hususî muhasebelerin artan ihtiyaçlarına yetemez. Hususî muhasebeler, artan ihtiyaç ve masrafları karşılayabilmeleri için irad üzerine tesis edilmiş vergi kaynaklarına ihtiyaç vardır. Devlette, hususî idarede âmme hizmetlerini kurmak ve işletmek vazifelerini üzerlerine almışlardır. İkisi de aynı İktisadî, saha üzerinde çalışmaktadırlar. İkisi de malî kaynaklara muhtaçtırlar. İkisi de gelirlerini aynı bünyeden temin etmek mecburiyetindedirler. Aynı sahada oturan fertler, hem devlete, hem de hususî idarelere vergi verirler. Bu sebeple malî kaynakları devlet ve idarei hususiye arasında taksim etmek, aynı kaynağa fazla yüklenmemek icap eder.

B — Başlıca gelir kaynaklarını devlet, gelirleri arasına almış ve hususî muhasebe için teklif mevzuu bırakılmamıştır.

Bilhassa harp senelerinde eşya fiyatlarının yükselmesine ve masrafların artmasını karşılamak için maliye yeni vergiler ihdas ve mevcut vergileri nisbetinin arttırılmasına rağmen hususî idareler yeni gelirlerle takviye edilmemiştir. Yol vergisine yapılan zam, umumî bir genişlik de doğurmamıştır. Zira, yol vergisinin yüzde sekseninin nafia işlerine tahsisi için, Nafia Vekâleti fazla alâka göstermiş, hususî idarelerin diğer mahallî hizmetleri yine müşkilât içinde kalmıştır.'

C — Hususî idareler için yeni gelir kaynakları aranmadan evvel kendi gelir kaynakları arasında olup, başta teşkilât ve müesseselere vermekte olan paraların idarei hususiyelere bırakılması lâzımdır.

Meselâ, Sivas ili memur ve müstahdemlerin aylıklarından ve taahhütlerden kestiği kazanç, buhran, muvazene ve hava kurumu hissesi olarak hâzineye 943 senesinde (5 1.000) lira vermiştir.

Ayrıca bina vergisinden belediye hissesi, arazi vergisinden Ziraat Bankası hissesi. Tayyare hissesi, bina vergisinden Millî Müdafaa vergisi olmak üzere yine 943 senesinde (55.528) lira ödemiştir.

Her sene on bin liradan fazla bir para Cumhuriyet Merkez Bankasına evrakı nakdiye itfa karşılığı olarak ödenmektedir. Bu suretle vergi ve hisse olarak Sivas Hususi Muhasebesi'nin başka idarelere tediye ettiği para miktarı yüz yirmi bin liraya balığ olmaktadır.

Bir milyon lira raddesinde bir gelire mâlik olan bir hususî idare için yüz yirmi bin liranın her halde büyük bir kıymeti vardır.

D Fikrimce, arazi ve bina vergilerinden alınacak her türlü vergiyi hususî muhasebelere bırakmayı ve bu gayri menkuller üzerine tesis edilecek veya bina ve arazi vergileri üzerine ilâve edilecek bütün vergiler hususî idarelere bırakılmalıdır.

Arazi vergisinde kıymetinin çoğalması, mahsul kıymetinin yükselmesi halinde vergi matrahında ve nisbetinde yapılacak tadillerde umumî inkişaf görülebilir. Harp senelerinde mahsul fiyatında görülen artma üzerine arazi vergisinde elde edilecek inkişaftan mâliyenin toprak mahsulleri vergisi vaz etmesi üzerine hususi muhasebeye bir fayda payı bırakılmadı.

Harp sonunda toprak mahsulleri vergisi kaldırıldığı takdirde hususî idareler lehine arazi vergisinde tadilât yapılabilir.

Halen (binde 10) yüzde bir nisbetinde alınan arazi vergisi yüzde ikiye iblâğ edildiği takdirde yalnız Sivas hususî idaresi üç yüz bin liradan fazla bir gelir temin edebilir.

4 — Valiler, hem umumî idarenin hem de hususî idarenin murakıp ve mümessili kalmalıdır.

Hususî idarelerin iyi işleminde, gelirinin tahsilinde valilerin hususî idarelerin mümessili ve idarenin işleme tarzında doğrudan doğruya vazifeli ve mesuliyetli olmasının büyük bir tesiri vardır. Eğer bu harp senelerinde hususî idare mâliyelerini takviye edecek malî kaynaklar bulunmasına rağmen mahallî hizmetler aksamamış, durmamış ise yalnız valilere borçluyuz.

Valilerin hususî muhasebelerin mümessili olması bî idarelerin devlet ve hükümet nüfuzundan lâıkiyle istifade etmelerine ve yine hükümetin yakın bir mürakabesine imkân vermekte ve işler daha iyi yürümektedir.

Hususî idare bütçeleri valiliğin mesai ve iş programı ile muvazi olarak tatbik sahası bulur.

Muvazenei umumiyeden tahsis mahallî valinin takdiriyle tâyin edilen bir ödenek verilmemektedir. Vali mahalli icraatı ve faaliyeti hususî idarelerin malî kaynaklarıyla des teklemektedir. Mahallî zaruret ve ihtiyaçları en iyi ve en yakından görmek imkân ve iktidarına mâlik olan vali, memlekete faydalı hizmetleri başaramak için hususî idare üzerinde lüzumu kadar salâhiyete mâlik olmalıdır.

Hususî idareyi temsil etmek işi başka bir reise tevdi edildiği takdirde mahallî hizmetler şimdiki kadar muntazam ve mükemmel görülmeyecektir.

5 — Bucaklara hükmî şahsiyet vermek bir şartla faydalı olabilir. Lüzumu kadar gelir temin etmek.

Hükmî şahsiyeti haiz olan hususî idare ve belediyeler mahallî sıkıntı içinde çırpınır ve bunların mâliyelerini takviye çaresizliği karşısında iken bir de bucak idarelerini ilâve etmek faydalı olmayacaktır.

Fikirimce köyler üzerinde daha yakın bir mürakabe tesis edebilmek için bucak adetlerini çoğaltmak, teşkilâtın tamamlamalıdır.

Her halde bir bucağın ihtiva edeceği köy miktarı onu aşmamalıdır.

Köylerin hükmî şahsiyetlerini muhafaza etmeleri her noktadan faydalıdır.

KOLLUĞUN BİRLEŞTİRİLMESİ İŞİ

Yazan:

Kemal Kaya KAYALI

Tokat Em. Müdürü

Yıllardan beri üzerinde çeşitli düşünceler yürütülmüş, birçok ön tasarılar konu olmuş fakat ciddî surette ele alınamamış bulunan «Kolluğun Birleştirilmesi İşİ», nihayet savın Recep Peker Hükümetinin 14 8 1946 günü Büyük Millet Meclisinde okunan programıyla başarılmaması istenilen ön meseleler arasına girmiştir.

Konu etrafında çeşitli yayınlara zaten rastlayıp duruyor ve bu işin bir gün nasılsa ele alınacağını kuvvetle umuyordum. Bu inanla mevzu etrafında imâli fıkretmek ihtiyacını da duymuş ve düşüncelerimi bir kâğıt üzerinde toplamıştım.

Fakat; mesele hükümet programında yer alıp, iş daha ciddî bir safhaya girince sözlerimin de daha etraflı olması lüzumunu hissettim.

Fikirlerimin değer bakımından alacağı not ne olursa olsun bir meslek ideali etrafında, mevsimli konuşmanın hazzını duymaktayım.

Söz gelimi edilen konu hakkındaki düşüncelerimin bir özetini önceden sunayım:

Türk kolluk teşkilâtının istenilen amaca ulaştırılması, veriminin artırılması, ve görevini başarıya vardırabilmesi ancak ve ancak kolluğun birleştirilmesi devlet itina ve fedakârlıklarının bu tek kolluk üzerinde toplanmasıyla kabil olacaktır.

Çünkü; kolluk görevleri, düşüncede, görüşte, tedbirde, uyguda birliğe en çok ihtiyaç hissettiren özellikler taşır.

Bütün tarih boyunca eksiksiz başarı; teçhizatından te-

fekkürüne kadar âhenge, disipline sahip, bir örnek hüviyetteki kuruluşlara nasip olmuştur.

İlkokul çağlarında iken Allahın birliğine dair fikir vermek isteyen bir öğretmenim «iki olsa nizamı kâinat bozulur. Biri yağmur yağdıracağım derken öteki kar yağdırmak ister, birinin yarattığı yazı öbürü kış yapar» demişti. Şimdi bu basit fakat güzel izahı hatırlıyor, çeşitli otoritelere bağlı, komuta birliğinden mahrum kuruluşları tıpkısı bir âleme benzetiyorum.

Eksiksiz sayabildimse hâlen memleketimizde:

1) Polis,		
2) Jandarma,		
3) Belediye zabıtası,	}	İçişleri Bakanlığına bağlı
4) Çarşı ve mahallât bekçileri,		
5) Köy bekçileri		
6) Gardiyan	}	Adalet Bakanlığına bağlı
7) İnzibat	}	Milli Savunma Bakanlığına bağlı
8) Hudut kıtaatı		
9) Askerî Gümrük Muhafaza	}	Gümrük ve Tekel Bakanlığına bağlı
10) Sivil gümrük muhafaza		
11) Kaçak istihbaratı		
12) Tekel kâtip memuru		
13) Gümrük muayene memuru		
14) Gümrük kolcusu		
15) Ziraî koruma bekçisi	}	Tarım Bakanlığına bağlı
16) Orman bakım memuru		
17) Millî Korunma kontrolörlüğü,	}	Ticaret Bakanlığına bağlı
adı ile 17 çeşit kolluk vardır.		

Bu diziye; benim bilerek sokmadıklarını var. Bilmiyerek saymadıklarımın da bulunması mümkündür.

Yukarıda adı geçen bu teşekküllerin, gördükleri işlerin her birinde kendine mahsus ufak tefek özellikler bulunduğu inkâr edilemez. Ancak görülen bütün hizmetlerin. Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'nun 2 nci maddesinde hülâsa edilmiş olan iki kolluk ödevinin dışında kalmadığı, esasta bir olduğu ve nihayet devletin mâni zabıta ve adlî zabıta icraatından başka bir mahiyet taşımadığı da apaçıktır.

Hâlen kolluk görevlerimiz yukarıda saydıklarımızla birlikte 7 yüksek mercie bağlı ve birbirinden tamamen ayrı otoritelerin idaresinde, kendilerine mahsus çeşitli hükümlerle sevk edilen ve her bakımdan birbirine benzeyiş göstermeyen 19 türlü teşkilât tarafından idare edilmektedir.

Kökte bir olan ve aynı mahiyet taşıyan bir kamu hizmetinin bu derece taksime uğratılması hiç bir mucip sebebin haklı gösteremeyeceği bir durumdur.

Bu tarz çalışma sebebiyledir ki:

1 — Kolluk görevleri için ayrılmış olan devlet geliri yararım ehemmiyetli surette azaltacak bir taksime uğramıştır.

2 — Eleman bulmakta müşkülâta rastlanılmıştır.

3 — Yetiştirme, bilgi verme müesseselerinin ayrılığı ve zarurî olarak ayrı yollar gütmesi; tek maksat için yetişen kolluk mensuplarının aynı yüksek vasıfta olmalarına elvermemiştir.

4 — Her teşekkül sayıca yeter duruma getirilememiş, toplamı çok olan kolluğun dağılmış ve başka, başka komutalara verilmiş olması; kuvvet inkisamını icabettirmiştir.

3 — Zaman, zaman icra kuvvetlerini birbirine çatıştıran meseleler; çok defa Önemli ihtilâflara ve hizmeti zararlandıracak fikir ayrılıklarına vesile olmuştur.

6 — Kanunlarımız; 20 nci yüzyıl demokrasi dünyasının ileri hukuk prensiplerini noksansız olarak ihtiva etmekte ve aynı esaslara uyularak yapılmaktadır. Bu kanunların; başka ödevler için, o işe mahsus metodlarla talim görmüş.

elemenlarca uygulanması, pek tabîi olarak tepkiler yaratmış, hattâ hoşnutsuzluk doğurmuştur.

7 — İcabında devletin siyasî faaliyetlerini destekleyecek ve yurt içindeki siyasî kıpırdayışları denetliyecek olan kolluk mensupları için en mukaddes yurt menfaatleri uğruna, başka esaslar ve binbir emekle yetiştirilmiş bulunan ordu mensuplarımızdan faydalanılması her şeyden evvel ana mevzuatımıza aykırı düşmekte ve süel gücün israfı sonucunu vermektedir.

Bu aksaklıkları sayarak tüketmek zordur, aynı zamanda da uzatıp gitmekte de fayda yoktur. Çünkü; ârıza görülmüş, tedbir almak kararına varılmış, mesele; hükümet programına girecek bir ehemmiyet kazanmıştır.

Bu bakımdan olagelmiş olanları değil, yarının nasıl olması lâzım geldiğini konuşmak icaba daha uygun düşer.

Kolluk işini, bugüne kadar mevcut şekli ile götürmemize sebep zararlarını bilmemekliğimiz değil;

A) işin ciddi olarak ele alınmamış olması,

B) Birleşmiş kolluk teşkilâtının ağır bir bütçe işi sanılması,

C) Her Bakanlığın kendi işini; kendi komutasındaki teşekküllere duyurmakta kolaylık mütalâa etmesi ve bu şekli his cephesinin tatminine de uygun bulmasıdır.

Bu engellerden «A» fıkrasındaki ortadan kalkmış, «C» fıkrasındaki zihniyetin, mahzurdan sâlim olmadığı, yılların biriktirdiği türlü misallerle anlaşılmıştır.

Fakat; meselenin ağır bir bütçe konusu olduğu hakkındaki tereddütler tamamen silinmiş ve bu noktada henüz kesin bir kanaate varılabilmiş midir, bilmiyorum.

Tek kolluk, yekûn olarak bugünkü emniyet ve jandarma bütçeleri tutarının belki de iki misline ihtiyaç gösterecek ve bu teşekkülün teknik, modern araçlarla donatılması; elbette ki devlet bütçesinin gider kefesini bir hayli ağdıracaktır.

Fakat bu vaziyet yeni doğmuş bir hal sayılmamalıdır.

Çünkü; gider kefesindeki ağırlık yine ve hemen hemen aynı olacak, şu kadar ki; muhtelif kıymetteki gramlar bir araya toplanmış, bu işin tartısı kefeye topyekûn konmuş olacaktır.

Yukarıda saydığım 19 çeşit zabıta için; devlet bütçesinden çıkan paraların bir araya toplanması, belediyeler ve halk kesesinden harcananların da bunlara eklenivermesi meselenin kökünden halline kâfi gelecektir.

Emniyet Müdürü olarak bilfiil kadroları başında bulunduğum Antalya. Konya, Kayseri, Edirne, Adana ve Tokat şehirlerinin bekçi bütçeleri toplamı; çeyrek milyona yakın, ilçe ve köylerinde aynı maksada harcanan paranın ilâvesile bir milyonu geçkindir.

Bütün il, ilçe, bucak ve köylerimizde bekçi parası diye halkın dağınık ve türlü usullerle ödeyegelmekte bulunduğu paraların toplamı; mevzuun hatıra getirdiği rakkamdan her halde üstün çıkacaktır.

Yüksek Bakanlığın; yukarıda sayılan kolluklar için devlet ve belediyeler bütçesinden ödenenleri ve bir buyrukla bekçi parası adı ile ödenegelmekte bulunan miktarın yurt ölçüsündeki toplamını öğrenivermesi; bu husustaki mütalâanın aksine bir sonuca varmayacaktır.

Yarın verilecek parayı, bugün de vermekte olduğumuz hakkındaki fikri kuvvetlendirmek için küçük bir örneği söz gelimi etmek faydalı olur sanırım.

«Antalya ilinde limana gelecek olan her hangi bir geminin kontrolü şöyle yapılır: Polis, gümrük sahil sıhhiye, liman dairelerine ait dört kayık denize dökülür, her birinde iki insan gücü harcanan bu kayıklar; bir ortaçağ tablosu için de, kimi evvel, kimi sonra gemiye varır, dört ayrı cepheden gerekli kontroller yapılır ve aynı intizamsızlık dekoru içinde dönülüp gelinir.»

Bu kayık ve kayıkçılar için devlet hâzinesinden çıkan para; bir motörlü vasıtanın bütün masraflarını karşılamağa kâfi olduğu ve vasıttan birlikte istifade edilerek daha ahenkli çalışma mümkün bulunduğu halde türlü bütçelere dağıtılmış giderleri bir araya toplayıp hiç değilse valilik emrine veremediğimiz için o hizmet, göz göre göre total yürür.

Bu misalin biraz genişletilmesi ise, tek kolluk işinden ilk bakışta duyulan bütçe zorluğu korkusuna yer vermiyecek mahiyettedir.

Şu hale göre:

A) Devlet bütçesinin türlü bölümlerine dağıtılmış kolluğa ait giderlerin bir araya toplanması,

B) Belediyelerce aynı konu için harcanan paraların bu bütçeye akmasının sağlanması,

C.) Bekçi parası adıyla ödenegelmekte olan verginin bir matraha bağlanması suretiyle bu bütçeyi desteklemesinin temini,

Ç) Devlet itina ve fedakârlıklarının bir noktaya teksifi işin kökünden halledilmesine kâfi gelecektir.

* * *

Bu konunun en önemli meselesi olan para işi; bu suretle halledilip ortaya varlıklı bir bütçe çıkarsa, kolluk için düşünülebilecek en ideal şeklin başarılmaması artık esaslı bir zorlukla karşılaşmayacaktır.

Bu takdirde ve bana göre:

- 1 — Bütün kolluğun polis adı altında toplanması,
- 2 — Vasıtalı, vasıtasız, resmî, sivil diye dört bölüme ayrılması,
- 3 — Göreceği işin mahiyetine göre kullanılmak üzere aynı zamanda uzun namlulu silâhla da donatılması,
- 4 — Yetiştirme usullerine icabında silâhlı çarpışmalar yapacağı da gözönünde tutularak gerekli talim ve derslerin eklenmesi,
- 3 — Nöbet, devriye, âsâyiş karakollarını bekleme, çarpışma, hazır kıt'a topluluğu halinde bulunma hizmetleri için «aspolis» adıyla bir kademe vücuda getirilmesi,

6 — Bu kademe için bugünkü jandarma erini veren kaynağa benzer bir menba bulunması ve meselâ kur'a erlerinin binde bir veya bir kaçından ve süel gücü zararlandırmıyacak bir miktardan faydalanılması, yahut da mesleğe alınacak elemanları muayyen bir müddet bu meslekte çalışmaları şartıyla fiili askerlik hizmetlerini yapmış sayılmaları.

7 — Aspolislerden görevinde başarı gösterecek istekliler için mesleğin ana kademelerinde istikbal tanınması,

8 — Kadro ve meslek kademelerinin; bütün kolluk hizmetlerinin bir elden başarılmaması prensibinin gerektirdiği şekilde yeniden tertiplenmesi,

9 — Kolluğun görev, yetki ve sorumluluğu yolundaki yasa geçerliklerinin tekrar gözden geçirilip onarılması ve bu iş yapılırken polisin çeşitli otoritelere bağlı olmaktan kurtarılması zor bir iş olacaktır ve fakat yerinde ve değerinde bir lüzumu karşılayacaktır.

Bu sözlerim arasında kendimce önemli saydığım cihet kolluğun birleştirilmesi işinin merkezde ve nazariyede değil, uygulama alanında yapılması, tek bir makama karşı sorumlu ve o makamın buyruğunda olması esaslarının ana prensip olarak gözönünden kaçırılmaması noktalarıdır.

Bu takdirde köy ve kır bekçileri, gardiyan, inzibat, gümrük muayene memuru, ziraî korunma bekçisi, orman bakım memurları gördükleri hizmetlerin özelliği noktasından hariç bırakılarak diğer zabıta teşekküllerini 5 senelik bir plânla birleştirivermek ve kayıtsız şartsız Valiler yani İçişleri Bakanlığı emrine vermek kanunlarımızın idare cihazına tevdi ettiği vazifenin düzenle başarılmaması için tek çare olacaktır.

Çünkü; bu hizmetler dışındaki zabıta görevlerinin tamamı ana kolluk ödevleri küllünün içinde birer cüzüdürlər.

Bu arada tekrara değen nokta zabıtanın ifa ettiği hizmetten ötürü çeşitli muhakeme usulleriyle ceza tehdidi altında bulundurulmasının komutadaki vahdeti bozan en esaslı

cihet olduğunun daima nazara alınması lüzumudur. Aksi takdirde yapılacak her türlü ıslahat beklenen faydaları sağlamakta, yine zorluklarla karşılaşacaktır.

Beni bu lüzuma inandıran hususatın en başında; konu ile olan 1 7 yıllık aşinalığın ve çekilegelmiş sıkıntıların büyük rolü olsa gerektir.

Bir makale çerçevesi içine sığdıramadığım bu son noktayı başka bir yazımda tafsil etmek yeni meslek kademeleri, kadro, görev, yetki, sorum hakkındaki düşüncelerimi de o vakit açıklamak zorundayım.

Kolluğun birleştirilmesi yolundaki yeni ve enerjik hükümet kararının yurdumuz, büyük milletimiz, kadir bilir, iyi yürekli halkımız ve mesleğimiz için kutlu ve mutlu olmasını diliyorum.

GENEL MÜFETTİŞLİKLER HAKKINDA BİR DÜŞÜNCE

Yazan:

Abidin ÖZMEN

Trakya Genel Müfettişi

Önsöz

Son yıllarda Genel Müfettişliklerin kaldırılması veya yetkilerinin arttırılması veyahut genel valiliklere kalbi hakkında birçok sözler ve yazılar işitildi, görüldü.

Büyük Millet Meclisi kürsüsünde böyle fikirler ileri sürüldü, gazete sütunlarında buna ait birçok yazılar okundu ve elan da böyle haberler sık sık görülmektedir. Bu işin 1947 bütçesi esnasında da söz konusu edileceğini tahmin etmek zor bir iş değildir.

Bu durum karşısında Genel Müfettişliklerin kuruluşu, işleyişi ve geleceği hakkındaki bilgi ve düşüncelerimi bu işle ilgilenenlere açıklamayı fa3'daîı buldum.

Bu işe teşebbüs ederken çizmeden yukarı çıktığımı hiç kimsenin ileri süremeyeceğini tahmin ederim. On bir yılı peçen bir zamandanberi bizzat Genel Müfettişlik makamım işgal etmiş ve Genel Müfettişliğin ilk kuruluşunu gerektiren olayların geçtiği alanda çalışmış bir şahsın sözlerinde az çok bir hakikatin saklanmış olacağına şüphe yoktur.

Genel Müfettişlikler meselesini tetkik ederken önce kuruluşlarından söze başlamayı uygun görüyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Müfettişliklerin Kuruluşu

Anadolunun güney alanında bilhassa Genç, Diyarbakır, ve Elâzığ illerinde doğrudan doğruya tesirini gösteren ve diğer illere de serpintisi akseden (Şeyh Sait hâdisesi) ni

müteakip bu illerde fikir, düşünce, idare ve işbirliğine lüzum hasıl olmuş ve bu zaruret esasen kendiliğinden belirmişti. Karışıklığın bastırılmasını müteakip bu ahengi Üçüncü Ordu Müfettişliğinin temin etmesi fiilî bir şekilde yapılmakta idi. O zaman merkezi Diyarbakır olan Üçüncü Ordu Müfettişi aynı zamanda Sıkı Yönetim Komutanlığı ödevini de ifa etmek suretile hemen hemen Gaziantep, Malatya, Erzincan, Erzurum ve Ağrı illerinin sınırladığı güney doğu illeri valilerde emniyet, asayiş ve diğer birçok mülkî ve İdarî işlere ait münasebet ve muhaberelele başlamıştı. Ordu Müfettişliği emrinde iki Mülkiye Müfettişi de mülkî müşavir olarak bulunurdu. 1926 - 1927 yılları içinde 15 ay kadar ben de bu işde Mülkiye Müfettişi olarak çalıştım.

Sıkı yönetim müddeti uzamış ve fakat o havalide «emniyet, asayiş ve idare âmirleri arasında çalışma birliğini elde tutmakta devam zarureti karşısında Ordu Müfettişliği dar kadrosu ile hem aslî ödevini hem de aslî olmıyan birçok idarî işleri çevirmekte müşkülât çekiyordu. Bunun üzerine Cumhuriyet Hükümeti, yolsuzluk ve uzaklıkları dolayısıyla henüz bir birlik ve memleketin diğer aksamiyle tam bir idârî, İçtimâî âhenkle yürütülmesinde zorluk çekilen güney doğu illerinde hükümetin yakından görüp, işitecek gözü ve kulağı olarak içine aldığı illerde bir kül halinde olan emniyet ve asayişin korunması ve müşterek, sistemli bir idare ve kalkınma temini gayesile o bölgede bir Umumî Müfettişlik kurulmasını düşündü ve bunun için Umumî Müfettişlikler teşkiline dair 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı kanunu çıkarttı. 5 maddelik olan bu kanunda üç esas kabul buyrulmuştur.

I — İhtiyaca göre Genel Müfettişliklerin kurulması ve kaldırılması Bakanlar Kuruluna bırakılmakta.

II —Bütçe yılı içinde kurulan Genel Müfettişliklerin ihtiyaç görülen ödeneklerinin tedarik şeklini tesbit etmekte.

III — Genel Müfettişliklerin ödevlerini de: asayiş ve inzibatın teminine nezaret, kavanin ve nizamatin tamamen

tatbik ve icrasını mütemadiyen takip ve mürakabe olarak tasrih etmekte ve Bakanlıkların kanunen haiz oldukları yetkilerinden icabeden kısımları Bakanlar Kurulu kararıle Genel Müfettişlerin kullanmasına bırakabileceklerini açıklamaktadır.

İşte bu kanuna dayanılarak İçişleri Bakanlığınca 27 Kasım 1927 tarihinde (Umumî Müfettişlik Kanununun tatbikine dair) 17 maddelik bir tüzük (talimatname) hazırlanmış ve Bakanlar Kurulunun 27 Kasım 1927 tarihli ve 5858 sayılı kararıle onanmıştır.

Bu tüzüğün esasları da üç maddede toplanabilir.

I — Elâzığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt. Mardin ve Van illerini ihtiva etmek üzere bir Genel Müfettişlik teşkili.

II — Genel Müfettişlik kadrosuna giren memurların atanma şekilleri.

III — Genel Müfettişler ödev ve yetkilerinin sayılması.

Memurların atanması işi esas konuyu ilgilendirmez. Ödev ve yetki meselesi de ayrıca inceleneceği için teşkilât işinin açıklanmasına devam ediyorum.

Bakanlar Kurulu 31 Aralık 1927 tarihli bir kararıyle güney doğu illerinde kurulan bu Genel Müfettişliği (Bir) numara ile titlendirmiştir.

Genel Müfettişliğe tâyin buyrulan şimdiki Elâzığ Milletvekili sayın İbrahim Tali Öngören 1 Ocak 1928 de Diyarbakırda Genel Müfettişlik ödevine başlamış ve Ordu Müfettişliğinin İdarî işleri sona ermiş, esas karargâh yeri olan Erzincana taşınmıştı. Ben de o esnada Bitlis ili valisi idim.

Diyarbakır'da çalışmağa başlayan Genel Müfettişlik bölgesine Ağrı ili de ilhak edildi. Genel Müfettişliğin o illerde kurduğu idaredeki ahenk halk ile hükümet arasındaki yakın münasebet, (Şeyh Sait hâdisesi) akislerinin bertaraf edilmiş olmasına rağmen hayatının uzamasını icabettirdikten başka bu kurulun çoğaltılmasını sağladı.

Bayındırlık ve iskân bakımlarından bir kül teşkil eden Edirne, Kırklareli, Çanakkale ve Tekirdağı illerinde de bu işleri ahenkli, bir şekilde yürütmek kasdiyle bir Genel Müfettişlik daha kurulması 19 Şubat 1934 tarih ve 2 - 150 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul buyruldu ve tecrübesine mebnî buraya da yine o vakitler Milletvekilliğine dönmüş olan sayın İbrahim Tali Öngören tâyin edildi. 1934 Nisanında Genel Müfettişlik Trakya'da çalışmaya başladı.

Sayın Cumhurbaşkanımız ismet İnönü 1935 yazında doğu illerinde uzunca süren ve birçok halkla temas sağlıyan bir gezi yapmışlardı. O zaman Birinci Genel Müfettişlik bölgesinin birçok illerini, ilçe ve bucaklarını görmüş, Genel Müfettişliğin durumunu incelemişlerdi. Bu seyahatlerinin Birinci Genel Müfettişlik bölgesindeki kısmında ben de Genel Müfettiş olarak bulunmuştum.

Doğu illerimizin güney kısmındaki yerlerin Genel Müfettişlik teşkilâtından faydalandığını, iller arasında daha fazla bir anlaşma olduğunu görmüş olmalarıdır ki kuzey kısmında da bir Genel Müfettişlik kurulmasını uygun bulmuşlar ve Bakanlar Kurulunun 6 Eylül 1935 tarihli ve 2-3199 sayılı kararıyla Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon illerde Birinci Genel Müfettişlikten alınan Ağrı ilini ihtiva etmek üzere Üçüncü Genel Müfettişlik kuruldu ve Genel Müfettişlik ödevi de aynı gezide beraber bulunan merhum Tahsin Üzere tevdi edildi.

Üç Genel Müfettişlik, bölgelerindeki büyük küçük icra ve imar işlerde uğraşmakta, emniyet ve âsâyiş meselesinde fazla hassasiyet göstermekte iken doğu illerimizde mütekâsif bir halkla meskûn olduğu halde gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde halkının iptidâî hayatı ve iktisadî inkişafa muhitin müsait olmaması hasebiyle emniyet ve asâyiş işleri tamamiyle takarrür ve halkın hükümetle münasebeti iyi bir surette tanzim edilememiş olan Dersim bölgesi işlerini yakından ve tam yetki de ele alacak kuvvetli bir makam meydana getirilmesi düşünülmüş ve bu işe ait ilk projeleri benimle konuşarak kararlaştırmak üzere 1935 yılı Eylülünün dördünde ordu müfet-

tişi Orgeneral Kâzım Orbayla, Tuncelindeki teşkilâtın başına getirilmesi tasavvur edilen Korgeneral Abdullah Alpdoğan Diyarbakıra gelmişler ve bir kaç gün kalarak bir proje taslağı ile Ankaraya dönmüşlerdi.

6 - 1 - 1936 tarih ve 2 - 3823 sayılı Bakanlar Kurulu kararile Tunceli adı verilen Dersim çevresinde İdarî ve inzibatî işlerin esaslı surette tanzim ve hükümet murakabesinin daha yakından ifasını temin için yeniden kurulacak Bingöl ve Tunceli illerile Birinci Genel Müfettişlik bölgesinden alınacak Elâzığ illerini ihtiva etmek üzere Dördüncü olarak bir Genel Müfettişlik kurulması karar altına alındı ve bu Genel Müfettiş, Tunceli Vali ve Komutanlığı yetkisini de haiz kılındı. Bu mevki de önce teemmül edildiği üzere Korgeneral Abdullah Alpdoğan'a verildi ve Dersim işinin kökünden halli tarafına gidildiği zaman da Erzincan ili Üçüncü Genel Müfettişlik bölgesinden alınarak Dördüncü Genel Müfettişliğe bağlandı.

İşte bu surette ve gerekli sebepler altında kurulan dört Genel Müfettişlik arada yapılan bazı il değişikliği ile bugün şu şekli almıştır:

Birinci Genel Müfettişlik: Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Bitlis, Muş, Van ve Hakkâri illerini,

İkinci Genel Müfettişlik ilk kurulduğu gibi: Edirne, Çanakkale, Kırklareli ve Tekirdağ illerini,

Üçüncü Genel Müfettişlik: Erzurum, Ağrı, Kars, Çoruh, Rize, Trabzon ve Gümüşhane illerini,

Dördüncü Genel Müfettişlik: Elâzığ, Bingöl, Tunceli ve Erzincan illerini bölgeleri içine almış olarak çalışmaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Müfettişlikler Çalışmış mıdır?

En yaşlısı 20, en genci 11 yaşında olan Genel Müfettişliklerden ikisinin başında 11 yıldan fazla emek harcamış ve Türkiye Cumhuriyetinin az, çok görgüsü bulunan bir fer-

di sıfatile geçen çalışma devresinden kalben çok müsterih bulunuyorum. Derhal şunu da ilâve edeyim ki mülki teşkilat itibarile şahsan Genel Müfettişlik ve İller Kurullarının bugünkü şekilde kalması taraftarı olmadığımı idare Dergisinin 181 inci sayısında çıkan bir yazımda uzun uzadıya izah etliğim gibi hülâsaten bu defa da temas etmek zaruretinde olduğumdan Genel Müfettişliklerin gördükleri kıymetli hizmetleri ileri sürerken taraflı ve şahsî bir düşünce sahibi olmadığım kolayca anlaşılabilir.

Genel Müfettişliklerin memlekete yaptıkları hizmeti, bunların muamele ve muhabere evrakını yüksek bir komisyon baştan başa elden geçirirse (Genel Müfettişlikler kaldırılmalı), (Ne iş yaptılar?) diye söyleyip yazan arkadaşların fikirlerinden 180 derece geri döneceklerine kanaatim vardır.

İdare işleri, bir mühendislik gibi yaptığı bir köprüyü, bir mimar gibi yaptığı bir binayı ileri sürecek işlerden değildir. Bununla beraber bu gibi maddî işlerin başarılıp meydana getirilmesinde de büyük payı olan idare âmirlerinin gözle görülecek kadar maddileşen manevî birçok hizmet- 'eri vardır ki esas itibarile bir idare âmirinin kıymeti ilk olarak bu gibi işlerle ölçülmelidir.

Genel Müfettişliklerin bölge itibarile hizmetlerini sıralamağa hem yazımızın hacmi hem de İdarî ahenk müsait değildir. Yalnız genel şekilde şöyle bir hülâsa yapılabilir.

I —Esas kuruluş gerekçesi içinde emniyet ve asayiş konusu olan Genel Müfettişlikler bölgelerinde az zamanda bu işi halletmişler ve işe başladıkları zaman hüküm süren maddî, manevî emniyetsizliği Cumhuriyet Hükümetinin kanunlarına dayanarak ortadan kaldırıp iyilik ve cezanın Ağadan, Şeyhten gelemeyeceği ve halk ile hükümet arasına kim senin giremeyeceği fikrini tesis etmişlerdir. Filvaki Cumhuriyet devrinde zaman âmilinin de bu işi yapabileceği iddia edilebilir. Fakat hâdiseleri, maddî ve mânevi muhitleri yalandan bilenlerin küçük kıtada olan illerin yalnız kendi hareket ve çalışmalarile bu işleri az zamanda başarabilmeleri

ve hükümet merkezine uzaklıkları hasebile merkezden bir ahenk üzere hareket etmelerinin temini müşkülâtı ve şartların değişmeden tedbir almak için gereken zaman zarfında bir birliğin sağlanmasına imkân olamayacağı gözönüne getirilirse bölgesi içinde ve hattâ komşusu bulunan illerle hareket birliğini her noktada temine muktedir olan Genel Müfettişlerin elde ettikleri bu güvenlik ve asayiş işini böyle bir kurulsuz sağlamanın zorluğu derhal anlaşılabilir.

Asayiş ve güvenlik işlerinde doğudaki Genel Müfettişliklerin Cumhuriyet Devletine yaptıkları hizmeti millî tarihin takdirle kaydetmesi lâzımdır.

2 —Genel Müfettişlerin hükümet namına bölgelerin deki memurların durumunu, halkla hükümet arasındaki münasebetin iyi cereyanını, kanunların ve tüzüklerin tamamen ve iyi bir surette tatbikini denetlemek üzere yaptıkları hizmetler her gün gazetelere aksedecek işlerden olmadığı için göze çarpmıyan hizmetlerdendir.

Genel Müfettişlik bölgesinde çalışan memurların, tarafsız bir denetçinin başı ucunda, halkın işe derhal el koyup sonucu elde edecek bir şikâyet makamının yanı başında olduğunu görmesini sağlamış olmak suretile ölçüsüz bir iyilik temin etmektedir.

3 — Genel Müfettişlikler komşu devletlerle sınır olan muhtelif illeri bölgesi içine almış oldukları için sınır emniyet ve asayişinin, kaçakçılık işlerinin bir tarzda ve ahenkli kovalanmasını ve bu işlerle uğraşan polis, jandarma, gümrük muhafaza kıtası, gümrük sivil muhafızları ve nihayet hudut kıtaları gibi muhtelif Bakanlıklara ve makamlara bağlı elemanlar arasında geçimi, âhenkli ve verimli bir hizmeti sağlamak yolunda büyük hizmetler gördükleri muhaberelede sabit olabilir.

4 —Genel Müfettişlikler, mülki teşkilâtta da geniş rol almışlardır. Mütemedi gezileri, bölge işlerini toptan mütalaa etmeleri, her hangi bir il ve ilçe teşkilâtında oranın idare âmirleri ve meclisleri gibi değil daha tarafsız düşünebilmeleri bakımından halkla hükümet münasebetini kolaylaştırı-

cak kurullar meydana getirmeğe âmil olmuşlardır. Genel Müfettişliğim zamanında 11 ilçe benim teşebbüs ve teklifim üzerine kurulmuştur.

Ayrıca izah edeceğim gibi ilçe teşkilâtını genişletmek, halkın hükümetle ve birbirleriyle olan münasebetlerini ilçelerde tamamille çözebilmek en iyi şekil olacaktır.

5 — Sağlık, Bayındırlık, Eğitim, Ekonomi ve Kalkınma işleri:

Genel Müfettişler zaman zaman bölgeleri valilerde toplanarak kadrosunda bulunan uzman müşavirleri, bilgileri içinde bulunan işlerin tetkikile ödevlendirerek, sık sık geziler yaparak ve nihayet muhaberelele direktif verip taleplerde bulunarak bölgesi içindeki illerde sağlık işlerinin iyi yürümesi, hastanelerin yapımı ve iyi işlemesi, yolların yapılıp onarılması, iyi muhafazası, tarım ve veteriner işlerinin inkişafı ve verimli bir hale konulması, tohumların ıslahına, hayvan hastalıklarının önlenmesine, muktezi tedbirleri bizzat kendi uzman müşavirlerde yakından takibi, kültür işlerinde bina tedarik ve temini, genel eğitim seviyesinin yükselmesi için icabeden yardımları yapması, teşviklerde bulunması, iskân işlerini çok yakından tâkip etmesi, belediye işlerinin düzenlenmesi, köy işlerini çok yakından kovalaması suretile yaptığı hizmetlerin müfredatını belirtmeğe çalışmak yazanı ve okuyanı yorucu bir zahmete sokacağına şüphe yoktur.

Genel Müfettişler bu suretle mahallî idarelerin bugünkü bütçelerde verimli bir halde işlemelerine çalıştıkları gibi ayrıca genel muvazeneden de temin ettikleri ve bazan miktarı milyonlara yükselen yardımlarla bölgelerinde yol, bina, köprü gibi büyük ve ölmez eserler meydana getirmişlerdir.

Eler ne kadar tenkit yoluna sapmak isteyen bir münekkit parayı veren Maliye Bakanı, projeyi yapan fen heyeti diyebilirse de bu işlerin temini için Genel Müfettişliklerin sarfettiği gayretler gözden geçirilecek olursa Genel Müfettişliklerin temin ettikleri imar işlerinin onların yoklukları ha-

linde yapılabilecek işlerden olmadığını teslim edeceklerine hiç şüphem yoktur.

Köyler ve iller arası müşterek kalkınma ve imar işlerinde ön ayak ve müşevvik olmaları ise başlı başına bir kazançtır.

Sonuç olarak şunu aydınlatmak isterim ki Genel Müfettişlikler, valilerin vakit bulamadığı, yetişemediği veya il teşkilâtının düşünemediği genel idareye ve mahallî işlere ait birçok işler üzerinde de durmuşlar, bu işleri temin etmişler ve ihtiyaçlarına göre genel muvazeneden yardımlar sağlayarak imar ve ıslahat işlerine de önem vermişlerdir.

Bugünkü mülki teşkilât şekli böyle kaldıkça aynı ödevlerinde aynı tarzda devamları memleket için faydalı olacaktır.

Genel Müfettişliklerin çalışma şekli ve hacmi böyle şumullü bir şekilde işlemiş ve işlemekte iken, bölgesindeki filân yol henüz yapılmamış veya filân köprü henüz onarılmamış, filân kasaba harap kalmış gibi esas itibarile milyonlara ihtiyaç gösteren imar işlerini öne sürerek Genel Müfettişliklerin lüzumsuz olduğu ve bütçeye yük teşkil ettikleri hakkında yazılar yazmak ve fikirler ortaya atmak bilmem ne kadar doğrudur? Bugün bir Genel Müfettişliğin muhtelif Bakanlıklarca temin edilen bütün maaşlar ve çeşitli ödeneklerinin tutarı, kadrolarının az çok farklı olmaları hasebile yılda 140.000 - 175.000 lira raddesindedir.

Yukarıda etraflıca saydığım hizmetleri görülen bir kurula bugün sarfedilen paranın ufak bir resmî bina veya 3-4 kilometrelik bir yol yapılmasına yetecek kadar az bir ödenek olduğunu anlayacak bir tenkitçinin bu kurulun bir tasarruf konusu olduğu iddiasını ileri sürmesinin yerinde bir talep olamayacağını teslim edeceğini ümit ederim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Genel Müfettişlikler Kaldırılmalı mıdır?

Bu konu ile bu yazımızın esasına geçmiş oluyorum ve son zamanların dedikodusuna temas ediyorum.

Genel Müfettişlerin durumunu başlı basma mütalâa etmeyi muvafık görmem. İller idaresile yakından ilgisi olan bu meselede, iller teşkilâtına da bir göz atmak mecburiyetine kaniim.

Ben bugünkü il teşkilâtının gerek saba ve gerekse iş bakımından başka şekle konmasında fayda umarım.

Fikrimce Türkiye Cumhuriyeti toprakları hükümetle halkın muamelâtını ve halkın birbirleriyle olan münasebatını çevirmek ve düzenlemek bakımından aşağıdan yukarı, köy, bucak ve ilçeye ayrılmalıdır.

Bugün bucak müdürü ve ilçe kaymakamı ödevlerini de gören valiler, illerin genel işlerle uğraşacak vakit bulamamakta ve verimli çalışmada bulunamamaktadırlar.

Birbirine yol, iktisadî durum, halkın tebayı ve sair şekillerle bağlı ve ilgili olan ilçeler bir il altında toplanmalı ve il teşkilâtı, ili içinde münasip bir ilçeyi merkez ittihaz etmeli. Yalnız il teşkilâtı bulunduğu ilçenin işlerle uğraşmamak (kaymakamlık teşkilâtı gibi). Bütün il içinde kanunların, tüzüklerin, hükümet emirlerinin tamamen tatbikini, memurların durumunu, halkın şikâyetlerini araştırıp kovalamalı, il mahallî idareleri seçim esasına göre kurulacak komisyonlar tâyinli bir zatın riyasetine verilerek valinin denetlemesi ve kontrolü altına bırakılmalıdır. Bu genel esaslar altında kurulacak il adedi 22 - 22 yi geçmemelidir. Valiler yanlarına verilen kuvvetli uzman müşavirlerle birlikte yetki bakımından takviye edilmelidir. İşte bu idare şekli kabul edilirse Genel Müfettişlik ve Genel Valilik gibi bir kurula hiç de ihtiyaç yoktur.

Yok, bu söylediğim rasyonel hareketi yapmak istemezsek ve bugünkü küçük iller teşkilâtını olduğu gibi muhafaza etmek tarafını ihtiyarda devam edersek Genel Müfettişlik veya Genel Valilik konusu üzerinde durmak icabeder kanaatindeyim.

Böyle valiler üstü kurul tarafına gidersek ilk çözülecek iş yetki meselesidir.

Genel valilikler kurarsak bunu iki yönden mütalâa etmek lâzımdır. 1 - Genel İdare, 2 - Özel ve Mahalli İdare.

Genel idare bakımından bugün valilere vermediğimi/ daha ileri yetkileri bu makama verirsek ve özel idare işlerini bu Genel Vali Kurulu etrafında toplarsak bugünkü valiler eski mutasarrıflar durumuna düşerler. Yukarda tasrih ve kurulmasını istediğim gibi geniş valilikler hasıl olur. Yalnız idare kademesi dölde çıkarılmış, işler, muhabereleler daha ziyade sürüncemeye ve gecikmeye maruz bırakılmış olur. O halde aradaki mutasarrıf mevkiine düşen valiyi kaldırmak, esaslı bir İller İdaresi Kurulu meydana getirmek daha iyi olur.

Genel İdare ve Özel İdarede, geniş bir yetki sahibi olmıyan Genel Validen esaslı bir fayda ummak ta doğru değildir. O suretle kurulacak Genel Vali bugünkü Genel Müfettişten başka bir teşekkül değildir.

Genel Müfettişliklere gelince: İller adedi bugünkü gibi 63 olarak kalırsa, Genel Müfettişliklerin bulunması her halde faydalı olacaktır. Yukarda saydığım ve bugün dosya ve muhaberelelerinin tetkikile birer hakikat olduğu tebeyyün edecek, yaptıkları işleri yapmakta devam edeceklerdir.

Genel Müfettişliklerin görev ve yetkilerine dair eski tüzüğü değiştiren 28 - 2 - 1945 gün ve 3 - 2222 sayılı Bakanlar Kurulu kararıle kabul buyrulan talimatname bugünkü Genel Müfettişlikleri oldukça yetki ile takviye etmiştir.

Esasen merkezî bir idare sistemindeki hiyerarşide bazı ufak tefek işler hariç tutulursa tarla sınırları gibi ödev ve yetki sınırları çizmek imkânı hiç bir makam ve zaman için kat'î bir iş değildir. Buna göre yetkisizlikten de bahsetmek doğru bir iddia olamaz.

Bir de Genel Müfettişliklerin sırf teftiş ve denetleme kurumu haline getirilmeleri, icra işini üzerlerine almamaları hakkındaki görüş üzerinde de biraz fikir yormak da faydalı görülmektedir.

Bütün kurullarda müfettiş, teftiş sözü işitildiği zaman mutlak olarak durumu tetkik, iyilikleri takdir, fenalıkları ve yolsuzlukları tesbit eden şahıs ve olay akla gelir. Fakat hakikatte bir müfettişin, bir teftişin kanuna ve tüzüklere aykırı hareketler gördüğü zaman gizli bir sır bulmuş gibi çantası-

na yerleştirip gitmekten ise mahallinde o işin ışlahım temin etmesi ve kanunun gerektirdiği akıbeti de ayrıca kovalaması  mme hizmeti bakımından tercihe değer bir hareket olduğuunda şüphe yoktur.

İşte Genel Müfettişliklerin bugün bölgelerinde yaptıkları işler de budur.

Bakanlar Kurulu kararile tatbik mevkiine konan 28 - 2 - 1945 gün ve 3 - 2222 sayılı talimatname ile Genel Müfettişliklere verilen görev ve yetkiler de eski talimata göre oldukça geniştir ve Genel Müfettişlikler teşkili hakkındaki 1164 sayılı kanuna göre Bakanlar Kurulu her hangi bir Bakanın haiz olduğu yetkiden icabeden kısımların bölgelerinde kullanılmasını Genel Müfettişlere verebileceğine göre yetki üzerinde çok durmağa lüzum görmüyorum. Yalnız bu hususta bir iki ufak noktayı da kaydetmeden geçmek istemem.

1 — Genel Müfettişler, h k metin ve ayrı ayrı her Bakanın temsilcisi olarak hareket ettikleri için, t yinlerinin Başbakanlığa alınması daha uygun düşmektedir. Başbakanlıkta son zamanda kurulan Teftiş Başm şavirliği de bu noktayı teyit eder.

2 — Genel Müfettişlerin, muamelelerin teferruatile uğraşmaları doğru olmayacağı ve yetkilerinin en önemli kısmı denetleme ve kontrol olduğuuna göre ya yanlarındaki müşavirlerin her biri mensup oldukları Bakanlık ve Genel Müdürlük müfettişlerinin m alik oldukları yetkiye sahip olmalılar veya müşavirleri doğrudan doğruya müfettişlerden vermelidir.

Bu müşavirler Genel Müfettişin veya Başyardımcısının başkanlığı altında bir kül halinde çalışmak şeklini takip etmeli ve toplu kararlar alabilmelidir.

O bölge işinin hacmine ve nev ine göre müşavirler ya daimî kadro halinde veya muvakkat zaman için verilmeli. Daimî olarak bulunacakların birer yazıcısı Genel Müfettişlik Yazı İşleri Müdürünün emri altında toplanıp bütün muhabe-

reler bir kalemden yapılmak suretile kadrodan tasarrufa gidilmelidir.

En mühim nokta bu müşavir müfettişler arasında Adalet Müfettişinin de bulunarak Adalet Bakanına karşı olan münasebetini Genel Müfettişe yönetmesini temin etmektir. Bu şeklin hâkimlerimizin ve mahkemelerimizin dokunulmazlığına ve istiklâline hiç bir halel getirmeyeceği şüphesizdir. Çünkü Adalet Bakanının da mümessili olan Genel Müfettiş, mahkemelerin istiklâline halel getirmeden Adalet Bakanının yaptığı denetleme ödevinin bir kısmını yapacaktır. Bugün halk işinin en mütekâsif olduğu yer Adalet işleri olduğuna göre buna ihtiyaç vardır.

3 Bölgesindeki iller, ilçeler arasında jandarma su bayları ve emniyet mensupları ile diğer devlet memurlarından bazısının yerlerinin değiştirilmesi Genel Müfettişlik müşavir müfettişler kurulunca karar altına almalı ve o memurun mensup olduğu daire icabeden harcırahı teminle mükellef bulunmalıdır.

Şu üç noktada hülâsa ettiğim işler de temin buyrulursa Genel Müfettişlerin yetkileri hakkında bugün ileri sürülecek bir cihet ve noksanlık kalmamış olur.

Gerek bundan önce kanunlara ve talimatlara dayanarak veya şahsî nüfuz ve kudretini ve hükümet erkânının itimadını kullanarak bölgelerinde değerli hizmetler görmüş ve göreceği muhakkak olan Genel Müfettişlerin esaslı bir bilgiye ve tetkike dayanmadan aleyhlerinde yapılan neşriyat ve dedikodunun ne kadar yerinde olduğunu azıcık tebarüz ettirebilmişsem memleket idaresine küçük bir hizmet etmiş olurum.

YABANCI MEVZUAT:

ROMEN POLİS TEŞKİLÂT KANUNU

21 Temmuz 1929 tarihli Resmî Gazetede 20 Temmuz 1929 tarihli 4232 sayılı kararname ile ilân olunmuştur.

FASIL I**Genel Hükümler**

Madde 1 — Memleket dahilindeki Devlet Genel Polis teşkilâtı İçişleri Bakanlığının emir ve mürakabesi altında vazife görür.

Madde 2 — Devlet Genel Polis Teşkilâtının salâhiyetleri aşağıda yazılıdır.

A — İdarî polis olarak:

- a) Şahısların hürriyet ve mülkiyetlerini ve Anayasa hükümlerine göre cemiyetlerin tanınmış olan haklarını korumak,
- b) Kanun, tüzük ve İdarî emirlere muhalif cürümlere mâni olmak,
- c) Kanun, tüzük ve emirlerle mevdu olan polis vazifelerini yapmak,
- d) Sosyal yardım prensipleri hükümlerine uygun olarak muhtaç bulunanlara sosyal yardım muzaheretini temin etmek,
- e) Amme nizamını sağlamak.

B —Adlî polis olarak:

- a) Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na ve bu kanun hükümlerine tevfiқан her türlü cürümleri tesbit ve takip etmek ve mütecasirlerini adliyeye vermek ve bu kanunda yazılı ahvalde bir takım muhalefetlere ait para cezalarını tahsil etmek.

b) Şahıslar veya eşya aleyhinde adliye makamatı tarafından verilen kanuna uygun emirleri icra etmek,

C — Emniyet veya istihbarat polisi olarak:

a) Amme nizamı ve Devlet emniyeti ile ilgili haber ve hâdiseleri toplayıp yüksek makamların ıttılâına arz etmek.

Madde 3 — Muhtelif hususî kanunlarda yazılı muhalefet ve hususî cürümler umumî polis teşkilâtına mensup kimseler veya ilgili hususî memurlar tarafından tesbit ve takip olunur. Ancak genel polis teşkilâtına mensup kimseler, özel tekniğe taallûk eden hallerde hususî memurların yardımını istemek mecburiyetindedirler. Aynı suretle mahallinde bulunduğu takdirde hususî memurlar daima genel polis teşkilâtına mensup olanların yardımına müracaat etmeğe mecburdurlar.

Bir polis âmiri bulunmadığı takdirde, en yakın polis mevkiine haber vermek şartı ile hususî memurların resen icrayı faaliyet etmek hakları vardır.

Bu kanunun neşri tarihinden itibaren üç sene zarfında hususî memurların iştiraki ile veya iştiraki olmaksızın yalnız polis âmirleri veyahut polis âmirlerinin iştiraki olmaksızın yalnız hususî memurlar tarafından tanzim olunan muhalefet zabıt varakaları muteber olup mualleliyeti iddia olunamaz.

Madde 4 — İçişleri Bakanlığı kamu müesseseleri ve yahut kamu menfaati müesseseleri yanında hususî polis ofisleri ihdas etmek hakkını haizdir. Bu ofislerin maaş, teçhizat ve silâhlanma masrafları bir tüzükte tesbit edilmek üzere ilgili müesseseler tarafından ödenir.

İçişleri Bakanlığı aynı surette bu kanunun gösterdiği şartlar dairesinde hususî polis istihbarat büroları da ihdas edebilir.

Hususî polis ve istihbarat büroları teşkiline izin verilebilmesi için aşağıdaki hususları ihtiva eden bir tüzük tanzimi icap eder:

- a) izin isteyen şahısların ahlâkî durumu,
- b) Meslekî bilgileri,

- c) Murakabe hakkının tatbiki,
- d) Hususî polis memurları servislerinin devlet polisine yardım etmek taahhüdü,
- e) Meslekî mahremiyet.

FASIL II

Polis dairelerinin teşkilât ve salâhiyetleri

Madde 5 — Devlet genel polisinin teşkilât ve salâhiyetleri merkez ve taşra olmak üzere iki kısımdır.

BÖLÜM 1

Merkez Daireleri

Madde 6 — Merkez dairelerinin heyeti umumiyesi İçişleri Bakanlığının bir cüz ii olmak üzere Polis Genel Müdürlüğünü vücuda getirir.

Polis Genel Müdürlüğü, bütün polis teşkilâtı üzerinde amirlik hakkını istimal eder.

Madde 7 — Polis Genel Müdürlüğü, yapmış oldukları vazifelere göre hususî polis memurlarına da direktifler verir.

Madde 8 — Polis Genel Müdürlüğü, bir Polis Umum Müdürü, bir de bunun gaybubeti halinde bütün vazife ve salâhiyet bakımlarından onu temsil eden bir muavin tarafından idare olunur.

Genel Müdürlük aşağıdaki müdürlük, daire ve bürolardan müteşekkildir.

- a) İdarî Polis Müdürlüğü,
- b) Adlî Polis Müdürlüğü,
- c) Emniyet Polis Müdürlüğü,
- d) Çarşı ve mahalle bekçileri müdürlüğü,
- e) Jandarma bürosu,
- f) Bir teknik Radio - transmission dairesi.

Her müdürlük bir müdür ve müdür muavini ile, her

servis bir servis şefi ve her büro bir büro şefi ile idare olunur.

Madde 9 — Polisin idari işlerine veçhe vermek, İdarî, hususî ve belediye polisine müteallik kanun ve tüzüklerin iyi tatbik olunmasını murakabe etmek, umumî nizamı sağlamak İdarî polis müdürlüğünün vazifelerindendir.

Aynı suretle zat işlerine müteallik hususlar da bu müdürlüğün vazifeleri meyanındadır.

Bu müdürlük İdarî ve hudut polisi dairesi ve zat işleri ve kontrol dairesi olmak üzere iki daireden müteşekkildir.

I — İdarî ve hudut polisi dairesi aşağıdaki bürolardan müteşekkildir:

- a) İdarî polis ve sosyal yardım bürosu,
- b) Ahali bürosu.
- c) Hudutlar ve pasaportlar bürosu,
- d) Ahlâk zabıtası bürosu.

II — Zatişleri ve kontrol dairesi aşağıdaki bürolardan müteşekkildir:

- a) Zatişleri bürosu,
- b) Kontrol bürosu,

Bu büronun yanında polis müfettiş ve müfettiş muavinlerinden mürekkep merkez polis kontrol heyeti çalışır.

Madde 10 — Cürümlerin tesbitine ve mütecasirlerinin adliyyeye verilmesine müteallik muamelelere veçhe vermek, bunları kontrol etmek adlî Polis Müdürlüğü vazifelerindendir.

Adlî Polis Müdürlüğü adlî sicilleri ve polis muamelâtına müteallik istatistikleri tutar. Bu müdürlük vazifeleri aşağıda gösterildiği üzere adli ve teknik polis daireleri olmak üzere iki daireden mürekkeptir.

I — Adlî polis dairesi:

- a) Adlî polis ve tahkikat bürosu,
- b) Adlî polis sicil bürosu ile sabıkalıları kontrol ve istatistik bürolarından mürekkeptir.

II Teknik daire:

- a) Milletlerarası tahkikatı merkez bürosu,
- b) Teknik polis ve polis mektepleri bürosu,
- c) Teknik polis ve merkez laboratuvarı.

Madde 11 — İçişleri Bakanlığı Adalet Bakanlığı ile mutabık olarak mıntaka müfettişlikleri nezdinde teknik polis laboratuvarları tesis ve idare edecektir. Bu laboratuvarlar aynı zamanda muhakim emrine de amade olacaklardır.

Madde 12 — Polis Emniyet Müdürlüğü bu şube polis âmir ve memurlarının vazifesini kontrol edecek, bütün istihbaratı toplayıp merkezleştirecek, polis âmir ve memurları, gizli ajanlar, hususî polis ajanları ile daireye mevdu vazife icaplarını ve devlet emniyetine ve âmme intizamına ait bütün hükümleri yerine getirecektir.

Bu müdüriyet iki daireden müteşekkildir:

I — İstihbarat dairesi aşağıdaki büroları ihtiva eder:

- a) Sosyal ve istihbarat polisinin genel emniyet bürosu,
- b) Kalem ve şifre bürosu.
- c) Tetkik, basın ve polis bülteni bürosu,
- d) Vesikalar, istatistik, arşiv ve kayıt bürosu,

II — Ecnebileri kontrol dairesi aşağıdaki büroları ihtiva eder:

- a) Ecnebileri kontrol bürosu,
- b) Mücrimleri iade, hudut dışına çıkarma bürosu.

Merkez jandarması yerine, bütçe imkânları ile mukayyet olmak ve özel bir tüzüğe göre vazife görmek üzere bir dedektifler heyeti teşkil olunacaktır.

Madde 13 — Büroların dairelerdeki taksim şekli, polis genel müdürünün teklifi üzerine Bakan kararnamesi ile değiştirilir.

Madde 14 — Polis Genel Müdürlüğü nezdinde polis vazifesi bakımından irtibat ofisi olarak tercihan istihbarat işlerinde çalışmış hukuk doktoru veya hukuk mezunu yük

sek bir jandarma subayı tarafından idare olunan bir jandarma bürosu bulunur. Bu yüksek jandarma subayının bir de muavini vardır. Bu subaylar içişleri Bakanlığınca Kral Kararnamesi ile tâyin olunur. Ve bu kanunda yazılı polis memurlarına ait vazife istikrarı hükümlerine tabidirler.

Madde 15 — Polis genel müdürlüğü merkez ve taşra teşkilâtı memurlarının tâyin, terfi ve emeklilikleri Polis Genel Müdürünün teklifi üzerine yapılır.

BÖLÜM II

Taşra Daireleri

Madde 16 — Devlet genel polisinin taşra iresik (meratip) daireleri şunlardır:

- 1 —Bükreş şehri polis müdürlüğü (Profect de la poliçe) .
- 2 — Mıntaka polis müfettişliği,
- 3 — Kasabalardaki polis müdürleri (Guestom).

Asgarî beş komiserliği bulunan vilâyet merkezi olan kasabalarla vilâyet merkezi olmıyan fakat asgarî beş komiserliği bulunan ve nüfusu, idare kanununda yazılı miktarı bulan kasabalar polis müdürü ile idare olunur.

- 4 — Vilâyet merkezi olan şehirler polisi.

5 — Şehir makam olmıyan hudut noktaları, limanlar, garlar, kasaba komünleri ve bu kanununun 34 üncü maddesinde yazılı taşra komünleri ve muvakkat zamana inhisar etmek üzere kaplıca, banyo ve sayfiye yerleri komiserlikleri ile bunlara bağı teşekküller.

Katınla kasaba veya nahiye belediyesi ilân edilmiş olan belediyeler komiserlik veya buna bağı bir teşekkül ile idare olunur.

Madde 17 — Bükreş şehri polisi, teşkilâtı bu kanunda gösterilen bir genel müdürlük teşkil eder.

Madde 18 — Kamu hizmetleri genel teşkilât kanunu ile memur maaşlarının tevhit ve teadülü hakkındaki kanun

lar, devlet memurları ve daireleri genel irâşisine göre polis daireleri ile polis memurlarının durumunu tesbit edecektir.

Madde 19 — Bu kanuna bağı ve bu kanunun bir cüzü olan ekli cetvelde polis gene) müdürlüğü merkez ve taşra daireleri memur adedi tesbit olunmuştur.

BÖLÜM III

Bükreş Şehri Polis Genel Müdürlüğü

Madde 20 — Bükreş şehri polisi bir genel müdür (Prefect) ve bunun gaybubeti halinde ve kendisine vazife ve salâhiyet bakımından tam mânasiyle vekâlet eden yardımcı bir genel sekreter tarafından idare olunur.

Madde 21 — Bükreş Polis Genel Müdürlüğünün merkez ve taşra teşkilâtı vardır.

I — Merkez Daireleri

Madde 22 — Bükreş şehri polis merkez teşkilâtının salâhiyetleri şunlardır:

1 — Genel Müdürlükten veyahut sair yetkili kamu idarelerinden sadır olan ve mahiyeti itibariyle polis ve idareyi alâkadar etmekle beraber icrası polis mensuplarına terettüp eden emirleri yerine getirmek bütün polis memurlarının tâyin, nakil, tecziye, mesleğe giriş, meslekten çıkış, derecelerinin tâyini, büro muamelâtı, polis salâhiyetine müteallik mezuniyet verilmesi, pasaport çıkartma muameleleri, umumî yer ve nezarethanelerin sağlığına bakmak İdarî polis dairesi vazifelerindendir.

Bu daire aşağıdaki bürolardan müteşekkildir:

- a) İdarî polis bürosu,
- b) Zatişleri bürosu.
- c) Pasaportlar bürosu,
- d) Genel arşiv ve kayıt bürosu,
- e) Mutemetlik Nezarethane bürosu

ni tetkik etmek ve seyrüsefer kanunu ile ilgili seyrüsefer nizam ve emniyetine müteallik tedbirleri almak seyrüsefer dairesinin vazifelerindendir.

Bu daire aşağıdaki bürolardan müteşekkildir:

- a) Nakil vasıtalarını kayıt ve tasnif bürosu,
- b) Seyrüsefer kanununa muhalif suçları merkezde toplama bürosu.

Yukarıda I - V de sayılan (V de dahil) daireler şef derecesini haiz bir emniyet âmiri tarafından idare olunur.

VI — Sağlık dairesi.

VII — Muhasebe ve vezne dairesi.

VIII— Mahalle ve çarşı bekçileri dairesi.

II — Taşra Teşkilâtı

Madde 23 — Bükreş şehri polis taşra teşkilâtı, idari ve mülkî bakımlarından Bükreş şehri belediye dairelerine uygun olarak dört daireye taksim olunmuştur.

Bu daireler Bükreş şehri belediyesi mülkî taksimatına uygun olarak her zaman kral kararnamesi ile çoğaltılabilir veyahut azaltılabilir.

Madde 24 — Her dairenin aşağıda gösterilen şekilde taksimatı vardır:

- a) Komiserlik namı verilen mıntakalar Kasaba komünleri de polis mıntakası teşkil ederler.
- b) Muhtelif müessese ve kamu hizmetlerine bağlı polis komiserlikleri.

Madde 23 — Her daire bir Polis Müdürü ve bir katıp tarafından idare olunur.

Madde 26 — Her Polis Müdürlüğünde aşağıdaki bürolar vardır:

I — Polis Müdürlüğünden alınan ve polis işleri ile ilgili emir ve hükümleri ihtiva etmiş oldukları maddeler ve tarih sırasıyla kayıt ve bunlardan gerekli olanları tebliğ et-

mek ve diğer dairelerin vazifeleri şümulü dahiline girmeyen ruhsata bağlı işlerde izin vermek üzere İdarî büro.

II — Mıntaka dahilinde bulunan yabancılarla otelleri, mobilyalı odaları, sabit ve mütemevviç nüfus hareketlerini, mevcut kanunlar gereğince takip ve tanzim etmek üzere ahali bürosu.

III — Kanunu gereğince hizmetçiler üzerinde polis kontrolü yapmak, adli polis ve Çalışma Bakanlığı makamlarından alınan malûmata müsteniden bunlara hizmet vesikası vermek üzere hizmetçiler bürosu.

Hizmetçilerle patronlar arasında husule gelen ihtilâf veya hususî kanuna muhalefet alâkalı komiser tarafından tesbit ve evrak gereği yapılmak üzere ilgili yer polis müdürüne tevdi olunur.

4 — Umumî toplantılara, kulüplere, cemiyetlere, umumi evlere ait malûmat toplayıp bunları müdürlüğe bildirmek ve keza resmî ve hususî hayır teşebbüslerine yapılacak yardıma esas olmak üzere bilgi toplamak üzere nizam ve sosyal yardım bürosu.

Müdürlüğün merkez daireleri vazifeleri şümulü dahiline giren hususlarda ilgili her polis müdürü şahsî teşebbüs sahibi olup bunları halletmek ve Bükreş Polis Müdürlüğüne daha evvelden muvafakat veya müsaadesini almak üzere resmî makamlarla doğrudan doğruya muhabere etmek salâhiyetini haizdir.

5 — Mahalle ve çarşı bekçileri şubesi.

Madde 27— H er müdürlüğün taşra teşkilâtı şunlardır:

a) Bu kanuna merbut cetvelde miktarları yazılı mevki komiserlikleri, bunların mülkî hudutları kiral kararnamesi ile temdit olunur.

b) Polis Müdürünün teklifi ve Bakanlık kararname» ile ihdas olunan muhtelif müessese ve Kamu hizmetlerindeki polis komiserliği birlikleri.

Her mevki komiserliği, maiyetinde bir veyahut daha fazla komiser veya komiser muavini bulunan bir başkomiser tarafından idare olunur.

Madde 28 — Her polis komiserliğinde:

1 — Komiserliğin evrak ve kayıt muamelâtını tanzim ve idare etmek üzere kayıt ve arşiv ofisi,

2 — Hizmetin icaplarına yetecek kadar muamele ve polis memuru,

3 — Mahalle ve çarşı bekçileri şubesi bulunur.

Madde 29 — Muhtelif müesseseler nezdinde icrayı faaliyet eden polis komiserlikleri, maiyetinde bir veya daha fazla muamele ve polis memuru bulunan bir komiser veya komiser muavini tarafından idare olunur.

BÖLÜM IV

Polis Mıntaka Müfettişlikleri

Madde 30 — Polis mıntaka müfettişliklerinin aşağıdaki salâhiyetleri vardır.

Alâkalı mıntaka polis faaliyetini mürakabe etmek, istihsal olunan istihbaratı tevsik ve tevhit ederek Polis Genel Müdürlüğüne bildirmek,

Polis faaliyeti ve polis tekniği teşebbüsleri bakımından, mıntakaları polis teşkilâtı ile Polis Genel Müdürlüğü arasında irtibat vazifesi yapmak,

Kanun, tüzük ve emirlerin tatbikini kontrol ve mıntakaları polis dairelerini teftiş etmek, hizmetle alâkalı bütün diğer işleri ve İçişleri Bakanlığınca verilen emirleri yapmak,

Madde 31 — Her polis mıntaka müfettişliği maiyetinde bir müfettiş muavini olan bir müfettiş tarafından idare olunur.

Müfettişliğin idari, adli ve emniyet polisi olmak üzere üç dairesi vardır. Her daire maiyetinde miktarı kâfi polis ve büro memuru bulunan bir başkomiser tarafından idare olunur.

Her müfettişlikte bir çarşı ve mahalle bekçileri kontrolörü bulunur.

Mıntaka müfettişliği ile ilgili jandarma arasında irtibat jandarma teşekkülü komutanı veyahut bunun vekili vasıtasile temin olunur.

Madde 32 — Çernanti, Yalati, Chişnan, Constanta, Buceşti, Timişoova - Craiova, Alha - Yulia polis mintaka müfettişlikleri merkezidir.

1 — Bükreş mintaka polis müfettişliği Muşcal, Argeş, Teleorman, Vloşca, İlfov, Dambavito, Prahor, Bîaşov vilâyetlerini ihtiva eder.

2 — Constanta polis mintaka müfettişliği Constanta, Yolomita, Braila vilâyetlerini ihtiva eder.

3 — Calati polis mintaka müfettişliği Covombi, Rommien - Sarat, Buzan, Tecuci, Tutova ve Putna vilâyetlerini ihtiva eder.

4 — Chişman polis mintaka müfettişliği Lpuşna, Soraca, Orhei, Cohul, İmoil, Chilia, Cetacta - Alba, Tiyhina ve Balti vilâyetlerini ihtiva eder.

5 — Yaşi polis mintaka müfettişliği Ncamt, Boia, Yaşi, Falecin, Botoşani, Vaslin, Bocan, Roman, Dorohoi vilâyetlerini ihtiva eder.

6 — Çernanti polis mintaka müfettişliği Storojinet, Çernanti, Hotin, Campulung, Radanti, Suceava vilâyetlerini ihtiva eder.

7 — Alba - Yulia polis mintaka müfettişliği Alha, Hunedoora, Fayavaş, Tarnava Muv, Tarnava Mica, Tunda ve Sibin vilâyetlerini ihtiva eder.

8 — Timişoova polis mintaka müfettişliği Arad, Timiş, Severin, Bihor, Cavaş vilâyetlerini ihtiva eder.

9—Craiova polis mintaka müfettişliği Volcea, Ajorj. Mehedinti, Olt, Romanti, Dolj vilâyetlerini ihtiva eder.

BOLÜM V

Polis Müdürlükleri ve Vilâyet Merkezi Olan Şehirler Polisi

Madde 33 — Vilâyet merkezi olan şehirler polis daireleri şu suretle idare olunur:

- a) Polis Müdürlüğüne mümasil kasaba ve şehirler bir polis müdürü ve bir kâtiple idare olunur.
- b) Vilâyet merkezi olan şehirler bir polis âmiri ve bir kâtiple idare olunur.

Bu teşkilâtın her birinde birer mahalle ve bekçiler masası bulunur.

Müdürlüklerin merkez teşkilâtında birer başkomiser veya komiser tarafından idare olunan İdarî, adlî veya emniyet polisi büroları vardır. Vilâyet merkezi şehir polislerinde biri adlî ve İdarî, diğeri emniyet polisi büroları olmak üzere iki büro vardır. Her büronun kâfi miktarda polisi ve muamele memuru vardır.

Müdürlüklerin taşra teşkilâtı bu kanuna ekli ve bu kanunun cüz ü olan cetvellerde tesbit edilen miktarda mıntaka komiserliklerinden ibarettir.

Jandarma ile kasaba polisi arasındaki hizmet irtibatı, ilgili jandarma birliği komutanı veyahut bunun tevkil edeceği kimse vasıtasile yapılır.

Her komiserlikte, emrinde kâfi miktarda memur olan bir komiser buluntu.

Vilâyetleri hududu içindeki bütün komiserlikler, polis mevkileri Bükreş Polis Genel Müdürü ile polis müdürlerinin ve polis şeflerinin emri altındadır.

BÖLÜM VI

Merkez olmıyan kasaba belediyeleri, nahiye belediyeleri, hudut noktaları, gar, limanlar, kaplıca, banyo ve sayfiye yerleri polis daireleri

Madde 34 — Merkez olmıyan kasaba belediyeleri, na-

niye belediyeleri, hudut noktaları, garlar, limanlar, kaplıca, banyo ve sayfiye yerleri polis daireleri bundan evvelki maddede zikrolunan cetvelde gösterilen komiserlik ve mevkilerden ibarettir.

BÖLÜM VII

Şehir ve Kasabalardaki Belediye Polisi

Madde 35 — Belediyeler dahilinde belediye zabıtasına müteallik tüzük tanzimi belediye makamlarına aittir. Bu tüzüklerin ve belediyelerden sadır olan emirlerin takibi Devlet genel polis teşkilâtı âmir ve memurlarına aittir.

Madde 36 — Belediye başkanı veyahut onun kanunî temsilcileri belediye tüzük ve emirlerinin tatbiki için gerekli tedbir almasını idari polisten talep etmek hakkını haizdir.

Tahriren yapılan böyle bir talep is'af edilmediği takdirde, belediye başkanı kanunen yapılması mecburî olan bu işi reddeden emniyeti memurunun muhakeme edilmesi için inzibat komisyonuna tevdiini Polis Genel Müdürlüğünden istemek hakkım haizdir.

Bu hüküm Bükreş Polis Genel Müdürü ve bu Genel Müdürlük müdürleri ve genel sekreteri, müfettişler ve müfettiş muavinleri hakkında tatbik olunamaz.

BÖLÜM VII

Köy Polisi

Madde 37 — Emniyet Genel Müdürlüğünün köy taşra teşkilâtı uzuvları, müfettişlikler, lejyon şubeleri ve Jandarma Kanununa göre vazife gören jandarma karakollarıdır.

FASIL III
Memurlar, Vazife ve Salâhiyetleri
BÖLÜM I

Memurlar ve Vazifeleri

1 — Genel hükümler:

Madde 38 — Devlet genel polis memurlukları şu suretle taksim olunmuştur:

- 1 — Muhtelif derece ve sınıflardaki polis âmir ve memurları,
- 2 — Muhtelif derece ve sınıflardaki muamele memurları,
- 3 — Teknik ve ihtisas memurları.

Madde 39 — Bu memurları birbirinden ayıran derece, sınıf ve kategori teadülleri bu kamına merbut cetvellerde tesbit edilmiştir.

2 — Polis memurları:

Madde 40 — Rütbe sırasına göre aşağıdakiler polis âmirleridir:

- 1 — Polis Genel Müdürü ile Bükreş Polis Genel Müdürü,
- 2 — Polis Genel Müdür muavini ile Bükreş şehri Polis Genel Sekreteri,
- 3 — Genel Müdürlük müdürleri ile polis müfettişimi,
- 4 — Polis Müdürleri, müfettiş muavinleri, Bükreş Polis Genel Müdürlüğü mühlakat müdürleri,
- 5 — Vilâyet merkezi olan şehirler polis şefleri, polis müdürlüğü ve Bükreş polis mühlakat müdürlükleri kâtibi,
- 6 — Vilâyet merkezi şehirler polis kâtipleri ve başkomiserler,
- 7 — Komiserler,
- 8 — Komiser muavinleri.

Madde 41 — Polis âmirleri 49 uncu ve müteakip maddelerle tâyin olunan yetkiler dahilinde bu kanunun 2 nci

maddesine tevfikân devletin genel polisliğı bütün vazife ve salâhiyetlerini kullanmak hakkını haizdirler.

Bunlar aynı zamanda 56 ncı ve müteakip maddeler hükmü gereğince savcının adli zabıta yardımcısıdır.

Madde 42 — Rütbe sırasına göre aşağıdakiler polis memurlarıdır:

1 — Adli polis daire ve bürolarında çalışanlarla polis daire ve bürolarında çalışan gizli polisler,

2 — İdarî bürolarda çalışanlar,

3 — Mahalle ve çarşı bekçileri.

Madde 43 — Polis memurları, polis âmirlerinin emri altında olup bunların emirlerini yerine getirmeğe, muhit ve zaman icabı suçların işlenmemesi için şahsan teşebbüse geçip tedbirler almağa ve olup bitenleri şifahî veya tahriri bir şekilde ilgili şeflere bildirmeğe mecburdurlar.

Madde 44 — Polis âmir ve memurları memleket emniyetine taallûk eden bir haber elde eder etmez bunu ilgili üst makamlara, bunlar da mahalli meratip üst makamlara hemen bildirmeğe mecburdurlar. Bükreş Polis Genel Müdürü ve mıntaka müfettişleri bu istihbaratı alır almaz hemen İçişleri Bakanlığına bildirir.

Polis müdürleri, polis âmirleri, başkomiserler ve mıntaka komiserleri devlet emniyetine müteallik müstacel hâdiseleri öğrenir öğrenmez hem mıntaka müfettişliklerine, hem de Polis Genel Müdürlüğüne bildirmeğe mecburdurlar.

3 — Muamele memurları:

Madde 45 — Polis Genel Müdürlüğündeki muamele memurlarının rütbe ve dereceleri devlet memurları tüzüğündeki rütbe ve derecelerin aynıdır.

Madde 46 — Muamele memurlarının vazifesi, büro muamelâtını, ilgili dairelerin işlerini takip ve tanzim etmek, gerekli istatistikleri tutmaktır.

4—Teknik ve ihtisas memurları:

Madde 47 — Teknik ve ihtisas memurları şunlardır:

Fennî polis laboratuvarları için muhtelif kategoride eksper doktorlar» elektrikçiler, tercümanlar, mücellitler, fotoğrafçılar, stenograflar, telefoncular, tesisatçılar, makinistler.

Madde 48 — Bu memurların vazifesi, sanıkların tesbiti zımında polis ve adliye yardımı etmek ve fennî usullerle suçlara müteallik delilleri tesbit etmektir.

BÖLÜM II

Salâhiyet

1 — Mevzu bakımından salâhiyet:

Madde 49 — Kendilerine mevdu vazifenin mevzuu bakımından polis âmir ve memurlarının salâhiyetleri şunlardır:

Kanuna, tüzüklere ve emirlere karşı işlenen suçlarla ilgili tahkikat yapmak,

Polis memurları ancak basit polis meşhut suçlarında polis âmiri olmaksızın tahkikat yapabilir.

Madde 50 — Meşhut suç olsun, olmasın her türlü cürümlerde Bükreş Genel Polis Müdürlüğü adlî polis dairesi âmirleri ile memleket polis teşkilâtı adlî daire ve bürolarında müstahdem planlar, tetkiki hüviyet bürosunun teknik memurları ile işbirliği sağlayarak alâkalı âmirlerinin nezareti altında tahkikat ve tetkikat yapmak hususî salâhiyetini haizdirler.

Bu gayeyi temin için bunlar aynı zamanda memleket dahilindeki bütün polis teşkilât ve şebekesinden de istifade ederler.

Madde 51 — Memleket dahilindeki emniyet polis daire ve büroları, âmirleri memleket emniyeti ile alâkalı cürümleri tahkik ve tetkik edebilirler.

Madde 52 — İdarî polis daire ve büroları âmirleri kanun, tüzük ve emirlere muhalefeti tesbit etmek idari mahiyette hükümleri ve diğer özel kanunlardaki icapları yerine getirmek hususî salâhiyetini haizdir.

Suçta taallûk eden hususlarda bunların vazifesi, hemen vak'a mahalline gitmek, mevcuda el sürülmemesini temin etmek, her hangi bir kimsenin suç mahalline girmesine mâni olmak, şüphelileri tevkif veya takip etmek ve vak'adan hemen adlî polis dairesini haberdar etmektir.

Polis memurları da aynı salâhiyeti haizdir.

Bükreş Polis Genel Müdürlüğü ile memleketin sair akşamındaki idare büroları şefleri, kanuna muhalefet hallerinde, bulundukları mıntakalarda resen evrak tanzim ve tasdik ederler.

Bu gayeyi temin için polis âmir ve memurları iki nüsha zabıt varakası tanzim ederler. Bu zabıt varakalarından biri bu kanunun 65 inci maddesi gereğince salâhiyetli mahkemeye, ikinci nüshası da vilayet merkezindeki idare şefliğine gönderilir.

Madde 53 — Umumî nizam ve emniyeti ve Anayasada yazılı vatandaşlık haklarını temin bakımından Bükreş Polis Umum Müdürü, polis emirleri ile şahıslara ve mülkiyetlere zarar verebilecek her türlü hâdiseleri bertaraf etmeğe ve umumiyet itibariyle âmme nizamını korumağa ve suç işlenmemesine müteallik tedbirler almağa salâhiyetlidir.

Bu tedbirler daha evvel İçişleri Bakanlığının tâdiline arz olunmalıdır. Bunlar ancak, ilânı tarihinden itibaren mer'i olur.

Bükreş Polis Genel Müdürlüğünün emrine muhalefet edenler 5000 ley'e kadar polis para cezasına çarptırılır.

Madde 54 — İsyân, fitne, gürültülü toplantılarda ve kanun, tüzük, ve emirlerin tatbikine karşı gelmelerde merbut lâhikadaki (A) garnizon tüzüğü gereğince ordunun yardımı gerektiği hallerde Bükreş şehri Polis Genel Müdürü âmme kuvvetlerini harekete getirmek hakkını haizdir.

Garnizon komutanı gerekli tedbirleri alır. Kıt'a komutanları bunların tatbikinden mesuldürler.

Madde 55 — Üç ihtisas dairesi bulunan polis makamları, hukuku âdiyeyi alâkadar eden bir suçun tahkiki esna-

sında polis veya jandarma mensupları tahkik etmekte oldukları bu suçun devlet emniyeti veya nizamı ile alâkalı olduğunu hissettikleri takdirde bu hususta bir karar vermek veyahut adlî polis teşkilâtının emniyet polis teşkilâtı ile işbirliği yapmasını temin etmek üzere keyfiyeti hemen emniyet bürosu âmirlerine bildirmeğe mecburdurlar.

Bu karar istihsal olununcaya kadar ilgililer tahkikata devam ederler.

Madde 56 — Her hangi bir mahalde polis teşkilâtı idari, adlî ve emniyet polis daire ve bürolarına taksim edilmemiş ise bu gibi polis teşekküllerinde polis âmirleri hem cinayete, hem de kabahate taallük eden suçları tahkik etmek salâhiyetini haizdirler.

Madde 57 — Bütün polis âmirleri bu kanunda yazılı hususlarda, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa ve savcıdan telâki etmiş oldukları talimata göre hareket ederler.

Madde 58 — Savcı ve sorgu yargıçları Polis Genel Müdürüne, Genel Müdür muavinine, Bükreş şehri Polis Genel Müdürüne, müfettiş ve müfettiş muavinlerine, polis müdürlerine, Bükreş Polis Genel Müdürlüğü nezdindeki mıntaka polis müdürlerine ve memleketin sair akşamındaki emniyet polis daire ve büroları komiserlerine talimat veremezler.

Hudut, liman ve garlardaki polis âmirlerine ancak vazife gördükleri yerlerde işlenen suçlar için talimat verilir.

Madde 59 — Adlî polis âmirleri bir suç işlendiğini öğrenir öğrenmez hemen tahkikata başlamak mecburiyetindedirler.

Adlî polis âmirleri şahsî teşebbüsleri ile her hangi bir tahkikata giriştikleri takdirde keyfiyetten adliyei haberdar etmekle beraber savcı müdahalesine kadar tahkikata devam eder.

II — Mülkî salâhiyet:

Madde 60 — Polis âmirleri ile memurlarının mülki salâhiyetleri şu suretle tâyin olunmuştur:

1 — Bükreş şehri Polis Genel Müdürlüğü dahilinde, salâhiyetlerine giren işlenmiş cinayet ve cürümlerde adli polis komiserleri istihdam edilmekte oldukları müdürlük memurları gibi evvelce her hangi bir mezuniyet almağa lüzum olmaksızın Bükreş şehri hudutları içinde ve Bükreş Belediyesine bağlı köy belediyeleri hudutları içinde her türlü tahkikatı yapmak hakkını haizdirler. Tahkikat Bükreş şehri hudutları haricine intikal ettiği takdirde kendi üst âmirlerini ve hududu içerisine girilmesi gereken şehir polisini haberdar etmek suretiyle tahkikata devam ederler.

2 — Diğer polis âmir ve memurlarının salâhiyeti, ifayı vazife ettikleri polis teşekkülleri dairesi hududu ile mukayyettir.

Madde 61 — Bükreş Polis Genel Müdürü ve bunun gaybubeti halinde genel sekreter, Bükreş şehri dahilindeki her derecedeki polis âmirleri ile polis memurlarına hususî vazife mükellefiyetleri tahmil edebilirler.

Madde 62 — Memleketin diğer akşamındaki müdürlüklerle polis teşekküllerinin yer bakımından salâhiyeti; bu teşekküllere bağlı olan yerlerle mukayyettir.

Her hangi bir takibat komşu teşekkülün arazisine intikal ettiği takdirde, polis âmir ve memurları salâhiyetli memurları haberdar etmek suretiyle tahkikata bu arazide de devam edebilirler.

Madde 63 — Kendi memuriyet vazifeleri mıntakası haricinde olsa da bir meşhut suç veya bir yardım talebi karşısında bütün polis âmir ve memurları hemen vak'aya müdahale etmek mecburiyetindedirler.

Madde 64 — Polis Genel Müdürünün teklifi üzerine içişleri Bakanlığı hususî bir müsaade ile polis âmir ve memurlarının mülkî salâhiyetini her hangi bir vilâyete veyahut bütün memlekete teşmil edebilir.

Her yılın başında Polis Genel Müdürlüğü adli ve emniyet polislerinin mülkî salâhiyetlerini vilâyetlere, mıntaka lara veya memlekete göre tâyin ve tesbit eden bir cetveli tanzim eder. Bu cetveller bütün mahkemelere tebliğ olunur.

III — Muhalefetlerin tesbiti ve para cezalarının tahsili:

Madde 65 — Polis âmir ve memurları, kanunlarda, tüzük ve İdarî emirlerde yazılı basit polis muhalefetlerini tesbit ve tahkik etmekle beraber bu muhalefet suçlularının ödemeğe mecbur oldukları para cezalarını da tahsil etmek hakkını haizdirler.

Madde 66 — Yukarıda zikri geçen hallerde polis âmir ve memurları hâdiseyi tesbit eden zabıt varakasinda kanunen tahsili gereken para cezasını da gösterirler.

Eğer muhalefet eden kendisine atfolunan hâdiseyi kabul etmezse polis âmir ve memurları bunu zabıt varakasına kaydederek evrakı salâhiyetli sulh mahkemesine verirler. Yargıç bir celsede karar verir. Mahkûmiyet halinde, muhalefet etmiş olan acz içinde olduğunu ilân ederse, para cezası Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerine tevfikân polis hapis cezasına veya iş gününe çevrilir.

Eğer muhalefet eden mahkemeden evvel para cezasını ödeyecek olursa, dosya muameleden çıkarılır, hıfza kaldırılır.

FASIL IV

Polis hukuku bakımından İdarî makamâtın çalışmaları ile Polis Genel Müdürlüğü memurları çalışmalarının tanzimi

BÖLÜM I

İçişleri Bakanlığı taşra idare memurlarının polis salâhiyeti ile bunun polis memurlarile olan münasebetleri

Madde 67 — İçişleri Bakanlığının mahallî idarelerdeki taşra idare memurlarının polis vazifeleri aşağıdaki maddelerde tesbit ve tâyin edilmiştir.

Madde 68 — Vilâyet valilerinin polis vazifeleri şunlardır:

- a) Âmme nizamına veya devlet emniyetine muhalif

olan hareketleri bertaraf etmek veyahut âmmе nizamını veya devlet emniyetini korumak için bu kanunun 53 üncü maddesinde yazılı şartlar dairesinde polis emirleri ısdar etmek ve bu hükümlere karşı gelenlere tatbik olunmak ve köy belediyelerinde 500 leyi geçmemek üzere para cezası tarhetmek,

b) Amme nizamı ile devlet emniyetini muhafaza etmek ve Polis Genel Müdürlüğü teşkilâtı ile jandarma tarafından sağlanmak üzere gerekli polis tedbirlerini almak,

Bunun için bu makamlar yazılı emir istemek hakkını haizdirler. Bu takdirde bunlar emirlerin yalnız tatbik suretinden şahsan mesul olurlar.

Emir kanunlara muhalif olarak şahısların hürriyet ve hareketlerini ihlâl eder bir hükmü ihtiva ettiği takdirde 95 inci maddenin D fıkrası hükmüne uyulur.

c) İsyân, fitne, gürültülü toplantı, kanun, tüzük ve emirlerin tatbikine muhalefet ve ordunun müdahalesini mucip sair ahvalde garnizon iç hizmet tüzüğü (lâhika A) gereğince garnizon komutam icap eden tedbirleri alır. Kıta komutanları bu tedbirlerin tatbik suretinden mesuldür.

Bükreş Polis Genel Müdürü, Bükreş şehri hudutları içinde bu haktan istifade edemez.

Madde 69 — Bükreş Polis Genel Müdürünün, bu kanunda yazılı olanlardan başka polis salâhiyeti yoktur.

Madde. 70 — Her pretor kaymakam kendi kazası dahilinde âmmе nizamı ve devlet emniyetini korumak üzere polis tedbirleri ittihaz eder. Bu tedbirler jandarma vasıtasile tatbik olunur.

Kaymakam polis salâhiyetim daimî olarak komiser veya komiser muavini, kasaba polis ve böyle bir daire mevcut olduğu takdirde belediye merkezlerindeki polis daireleri şefleri ile işbirliği yapmak suretiyle kullanır.

Madde 71 — Belediyelerdeki noterler, polis âmiri bulunmadığı takdirde yalnız meşhut suçlara münhasır olmak üzere kaymakamların kazaları dahilindeki polis salâhiyetini haizdirler.

BÖLÜM II

Devlet genel polis mensupları ile âmmе makamları çalışmalarının tanzimi ve bunların hususî şahıslarla münasebeti

Madde 72 — Kendilerine kanun ve tüzüklerle mevdu vazifeleri yapmak üzere polis makamları; resmî daireler ve hususî şahıslar tarafından evrak ve dilekçeler hakkında aşağıdaki maddelerde yazılı şekilde muamele yaparlar.

Madde 73 — Resmî makamlar, sarîh olarak polis dairelerine mevdu tedbir ve muamelâtının tatbiki dolayısıyla gereken yardımlar yapılmasını tahrirî veya şifahî olarak istemek hakkım haizdirler. Aynı surette bu resmî makamlar, yapmış oldukları vazife dolayısıyla bir polis memurunun bulunmasını gerektiren hallerde böyle bir memur bulundurulmasını isteyebilirler.

Polis daireleri verilen emrin tahrirî ve ilgili kanun metnine uygun olması hakkım muhafaza etmekle beraber bu emri yapmak mecburiyetindedirler.

Polis memurları bu tarzda verilmiş olan emirleri ifa etmiyerek reddettikleri takdirde cezai ve inzibatî müeyyidelerden başka, bu emrin tatbik edilmemesinden dolayı gerek resmî makamların, gerek hususî şahısların zarar ve ziyanlarından şahsan mesuldürler.

Madde 74 — Her hangi bir resmî makam, polis dairelerinden bilgi istemek hakkım haizdir. Polis daireleri bu gibi hallerde istenilen malûmatı acele vermek mecburiyetindedirler.

İstenilen malûmat mahrem veyahut devlet emniyeti ile alâkalı ise ancak içişleri Bakanlığının sarîh muvafakatile verilir.

Yüksek askerî komutanlıklar tarafından istenilen ve mahiyeti itibariyle memleket müdafaasını ve devlet emniyetini ilgilendiren malûmat bu bükümden müstesnadır.

Madde 75 — Hususî kanunlar bükümlerine göre polis

vazifesi ile mükellef olanlarla hususi şahıslar nezdindeki tasdikli bekçiler polisi alâkadar eden bu gibi malûmat ve haberleri polis şef ve memurlarına bildirmek mecburiyetindedirler.

Bu mecburiyete muhalefet ağır inzibati cezayı muciptir. Muhalefetin suiniyete müstenit olduğu anlaşılırsa, kanunî vazifenin terki addolunur.

Madde 76 — Her hangi bir kimse kanun, tüzük veya İdarî emirleri veya şahsî hürriyeti muhil hallerde polis dairelerini ve polis memurlarını haberdar etmek ve yardım istemek hakkını haizdir. Polis memurları derhal kanunî tedbirleri almağa mecburdurlar.

FASIL V

Hizmete alınma, tayin, terfi ve memurların istikrarı

BÖLÜM

Memuriyete alınma

I — Kabul genel şartları:

Madde 77 — Her derece polis memuriyetine, Memurin Kanunu ve bu kanun hükümlerine göre intisap olunur.

Madde 78 — Müstahdemler müstesna olmak üzere, polise intisap eden bütün memurlar şu suretle yemin etmeğe mecburdurlar:

«Kralıma, memleketimin menfaatlerine sadık kalacağıma, Anayasaya ve kanunlara riayet edeceğime, bana mevdu vazifeyi şeref ve vicdanımla yapacağıma ve meslekî mahremiyeti muhafaza edeceğime ve mahiyeti itibarile fena olan hiç bir şeyi yapmıyacağına yemin ederim. Bana Allah bu suretle yardım etsin».

Terfilerde veya devletin diğer bir dairesine nakilde yemin tekrar edilmez.

Polis Genel Müdürü, Genel Müdür muavini, Bükreş

şehri Polis Genel Müdürü ve müfettişler İçişleri Bakanının huzurunda yemin ederler.

Bütün diğer memurlar, ilgili daire şefi huzurunda yemin ederler.

Yemin eden memur tarafından yazılan yemin formülü kendi şahsî dosyasında muhafaza olunur.

II — Özel şartlar:

Madde 79 — 77 nci maddede aranılan genel şartlardan başka aşağıdaki hususî şartlar da aranır:

A — Umumiyet itibariyle polis memurlarının şu şartları haiz olmaları lâzımdır.

a) Hukuk doktor veya lisans diploması olmakla beraber, komiserden itibaren daha yukarıki dereceler için suçlara taallûk eden polis bilgileri ile mücehhez olmak.

İstisnaen Bükreş Polis Genel Müdürü, general veya albay rütbesindeki yedek subaylar arasından tâyin olunur.

b) II Fennî Polis Okulu diplomasını veyahut komiser muavinliği için lise şahadetnamesini haiz olmak,

c) II Fennî Polis Okulu devam tasdiknamesi ve jimnaz veya jimnaz muadili olan polis memur ve detektifler okulu devam tasdiknamesini haiz olmak,

d) Mahalle ve çarşı bekçileri için III. Fennî Polis Okulu devam tasdiknamesini, ilkokul devam tasdiknamesini haiz olmak,

e) Fennî Polis Okulu hususî tüzüğündeki yazılı şartlara göre psiko-fizik bir imtihan geçirmek,

f) Fiilî olarak askerlik vazifesini yapmış olmak,

B — Merkez ve taşra muamelât memurları, devlet memurları tüzüğü hükümlerine göre tâyin olunurlar.

Muamele memurları arasından polis memurları için aranılan ve yukarıda A noktasında gösterilen şartları haiz olanlar, sınıf ve derecelerindeki bütün haklardan istifade etmek üzere polis memurları sınıfına geçebilirler.

C — Teknik ve ihtisas memurlarının, tekniğe ve ihtisasa taallûk eden evsafı haiz bulunmaları lâzımdır.

Tercüman mevkiinde çalışanlar için fazla yabancı dil bilmesinden başka bir şart aranmaz. Bu bilgi sözlü ve yazılı bir imtihanla tesbit ve tâyin olunur.

Ekalliyet bulunan yerler memurları tercihan ilgili ekalliyet dilini bilen memurlar arasından seçilir.

BÖLÜM II

Memurların tâyin ve terfii

Madde 80 — Bükreş şehri Polis Genel Müdürü ve bu Genel Müdürlüğün Genel Sekreteri, müfettiş ve müfettiş muavimleri, polis müdürleri, şehir merkezi olan polis şefleri kiral kararnamesile tâyin olunurlar.

Madde 81 — Komiser muavini de dahil olmak üzere diğer polis şefleri, büro şef muavini de dahil olmak üzere muamele memurları, teknik ve ihtisas memurları Bakan kararnamesile tâyin olunurlar.

Memurlara müteallik bu hükmün mer'iyeti tarihinden sonra iyi ahlâkı olan ve mesleki bilgi ve ehliyetinden şüphe edilmeyen teknik ve ihtisas sahibi olanlar mukavele ile de hizmete alınabilirler.

Madde 82 — Fotoğrafçı, mücellit, elektrikçi, telgrafçı, telefoncu, tesisatçı, makinist, mülâzim memur, ajan, detektif, hususî ajanlar ile müstahdemler Polis Genel Müdürü. Bükreş Polis Genel Müdürü veyahut ilgili mintaka müfettişler- tarafından tâyin olunur.

Madde 83 — Bükreş polis Genel Müdürlüğündeki memuriyetlerden başka bütün diğer memuriyetlere terfi ve tayin, işleri Bakanlığındaki inha, tâyin, terfi hususî komisyonun mütalâası alınmak suretiyle yapılır.

Madde 84 — Polis memurlarının, tâyin, terfi ve inzibatî ceza muameleleri devlet memurları tüzüğü ve bu kanun hükümleri gereğince yapılır.

Madde 85 — Memurin Kanununun polis memurların?

alâkadar eden kısmı şu suretle tâdil olunmuştur. Polis memurları arasında yapılacak inha, tâyin ve terfilerin her müzakeresinde Memurin Kanununun 39 uncu maddesindeki komisyon içişleri Bakanlığı Genel Sekreterinin başkanlığında Polis Genel Müdürü, Bakanlık müdürlerinden biri, Polis Genel Müdürlüğü yüksek memurlarından biri tarafından teşekkül eder. Bu komisyonu teşkil eden üyeler, her yıl başında, İçişleri Bakanı tarafından tâyin olunur.

İnha, tâyin veya terfii görüşülen memur Bükreş Polis Genel Müdürlüğü veyahut mıntaka polis müfettişliği memurlarından ise, komisyon Bükreş Polis Genel Müdürü veyahut mıntaka müfettişi alınmak suretiyle tamamlanır.

Madde 86 — Bu kanun hükümlerine göre tâyin edilmiş olan memurların komiser muavinliğine terfi etmek hakları vardır.

Bu kanun hükümlerine göre komiser muavini tâyin edilmiş memurlar fevkalâde ehil ve meslekte beş yıllık kıdemleri olduğu takdirde komiserliğe terfi hakları vardır.

BÖLÜM III

Nakil ve vekâlet

Madde 87 — Memuriyetleri daimileşmiş olan polis memurları ancak aşağıdaki şartların tahakkuku halinde başka bir yere naklolunurlar.

A — Vazife icabı dolayısıyla:

Bükreş belediye hudutları dahilinde, Bükreş Polis Genel Müdürünün, diğer vilâyetlerde polis müdür veya şeflerinin kararı ile,

Polis müfettişliği merkezlerindeki memurlar alâkalı polis müfettişlerinin kararı ile naklolunurlar.

Vazife görülen vilâyet hududu dahilinde tâyin ve terfi komisyonun mütalâası alınmak suretiyle Polis Genel Müdürünün kararı ile,

B — Karşılıklı muvafakat iler,

Aynı vilâyet dahilinde alâkalı üst şefin, aynı mıntakada alâkalı müfettişin ve bütün memleket dahilinde Polis Genel Müdürünün kararı ile,

C — İnzibatî tedbir olarak:

İnzibat komisyonunun mütalâası alınarak Bakanlık kararı ile.

Madde 88 — Bir memurun vekâleten başka bir yere tâyini vazife icabı veyahut 87 nci maddenin A, B fıkralarına riayet edilmek suretiyle yapılır. Bu suretle vekâletin tâyini ancak âzami üç ay müddetle ve senede yalnız bir defaya mahsus olmak üzere yapılır.

BÖLÜM IV

İnzibata mütaallik bükümler

Madde 89 — Polis memurları aşağıdaki hallerde inzibat komisyonlarına tevdi olunurlar.

1 — Memurin Kanununun 51 inci maddesinin 1 ve 2 numaralarında yazılı cezalar alâkalılar hakkında tatbik edilmesine rağmen bir netice alınmazsa,

2 — Kanunî vazife³'i yapmaz veya yaparken suiniyeti tesbit olunursa,

3 — Memuriyet vakarını muhil bir harekette bulur nursa,

4 — Ceza Kanununda veya hususî kanunlarda yazılı cürümlerden biri işlenirse,

5 — Salâhiyet olmaksızın her türlü evrak tanzim edilir veya hakikat hilâfına evi ak düzenlenirse.

6 — Gizli kalması gerekli muamelât ifşa olunursa,

7 — Memuriyetle içtima edemiyen haller yapılır ve vazife ve mesuliyet telâkkisi ile kanun hükümlerine muhalefet olunursa,

Madde 90 — Memurin Kanununun 59 uncu maddesinde yazılı inzibat komisyonu, polis memurlarım muhake-

me ederken başkan hâkim ve bu maddenin a ve b harflerinde yazılı üyeler yanında Polis Genel Müdürlüğü ve Bükreş Polis Genel Müdürlüğü yüksek memurları arasından her senebaşı, komisyon başkanı tarafından kur a ile seçilen iki kişi bulunur.

Madde 91 — İnzibat komisyonu tarafından ilgililer hakkında verilen ceza ve azil kararları aleyhine idari dâva yolları açıktır.

İdarî dâva açılması inzibat komisyonları tarafından verilen kararın talikini icap ettirmez.

BÖLÜM V

Memuriyetle içtima edemiyen haller, mükellefiyetler, mes'uliyet ve mükâfat

I — Memuriyetle içtima edemiyen haller:

Madde 92 — Memurin Kanununun memuriyetle içtima edemiyen hükümlere müteallik 14 ve 15 inci maddeleri bu kanunda yazılı memurlara da tatbik olunur.

II —Mükellefiyet ve mes'uliyet:

Madde 93 — Her derece polis memurları bu kanun tüzüğünde yazılı saat miktarınca fiilen çalışmak mecburiyetindedirler.

Madde 94 — Kanuni bayramlar esnasında polis mesaisi devam eder, talik olunamaz. Polis âmirleri, polis memurları ve her derecedeki mütehassıslar nöbetle vazife yapmak mecburiyetindedirler.

Madde 95 — Her derecedeki polis memurları ile jandarmalar:

- a) Anayasa ve memleket kanunlarını muhafaza ederek sadakat ve itaatle,
- b) Kendisini vazifeye vakfederek vicdanlı, ivazsız ve objektif olarak vazife ifa edeceklerdir.
- c) Polis âmir ve memurlarının hediye, vait, tehdit, şid-

det veya her hangi bir vasıta ile her hangi bir vatandaş hür bir şekilde siyasî haklarını kullanmaktan men veya mene teşebbüs etmesi, siyasî toplantılara katılmasını veya katılmamasını sağlaması, bu gibi toplantılara ait afişleri asmasını veya bunları dağıtmasını menetmesi, şu veya bu aday'a oy vermeğe veya vermemeğe mecbur etmesi ve oy bültenlerinin dağıtılmasına engel olması tamamen yasaktır.

Aynı surette polis âmir ve memurlarının siyasî toplantılara ait afişleri bizzat asmaları, dağıtmaları veyahut yırtmaları, oy bültenlerini tevzi etmeleri ve kanunen matlûp değilse oy mahallerinde veya toplantılarda veya bunların yakınlarında bulunmaları, hülâsaten kendi oy haklarından başka siyasî mahiyeti haiz her hangi bir harekete yapmaları memnurdur.

Polis âmir ve memurlarının bu hükümlere muhalif olan halleri, memuriyet vazifesini suiistimal suçunu teşkil eder.

Bu hususta zarar gören her seçmen mütecasirin savcılar gibi doğrudan doğruya mahkemeye vermeğe ve mahkûmiyetini istemeğe hakkı vardır.

Dâva hakkı, hâdise tarihinden itibaren aort av sonra müruru zamana uğrar. Hâdise, müstacel muhakeme usulüne tabidir.

Ceza dâvasından başka polis mensupları, bu kanun hükümlerine göre inzibati cezaya da çarptırılır.

d) Kanunen mevdu vazife hudutlarını geçmemek üzere üst makamlar tarafından verilen emirlere riayet edeceklerdir.

e) Üst makamlar tarafından emredilen veyahut vazife icabı yapılması icap eden muvakkat işleri, memuriyet vazifesi şumulüne girmemiş olsa bile; memur vekarını ihlâl etmemek kaydı ile yapacaklardır.

f) Vazife dolayısıyla tam bir ketumiyet muhafaza edeceklerdir. Vazifeden ayrılmış olanlarla, emekli memurlar da bu ketumiyete riayet etmek mecburiyetindedirler.

Vazifesi dolayısıyla şahadet etmek üzere mahkemeye davet olunan memur bu hususta âmirinin yazılı müsaadesini almak mecburiyetindedir.

Vaki talep üzerine âmir, istek tarihinden itibaren beş gün zarfında müsbet veya menfi bir cevap vermek mecburiyetindedir.

g) Yaşayış tarzları itibariyle mensup bulundukları müessesenin vekarını ihlâl etmemeğe mecburdurlar.

h) Amirlerine hürmet etmek, arkadaş ve madunları ile iyi geçinmek, vazifesi hudutları dahilinde halka hüsnü muamele ve vardım etmeğe, tahkikat esnasında suçlu ve mücrimlere şiddet kullanmamağa ve siyasi suçlulara istisnai bir muamele tatbik etmeğe mecburdurlar.

i) Vazife esnasında birbirlerine iktidarları dahilinde yardım ve müzaheret etmeğe, karşılıklı delil ve haberleri vermeğe mecburdurlar.

j) Kendilerinden talepte bulunan resmî makamlara istenilen yardımı yapmağa mecburdurlar.

k.) Şikâyetlerini merci sırası gözönünde bulundurulmak suretiyle yapmağa mecburdurlar. Yapılan şikâyet bilâsebeb mevkii muameleye konmadığı takdirde bir üst derece mercie müracaat olunabilir.

l) Vazife görülen yerde ikametgâhlar; bulunmalıdırlar.

m) Mahsus tüzüğündeki şartlara uygun bir şekilde resmî elbise ve işaret taşımalıdırlar.

Madde 96 — Silâh taşımak hakkını haiz derece polis âmir ve memurları silâhlarını ancak aşağıdaki hallerde kullanabilirler.

a) Nefislerini müdafaa halinde,

b) Bir cinayet halinde, sanıklar kendilerine yapılan kanuni ihtarı dinlemeyip kaçtıkları ve bunları yakalamak için başka bir vasıta bulunmadığı takdirde,

c) Nezaret ve muhafaza altında bulunan mahkûmlarla takip edilmekte olanlar kaçtıkları ve kendilerine durmalar: hakkında yapılan ihtaraya riayet etmedikleri takdirde.

Madde 97 — Devlet genel polisine mensup her memur, yapmış olduğu vazifeden şahsan mes'uldür.

Her hangi bir memur, polis salâhiyetini haiz resmî bir makamın yazılı emrini ifa ederse, bu emrin kanuna aykırı

oluşundan resmî makam mes'uldür. Bu takdirde memur bu emrin ifa tarzından mes'ul olur.

Madde 98 — Bükreş Polis Genel Müdürü, polis müdürleri, şehir merkezi olan vilâyet polis âmilleri ve polis birlikleri komiser ve muavinleri aşağıdaki mevaddı içişleri Bakanlığı hesabına maliye veznelerine yatırmağa mecburdurlar.

a) Sahibi tarafından bir sene içinde aranılmayan bulunmuş para ve eşyaları,

b) Kanunlar ve tüzükler gereğince müsadere olunan mevaddın paralarını,

c) Gayri melhuz ve fevkalâde polis gelirlerini,

d) 66 ncı madde gereğince tahsil olunan para cezalarını.

Bu paralardan bir hisse polis memurlarına ikramiye, bir hisse de fennî polis okuluna ayrılır.

Bu hisselerin taksimi ve idaresi bir tüzükle tesbit olunacaktır.

III — Mükâfat:

Madde 99 — Fazilet, kahramanlık ve medenî cesaretlerinden dolayı her derece polis âmir ve memurları aşağıdaki surette taltif ve terfi olunurlar.

1 — Polis bültenine ismi yazılmak,

2 — Madalya verilmek,

3 — Nişan verilmek.

Madde 100 — Bu mükâfatlardan başka, düzenlenecek olan tüzükteki şartlar dairesinde ve şeflerin inhası üzerine para mükâfatı da verilir.

Madde 101 — Fevkalâde bir yararlık ile vazifede ve vazife dolayısıyla ölen her sınıf polis şef ve memurlarının çocuklarına ölmüş oldukları zamanki maaşlarının tamamı yetim maaşı olarak tahsis olunur.

Madde 102 — Vefat eden ana ve babasının istinatgâhı olup kendi çocuğu bulunmadığı takdirde yukarıki maddede yazılı muhassasatın nısfı ana ve babaya tahsis olunur.

Madde 103 — Yukarıda 101 inci maddede yazılı haller neticesi alil kalan polis âmir ve memurlarına ömürlerinin nihayetine kadar emeklilik maaşı verilmekle beraber beş aylık muhassesatı da ikramiye olarak ödenir.

Madde 104 — Eğer maluliyet daimî olarak çalışmaktan mahrum etmemekle beraber memuru sükûn ve huzurla çalıştırmayacak mahiyette ise memura, tekaütlük hakkı mahfuz kalmak üzere üç aylık maaşı ikramiye olarak verilir.

FASIL VI

Polis muhafaza heyeti teşkilâtı

BÖLÜM I

Mahalle ve çarşı bekçileri heyeti

Madde 105 — Şehirlerde, merkez olsun olmasın kasaba belediyelerinde, limanlarda, garlarda, hudut noktalarında, gece ve gündüz muhafızlığı çarşı ve mahalle bekçileri tarafından yapılır.

Madde 106 — Mahalle ve çarşı bekçileri, askerî usullere göre teşkil olunmuş bir heyettir.

Polise mevdu muhafaza ve diğer vazifelerin yapılabilmesi için çarşı ve mahalle bekçileri polise bağlı olup polisin emri altındadır.

İnzibata, meslekî ve İdarî terbiyeye taallük eden bütün işlerde bekçiler: polisin mürakabe ve nezareti altında olmak üzere Bekçiler Birliği Şefine bağlıdırlar.

BÖLÜM II

Birlikler

Madde 107 — Çarşı ve mahalle bekçileri heyeti aşağıdaki birliklerden müteşekkildir.

- a) Bir veyahut bir kaç bekçiden mürekkep muhafaza

teşekkülleri. Muhafaza teşekküllerinin adedi mahallin büyüklüğü ve nüfus fazlalığı ile değişir.

b) Birçok teşekküller, bir şube şefi tarafından idare olunur. Bir şube vücuda getirirler.

c) Aynı şehir dahilindeki bütün şubeler bir şef tarafından idare olunan bir birlik teşkil ederler.

Bekçi birlikleri belediye merkezi olan şehirlerdeki, taşra polis müdürlüklerinde ve Bükreş şehri polis müdürlüklerinde vazife görür.

d) Baş şehirde çarşı ve mahalle bekçileri teşekkülleri, teşekkül birliği vücuda getirir ve komutanları Bükreş Polis Genel Müdürlüğü merkezinde vazife görür.

Madde 108 — Çarşı ve mahalle bekçileri heyeti Polis Genel Müdürlüğündeki bir müfettiş tarafından sevk ve idare olunur.

Madde 109 — Her polis mıntaka müfettişliğinde bir çarşı ve mahalle bekçileri kontrolörü bulunur.

Madde 110 — Çarşı ve mahalle bekçilerinin meslekî bilgileri III. Fennî Polis Okulu veyahut İçişleri Bakanlığınca açılacak olan bir ihtisas okulunda hazırlanır.

Madde 111 — Çarşı ve mahalle bekçisi tâyin edilebilmek için namzedin aşağıdaki şartları haiz olması lâzımdır.

a) Rütbe almış olanlar tercih edilmek üzere askerlik hizmetini bitirmiş olmak,

b) 23 - 30 yas arasında olmak,

c) İyi ahlâk sahibi olmak,

d) III. Fennî Polis Okulundan mezun olmak,

e) Sağlam olmak, maluliyeti ve bedenî sui teşekkülü bulunmamak.

Madde 112 — Çarşı ve mahalle bekçiler heyetine veyahut bunların şube şefliğine ilk intisap edilişte en az üç yıllık bir taahhütname imzalanır.

Şefleri tarafından tesbit olunan vazifeye karşı şiddetli muhalefetler istisna edilmek üzere bu müddet zarfında bunlar vazifelerinden uzaklaştırılmazlar.

Vazife yapamıyacak derece hastalık veya maluliyet halleri müstesna olmak üzere vazifesini bu müddet zarfında terkeden çarşı ve mahalle bekçileriyle şefleri takip olunur ve on beş günden üç aya kadar hapis cezasına çarptırılır.

Bu gibiler ilgili birlik şefi tarafından mahkemeye tevdi olunurlar.

Çarşı ve mahalle bekçileri ile şeflerinin taahhütnameleri aynı şartlar dahilinde yenilenirler.

Madde 113 — Şefler, yalnız bekçiler ve jandarma başçavuşları arasından tâyin olunurlar.

Madde 114 — Birlik şefleri üç senelik il. Fenni Polis Okulu kurslarını takip ve itmam edecek olan küçük rütbeli yedek subaylardan tâyin olunurlar.

Madde 115 — Birlik gurup komutanlığına, hukuk tahsili yapmış ve I. Fenni Polis Okulundan mezun birlik şefleri ve muvazzaflıktan yedeğe ayrılmış ve tercihan hukuk tahsili yapmış yüksek rütbeli subaylardan tâyin edilir.

Madde 116 — Kontrolörlere, hukuk mezunu ve I. Fennî Polis Okulundan diplomalı olup âmirlerinin teklifi üzerine emekliye ayrılmış olan yüksek rütbeli subaylar tâyin edilir. Bunların asgarî beş yıllık hizmetleri ve Polis Genel Müdürlüğünde imtihana tabi tutulmaları lâzımdır.

Bunların tabi tutuldukları imtihan şartları ayrı tüzükte tesbit edilir.

Madde 117 — Çarşı ve mahalle bekçileri müfettişi kıral kararnamesile asgarî yarbay rütbesindeki jandarma subayları arasından tâyin olunur.

Bunlar, bu vazifede bulundukları müddetçe müstakardırlar ve gerek maaş, gerek terfî bakımlarından esas kıt'alarındaki bütün haklarından istifade ederler.

Müfettişin yardımcısı, Bakanlığın vekâletini haiz bir kontrolördür.

Madde 118 — Hizmete ilk alınanlar, polis memurları gibi yemin etmeğe mecburdurlar.

Madde 119 — Çarşı ve mahalle bekçilerinin sicil ve mutemetlik muamelâtı İçişleri Bakanlığınca merbut bulundukları polis daireleri vasıtasile takip olunur.

BÖLÜM III

Meratip, inzibat, tâyin* terfi ve nakil

Madde 120 — Çarşı ve mahalle bekçileri heyeti aşağıdaki mertebelerden ibarettir.

- a) Üçüncü sınıf çarşı ve mahalle bekçisi,
- b) İkinci sınıf çarşı ve mahalle bekçisi,
- c) Birinci sınıf çarşı ve mahalle bekçisi,
- d) ikinci sınıf şube şefi,
- e) Birinci sınıf şube şefi,
- f) İkinci sınıf birlik şefi,
- g) Birinci sınıf birlik seli,
- h) Bükreş şehrindeki birlikler grup komutan veya kontrolörü,
- ı) Çarşı ve mahalle bekçileri müfettişi.

Madde 121 — Çarşı ve mahalle bekçileri ile şube şeflerinin tâyinleri Bükreşte, Bükreş Polis Genel Müdürü, vilâyetlerde ilgili polis müdürleri tarafından yapılır.

Madde 122 — Mahalle ve çarşı bekçilerinin terfii kıdem ve intihap suretiyle yapılır. Ancak bir dereceden üst dereceye terfi edebilmek için son derecede asgari iki sene bulunmuş olmak lâzımdır.

Çarşı ve mahalle bekçileri son bulundukları sınıfta asgarî iki senelik bir stajdan sonra şube şefliğine tâyin edilebilirler.

Çarşı ve mahalle bekçilerinin sınıf veya şube şefliğine terfii 121 inci maddede yazılı âmirler tarafından yapılır.

Madde 123 — ikinci sınıf şube şefi, üç yıllık bir stajdan sonra ikinci sınıfa terfi edebilir.

Madde 124 — Diğer derece ve sınıfta olanların terfi

ve tecziyeleri bu kanunun 84 ve 85 inci maddeleri gereğince yapılır.

Madde 125 — Hususi bir tüzükle mahalle ve çarşı bekçilerinin üniformaları, silâhları, vazifelerinin ifa şekli ve disiplin ile rütbe âmirlerinin mahalle ve çarşı bekçileri ile şube şeflerine verebilecekleri inzibatî ceza miktarı tâyin olunur.

Madde 126 — Polis memurlarına tatbik olunan bütün hükümler çarşı ve mahalle bekçilerine de tatbik edilir.

BÖLÜM IV

Vazife

Madde 127 — Çarşı ve mahalle bekçilerinin vazifeleri bu kanunda gösterilmiş olanlarla bilhassa ahalinin can ve malını muhafazadan ibarettir.

Madde 128 — Grup komutanı, birlik ve şube şefler mevdu vazifeyi sevk ve idare etmek, gerekli veçhe ve talimatı vermekle mükelleftir. Bunlar madunlarının inzibatından mesuldürler.

Madde 129 — Çarşı ve mahalle bekçileri ile yardımcısı ve kontrolörlerin vazifeleri hizmete veçhe vermek, onu sevk ve idare etmek ve yeknesak bir hale sokmaktır.

Madde 130 — Çarşı ve mahalle bekçileri her zaman için bir polis memuru addolunur, istisnaen meşhut suçlara taallük eden muhalefetlerde adli polis âmiridirler.

Madde 131 — Çarşı ve mahalle bekçileri kanunen mevdu vazifelerini yapmaktan hiç bir surette menolunamazlar.

Memuriyet vazifesini suiistimal edip çarşı ve mahalle bekçilerini, vazife ile alâkalı olmıyan kendi veya başkalarının işlerinde istihdam edenler veya bunlara vazife ile ilgisi olmıyan işler verenler cezalandırılmak üzere inzibat komisyonuna tevdi olunurlar.

Tekerrür halinde asgarî ceza açığa çıkarılmaktır.

Madde 132 — Çarşı ve mahalle bekçilerinin aylıkları ve bütün dereceleri bu kanuna merbut cetvellerde gösterilmiştir.

Mahalle ve çarşı bekçilerinin adedi, bütçe yolları ile çoğaltılabilir.

FASIL VII

Muvakkat ve nihaî hükümler

Madde 133 — Bu kanunda yazılı akademik ve okul durumunu ve Memurin Kanununda aranılan evsafı haiz olanların işgal etmiş oldukları bu kanuna bağlı cetvellerde yazılı memuriyetleri, kıdemlerine bakılmaksızın katı olarak tasdik edilir.

62 nci madde gereğince memuriyetleri daimileştirilenlerin memuriyeti de aynı surette kat'î olarak tasdik edilir.

Memurin Kanunundaki ve bu kanundaki şartları haiz olmıyan polis memurları, maaşa müteallik hükümlerde müktesep haklarını muhafaza etmek üzere muvakkat memur olarak kalırlar ve hizmet icaplarına göre istihdam edilirler.

Polis Genel Müdürlüğü nezdindeki inha, tâyin ve terfi komisyonu tarafından tanzim olunan muvakkat ve daimi memurların cetvelleri Bakan tarafından tasdik olunur.

Komisyon, kanunlarla aranılan şartları gözönünde tutarak ve memurun bir yıl evvel almış olduğu sicili nazarı itibara alarak cetvelleri tanzim eder.

Aynı şartları haiz olanlar arasında devlet memuriyetinde fazla kıdemi olanlar tercih edilir.

Bu kanunda sui niyete mahsus hükümler mahfuz kalmak üzere komisyon üyeleri mütalâalarını açık olarak bildirirler.

Bakan, lüzum gördüğü zaman, suçluyu önceden her hangi bir anket yapmaksızın inzibat komisyonuna tevdi eder.

Disiplin komisyonu suçu sabit görürse ilgili hakkında

suçun ehemmiyetine göre Memurin Kanununun 51 inci maddesinin 5, 6 ve 7 nci noktalarını tatbik eder.

Aşağıda yazılı üç halde muvakkat polis memurlarının vazifesine nihayet verilir.

1 — Şahsına müteallik hilâfı hakikat beyanda bulunmuş veya sair gayri kanunî şartlara müsteniden vazifeye tâyin edilmiş veyahut vazifede terfi görmüş ise,

2—Son beş sene zarfında Memurin Kanununun 58 inci maddesinde yazılı suçlardan biri ile mahkûm ol mu veyahut Memurin Kanununun 51 inci maddesinin 5 ve 6 ncı noktalarında yazılı inzibatî cezalara mâruz kalmış ise,

3 — İşgal etmiş oldukları memuriyete müsabaka imtihanında kazanmış namzetler tâyin edilirse,

Yukarıda yazılı sebepler dolayısıyla vazifesine nihayet verilen memurlar hizmet müddeti beş yıldan az ise son aldığı maaşın üç ve beş yıldan çok on yıldan az ise son aldığı maaşın altı misli verilir. Hizmet yılı on yıldan fazla olan memur, emeklilik hakkını haiz olup olmadığı nazarı dikkate alınmaksızın tekaüt edilir. Bu takdirde tekaüde sevk edildiği tarihten itibaren hizmet müddetine ve emeklilik tevkifatına göre emekli maaşı tahsis olunur.

Madde 134 — Müdür de dahil olmak üzere 79 uncu maddede aranılan şartları haiz olan her derece polis memurları Fennî Polis Okulu diplomasına veyahut devam tasdiknamesine mâlik iseler bulundukları memuriyet derecelerinde terfi hakları vardır.

Madde 135 — 133 üncü madde gereğince veyahut diplomalı memurlar tarafından daimî surette işgal edilmemiş olan komiser derecesine kadar olan memuriyetlere yeniden müsabaka ile memur alınır. Müsabaka imtihanı her yıl haziran ayında yapılır ve Resmî Gazete ile ilân edilir. Hânda alınacak memur adedi bildirilir. Memur adedi vazife icaplarına ve bütçe imkânlarına göre İçişleri Bakanı tarafından tesbit olunur.

Müsabaka komisyonu başkan olarak merkez tadilât ko-

misyonunun başkanlığında, üniversite âmme hukuku (ceza ve idare hukukları) profesörlerinden iki, Polis Genel Müdürlüğü yüksek rütbeli memurlarından iki üyeden müteşekkildir.

Komisyon üyeleri içişleri Bakanı tarafından tâyin olunur.

Madde 136 — Hukuk fakültelerinden ihdas edilecek olan yeni idari ve polis bilgileri şubeleri yeter miktarda doktora ve lisans mezunu yetiştirinceye kadar, bu kanunun 79 uncu maddesine göre polis yüksek dereceli memurlarının meslekî bilgileri 1 inci fennî polis okulunda tamamlatılır.

İdarî ve polis şubelerinden lisans alacakların polis hukukuna ait seminer ve laboratuar, teknik ve tatbikî polis ve meslekî terbiye çalışmaları yine aynı okulda yapılır.

Madde 137 — 1920 tarihli ve 46470 sayılı kararname ile ihdas edilmiş olan Fennî Polis Okulu aşağıdaki surette tâdil ve ıslah olunmuştur. Mektep üç şubeden mürekkeptir.

I. inci şube: Komiserden yukarı derece polis yüksek rütbeli memurlarının meslekî bilgilerini hazırlamak içindir.

Bu şubede takrir olunan dersler şunlardır: Esasiye ve idare hukuku, ceza hukuku, ceza muhakemeleri usulü, polis hukuku, adlî tıp, hıfzıssıhha, tatbikî ve teknik polis ve meslekî terbiye.

II inci şube: Komiser muavini de dahil olmak üzere küçük rütbeli polis memurlarının meslekî bilgilerini hazırlamak içindir.

Bu şubede takrir olunan dersler şunlardır: idare ve esasiye hukukları ile polis hukukuna, ceza hukukuna, ceza muhakemeleri usulüne, adlî tıbbı, hıfzıssıhha, meslekî terbiyeye. teknik ve tatbikî polise müteallik umumî malûmat.

III. üçüncü şube: Çarşı ve mahalle bekçilerinin meslekî bilgilerini hazırlamak içindir.

Bu şubede takrir olunan dersler: Yukarıdaki programlarla bu vazife mensuplarından beklenen hizmetler nazarı dikkate alınmak suretiyle tertip olunur.

Mektebe kabul şartları şunlardır:

I. inci şube için Hukuk Fakültesi diploması lâzımdır.

II. inci şube için en az jimnaz devam tasdiknamesi lâzımdır.

III . üncü şube için en az ilkokul devam tasdiknamesi lâzımdır.

Her üç şubenin tahlili programı ve kursların devam müddeti hususî bir tüzükle tesbit olunur. Bu tüzükte teknik idare şekli de gösterilir.

Profesörler heyeti mevzula ilgili eseri olan hukuk doktoru veya mezunları ile adli tıp ve hıfzıssıhhaya veya idari polis bilgilerine müteallik eseri olan doktorlar arasın dan içişleri Bakanlığının inhası üzerine kral kararnamesi ile kat'î olarak tâyin edilirler. Bu profesörler birinci ve ikinci şube kursla unda ders verirler. Birinci şubenin lâğvı halinde profesörler ikinci şubenin daimî profesörü olarak kalırlar.

Madde 138 — Bu kanunun mer'iyete girdiği zaman şehirlerde polis yardımcısı olarak vazife gören piyade jandarma birlikleri, şehir jandarması heyeti teşekkül edinceye kadar bu vazifelerine devam ederler.

Bu jandarma birlikleri, Milli Savunma Bakanlığına merbut kalmak üzere doğrudan doğruya Bükreş Polis Genel Müdürünün veya ilgili Polis Müdürlerinin emrindedir.

Madde 139 — Evrak ve. defterlerin muhafazası, muhtelif makamlar tarafından yapılan dâvet ve tebligat, hususî bir teşekkül yapıncaya kadar polis memurları tarafından yapılır. Mahkeme kararına istinat eden kat'ileşmiş ceza? hükümlerin infazı idarî polis büroları âmirleri tarafından icra olunur.

Madde 140 — Bu kanuna muhalif olmıyan Memurin Kanunundaki bütün hükümler mer'idir.

Madde 141 — Bütün teferruatı ile bu kanunun tatbiki bir tüzükte gösterilecektir.

Madde 142 — Bu kanun, bütçe imkânları nisbetinde tatbik olunacaktır.

Hâlen muhtelif âmme müesseseleri nezdinde çalışmakta olan kasaba ve koy polisleri dış teşkilâtı, içişleri Bakanlığınca bütçede gerekli tahkikat bulununcaya kadar aynı yerlerde ve aynı sınıfta vazifelerine devam edeceklerdir.

Madde 143 — Bu kanuna muhalif bütün kanun ve tüzükler mülga'dır.

(Senatoda 1928-1929 da 73, 76 numara ile, Millet Meclisinde 1928-1929 da, 83, 90, 93 numaralarla müzakere edilmiştir.)

(Senatoda 1929 Temmuzunun 6 ncı, Millet Meclisinde 1929 Temmuzunun 8 inci günü kabul edilmiştir.)

İDARİ COĞRAFYA

AKŞEHİR İLÇESİ

Yazan:
İhsan ÜNAL
Akşehir Kaymakamı

TABİİ VE COĞRAFİ DÜRÜM :

Akşehir 38 inci kuzey enlem dairesi ve 32-nci boylam (Griniviç'e göre) dairesi üzerinde Sultandağının doğu eteğinde şirin bir ilçedir.

Doğusu İlgin ve Kadınhanı, Cihanbeyli, kuzeyi Haymana, Polatlı, Emirdağı, Bolvadin, batısı Yalvaç ve güneyi Ş, Karaağaç, Beyşehir ve İlgin ilçeleriyle çevrilmiştir. Arazisi üzerinde Sultan ve Bozdağları göze çarpar.

Sultan dağlarının üzerinde yer yer korunmuş çam ve fundalıklar görülürse de Bozdağlar tamamen çıplaktır.

İlçe çevresi geniş olup yüz ölçüsü (4378) kilometre karedir. Rakımı ilçe merkezinde 1063, dağ kısımları olan Doğanhisar ve Reis bucakları bölgesinde 1100-1148, ova kısmında ise 1020 metredir.

İklimi: Orta Anadolu iklim bölgesine giren Akşehir'e yağmur bulutları gelir. Fakat Sultandağı zinciri Akşehir'i bu yönden bir duvar gibi çevirmiş olduğundan yağmur bulutları bol geçemez. Bundan dolayı yağmuru azdır. Sonbaharın son ayları ile ilkbaharın ilk aylarında yağmurlar yağar; kışı oldukça şiddetli ve yazı da oldukça sıcak geçer. Isı farkı (60) dereceyi bulur. Kuzey' ve doğu rüzgârları sert ve şiddetli eser. İlçe merkezinde bir de mevsîî rüzgâr vardır ki, ilk ve sonbaharda şiddetini arttırır ve bu yüzden de ağaçlar ve evlerin üzerlerindeki kiremitlerde fazla zarar yaptığı görülür. Bu sebeple halk arasında (Akşehiri yelden, Konya'yı selden Tanrı korusun) diyerek dilekte bulunulur. Kar, ova mıntakasında 25-50 santim ve yayla kısımlarında bir buçuk metreye kadar yükselerek Temmuz

sonuna kadar kalırsa da ovada Nisan 15 ine kadar tamamen erimiş bulunur. İlçede ilkbahar soğuk ve karlı geçtiği için bahar mevsimi tamamen görülememekte ve hemen yaz mevsimi girmektedir.

Yazın ısı derecesi ortalama olarak gölgede +37 dereceye çıkmakta, kışın soğuk derecesi sıfır altı 22 ye kadar düşmektedir. Senevi ortalama olarak da 0,83 milimetre yağmur düşer. Arazinin takribi onda biri dağlıktır.

Sultandağı ilçe sınırları içinde 52 kilometre imtidat etmekle beraber kısmen çamlık ve fundalık olan ve su miktar ve evsafı bakımından çok zengin ve ovaya birçok yerlerinden sular veren ve Akşehir'i kıymetlendiren bu dağın en yüksek noktası 2152 metre irtifamdadır.

İlçeyi ortadan ikiye ayıran ve Emirdağı tevabiinden olan Boz ve Koraşı dağı ise çıplak ve verimsiz olup en yüksek noktası 1583 metre irtifamdadır.

Akşehir ilçesi jeolojik tetkikler neticesi deprem sahası dahilinde görülmüş ve filhakika son defa 21 Şubat 946 günü vukubulan şiddetli yer depreminde Tursunlu köyü tamamen; Kah, Erdoğan, Apsarı, Menlik, Kürt köyü, Mil yas, Azarı köylerindeki evlerin bir kısmı yıkılmıştır. Şayanı şükran olan nokta, mal ve can kaybı olmamasıdır. Bu sarsıntıdan sonra hafif ve fasılalı depremler yine devam etmektedir. Bir jeolog mahallinde etüdler yapmıştır. Bu bölgede daha evvel 337 ve 932 senelerinde de yersarsıntıları olmuş ve yine oldukça mühim zararlar kaydedilmiştir.

İki sene evvel Sultan dağından Akşehir'e getirilen içme suyunun geçtiği tepede ufak bir heyelan vukubulmuş ise de bundan başka yerde bir heyelan ve tahribat kaydedilmemiştir. Yunak bucağı, Bağlı (Benkoğlu) köyünün doğu kuzey cihetinde geniş bir vadiden çıkan Gökınar suyu on kilometre kuzeyi Sivrihisar ilçesinin İlyaspaşa köyü ile 1 opal yaylası arasında Sakarya'ya karışır. Sultan dağından çıkarak ilk uğradıkları köylerin adlarını alan (Nadir, Değirmen, Delicay, Teke, Bermende, Engili, Elfiras, Çakırlar. İlyaslar, Karaağa) çayları bazı köyler arazisinden geçtikten sonra Akşehir gölüne ve Doğanhisar çayı da Ilgın'ın

Çovuşçu gölüne dökülürler. Bu çaylar ilkbaharda taşarak uğradıkları köylerin arazisini basmakta iseler de şimdiye kadar mühim zarar ve hasar kayıt ve tesbit edilmemiştir.

Akşehir gölü: Akşehir'in kuzey batısında ve Sultan dağlarından inen birçok çayların Bolvadin ilçesi dahilindeki Ebher gölünden akan sularla gittikçe genişliyen ve evvelce kasabaya altı kilometre mesafede iken on sene içinde seksen bin dekar araziye istilâ ederek kasabaya dört kilometre yaklaşan gölün uzunluğu 25, genişliği 15 kilometredir. Gölün orta kısmı açık olmak üzere çevresi tamamen sazlıktır. Derinliği 2-8 metre arasında değişir; gölde yılan ve sazan balıkları fazladır. Gölün sazlıkları pek fazla miktarda sivrisinek yetişmesine müsait bulunmakta ve bu suretle gölün durumu civar kasaba ve köyleri sıtma bakımından tehdit etmektedir.

AKŞEHİR'İN TARİHİ DURUMU

Akşehir kasabasının kuruluşu hakkında kat i ve tarihi bir malûmat yok ise de mehazi malûm olmıyan bazı rivayet ve notlara göre milâttan (600) sene evvel tesis edilmiş bulunduğu ve Roma İmparatorluğu'na tabi Pisidya eyaletinin merkezi olarak eski isminin Filimel'yevm olduğu öğrenilmekle beraber 1317, 1322 senelerinde neşredilen Konya vilâyeti salnamelerinde Akşehir'in eski isminin (Pisitya Antakyesi) olduğuna dair bir kayıt görülmüştür.

Bu malûmatın müeyyidesi olmak üzere Akşehir'e on beş kilometre mesafede bulunan (Bisse) köyünde 1301 tarihinde yapılan hafriyatta elde edilen bir takım yazılı ve resimli taşlardan istidalâl edilen malûmat ile mâruf, Kozagaç ve Dermende köylerini içine alan ve yakın zamana kadar şehir civarında asarı mevcut olan bir sur ile çevrilmiş olması ve şehir civarında (Kocaçay önü) diye bir mevki bulunması bu şehrin bir hükümet merkezi olduğuna delâlet etmektedir.

Anadolunun birçok bölgelerinde olduğu gibi Akşehirde de (Eti, Firik, Roma, Bizans) izlerine rastlanır. Etiler-

den kalmış höyükler, Firik'lerden kalmış öküz başlıklı taşlar, Romalılardan kalmış salipli ve salipsiz lahit, başlık ve taş sütunlar, Bizans'lılardan kalmış salipli mezar taşları Akşehir bölgesinde bu milletlerin yaşadığını ve bir medeniyet kurduklarını açıkça göstermektedir.

Akşehir bir müddet Emeviye ordularının da işgalinde kalmış ise de, ne kadar kaldığı malûm değildir. Hicretin dördüncü yüzyılında Şarkî Roma idaresinden Selçukiler idaresine geçmiş ve medeniyet bakımından yükselişi Selçukiler devrinden başlamıştır. 1317 yılında (610 hicri) yapılmış olan Ulucami 1351 yılında (648 hicri) yapılmış olan Taş medrese önüne on dördüncü yüzyılda yapılmış olan (Şeydi Mahmut türbe ve mescidi) hamam; suyuolları ve hanlar tarih ve mimarî bakımından Akşehir'in bir ilim ve medeniyet merkezi olduğunu açıkça göstermektedir. Bütün dünya milletlerince kabul ve savılmış olan Türk filozofu Nasreddin Hoca ile tefsircisi Nimet Naheivani'nin Akşehir'de büyümeleri ve yaşamaları ve türbelerinin de Akşehir'de bulunuşu bu şehrin Selçuki'ler devrinde bir ilim merkezi olduğunu ispat etmektedir.

Selçuk Türklerinin son zamanlarında Akşehir, Ahiler idaresinde kalmış ve Selçuki'lerin inkırazından sonra Karamanoğullarının idaresine ve (796) tarihinde Osmanlıların eline geçmiş ise de 797 tarihinde Timurlenk tarafından işgal edilerek tekrar Karamanoğullarının idaresine terkedilmiştir. Karamanoğulları idaresinde Akşehir imâr görmüş: hamam, imaret ve kervansaraylarla süslenmiştir. Burası son defa olarak Fatih Sultan Mehmet devrinde Osmanlı idare süre geçmiştir ki, bu devirde yapılmış bir su hâzinesinin kitabesi bunu ispat etmektedir.

Osmanlı devrinde Doğanhisarlı Ömer Efendi, Ökesli Ali Efendi gibi bilginler yetişmiş ve Ömer Efendi tarafından da bir kütüphane açılmıştır. Bugünkü Millî Eğitim kütüphanesinin ilk kitaplarını bu kütüphaneden kalan 800 cilt kitap teşkil eder. Bu kütüphanede (550) hicri yılında yazılmış kitapla, kıymetli elyazılarını taşıyan divanlar, ta-

rihler vardır, imaret camii de Osmanlılar devrinde yapılmış, mimarî kıymeti yüksek bir eserdir.

Akşehir bir hayli müddet bu devirde sancak olarak idare edildikten sonra, son teşkilâtta ilçeye tahvil edilmiştir. Birinci dünya savaşında cephelerde pek çok evlâdını kaybeden Akşehir'liler, istiklâl Harbinde Garp cephesi ordularına göğsünü açarak mal ve canlariyle çalışmışlardır. 30 Ağustos zaferinin plânları Akşehir'de yapılmış ve zaferin ilk basamağı Akşehir'de atlanmıştır. Ebedî Şef i ile, Millî Şeflerinin zafer uğrunda çalıştıkları bina ve odaları Akşehir'liler istiklâl Müzesi ve Cumhuriyetin kâbesi olarak saymakta ve ziyaret etmektedirler. İstiklâlin ve Cumhuriyetin temel taşıını teşkil eden bu kutsal binanın bütün Türk gençlerinin ziyaretgâhı olabilecek duruma girmesi karar ve hazırlıklarımız cümlesindendir. Tanzim ve etrafı tarhedilecek olan Nasreddin Hoca türbesinin bulunması itibariyle pek çok ziyaretçi celbine vesile olan Akşehir, Konya'nın ötedenberi iyi tanınmış şirin bir ilçesi olmuştur.

İDARİ DURUMU

Akşehir ilçesi mülkî teşkilât itibariyle merkez, Doğanhisar, Reis, Tuzlukçu, Turgut, Yunak adlariyle altı bucağı ve doksan köyü vardır. Bu köylerden 20 si merkeze, 11 i Doğanhisar'a, 11 i Reis'e, 16 sı Tuzlukçu'ya, 9 u Turgut'a ve 23 ü Yunak bucaklarına bağlıdır.

İlçe saha itibariyle çok geniştir. İlçenin en uzak köyü merkeze 123, bağlı bulunduğu Yunak bucak merkezine de 30 kilometre uzaklıktadır.

Doğanhisar bucak merkezinde belediye teşkilâtı vardır. Bucak merkezi 8 mahalle üzerine inkısam etmiş 862 hanede 4,194 nüfusa ihtiva etmektedir.

İlçe merkezi 14 mahalleden ibaret 2,290 hanede 12,624 nüfusa mâliktir.

Akşehir bugün ilçeler arasında her bakımdan parlak ve önemli bir mevkie mâliktir. Seneden seneye inkişaf ve

terakkisi, müstesna mevkii, topraklarının zenginliği, iktisadı bakımından civar ilçeleri kendisine bağlaması, ileride bir il haline geçmesini sağlayacak bir duruma girmesini temin etmektedir.

Yunak bucak ve köylerinin ilçe merkezine uzaklığı, bu bucağa bağlanacak Sülüklü ve Turgut bucaklarıyla birlikte bir ilçe teşkili vasfını haiz olması bakımsız kalmış olan köyleriyle halkının inkişaf ve terakkiye mazhar kılınması için ilçe haline ifrağı kararlaştırılmıştır.

Akşehir kuruluş itibariyle Tekke boğazından şimendifer istasyonu istikametine doğru uzamış olup Nadir ve Honas köylerine doğru da yanlara açılmış olduğundan yüksekten bakıldığı takdirde bir uçak şeklini andırır.

Şehir uzunluğuna dört kilometre, genişliğine de uç kilometrelik bir sahayı işgal eder. 14 mahalle birbirine girmiş olup birer sınır ile tesbit ve tefrik edilmemiştir. Şehirde şiddetli rüzgârlar estiği için ötedenberi binaların damları ekseriyetle toprak örtülü yapılmıştır. Geçen sene tatbik mevkiine giren şehir imâr plânının tatbikatından çok evvel binaların çatı ve kiremitli yapılması belediyece mecburî tutulmuş ve plân bu mecburiyeti teyit etmek suretiyle kiremitli binaların adetleri artmıştır.

NÜFUS VE İSKÂN DURUMU

1940 yılı sayımında ilçenin genel nüfusu 34736 si kadın ve 33413 ü erkek olmak üzere 68149 nüfustan ibaretti 943 yılı sayımında ise genel nüfus 72251 olarak kayıt ve tesbit edilmiştir. Nüfus yoğunluğu 940 sayımına göre 15,50, 945 sayımına göre de 16,50 yi bulmaktadır, ilçeye şimdiye kadar 1000 hane mübadil ve gayri mübadil göçmen gelerek tamamen yerleştirilmiş ve müstahsil bir hale getirilmişlerdir. Romanya göçmenlerinden olup 1936 senesinde ilçeye gönderilen 412 nüfus için Yunak bucağının çeltik merasında Aydınlı adıyla bir köy kurularak burada iskânları ve müstahsil hale geçmeleri temin olunmuştur.

Doğanhisar Reis bucaklarının Sultandağının feyizdar yaylalarına her sene Antalya ve havalisinden ilkbaharda bazı aşiretler gelerek yaz mevsimini geçirmektedirler. 3,000 nüfustan ibaret ve ellerinde 30,000 kadar da hayvanı bulunan bu aşiretler istihsal ettikleri hayvan mahsullerini pazarlarda satarak Eylül ve Ekim aylarında yine yerlerine dönerler. Bu aşiretlerin artık zabıt ve rapta alınması ve köylerinde kat'î iskânlarının temini inzibatî ve İdarî bakımdan zarurî görülmektedir.

Göçmen köyleri bugün temiz ve mâmur olup geldikleri memleketlerin çalışma kabiliyetlerini, iyi âdet ve an'anelerini getiren ve kaybetmeyen bu insanlar verimli mesailerıyla yerli halka örnek olmaktadır,

İLÇE TEŞKİLÂTI

İlçede nahiye memurları teşkilât' 930 yılında yapılmıştır. Bucaklarda tahrirat kâtipleri ve nüfus memurları vardır.

İçişleri: Merkez, kaymakam, tahrirat kâtibi, tab. kâtibi muavini, nüfus memuru, nüfus kâtibi.

Doğanhisar bucağı: Müdür, tahrirat kâtibi, nüfus memuru.

Reis bucağı: Müdür, tahrirat kâtibi nüfus memuru.

Tuzlukçu: Müdür, tahrirat kâtibi, nüfus memuru.

Turgut: Müdür, tahrirat kâtibi, nüfus memuru.

Yunak: Müdür, tahrirat kâtibi, nüfus memuru.

Adalet Dairesi: İlçede mürettep ağırceza teşkilâtı vardır. Bir ağırceza yargıcı, C. savcısı, C. savcı muavini, bir asliye ceza yargıcı, bir asliye hukuk yargıcı, iki sulh yargıcı, bir yargıç muavini, bir sorgu yargıcı, iki yargıç adayı, bir icra memuru, bir ceza başkâtibi, bir hukuk başkâtibi, bir müstakil noter muavini, 9 zabıt kâtibi, iki mübaşir, bir cezaevi müdürü, 1 başgardiyan, 4 erkek gardiyan, 1 kadın gardiyan.

Malmüdürlüğü: Bir malmüdürü, iki muhasebe kâtibi, bir varidat memuru, iki varidat memuru muavini bir veznedar, bir tahsil memuru, bir tahsilat kâtibi, beş tahsildar.

Özel muhasebe memurluğu: Bir hususî idare memuru, bir muhasebe kâtibi, bir varidat memuru, iki varidat kâtibi, bir tahsil memuru, bir köy işleri büro kâtibi, yedi tahsildar.

Tapu sicil memurluğu: Tapu sicil memuru, tapu sicil kâtibi.

Tarım Öğretmenliği: Tarım öğretmeni, iki selektör makinisti.

Veteriner Müdürlüğü: Bir veteriner müdürü, bir merkez veterineri, veteriner sağlık memuru.

Posta ve Telgraf Müdürlüğü: Bir posta ve telgraf müdürü, üç muhabere memuru, bir tel gişe memuru, bir posta gişe, bir kalem, bir posta memuru, bir adli tebligat memuru, bir havale memuru, dört atlı mübaşir, beş yaya müvezzii, üç hat bakıcısı.

Emniyet Amirliği: Bir emniyet âmiri, bir komiser muavini, beş polis memuru, muamele memuru.

J. Komutanlığı: Bir bölük komutanı, bir baş gedikli, iki gedikli üst çavuş, bir gedikli çavuş, dört adet temditli onbaşı.

Belediye Dairesi: Bir belediye başkanı, bir belediye hekimi, bir veteriner, bir fen memuru, bir ebe, bir hemşire, bir başkâtip, bir muhasip, bir veznedar, iki varidat tahakkuk memuru, iki cibayet memuru, bir zabıta komiseri, üç zabıta memuru, kırk beş tanzifat amelesi, bir şoför, altı itfaiye memuru.

Doğanhisar Belediyesi: Bir belediye başkanı, bir muhasip ve veznedar, iki tahsildar, iki zabıta memuru.

Hükümet Hekimliği: Bir hükümet hekimi, bir kâtibi.

bir seyyar sağlık memuru, üç köy grup ebesi, bir sağlık koruyucu memuru.

Sıtma Savaş Hekimliği: Bir Kekim, beş sıtma savaş sağlık memuru.

Millî Eğitim Memurluğu: Bir millî eğitim memuru, on dört özel muhasebeden maaş alan beş öğretmen, köy enstitülerinden mezun ondokuz baş öğretmen, otuz sekiz özel muhasebeden maaşlı öğretmen, on iki enstitü mezunu öğretmen, onu bağımsız okulda eğitimci, onu öğretmenli okulda eğitimci, bir bölge ilköğretim müfettişi, iki gezici baş öğretmen.

Orman Dairesi: Bir mesaha memuru, dört bakım memuru.

Meteoroloji Memurluğu: Bir memur, bir muavin.

Ofis Ambar Şefliği: Bir ambar şefi, ambar ve alım memuru, bir muhasebe şefi, muhasebe memuru, bir inşaat grup şefi, mühendis ve fen memuru.

Ticaret ve Sanayi Odası: Bir başkan, bir başkâtip, tahsildar ve kâtip.

Devlet D. Yolları: Uç istasyon şefi, bir ambar şefi, hareket memuru, bir kısım fen memuru, makasçı, hat bakıcısı.

İskân Dairesi: Bir memur.

Tekel Müdürlüğü: Bir müdür, bir muhasip, bir satış memuru, bir takip memuru.

Müftülük: Bir müftü, bir vaiz.

Türk Hava Kurumu şubesi, Kızılay şubesi, Çocuk Esirgeme Kurumu şubesi. Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevi teşkilâtı ile Kültür Sevenler Derneği, Nasreddin Hocayı sevenler dernekleri vardır.

BAYINDIRLIK DURUMU

İlçe dahilindeki şose yolları ve uzunlukları şöyledir:

Afyon hududu — Akşehir 18 kilometre; Konya — Afyon şosesi (232)

Akşehir — Ilgın hududu 25 kilometre; Konya — Akşehir şosesi (137)

Akşehir Örkenez 22 kilometre; Akşehir — Yalvaç ve Karaağaç şosesi (45), (47).

Bu şoselerin ilçe dahilinde bulunan yol kısımları yaz ve kış işler, iyi durumdadır. Bu şoselerin bozuk ve arızalı kısımlarını onarmak üzere bir nafîa çavuşu emrinde sürekli bir onarma postası vardır.

Şehri istasyona bağlayan üç kilometrelik yol parke düşeli ve muntazamdır. Şehir dahilinde (6) kilometre uzunluğunda parke kaldırım, (14) kilometre uzunluğunda arnavut kaldırımı, (18) kilometre toprak yol vardır. Şehirle istasyon arasında belediye otobüsü ile (20) körüklü arabalar muntazaman işlemektedir.

Akşehir’de iki mühim tesis vardır ki, bu tesirler şeraiti fenniye ve sıhhiyeyi cami ve aksamadan işleyen ve Akşehir Bankası tarafından vücuda getirilen biri (içme ve kullanma suyu tesisatı), diğeri de (Elektrik tesisatı) dır. Şehre vaktiyle kabili şürp ve fakat gayri sıhî 18 memba suyu gelmekte ve bunların dördü vakıf ve on dördü şahıslara ait bulunmakla idi. Zamamen bakımsızlık yüzünden suları azalmış ve halk bir hayli zaman susuzluk çekerek ihtiyaçlarını bizzarur gayri sıhî kuyulardan karşılamağa başlamışlardır. Bunun üzerine büyük ve hayatî ehemmiyet arzeden su meselesi 931 senesinde ele alınmış ve o zaman ilçe belediye reisliğini yapan Halil Demirci’nin çok kıymetli mesai ve hizmetleri sebketmiştir. Su kasabaya üç kilometre mesafede dağdaki Sarlak membandan alınmış ve menbada çok muntazam ve fennî kaptaj yapılmıştır. Saniyede ortalama 15-17 litre su veren bu membandan alınan su 20 santim kutrunda piyk borularla şehir üstünde ve dağ üzerinde iki büyük beton depoya akıtılmakta ve beheri 350 ton alan bu depolardan yine muhtelif kuturda piyk borularla ve bütün sokaklara ferşiyat yapılarak evlere verilmektedir. Şebekenin tulü 20 kilometredir. Bilâhare Sar-

lak membainın şehri su ihtiyacına cevap vermediği görülmüş ve altı bin lira sarfiyle Şarлак membaina beş kilometre daha yukarıdan Topdaşı namıyla bir su bulunarak Şarлак membaina 20 santim kutrunda beton borularla akıtılmış ve her iki su birleştirilerek su ihtiyacı karşılanmış ve lüzumlu sokak başlarına belediye çeşmeleri yaptırıldığı gibi bütün mahallelerde (134) itfaiye musluğu takılmıştır. 200 metre seviye farkıyla akan bu suyun tazyiki fazla ve musluklar dan 20 metre yükseğe kadar çıkmaktadır. Tesisat (153) bin liraya mal olmuştur.

Elektrik tesisatı: Şehir içinden akan su şehre 3 kilometre mesafede Sultandağları üzerinde ve dağ eteğinde binde 2,5 meyille kapalı kanallara alınmış ve şehre yakın 263 metre yüksekliğinde bulunan 200 metre küptük bir depoda toplamak suretiyle oradan muhtelif eb'addaki çelik borularla kasaba kenarında ve dağ eteğindeki fabrikadaki türbinlere verilmiştir. Elektrik santralında iki türbin ve iki jeneratör vardır. tribünlerin beherinin takati 225 beygir kuvvetindedir. Alternatif cereyanlı olan elektrik 230-400 volt üzerinden şehre tevzi edilir. Tahtelârz döşenmiş 5 kilometre kablo vardır ki, bu kablodan 6300 voltluk cereyan sevkedilmek suretiyle un değirmenleri çevrilmektedir. Şehir şebekesi 20 kilometre olup küçük sanayi için (400) volt, evler için de (230) volt üzerinden cereyan verilmektedir. Hatlar çıplak ve havaidir. Tesisata 120 bin lira harcanmıştır.

İlçenin Doğanhisar, Nadir, Engili köylerinde de elektrik tesisatına teşebbüs edilmişse de, malzeme bulunamadığından teşebbüsümüz tahakkuk edememiştir.

İlçenin bütün bucak ve köyleri arasında kısmen ıslah edilmiş köy yolları vardır. Yaz mevsiminde bu yollardan motorlu ve dört tekerlekli vesait işlemekte ise de kışın ekseri yollardan bu vasıtalar zorlukla işler. Eler köy üç yıllık çalışma programı gereğince yollarını tanzim ve tamir işine başlamıştır.

İlçe dahilinden tren hattı geçmekte ve halk azami istifade temin etmektedir.

Telefon tesisi: İlçe dahilinde Turgut bucağı köyleri hariç olmak üzere bütün köylerinde telefon tesisi mevcut ve muntazamdır. Üç yıllık çalışma programı gereğince Turgut köylerinde tesisat yapılacak ve şebekenin bazı kısımlarındaki zayıf direkler sağlamlarıyla değiştirilecektir. Şebeke bir fen memuru ile altı hat bakım memurunun elinde ve idaresindedir. Şebekenin genel uzunluğu (559) kilometredir. Şebekenin ikisi merkezde olmak üzere sekiz santrali vardır ve yenidir. Ayrıca ilçe merkezinde bir de belediye altında pasif korunma santrali mevcut olup bu santrale da birçok devair ve müesseseler bağlıdır.

İlçe ile bucaklar arasında henüz posta ve telgraf teşkilâtı kurulmamıştır. Bucak ve köy postaları köy birliklerinden temin edilen ödeneklerle ve ücretle muntazam posta sürücülerine naklettirilmiştir. İlçenin yedi köyünde Parti Genel Sekreterliği tarafından hazırlatılan (3) numaralı plâna göre Halkevi yaptırılmıştır. İlçenin altmış köyünde ihtiyacı karşılar köy konakları vardır. Diğer köylerde de peyderpey ve program mucibince yaptırılacaktır.

İlçenin bu sene başında hazırlanarak tatbik sahasına giren üç yıllık bayındırlık programında köy ve diğer kanunlarımızın işaret ettiği işlere ve tesislere geniş yer ayrılmıştır.

İlçe merkezinde ve Tuzlukçu, Doğanhisar, Turgut bucaklarında hükümet konakları yoktur. Merkezde devair müteferrik ve ayrı ayrı gayri müsait binalardadır. Reis, Yunak bucaklarında hükümete ait hükümet konakları mevcut olup tamire muhtaç durumdadırlar. Bu sene esaslı tamirlerinin yaptırılması kararlaştırılmıştır. Kasabada ilk defa imar plânının tatbikına geçilerek plânda yer alan yeni hükümet konağı arasının istimlakı ve hükümet mahallesinden Nasrettin Türbesine kadar açılacak 14 metre genişliğindeki büyük bulvarın güzergâhının istimlak ve yolun parke halinde yaptırılması ve türbenin tarh ve tanzimi kararlaştırılmış ve bunun için ilçe belediyesi hazırlıklara geçmiştir.

Şehirde özel idareye ait üç katlı ve geniş bahçeli bir kaymakam evi vardır.

Belediyeye ait iki pavyonlu 25 yataklı hastahane var-

dır. Bir hemşire, üç hastabakıcısı vardır. Kadroda mevcut Operatör henüz tâyin edilmemiştir. Belediye hekimi Hastahaneyi idare etmektedir. Yine şehirde Osmanlı Bankası şubesi, 600 bin lira sermayeli bir Akşehir Bankası ve bu bankaya ait 4 mağaza ve 500 kişilik bir sinema binası mevcuttur. Ziraî ve ticarî kredilerle geniş mikyasta muamele yapan bir de Ziraat Bankası ajanslığı vardır.

Şehir imar plânında tesbit edilen stadyum yerinin istimlakine ve halkevi binasının inşa hazırlıklarına geçilmiştir.

Şehir ve köylerde toprak dam inşaatına müsaade edilmemesi tekrâr ettiğinden yeni inşaatta bütün binaların çatılı ve kiremitli yaptırılması kabul edilmiş ve tatbikatına geçilmiştir. Muhite uygun ve depremden müteessir olmayacak ev tipinin tatbik sahasına konulması ve yeni inşaatta bu tiplerin yaptırılması da tatbik edilen program iktizasındandır.

EKONOMİK DURUM

Akşehir sanatlar bakımından mümtaz bir mevki işgal etmektedir. Bir taraftan Isparta ilinin Yalvaç ve Şarkî Karaağaç ilçeleri diğer taraftan Ilgın ilçesi ve Afyon ilinin İshaklı bucağı halkının bütün iktisadi münasebetleri ve pazar: mevkiinde olan Akşehir kalabalık halkı toplıyan ticarî durumuyla çok zengin bir muhit halindedir. Bankalardaki kredi muamelâtı ve ticaret odası kayıtları bunu açıkça isbat etmektedir.

Yukarıda sözü geçen elektrik santralından başka, elektrikle müteharrik bir un fabrikası, su ile müteharrik dört un fabrikası, üç adet büyük döküm ve tesviye imalâthanesi, yirmi beş araba imalâthanesi, altı susam ve haşhaş yağı imalâthanesi, üç büyük tahan imalâthanesi, dört adet cereyanla işler kara değirmeni, bir sabun ve ağda imalâthanesi, elektrik cereyanile işler üç doğrama imalâthanesi, bir buz fabrikası başlıca sanayi tesislerinden olduğu gibi şehirde (120) kunduracı, (25) terzi, (20) marangoz atelyesi, (80) demirci.

(3) bakırcı, (10) kalaycı, (2 5) helvacı, (7) fırın, (80) manifaturacı, (5) tuhafiyeci. (5) kitabevi, (120) bakkal, (10) aktar, (10) kasap, (3) debbağ, (31) zahireci, (72) kudura tamircisi, (20) manav, (2) kuyumcu, (3) saatçi, (2) eczahane, (7) keçeci, (7) nalbur, (7) otel, (5) han vardır. Ticaret Odasında kayıtlı tüccar adedi (250), köylerdeki küçük esnaf dahil esnaf adedi (800) dür. Köylerde (33) su ve mazutla müteharrik değirmen vardır. El sanatlarından çalgıcılık evvelce çok ileri bir mevkide iken rum ve ermenilerin ayrılmasından sonra bu sanat inhitata yüz tutmuştur. Bugün şehirde ve Bermende köyünde (29) dokuma el tezgâhı ile (1) çorap makinesi hali faaliyettedir. Halı ve dokuma ipliklerini Sümerbanktan alırlar.

Şehirde perşembe günleri; Doğanhisar bucak merkezinde salı, Reis bucak merkezinde çarşamba günleri birer pazar kurulur. Bu pazarlar civar ilçeler halkının iştirak ve alış verişlerde ve çeşitli emtina, hububat ve hayvan alım satımlarile çok kalabalık ve geniş mikyasta alış verişlere saha olurlar.

Akşehir geniş mikyasta bir hububat istihsal bölgesidir. Mevsimin müsait ve yağmurların zamanında düşmesi halinde hububat istihsali çok mühim bir yekûn tutar ki aşağıda vereceğimiz istatistiki malûmat bunu isbat edecektir. Son senelerde Uşak şeker fabrikasına mevaddı iptidaiye olan pancar istihsalâtına Akşehir köylüsü fazla ehemmiyet vermiş bulunmaktadır. Her sene istihsalât artmakta ve ziraat fennî gübre ile yapılarak daha fazla mahsul elde edilmesi temin olunmaktadır. Bir kısım köylerde afyon ziraatı da mevcut: ve çiftçisi randımanı yüksek afyon elde etmektedir. Haşhaşın tohumu ile yağ çıkarılmakta ve bazı köylerimizde taze yağ yerine sarf ve istihlâk olunmaktadır. Merkez nahiyesi de Doğanhisar bucağı köylerinde seneden seneye miktarı artan ve cinsi ıslah edilen meyvecilik inkişaf etmekte ve pazarlarda rağbet görmektedir. Meyva civar ilçelere de ihraç edilir.

Evvelce geniş mer'alariyle hayvancılık ve bilhassa ko-

yunculuk ve mevaddı hayvaniye ilçenin esaslı istihsal ve ihraç maddelerinden biri idi. Harp yılları içinde köylünün mer'aları bozmağa ve tarla haline ifrağ etmesi yüzünden mevcut mer'alar azaldığı gibi hayvan miktarında da bir tenezzül kaydedilmiştir. Fakat yine mühim miktarda hayvan vardır. 945 yılı sayımına göre ilçe dahilinde (189185) koyun, (13387) kıl keçi, (23762) tiftik, (26891) sığır, (2475) manda, (53) deve. (9185) beygir, (24) katır, (7532) merkep kayıt ve tesbit edilmiştir.

Akşehir gölü balık bakımından verimli bir menba olmuştur. Gölde yılan ve sazan balıkları tutulmakta ve etleri çok nefis ve beheri on kiloya kadar gelen bu balıkların hemen yüzde doksam burada sandıklarda buzlanarak Filistine ihraç edilmektedir. Filistin musevileri balıklarımızı tutmakta ve çok rağbet göstermektedirler. Tutulan balıkların az bir miktarı ilçe dahilinde sarf ve istihlâk olunur.

Halkın esaslı ve yegâne gıdası olan hububat zer'iyatı mühim bir yekûn tuttuğundan 945 senesinde mevsimin kurak gitmesi istihsali %70 derecesinde düşürmüş ve bu yüzden köylü, esnaf çok dar ve sıkıntılı bir sene geçirmiştir. Bu gün Akşehir ve havalisi halkı bu kuraklıktan acınacak bir durumdadır. Bazı bölgelerde attığı tohumunu bile alamıyan köylüye Ziraat Bankası el uzatmış ve tohumluk ve hayvan yem karşılığı olarak (624730) lira banka kredisi ile para tevzi ettiği gibi (85) ton buğday Bakanlık hesabına tavizen ve (200) ton buğday ile (100) ton arpa da kredi ile yardımda bulunmuştur. Bu suretle bol miktarda ve eski seneler miktarında toprağa atan köylünün bugüne kadar mevsimin müsait gitmesinden dolayı normal bir istihsal senesi idrak edeceği umulmaktadır. Akşehir arazisinin jeolojik vasıfları toprak altı servetleri bakımından da zengin olduğunu gösterir mahiyettedir. Bugün keşfedilmiş ve işler bir halde her hangi bir mâden ocağı yoksa da son zamanlarda mâden tetkik ve arama enstitüsünün yaptığı etüd ve aramalar Akşehirde zengin demir mâdenleri olduğunu gösterir durumdadır.

İSTİHSAL		İHRACAT		İTHALÂT	
Cinsi	Tonu	Cinsi	Tonu	Cinsi	Tonu
Buğday	69.000	Buğday	46.000	Manifatura	
Arpa	37.500	Arpa	25.000	yünlü	30
Yulaf	450	Yulaf	300	Manifatura	
Nohut	225	Nohut	150	ipekli	20
Tabaklık deri		Tabaklık deri		Manifatura	
(her cins)	60	(her cins)	40	Pamuklu	40
Kasaplık hayvan		Kasaplık hayvan		Her nevi kereste	
adet	15.000	adet	10.000	M. M.	250
Fasulye	675	Fasulye	450	İnşaat çivisi	50
Mercimek	112	Mercimek	75	Kiremit, tuvla	60.000
Kuru soğan	450	Kuru soğan	300	Züccaciye eşya	20
Patates	975	Patates	650	Hırdavat	500
Ş. Pancarı	22.500	Ş. Pancarı	15.000	Tuhafiye	20
Yapağı	375	Yapağı	250	Çimento torba	10000
Tiftik	135	Tiftik	90	Kuru üzüm	80
Yün	22	Yün	15	İncir	75
Afyon	15	Afyon	16	Sabun	50
Haşhaş	112	Haşhaş	75	Şeker	100
Yumurta	750	Yumurta	500	Susam	50
Sandık adet		(Sandık adet'		Gaz ve benzin	75
(2160)		(1440)		Maden kömürü	200
Her nevi av		Her nevi av		Odun kömür	75
derisi	7.500'	derisi	5.000	Tuz	200
Haşhaş yağı	52	Haşhaş yağı	35	Fındık	10
Un ekstra	00	Un ekstra	00	Fıstık	15
Un (72) kiloluk		Un (72) kiloluk		Narenciye kilo	75.000
çuval adet	1.500	(çuval adet)	1000	Genel sebzeler	75.000
Kepek		Kepek			
çuval adet	15.000'	çuval adet	10000		
Paçavra ve		Paçavra ve			
çorap eskisi	22	çorap eskisi	15		

TARIM DURUMU

İlçenin güney doğu, güney batı kısmım Sultandağı teşkil eder. Bu dağın çalılık ve ormanlık, yerleri vardır. Buralarda çam, ladin, meşe ve bir miktar ardıç yetişmektedir. Bu dağın Ketenlik Yaylası bölgesinde keresteliğe elverişli ram ağaçları mevcut ise de işletme harici muhafaza edilen orman

olarak bırakılmıştır. Bu dağdaki ormanlar uzun seneler civar köylüler balkının tahribatına saha olmuş ve şimdi bu güzel ve feyizdar ormanlardan eser kalmamıştır. Orman Kanunu ile kalan ormanlardan köylünün eli ve baltası uzaklaştırılmıştır. Uç senedenberi Eskişehir orman fidanlığından her sene alınan fidanlarla ilçe merkezinde altı köyde orman fidanlıkları yetiştirilmekte ve bakımına önem verilmektedir.

103473 hektar ziraata elverişli arazisiyle ziraî sahada çok önemli bir mevki ihraz eden ilçede her ne kadar makineli ziraat mahdud ise de Tuzlukçu bucağı dahilinde bulunan devlete ait 4000 dönüm arazide devlet kombinalarının dört senedenberi makineli ziraata başlamış olmaları muhitte misal numunesi teşkil edecek bir kıymet ifade etmekte ve halkı makineli ziraata rağbet göstermektedir. Toprağın münbit ve verimli oluşu ve ziraatın bilhassa yağışlı senelerde leyz ve bereketini arttırmaktadır. Hâlen ziraat %75 pulluk ve %25 kara sabanla yapılır. Çalışkan ve uyanık köylü pullukla kara saban arasındaki faideleri anlamıştır.

Buğday yumuşak ve sert olmak üzere iki nevi istihsal edilir. Bazı köylerde siyah arpa da yetiştirilir.

Sultandağı ile ova kısmı arasında dağa paralel olarak uzanıp giden saha sulak olduğundan buralarda sebzeçilik ve meyvecilik ileri ve inkişaf etmiş durumdadır. Bu sahada vaktiyle bağcılık da ileri bir mevkide iken bunlara arız olan filoksera hastalığı bu bağları tamamen öldürmüştür. Son senelerde hususî teşebbüsler ve resmî kanallarla köklü Amerikan çubukları getirtilmekte ve yeniden bağların ihyasına doğru büyük ilgi ve rağbet görülmektedir. Hususî teşebbüslerle getirtilen ve dikilen çubuklar hariç Farım Bakanlığının müsaadeleriyle kaymakamlık, Manisa fidanlığından 85000 köklü Amerikan çubuğu getirterek köylüye dağıtmıştır. Eskiden bağcı olmıyan köyler de iki senedenberi bağ yetiştirmeye başlamışlardır. İlçede seneden seneye aşılı ve ıslah edilmek üzere çeşitli meyve mahsulleri yetiştirilir. (Elma Erik, Armut, Kiraz, Vişne, Ayva, Zerdali, Badem, Ceviz) fazla yetişen ve rağbet gören mahsullerdendir. Gerek sebze ve gerek sebze mahsulleri mahallî ihtiyacı ancak temin et-

mektedir. İlçede ziraat ekseriyetle pullukla yapılır. Dağ köyleri, ekimi sabanla yaparlar.

Kazada muhite uygun 10 bin pulluk yapılır. Onun için çiftçi ayağında pulluğu kolayca tedarik eder. Henüz makine ziraatına karşı heves yoktur. Ekseri köylerde orak biçer bağlar makine ile yapılmağa başlanmıştır. Harman her yerde eski usul düğenlerle yapılır. İlçede Tarım Bakanlığına bağlı iki selektör makinesi hali faaliyettedir. Biri Reis, diğeri Tuzlukça bucaklarında çalıştırılan bu makineler köylünün %80 tohumlarını temizler ve ilaçlar.

İlçede ziraata elverişli arazi miktarı (30500) hektar hesap ve tesbit edilmiştir.

İlçede hayvan cinsinin ıslah ve istifasına gereken ehemmiyet ve ilgi gösterilmektedir. Bu cümleden olarak Erdoğdu köyünde köy idaresince bir aşım durağı yaptırılmış ve her sene buraya Konya harasından gönderilen muhtelif cins ve ırktaki aygırlarla sıfatlar yaptırılarak at cinsinin ıslahına devam edilmiştir. Alınan neticeler çok iyi ve köylüyü sevindirmektedir.

944 senesinde sığır cinsinin ıslahı da ele alınarak montafon ırkı boğalardan ziyade yerli kara boğaların yerli ineklerle daha iyi imtizaç ve iyi bir cins sığır elde edildiği sığır mütehassısığınca da tesbit edilerek 945 yılında Konya harasında ıslah edilmiş 13 yerli kara boğa satın alınmış ve aynı sene bunlar için Karabulut köyünde sıhhî ve fennî bir boğa bakımevi inşa edilmiştir.

946 senesinde Tipi köyünde bir boğa bakımevi inşa hazırlıklarına geçilmiştir.

Koyunculuk da ilçe bölgesinde mühim bir gelir kaynağı olup 946 senesinden itibaren fennî ağıllar inşa, ettirilmesi hususu da program iktzasıdır. İlçede fennî arıcılık henüz inkişaf etmemiştir.

MİLLÎ EĞİTİM DURUMU

Akşehirde ilk öğretim dâvasının tahakkukuna 1927 yılında rahmetli Vâli İzzet bey zamanında başlanmış ve o

tarihte biri ilçe merkezinde olmak üzere 12 köyde ilkokulların temeli atılmıştır. Yine o tarihten sonra daha on köyde ilkokul inşasına başlanmış ve bu suretle merhumun valiliği zamanında biri merkezde olmak üzere 24 okul binası ikmal edilmiştir. 4274 sayılı kanunun neşrinden sonra 1944 yılında altı köyde yeni plâna göre altı okul binasıyla 11 köyde öğretmen evi ve işlik yaptırılmıştır. 945 yılında 20 okul binasıyla 15 öğretmen evi ve işlik binası inşaatı ikmal edilmiştir.

944 yılında Çifteler Köy Enstitüsünden 12 öğretmen ve 945 yılında da yine aynı enstitüden 19 enstitü mezunu öğretmen vazifeye başlıyarak bu binalar kendilerine teslim edilmiştir.

946 ders yılında İvriz Köy Enstitüsünden mezun 9 öğretmen gelerek görevlerine başlayacaklardır. Bunlar için bu sene içinde iki okul ve bir öğretmen evi inşası tamamlanacağı gibi sekiz yıllık programa göre 11 köyde birer okul binası, 4 köyde birer öğretmen evi yaptırılacaktır. İlçede üçü merkezde olmak üzere 29 köy ilkokulu ile 10 adet eğitimli ilkokul vardır.

24 Kasım 945 tarihinde yapılan çocuk yazım ve sayımında okuma çağında ilçe merkezinde (2370), bucak ve köylerde (8255) çocuk görülmüştür. Bunlardan (1143) ü ilkokullardan diploma almış ve (245) şî eğitimli okuldan çıkmıştır. Geriye kalanlardan (6172) si öğretmenli ve (424) ü de eğitimli okullara devam etmekte ve (2637) s de okul ve öğretmensizlik yüzünden okul dışı kalmaktadır. Akşehirde Millî Savunma Bakanlığına bağlı bir de askerî lise ile bir ortaokul vardır. Ortaokula (203) erkek, (58) kız devam etmektedir.

En geç 950 yılında Akşehir ilçesinde her köyde bir ve iki okul binası bulunmak suretiyle millî eğitim dâvası tamamen tahakkuk ettirilmiş olacaktır.

Akşehirde bir millî eğitim kütüphanesi halkın istifadesine açık bulundurulmakta olup 4350 kitabı mevcuttur. Bu sene İmaret camii de Millî Eğitim Bakanlığı emrinde müze haline getirilmiştir.

SAĞLIK DURUMU

İlçe halkı arasında bir buçuk yıldanberi sâri hastalık çıkmamıştı. Bir hastalık vukuunda bilhassa köylü arasında hekimlere baktırmak ve ilâç tatbik etmeyi önemle takip ederler. Sıhhatlarına çok düşkündürler. İlçede beldi bir hastalık olan sıtmadan başka yalnız gelip geçici hastalıklar zuhur etmektedir. İlçenin iki önemli sıtma menbâi vardır ki biri Akşehir diğeri Akgöldür. Bu göllerin çevreleri tamamen sazlık ve sivrisinek üremesine son derece müsait olduğundan milyarlarca sivrisinek muhitlerindeki köylerde halkı bizar etmekte ve sıtmayı aşılamaktadırlar. Sıtma ile olağanüstü savaş için mücadele hekimliği köy idarecileriyle sıkı bir işbirliği halinde köylerin içinde dışında sivrisinek yuvası olan su birikintisi ve bataklıkların kurutulması işlerini önemle başarmaktadırlar. Filhakika iki yıl içinde (31560) metrekare yüz ölçüsünde bataklık kurutulmuş ve küçük sây ile 7415 metre uzunluğunda kanal açtırılmış ve 4400 metre uzunluğunda hark yaptırılmıştır. Bunlardan başka 25800 metre uzunluğunda eski kanallar, 19560 metre uzunluğunda hark temizlettirilmiştir. Muhtelif köylerde 14200 metrekare büyük çukurlar doldurulmuştur.

Bir taraftan bu sivrisinek yuvalarının izalesine çalışılırken diğer taraftan sıtmalılara meccanî Ataprin tevziatı ve bu sene D. D. T istimaline başlanması sıtmalılar miktarını bir hayli azaltmıştır. Sıtma mücadele hekimliğinin üç yıllık çalışma programına giren ve yakında tatbikına geçilecek işlerle geri kalan bir kısım su birikintileri ve bataklıklar ortadan kaldırılacak ve ilâç tatbikına daha sıkı bir şekilde devam olunacaktır. İlçede frengililer muayyen ve hepsi hükümet tabipliğinin tedavisi altındadır. Her sene sayıları azalmaktadır. İlçe merkezinde ihtiyacı kısmen karşılar bir mezbaha varsa da plâna uygun sıhhî ve fennî bir şekilde değildir. Gelecek sene bir mezbaha inşası belediye dairesinin is programına dahil bulunmaktadır. Belediyenin tanzifat teşkilâtı ihtiyaca yeter durumdadır. Altı tanzifat arabası ve ay rica el arabaları vardır. Yaz mevsiminde cadde ve sokaklar

yangın muslukları açılarak sulanmakta ve temizlenmektedir. İlçe merkezinde ikisi yeraltı olmak üzere üç genel halâ ve Doğanhisar bucağında da bir yeraltı genel halâsı vardır. Yine şehirde üç büyük hamam, iki muntazam eczane, altı serbest hekim, bir serbest operatör, bir göz hekimi, üç diş hekimi vardır.

Şehir mezarlığı muntazam duvarlarla çevrili bir durumdadır. Şehir Belediyesinin seyyar bir etüv makinesi vardır. Bu sene üç yıllık çalışma programına göre bucak ve köyler için İstanbul'dan bir seyyar etüv makinesi daha satın alınacaktır.

SOSYAL. YARDIM DURUMU

Türkçe konuşurlar. Konya ve Afyon halkından tamamen farklı, İstanbul şivesine yakın bir dille konuşurlar. Akşehirin kuzey yönünde bulunan Yunak bucağına bağlı 23 köyün 21 indeki halk ana dillerinden başka kültçe de konuşurlar. Bu köyler halkı 200 yıl evvel doğu illerinden göç eden halk olup eski yurtlarındaki dillerini unutmamışlardır.

İlçe halkı umumen çiftçidir. Turgut ve Yunak bucaklarındaki köylüler hem çiftçi ve hem koyuncudurlar. Şehir halkı ceket ve pantolondan ibaret elbise giyerler. Köylüler ise ceket ve kilot pantolon ve kasket giymektedirler. Kadınlar henüz umumî kıyafete alışmamış olup ekseriyet şalvar ve entari giyerler. Ziyet altını, beşibirlik ve bileziğe çok meraklıdırlar. Turgut ve Yunak bölgelerindeki kadınların hepsi üç etekli entari ve başlarına altın ve gümüş paralı fes giyerler.

İlçe halkı tab'an çok zeki, çalışkan, yurtlarına bağlı insanlardır.

İÇTİHATLAR:

DANIŞTAY KARARLARI

Beşinci Daire

E: 44/7825

K: 46/307

Davacı: Hulûsi Sayiner - İstanbul Kadıköy Mısırlıoğlu Hayrullah sokak No. 42 de İzmir Emniyet Amirliğinden emekli.

Dâva edilen: İçişleri Bakanlığı.

Dâvanın özeti: Hastalığı sebebiyle verilen iki sene mezuniyetinin bitiminde Cerrahpaşa hastanesi heyeti sıhhiyesinden aldığı 11.8.1944 günlü ve 986 sayılı raporda büro hizmetinde çalışacağı yazılı olduğu halde emekliye sevk edilmesine itirazla bu yoldaki işlemin iptali dileğidir.

Savunmanın özeti: Dâvacının Cerrahpaşa hastanesi heyeti sıhhiyesinden almış olduğu 11.8.1944 gün ve 986 sayılı raporda büro hizmetinde çalışabileceği tasrih edilmiş olması müptelâ bulunduğu hastalığın tamamen zail olmadığını gösterdiği, bu itibarla hakkında yapılan işlemde kanunsuzluk olmadığı yolundadır.

Savcının düşüncesi: Dâvacının emekliye şevkine sebep hastalığı ise 788 sayılı kanunun 84 üncü maddesine tevfikan son mezuniyet süresini ikmal ettikten sonra muayene olunarak vazife ifa edebileceği Cerrahpaşa Hastanesi sağlık kurulunca verilen raporda beyan edilmiş ve binaenaleyh rapor veçhile büro hizmetinde çalıştırılmak üzere emekliye şevki hususundaki işlemin bozulmasının muvafık olacağı düşünülmüştür.

TÜRK ULUSU ADINA

Hüküm veren Danıştay 5 inci Dairesi tarafından işin gereği düşünüldü:

Memurin Kanunu'nun 84 üncü maddesine göre bir memur hakkında malûlen emekliye sevk işleminin yapılabilmesi hizmet sürelerine göre kanunen verilmesi lâzım gelen mezuniyet süresi bittiği hastalığının devamı suretiyle göreve başlayamaması haline mahsurdur. Davacı ise kanunen aldığı mezuniyetin bitimi üzerine göreve başlayacağını bildirmiş olmasına ve bu hususta Cerrahpaşa Hastanesi heyeti sıhhiyesinden aldığı ve büro hizmetinde çalışacağı natık olan 11.8.1944 günlü raporu gönderdiği halde malûliyetinin devam ettiği yolunda bir yorum yapılarak emekliye çıkarılması işleminde kanun hükümlerine uyarlık bulunmadığından hakkında yapılan emeklilik işleminin iptaline ve peşin alınan 100 kuruşun davacıya iadesi suretiyle 400 kuruş ilâm haremmin dâva edilenden alınmasına ve getirilen kâğıtların iadesine 21.2.1946 gününde oybirliğiyle karar verildi.

Beşinci Daire

E: 45/1440

K: 46/355

Dâvacı: Rifat Demirtürk, İstanbul Fatih, Fevzipaşa caddesi No. 26 evde, Başkomiser.

Dâva edilen: işçileri Bakanlığı.

Dâvanın özeti: Emniyet Genel Müdürlüğü İntihap Komisyonunca nüfus sayımı sırasında yanlış yazılmış olan doğum kaydının düzeltilmesi hakkındaki mahkeme ilâmının tashihi sin mahiyetinde telâkki ve 53 yaşlılar meyanında emekliye şevkine dair müttehas kararın kaldırılması dileğidir.

Savunmanın özeti: Mesleğe giriş ve emeklilik hakkında mesnet teşkil eden 1308 doğum tarihi itibarıyla 13.7. 1945 gününde yaş haddini doldurduğu ve emsalleri yaş haddi dolayısıyla emekliye sevk edildiği isbat edildiğinden yeniden mesleğe alınmasına kanunî imkân görülmediği cihetle mesnetten mahrum bulunan dâvanın reddi lâzım geldiği yolundadır.

Savcının düşüncesi: Dâva konusunu teşkil eden işlemin esas ve özünün incelenmesi sonucunda memurluğa girdikten sonra yapılan yaş tashihinin emekli işleminde müessir ola ırayacağından yapılan işlemin uygun bulunduğu düşüncesine varılmıştır.

TÜRK ULUSU ADINA

Hüküm veren Danıştay 5 inci Dairesince işin gereği düşünüldü.

Davacının müteaddit yerlerden bazısında müceddeden ve bazısında tebdilen kaydiyle almış olduğu hüviyet cüzdanlarında 1308 doğumlu olarak gösterildiği gibi devlet hizmetine intisabı sırasında da sicil kendi beyanına müsteniden 1308 tevellüttü olarak tescil edilmiş ve bu tevellüt tarihinin aslen mukayyet bulunduğu Beyazıt nüfus kütüğünde yazılı; tevellüt tarihine aykırı bulunduğu ve hüviyet cüzdanlarını bu esas kayda mugayir olarak verildiği yolunda bir hüküm de mevcut bulunmamıştır. İbraz edilen ilâm ise nihayet şهادete binaen tevellüt tarihinin 1308 olmayıp 1313 olduğunu beyandan ibaret olmasına ve bu yoldaki beyan ve işlemde bir sin tashihinden başka bir şey bulunmamasına ve memuriyete intisaptan sonra yapılan sin tashihlerinin emeklilik işlerinde müessir olamayacağı kanun hükmü iktizasından bulunmasına binaen davacı hakkında 1308 doğumlu telâkki edilerek yapılan sin tahdidi işleminde bir kanunsuzluk olmadığından dâvanın reddine ve getirilen dosyanın iadesine ve 400 kuruş ilâm harcından geri kalan 300 kuruşun da dâvacıdan alınmasına 27.2.1946 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

BİBLİYOGRAFYA:

ATTLEE, Clement R.

Sosyalizmin yolu, Çev. E km el Mola. ... İst., Doğu B., 1946. (21,5X15), 84 s. F. 100 K.

BARKAN, Prof. Ömer Lûtfi.

Çiftçiye topraklandırma kanunu ve Türkiyede araziye temellük ve tasarruf işlerinin beklediği reform. ... İst., İsmail Akgün B., 1946, (23,5X16), 125 s., Ay. İktisat Fakültesi mec.. Cilt VI. Sayı 1-2.- F. 200 K.

Son İçtihatlar. Hazırlayanlar: Fevzi Muhip Alperen, Necati Volkan, Yakup Şekip Musluoğlu. Kitap 2. Fasikül 1. ... İst. Cihan ve Üniversite K. leri, 1946, (19,5X14), 48 s. F. 50 K.

ANIL, Muzaffer ve ERKUT, Raik.

Özel idareler ve belediyelerin emeklilik işlerine ait hükümler. ... İst., Ebüzziya B., 1946, (21X14,5), 56 s. F. 150 K.

BİLSEL, Prof. Cemil.

Birleşmiş milletler I San Fransisco çalışmaları. ... İst.. Kenan B., 1946, (25X18), XII4-297 s. (İstanbul Üniversite yayınları: 293 — Devletler Hukuku Türk Enstitüsü yayınları: 8 — Telif serisi: 2). F. 150 K.

OKANDAN, Dr. Recai G.

Milletlerarası hukuki nizam ve autolimitation nazariyesi. ... İst., İsmail Akgün B., 1946, (25X17,5), 62 - 84 s., Ay: Hukuk Fakültesi mec.

BARKAN, Prof. Ömer Lûtfi.

İsviçre Medenî Kanununun çiftçiye alâkadar eden maddelerindeki tadiller. İst., İsmail Akgün B., 1946, (25X17,5), 209-237 s.. Ay: Hukuk Fakültesi mec.

BOZCALI, Ömer Lûtfi.

Taksim şuyu'nun giderilmesi ve miras sebebiyle istihkak dâvaları. ... İst., Üniversite M., 1946 (19.5X13,5), 124 s.

PAYLI, Kasım Sami.

Kanunu medenide aynı haklar - şüf'a. ... İst., İsmail Akgün B., 1946, (21X14,5), VII + 64 s. F. 250 K.

CROZAT. Ord. Prof. Dr. Charles.

Fransada devlet memurluğu rejiminde yapılan ıslahat. Çev. Vedat Sevig ve Orhan Nasuhioglu. ... İst., İsmail Akgün B., 1946. (25X17,5), 42 - 61 s., Ay: Hukuk Fakültesi mec.

DURAN, Lûtfi.

İdarî müracaatlar ve bunlar karşısında idarenin sükûtu meselesi. ... İst., İsmail Akgün B., 1946. (25X17,5), 130 - 199 s., Ay: Hukuk Fakültesi mec. F. 125 K.